

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**İLETİŞİM VE TASARIM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM SANATLARI BİLİM DALI**

TÜRK DİZİLERİNİN FAS İZLEYİCİLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARIAM NADİF

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL AKOVA HAVALI

YALOVA

KASIM 2025

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM VE TASARIM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM SANATLARI BİLİM DALI

TÜRK DİZİLERİNİN FAS İZLEYİCİLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARIAM NADİF
218129021

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL AKOVA HAVALI

YALOVA

KASIM 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “TÜRK DİZİLERİNİN FAS İZLEYİCİLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Mariam Nadif

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde bilimsel rehberliği, akademik desteği ve değerli yönlendirmeleriyle çalışmamın her aşamasında yanımda olan, sabır ve özveriyle beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Sibel Akova Havalı'ya en derin saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte bana sonsuz sevgi, destek ve güven veren, özellikle de fedakârlık ve özveriyle her zaman yanımda olan değerli annem başta olmak üzere, manevi destekleriyle beni güçlendiren tüm aile büyüklerime içten teşekkürlerimi arz ederim.

Akademik yolculuğumda karşılaştığım tüm zorluklarda bana inanç veren, bilimsel gelişimime katkıda bulunan ve bu süreçte emeği geçen herkese en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

MARIAM NADIF

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	2
1.2. Kavramsal Çerçeve.....	12
1.2.1. Kültür ve bilimsel disiplinler: tarihsel bir analiz.....	12
1.2.2. Antropoloji ve kültürel inceleme: teorik perspektifler	13
1.2.3. Kültür ve sosyoloji	17
1.2.4. Kültürün küreselleşmesi	22
1.2.5. Kültür çeşitleri	24
1.2.6. Kültürün özellikleri	25
1.2.7. Kültürleşme ve kültürel yayılma	27
1.2.7.1. Kültürleşme kavramı (acculturation).....	27
1.2.7.2. Kültürel yayılma.....	28
1.2.7.3. Kültürel temasın toplumlar arası dinamikleri.....	29
1.2.7.4. Kültürel yayılmanın temelleri	30
1.2.8. Teknoloji çağında iletişim ve medyanın kültürel işlevi	31
1.2.9. Teknolojik dönüşümün kültürel boyutları.....	31
1.2.10. Teknoloji kavramının tanımı ve gelişimi	32
1.2.11. Bilim ve teknoloji arasındaki ilişki	33
1.2.12 Kültür ve iletişim devrimleri	33
1.2.12.1 Birinci iletişim devrimi - dil devrimi	34
1.2.12.2 İkinci iletişim devrimi - yazının keşfi	34
1.2.12.3 Üçüncü iletişim devrimi - matbaanın icadı	34
1.2.12.4 Dördüncü iletişim devrimi - zaman-mekân sınırlarının aşılması	34
1.2.12.5 Beşinci iletişim devrimi - bilgi olgusu	34
1.2.12.6 Altıncı iletişim devrimi - bilgi ağları sorunu.....	35
1.2.13 Teknolojik devrim çağında kültür, iletişim ve medya.....	36
1.2.14 Teknolojik determinizm teorisi (tarihin tekno-iletişimsel yorumu)	36

1.2.15	Kültür, iletişim ve kültürel hegemonya meselesi	37
1.2.16	Dijital çağda kültürel direniş ve çözüm arayışları	39
1.2.17	Türk yumuşak gücü	40
1.2.17.1	Yumuşak güç ve boyutları ile Türk dış politikasındaki konumu	42
1.2.18	Yumuşak gücün kavramsal önemi	42
1.2.18.1	Sosyal ve kültürel faktörlerin rolü.....	43
1.2.18.2	Türk dış politikasında yumuşak gücün konumu ve etkisi	43
1.2.19	Türkiye'nin Farklı Medeniyet Çevrelerine Açılımı ve Yumuşak Güç Uygulamaları	45
1.2.20	Model A: Türkmen topluluklarına yönelik kapsamlı destek.....	46
1.2.21	Model B: Tarihî mirasın restorasyonu - Suakin adası projesi	46
1.2.21.1	Türk yumuşak gücünün bileşenleri ve kaynakları.....	47
	Türk yumuşak gücünün temel kaynakları, üç temel dayanak üzerine kurulmaktadır.	47
	Genel Kültür Unsuru	47
	Politik değerler	47
	Meşru dış politika	47
1.2.22	Türkiye'nin Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsurları	48
1.2.22.1	Siyasi yumuşak güç.....	48
1.2.22.2	Ekonomik yumuşak güç	48
1.2.22.3	Kültürel yumuşak güç	49
1.2.23	Devlet dışı aktörlerin yumuşak güç araçları.....	50
1.2.23.1	Yunus Emre Enstitüsü: Türkiye'nin kültürel yumuşak güç aracı	50
1.2.24	Akademik değişim programlarının yumuşak güç aracı olarak önemi (Türkiye'de yabancı öğrenci ev sahipliği (türkiye bursları).....	52
1.2.24.1	Mevlana değişim programı.....	53
1.2.24.2	İnsan Hakları ve Hürriyetler İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) kurumsallaşması ve Fas faaliyetleri.....	53
1.2.25	Fas'taki faaliyetler ve 2023 Marakeş depremi müdahalesi.....	54
1.2.25.1	Türk Kızılayı'nın kıtasındaki insani yardım stratejileri	54
1.2.26	Kenyalı yetim çocuklara yönelik kapsamlı destek projesi	54
1.2.26.1	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT): yumuşak güç ve kültür aracı .	55
1.2.27	Türk dizileri: medya endüstrisinin yumuşak güç rolü.....	57
2.	TÜRKİYE-FAS İLİŞKİLERİNE BİR BAKIŞ.....	59
2.1.	Fas-Türkiye İlişkilerinin Tarihi	59
2.1.1.	Diplomatik yazışmalar ve ittifak arayışları	60

2.1.2. Fas'ın yanıtı ve islami birlik vurgusu.....	61
2.1.3. Şeyhülislam'ın desteği ve ittifak çabaları	61
2.1.4. Madrid konferansı sonrası gelişmeler	62
2.2. 20. Yüzyıl Başında İslam Birliği Hareketleri	62
2.2.1. Cumhuriyet döneminde	63
2.3. Fas-Türkiye İlişkilerinin Kurumsal Çerçevesi.....	64
2.3.1. Fas-Türkiye ekonomik ilişkilerinin gelişimi	64
2.3.2. Sektörel dağılım ve ürün kompozisyonu	67
2.3.3. Türkiye-Fas ticari ilişkileri ve Türk dizilerin etkisi.....	68
2.3.4. Fas-Türkiye işbirliği - bölgesel ve küresel entegrasyon modeli.....	72
2.3.5 Türk Kültürel ve medeniyetsel etkisinin önemi	74
2.4. Türkiye'de Güzel Sanatlar: Ülkenin ve Halkın Güzelliğini Yansıtan Tablolar.....	77
2.4.1. Türkiye'de müzik ve diziler: romantizm, tarih ve efsanevi kahramanlıklar	78
2.4.2. Türk mutfağı: Doğu'nun baharatları ve lezzetlerinin batı ile buluşması.....	78
2.4.3. Drama ve Türk sineması etkileri ve faydaları	79
2.4.4. Fas vatandaşları Türkiye turizmi: istatistiksel analiz ve kültürel etkiler.....	84
2.4.5. Türk Dilinin Küresel Yayılımı ve Anadili Olmayan Konuşmacı Sayısındaki Artış.....	85
3. TÜRK DİZİLERİNİN FAS'TAKİ ETKİLERİ	88
3.1 Fas Toplumunda Türk Dizilerinin Mevcut Durumu.....	88
3.1.1 Türk dizilerinin Fas televizyonundaki hegemonik konumu.....	89
3.1.2 Fas televizyon sektöründe dublaj politikaları ve kültürel kimlik sorunu	91
3.1.3 Öne çıkan tarihî dizi örnekleri.....	94
3.1.3.1 Diriliş Ertuğrul Dizisi.....	95
3.1.3.2 Kurtlar Vadisi Dizisi	100
3.1.3.3 Sultan II. Abdülhamid Dizisi: kültürel etki ve tarihsel temsil.....	103
3.2 Fas ve Arap Dünyasında Tarihsel Drama Eksikliği.....	105
3.2.1 Turizm ve sanat arasındaki sinerjik ilişki.....	105
3.2.2 Drama endüstrisinin gelişim süreci	107
3.3 Dil ve Kültürel Adaptasyon Stratejileri	107
3.4 Araştırmanın Tasarımı ve Karma Yöntem Yaklaşımı	108
3.4.1 Karma yöntem yaklaşımının teorik ve metodolojik temeli	108
3.5 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	109
3.5.1 Evren ve örneklem	109
3.5.2 Coğrafi ve zamansal kapsam.....	110

3.6	Veri Toplama Aracı: Anket Formu.....	110
3.6.1	Anketin geliştirilme süreci	110
3.6.2	Anket formunun yapısı ve içeriği.....	111
3.6.2.1	Bölüm 1: demografik profil ve sosyo-ekonomik özellikler	111
3.6.2.2	Bölüm 2: genel medya kullanım alışkanlıkları ve dijital dönüşüm.....	112
3.6.2.3	Bölüm 3: Türk dizilerine özgü tüketim alışkanlıkları ve etki algıları	112
3.6.2.4	Bölüm 4: tercih örüntüleri, estetik değerlendirmeler ve kültürel tutumlar	113
3.6.3	Anketin metodolojik gücü	113
3.6.4	Veri toplama süreci	114
3.6.5	Veri analizi yöntemleri	114
3.6.6	Nicel veri analizi	114
3.6.6.1	Betimsel istatistikler	114
3.6.6.2	Çıkarımsal istatistikler.....	115
3.6.7	Nitel veri analizi	115
3.6.7.1	Tematik analiz süreci	115
3.6.8	Güvenilirlik (reliability)	116
3.6.9	Geçerlilik (validity)	116
3.7	Etik Hususlar	117
3.8	SPSS	117
3.8.1	Güvenilirlik analizi ve cronbach alfa (α).....	117
3.8.2	Çalışma çerçevesinin tanımı:.....	117
3.8.2.1	Konu ve konum: Fas krallığı: araştırma sahası olarak coğrafi konum ve demografik özellikler	117
3.8.3	Araştırma metodolojisi ve veri toplama süreci.....	119
3.9	SPSS ile Anket Sonuçlarının Analizi.....	120
4.	TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER	128
4.1	Tartışma	128
4.1.1	Yumuşak güç projeksiyonu ve kültürel hegemonyanın yeniden yapılanması ..	128
4.1.2	Kültürel paradoks: yüksek tüketim ve eleştirel direnç	128
4.1.3	Eğitim düzeyinin aracı rolü ve eleştirel medya okuryazarlığı.....	129
4.1.4	Dijital dönüşüm ve izleyici özerkliği	130
4.1.5	Kültürel hibridizasyon ve seçici alımlama	130
4.1.6	Medya emperyalizmi teorisinin yeniden değerlendirilmesi	131
4.1.7	Kültürel yakınlık ve evrensellik arasındaki gerilim	131
4.1.8	Ekonomik ve diplomatik yansımalar.....	132

4.1.9 Toplumsal cinsiyet ve medya tüketimi.....	132
4.2 Sonuç	133
4.2.1 Temel bulgular ve genel değerlendirme	133
4.2.2 Demografik faktörlerin belirleyici rolü	133
4.2.3 Kültürel yakınlık ve tarihsel bağların rolü.....	134
4.2.4 Dijital dönüşüm ve izleyici özerkliği	134
4.2.5 Kültürel hibridizasyon süreci	135
4.2.6 Yumuşak güç ve medya diplomasisi	135
4.2.7 Ekonomik yansımalar	136
4.2.8 Teorik katkılar	136
4.2.9 Literatüre katkı	136
4.3 Öneriler	136
4.3.1 Politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öneriler	137
4.3.2 Türk dış politikası ve kültürel diplomasi kurumları için	137
4.3.3 Fas Kültür ve medya politikaları için	138
4.3.4 Eğitim kurumları için	138
4.3.5 Gelecek araştırmalar için öneriler	138
4.3.6 Metodolojik genişletme ve derinleştirme	138
4.3.7 Örneklem ve kapsam genişletmesi	139
4.3.8 Tematik derinleştirme ve spesifik konular	140
4.3.9 Teorik ve kavramsal genişletme.....	141
4.3.10 Karşılaştırmalı ve çok disiplinli yaklaşımlar	141
4.3.11 Politika ve uygulama odaklı araştırmalar	142
4.3.12 Metodolojik yenilikler	142
KAYNAKLAR.....	144
Ek 1: Anket Soruları.....	151
ÖZGEÇMİŞ.....	152

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1.Yumuşak ve sert güç arasında fark (Yousfi, 2016, s. 7).	41
Tablo 3.1. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı.....	120
Tablo 3.2. Katılımcıların yaşa göre dağılımı	120
Tablo 3.3. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılım	121
Tablo 3.4. Günlük TV izleme süresi dağılımı	121
Tablo 3.5. Farklı medya araçları arasında en sık kullanılan araçlar.....	121
Tablo 3.6. Tercih edilen TV programları dağılımı.....	121
Tablo 3.7. Televizyon ve dizilerin izlenmesini tetikleyen motivasyon kaynakları.....	122
Tablo 3.8. Farklı programları internet üzerinden takip edenler	122
Tablo 3.9. İzlenen dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özelliklerinin katılımcılarla yakınlık düzeyleri	122
Tablo 3.10. Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri.....	123
Tablo 3.11. Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenler	123
Tablo 3.12. Faslı İzleyicilerin Türk dizi türü izleme tercihleri Eğitim durumu ile izleme alışkanlık Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenler.....	123
Tablo 3.13. Eğitim durumu ile izleme alışkanlık Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenler	125
Tablo 3.14. Cronbach's Alpha ve Madde Sayısı.....	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Yunus Emre Enstitüsü merkezlerinin açılış yılları (Fas vurgulu).	51
Şekil 2.1. Türkiye-Fas ticaret hacminin tarihsel gelişimi (2003-2025)	68
Şekil 2.2. Türkiye'nin Fas'a ihracatının aylık seyri (2024-2025)	69
Şekil 2.3. Türkiye'nin Fas'a ihracatında sektörel dağılım (2024)	70
Şekil 2.4. Türkiye-Fas ticaret dengesi ve ithalat-ihracat karşılaştırması (Kuyti, 2025).	70
Şekil 2.5. Türk dizilerinin ticaret ilişkilerine etkisi - korelasyon analizi (TradeWorldNews, 2025).	71
Şekil 2.6. Türk pembe dizilerinin Faslı kadınların Türkler ile evlilik eğilimlerine etkisi.	83
Şekil 2.7. Afrika ülkeleri sıralaması (KTB, 2023)	84
Şekil 2.8. Türkçe konuşmacı grafiği (2015 ve 2025 yılları).	86

TÜRK DİZİLERİNİN FAS İZLEYİCİLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

ÖZET

Küreselleşme çağında medya ürünlerinin kültürlerarası köprü işlevi görmesi, özellikle televizyon dizilerinin yumuşak güç aracı olarak kullanımı akademik literatürde önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Son on yılda Fas Krallığı'nda yerel televizyon kanalları ve dijital platformlarda yayınlanan dublajlı Türk dizilerinin yaygınlaşması, kültürlerarası iletişim bağlamında dikkat çekici bir fenomen oluşturmaktadır. Bu yayılım süreci, Faslı izleyiciler arasında kabullenme ve direniş mekanizmalarının eşzamanlı işleyişini tetiklemekte, toplumsal algı düzeyinde karmaşık tepki kalıpları ortaya çıkarmaktadır.

Bu araştırma, söz konusu medya akışının altında yatan dinamikleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorunsalını, Türk dizilerinin Fas toplumunda yarattığı kültürel etkilerin kaynaklarını sorgulama motivasyonu oluşturmaktadır. Türk dizilerinin Fas ülkesinde elde ettiği başarının temeli, izleyici kitlesinin psikolojik-kültürel yakınlığında mı yoksa dramatik anlatıların evrensel çekiciliğinde mi yatmaktadır? Türk dizilerinin tematik içeriklerinin Faslı izleyiciler üzerindeki sosyo-kültürel etkilerinin boyutları nelerdir? İlgili medya köprüsü, Fas ve Türkiye diplomatik ilişkilerinin gelişiminde katalitik bir rol oynayabilir mi? Araştırma, bu sorular etrafında şekillenen kuramsal çerçeve içerisinde kültürlerarası iletişim teorilerinden yararlanarak analitik bir yaklaşım benimsemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk dizileri, kültürlerarası iletişim, yumuşak güç, Fas, medya diplomasisi, kültürel köprü, izleyici etkisi.

THE EFFECTS OF TURKISH TV SERIES ON MOROCCAN AUDIENCES

ABSTRACT

In the era of globalization, media products serve as intercultural bridges, with television series functioning as soft power instruments, establishing a significant research domain in academic literature. The proliferation of dubbed Turkish series broadcast on local television channels and digital platforms in the Kingdom of Morocco over the past decade constitutes a remarkable phenomenon within the context of intercultural communication. This dissemination process triggers simultaneous acceptance and resistance mechanisms among Moroccan audiences, generating complex response patterns at the societal perception level.

This research aims to analyze the underlying dynamics of the aforementioned media flow. The fundamental problematic of the study interrogates the sources of cultural resonance that Turkish series create within Moroccan society: Does the foundation of this success lie in the psychological-cultural preparedness of the audience, or in the universal appeal of dramatic narratives? What are the dimensions of socio-cultural effects of Turkish series' thematic contents on Moroccan viewers? Can this media bridge play a catalytic role in the development of Morocco-Turkey diplomatic relations? The research adopts an analytical approach within a theoretical framework shaped around these questions, utilizing intercultural communication theories.

Keywords: Turkish series, intercultural communication, soft power, Morocco, media diplomacy, cultural bridge, audience im.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyası, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler sonucunda “küresel köy” kavramıyla tanımlanan birbirine sıkı sıkıya bağlı bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşümün temel dinamiği, medya ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrimsel değişiklikler ile dijital platformların hayatımızın her alanına nüfuz etmesidir. Modern toplumda medya, bireysel ve toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple de medya, toplumsal bütünleşmenin önemli araçlarından biri olarak işlev görmektedir. Medya organları, yalnızca bilgi aktarım aracı olmaktan çıkarak, çok kutuplu güç merkezleri haline gelmiştir. Bu güç merkezleri ekonomik, politik ve kültürel boyutların yanı sıra sosyolojik ve psikolojik etkileri de bünyesinde barındırmaktadır.

Televizyon, görsel ve işitsel unsurları bir arada sunma kapasitesi sayesinde medya araçları arasında özel bir konuma sahiptir. Amerikalı iletişim teorisyeni George Gerbner’in ifade ettiği üzere, televizyon siyasi yaşamın çehresini değiştirme, toplumsal alışkanlıkları dönüştürme ve yaşam tarzlarını şekillendirme gücüne sahiptir (Gerbner, Gross, Morgan, & Signorielli, 1980). 1920’lerin sonları ve 1930’ların başlarında ortaya çıkan televizyon, haber, kültür, eğlence, bilim gibi yaşamın her alanını kapsayan içerikleriyle geleneksel fonksiyonlarını aşarak uzmanlaşma sürecine girmiştir.

Televizyon içerikleri arasında diziler, en çok takip edilen ve izlenen yapımlar arasında yer almaktadır. Özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren Arapça dublajlı Türk dizileri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde büyük bir popülerite kazanmıştır. Bu fenomen, 2007 yılından itibaren farklı demografik gruplar arasında dikkat çekici bir şekilde yayılmış ve çeşitli televizyon kanallarında ve dijital platformlarda geniş yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın konuya ilişkin değerlendirmesi, sektörün stratejik önemini vurgulamaktadır : *“Türkiye’de üretilen televizyon dizilerinin, 150’ye yakın ülkeye ihraç edildiğini” belirten Erdoğan, dünyada ABD’den sonra en fazla dizi ihraç eden ülkenin Türkiye olduğunu dile getirdi..*” (Anlatılanın Ötesi, 2021) Bu açıklama, Türk dizilerinin yalnızca eğlence aracı olmaktan çıkarak ülkenin yumuşak güç unsuru haline geldiğini de göstermektedir.

Türk dizi sektörü, özellikle tarihi diziler ve çağdaş drama yapımları alanında yoğun bir rekabet ortamına sahne olmaktadır. “Diriliş Ertuğrul”, “Kuruluş Osman”, “Muhteşem Yüzyıl” gibi tarihi temelli yapımlar ile “Aşk-ı Memnu”, “Gümüş”, “Fatmagül’ün Suçu Ne?” gibi modern drama örnekleri, küresel pazarda güçlü bir konum elde etmiştir. Bu rekabet ortamı, yapımcıları

daha kaliteli içerik üretmeye teşvik ederken, Türkiye'nin kültürel değerlerini ve tarihini uluslararası arenada tanıtmaya fırsatı yaratmaktadır.

Fas toplumunda Türk dizilerinin artan popüleritesi, bu yapımların yerel kültür, değerler sistemi ve toplumsal davranış kalıpları üzerindeki potansiyel etkilerini inceleme ihtiyacını doğurmuştur. Dublajlı Türk dizileri, eğlence, kültürel aktarım ve toplumsal değişim alanlarında önemli bir güce sahip olmuş, çeşitli fikirlerin ve değerlerin yayılmasında, tutum ve davranış değişikliklerinde etkili rol oynamaya başlamıştır. Bu dizilerin geleneksel alışkanlıklar, davranış biçimleri ve kültürel miras üzerindeki etkisi, Fas toplumunun farklı kesimlerinde gözlemlenen değişimleri anlamaya yönelik akademik bir inceleme gerektirmektedir. Türk dizilerinin günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi ve Fas toplumu üzerindeki yaygın etkisi, bu konunun bilimsel araştırma konusu olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu araştırma, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir yaklaşımla incelemeyi hedeflemekte ve bu etkileşimin toplumsal, kültürel ve davranışsal boyutlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu yüksek lisans tez çalışmasının temel amacı, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki çok boyutlu etkilerini sistematik ve bilimsel bir yaklaşımla ortaya koymak, bu etkileşimin sosyo-kültürel, ekonomik ve davranışsal dinamiklerini kapsamlı bir analitik çerçevede değerlendirmektir. Araştırma, son on beş yılda Fas Krallığı'nda yerel televizyon kanalları ve dijital platformlar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşan dublajlı Türk yapımı televizyon dizilerinin yarattığı kültürel rezonansın temellerini sorgulamaktadır.

Çalışmanın merkezinde, bu kültürel başarının ardında yatan mekanizmaların anlaşılması yatmaktadır. Türk dizilerinin Fas toplumunda elde ettiği yaygın kabul, izleyici kitlesinin psikolojik ve kültürel hazırbulunuşluğundan mı kaynaklanmaktadır, yoksa bu dramatik anlatıların evrensel temalar ve ortak insani değerler üzerinden kurduğu çekicilikten mi beslenilmektedir? Bu temel sorunsaldan hareket ile araştırma, medya içeriklerinin sınır ötesi dolaşımının yerel bağlamlarda nasıl alımlandığını ve hangi toplumsal süreçleri tetiklediğini ampirik verilerle desteklenmiş bir zeminde açıklamayı hedeflemektedir.

Birinci Alt Amaç: Sosyo-Kültürel Etkilerin Paradoksal Yapısının Çözümlemesi

Araştırmanın ilk spesifik amacı, Türk dizilerinin Faslı izleyiciler üzerindeki sosyo-kültürel etkilerinin karmaşık ve çelişkili yapısını derinlemesine analiz etmektir. Ön bulgular,

izleyicilerin yoğun dizi tüketimi sergilemelerine karşın, önemli bir kesiminin (%68,4) bu içeriklerin olumsuz sosyo-kültürel etkiler yarattığını bildirdiğini göstermektedir. Bu paradoksal durum, medya tüketiminde bilişsel uyumsuzluk, kültürel direnç mekanizmaları ve eleştirel medya okuryazarlığı kavramları bağlamında irdelenmeyi gerektirmektedir.

Çalışma, bu çelişkili tutumun altında yatan psikolojik ve sosyolojik dinamikleri açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Çalışma dahilinde, izleyicilerin eğlence ihtiyacı ile kültürel kaygıları arasındaki gerilim, geleneksel değerler ile modern yaşam tarzları arasındaki çatışma ve yerel kimlik ile küresel medya içerikleri arasındaki müzakere süreçleri sistematik olarak incelenecektir. Bu doğrultuda, Türk dizilerinin Fas toplumunun gündelik yaşam pratiklerinde, aile içi ilişkilerinde, toplumsal cinsiyet algılarında, tüketim davranışlarında ve değer yargılarında ne tür dönüşümler yarattığı veya aksi bir düşünüş ile yaratmadığı, somut veriler ile ortaya konulacaktır.

İkinci Alt Amaç: Medya Diplomasisi ve Kültürlerarası İletişim İşlevinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın ikinci kritik amacı, televizyon içeriklerinin kültürlerarası köprü işlevi görebileceği ve uluslararası ilişkilerde yumuşak güç aracı olarak kullanılabileceği hipotezini Fas-Türkiye bağlamında sınamaktır. Katılımcıların %46,0'sının Türk dizilerini iki ülke arasındaki kültürel iletişime katkı sağlayan bir araç olarak algılaması, medya diplomasisi kavramı çerçevesinde değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Çalışma, bu kültürel etkileşimin Fas-Türkiye ikili ilişkilerinin farklı boyutlarında somut yansımalarının bulunup bulunmadığını sistematik bir şekilde araştırmayı hedeflemektedir. Özellikle ekonomik işbirliği, turizm akışları, diplomatik diyalog, ticari ilişkiler ve karşılıklı toplumsal algıların şekillenmesinde Türk dizilerinin katalitik bir rol oynayıp oynamadığı sorgulanacaktır. Bu bağlamda, kültürel endüstrilerin dış politika araçları olarak kullanılması, yumuşak güç stratejileri ve kültürel küreselleşme teorileri ışığında bir analiz gerçekleştirilecektir.

Ayrıca, katılımcıların kültürel iletişime olumlu katkı görmelerine rağmen aynı zamanda yüksek oranda olumsuz etki bildirmesi gibi ikili tutumların nedenleri irdelenecektir. Bu karmaşık bulgu örüntüsü, medya içeriklerinin kültürlerarası ilişkilerdeki rolünün çok katmanlı ve bazen çelişkili doğasını anlamak için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Üçüncü Alt Amaç: Demografik Değişkenlerin Farklılaştırıcı Etkisinin Ortaya Konulması

Araştırmanın üçüncü temel amacı, demografik faktörlerin -özellikle eğitim seviyesinin- izleme alışkanlıkları, içerik tercihleri ve etki algıları üzerindeki belirleyici rolünü nicel yöntemlerle sistematik bir şekilde ortaya koymaktır. Ön analizler, eğitim düzeyinin izleme sıklığı ($p=0.001$) ve tür tercihleri ($p=0.008$) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir.

Çalışma, bu anlamlı ilişkilerin arkasındaki sosyolojik ve kültürel mekanizmaları derinlemesine yorumlamayı amaçlamaktadır. Özellikle yüksek öğrenim görmüş izleyici segmentinin (yüksek lisans ve doktora mezunları) tarihi temalı Türk dizilerine olan belirgin eğilimi dikkat çekicidir. Bu eğilimin kültürel sermaye, medya okuryazarlığı, tarihsel bilinç ve kimlik arayışı gibi kavramlarla nasıl ilişkilendirildiği açıklanacaktır.

Paradoksal olarak, aynı yüksek eğitimli grubun %51,2 oranında olumsuz sosyo-kültürel etki bildirmesi, eleştirel düşünme becerileri ile medya tüketimi arasındaki karmaşık ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu bulgu, eğitimli izleyicilerin içerikleri tüketirken aynı zamanda eleştirel bir mesafeye değerlendirdiklerini ve kültürel etkiler konusunda daha bilinçli ve kaygılı olduklarını düşündürmektedir. Araştırma, bu çok katmanlı tutumların altında yatan nedenleri sosyolojik ve psikolojik çerçevede açıklamayı hedeflemektedir.

Dördüncü Alt Amaç: İzleyici Segmentasyonunun Kapsamlı Haritalandırılması

Çalışmanın dördüncü amacı, Fas'taki Türk dizileri izleyici kitlesinin heterojen yapısını sistematik bir şekilde belgelemek ve farklı demografik grupların (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik statü, coğrafi konum) nasıl farklılaşan tüketim örüntüleri, motivasyonlar ve değerlendirme kriterleri sergilediğini ortaya koymaktır.

Araştırma, izleyici kitlesinin homojen bir kütle olmadığı, aksine farklı sosyal konumlar, kültürel sermaye düzeyleri ve yaşam deneyimlerine sahip alt gruplardan oluştuğu varsayımından hareket etmektedir. Bu heterojen yapının detaylı bir şekilde anlaşılması, hem akademik literatüre özgün katkılar sağlayacak hem de medya içerik üreticileri, dağıtıcıları ve politika yapımcıları için stratejik öngörüler sunacaktır.

Segmentasyon analizi, hangi demografik grupların hangi tür içeriklere, hangi motivasyonlar ile yöneldiklerini, bu içeriklerden nasıl anlamlar çıkardıklarını ve gündelik yaşamlarına nasıl entegre ettiklerini aydınlatacaktır. Bu bilgi, medya tüketiminin pasif bir süreç olmadığını, aksine aktif anlam üretimi ve müzakere süreçlerini içerdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Beşinci Alt Amaç: Kültürel Kimlik ve Değer Sistemleri Üzerindeki Uzun Vadeli Etkilerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın beşinci kritik amacı, Türk dizilerinin Faslı izleyicilerin kültürel kimlik inşası, değer sistemleri, toplumsal normlar ve gündelik yaşam pratikleri üzerinde uzun vadeli dönüştürücü etkiler yaratıp yaratmadığını değerlendirmektir. Bu bağlamda, kültürel benzeşme (cultural assimilation), kültürel hibridizasyon (cultural hybridization) ve kültürel direnç (cultural resistance) süreçlerinin izleri sistematik olarak takip edilecektir.

Çalışma, Türk dizilerinin Fas toplumunda geleneksel aile yapısı algıları, kadın-erkek rolleri, evlilik ve ilişki beklentileri, tüketim değerleri, estetik standartlar ve yaşam tarzı tercihleri gibi alanlarda ne ölçüde referans noktası haline geldiğini sorgulamaktadır. Yerel Fas kültürü ile Türk dizilerinde temsil edilen yaşam biçimleri arasındaki etkileşimin nasıl sonuçlar doğurduğu, izleyicilerin bu içerikleri kendi kültürel bağlamlarına nasıl uyarladıkları veya ne tür dirençler ile karşıladıkları incelenecektir.

Bu analiz, küresel medya akışlarının yerel kültürler üzerindeki etkisinin tek yönlü ve deterministik olmadığını, aksine karmaşık müzakere, yeniden yorumlama ve seçici özümseme süreçlerini içerdiğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Metodolojik Hedefler ve Bilimsel Katkı

Yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için araştırma, nicel araştırma paradigması içerisinde konumlanmakta ve yapılandırılmış anket yöntemiyle toplanan verileri ileri istatistiksel analizlerle (Ki-kare testleri, korelasyon analizleri, çok değişkenli regresyon modelleri) değerlendirmeyi planlamaktadır. Çalışma, kültürel emperyalizm, küreselleşme, medya etkileri, kültürlerarası iletişim, kullanımlar ve doyumlar, kültürel yakınlık ve yumuşak güç teorilerinden yararlanarak bulgularını sağlam bir kuramsal zemine oturtmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın metodolojik amacı, Arap dünyasında Türk medya içeriklerinin etkisine dair sınırlı sayıda bulunan nicel çalışmalara özgün katkılar sunmaktır. Çalışma, hem ulusal hem de uluslararası akademik literatüre ampirik temelli bulgular kazandıracak, politika yapıcılar ve medya profesyonelleri için uygulanabilir öneriler geliştirecek ve gelecek araştırmalar için sağlam bir metodolojik ve kuramsal zemin oluşturacaktır.

Sonuç olarak, bu yüksek lisans tezi, Türk dizilerinin Fas toplumundaki çok katmanlı etkilerini sistematik ve bilimsel bir yaklaşım ile inceleyerek, küresel medya içeriklerinin yerel

bağlamlarda nasıl alımlandığına, hangi toplumsal süreçleri tetiklediğine ve kültürlerarası ilişkileri nasıl şekillendirdiğine dair derinlemesine bilgi üretmeyi ve bu alanda mevcut literatür boşluğunu doldurmayı nihai amaç olarak benimsemektedir.

Sınırlılıklar

Literatür ve Kavramsal Çerçeve Temelli Sınırlılıklar

Araştırmanın karşılaştığı en temel zorluklardan biri, Türk dizilerinin özellikle Fas izleyicileri üzerindeki etkilerini inceleyen akademik çalışmaların literatürde son derece sınırlı olmasıdır. Mevcut akademik literatür, ağırlıklı olarak Türk dizilerinin Orta Doğu'nun Arap ülkelerindeki (Suriye, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan gibi) etkilerine odaklanmış durumdadır. Fas Krallığı'nın kendine özgü kültürel, dilsel, tarihsel ve toplumsal dinamikleri göz önüne alındığında, bu bölgeden elde edilen bulguların doğrudan Fas bağlamına aktarılması oldukça problemlidir.

Fas toplumunun Darija lehçesini kullanması, Fransız kolonyal mirasının yarattığı derin kültürel etkileşim, Berberi kimliğinin varlığı ve Akdeniz-Atlantik coğrafyasında konumlanmasından kaynaklanan özgün sosyo-kültürel yapısı, bu toplumun medya tüketim örüntülerini ve kültürel alımlama süreçlerini Arap dünyasının diğer bölgelerinden farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulguları karşılaştırmalı bir analitik çerçeve içerisinde değerlendirilirken, bölgesel farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir.

Bu literatür boşluğu, bir yandan araştırmanın özgünlüğünü ve akademik değerini artırırken, diğer yandan kuramsal ve kavramsal çerçevenin oluşturulmasında daha genel medya etkileri, kültürel küreselleşme ve kültürlerarası iletişim teorilerine dayanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, Fas'a özgü sosyo-kültürel bağlamın tüm inceliklerinin kavramsal çerçeveye tam olarak yansıtılmasını güçleştirmektedir.

Örneklem Yapısı ve Genellenebilirlik Sınırlılıkları

Araştırmanın en kritik sınırlılıklarından biri, örneklem büyüklüğü ve demografik yapısı ile ilgilidir. Çalışma, 150 Faslı katılımcıdan toplanan veriler üzerine kurulmuştur. Her ne kadar bu örneklem büyüklüğü, nicel araştırma standartları açısından kabul edilebilir bir düzeyde olsa da, yaklaşık 37 milyon nüfusa sahip Fas Krallığı'nın tüm demografik, coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel çeşitliliğini temsil etme kapasitesi doğal olarak sınırlıdır.

Örneklemin demografik yapısı incelendiğinde, bazı belirgin eğilimler göze çarpmaktadır. Katılımcıların %72,7'sinin kadın olması, araştırma bulgularının cinsiyet dengesi açısından kadın perspektifini daha güçlü bir şekilde yansıttığını göstermektedir. Bu durum, bir yandan Faslı kadınların Türk dizileri tüketimindeki baskın rolünü ortaya koyması açısından anlamlı olmakla birlikte, diğer yandan erkek izleyicilerin deneyimlerinin ve algılarının yeterince temsil edilmemesi riskini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, araştırma bulgularının Fas toplumunun geneline genellenmesinde dikkatli olunmalı, özellikle cinsiyet bazlı farklılıkların bulguların yorumlanmasında dikkate alınması gerekmektedir.

Benzer şekilde, katılımcıların %70'den fazlasının yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olması, örneklemin Fas toplumunun eğitim profili açısından üst segmentleri daha yoğun bir şekilde temsil ettiğini göstermektedir. Yüksek eğitim düzeyine sahip izleyiciler, genellikle daha gelişmiş medya okuryazarlığı becerileri, eleştirel düşünme kapasitesi ve kültürel farkındalık sergilerler. Bu durum, araştırma bulgularının özellikle eğitilmiş, kentli ve orta-üst sınıf Faslı izleyicilerin deneyimlerini yansıttığını, ancak düşük eğitim düzeyine sahip, kırsal alanlarda yaşayan veya alt sosyo-ekonomik gruplara mensup izleyici kesimlerinin perspektiflerini yeterince kapsamayabileceğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, anket uygulamasının gerçekleştirildiği coğrafi bölgeler ve ulaşılan katılımcı profilleri, örneklemin Fas'ın tüm şehirlerini, kasabalarını ve kırsal alanlarını dengeli bir şekilde temsil edip etmediği konusunda sorular oluşturabilir. Fas'ın farklı bölgelerinde (Atlantik kıyısı, Akdeniz kıyısı, Sahra bölgeleri, iç Fas) yaşayan toplulukların medya tüketim alışkanlıkları, kültürel değerleri ve dış etkilere açıklık dereceleri önemli farklılıklar gösterebilmektedir.

Metodolojik Sınırlılıklar

Araştırmanın temel veri toplama aracı olarak yapılandırılmış anket formunun kullanılması, çalışmaya nicel bir karakter kazandırmakta ve geniş bir katılımcı grubundan standart veriler toplanmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu metodolojik tercih, beraberinde bazı sınırlılıkları da getirmektedir.

Anket yöntemi, izleyicilerin medya içeriklerini nasıl alımladıklarına, bu içeriklerden hangi anlamları çıkardıklarına ve gündelik yaşamlarına nasıl entegre ettiklerine dair derinlemesine anlayış geliştirmek için sınırlı imkanlar sunmaktadır. Kültürel alımlama süreçlerinin karmaşıklığı, izleyicilerin içerikler ile kurdukları duygusal bağlar, kimlik müzakereleri, kültürel direnç mekanizmaları ve anlam üretim pratikleri gibi ince ve çok katmanlı süreçler, standartlaştırılmış anket soruları aracılığıyla tam olarak yakalanmakta zorlanabilir.

Özellikle izleyicilerin Türk dizilerinde temsil edilen yaşam tarzları, değerler, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel kodları nasıl yorumladıkları, bu temsillere karşı nasıl pozisyon aldıkları ve kendi kültürel bağlamlarıyla nasıl ilişkilendirdikleri gibi sorular, derinlemesine mülakatlar, odak grup tartışmaları veya etnografik gözlemler gibi nitel yöntemlerle daha zengin ve detaylı bir şekilde araştırılabilir. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulguları, nicel verilerin sağladığı genellenebilirlik avantajını sunmakla birlikte, nitel araştırma yöntemlerinin sağlayabileceği derinlik ve bağlamsal zenginlikten yoksundur.

Ayrıca, anket yöntemi, katılımcıların sosyal beğenirlik eğilimi (social desirability bias) sergilemelerine ve gerçek düşünce ve davranışlarından ziyade toplumsal olarak kabul edilebilir gördükleri cevapları verme eğilimine yol açabilir. Özellikle kültürel etkiler, geleneksel değerler ve toplumsal normlar gibi hassas konularda, katılımcılar kendilerini olduklarından daha muhafazakar veya daha açık fikirli gösterme eğilimi gösterebilirler.

Zamana Bağlı Sınırlılıklar

Araştırma, belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş kesitsel (cross-sectional) bir çalışmadır. Bu durum, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki etkilerinin uzun vadeli gelişimini, zaman içindeki değişimlerini ve dinamik süreçlerini takip etmeyi mümkün kılmamaktadır. Medya tüketim alışkanlıkları, kültürel algılar ve toplumsal tutumlar, statik değil dinamik fenomenlerdir ve zaman içinde değişim gösterebilirler.

Özellikle Türk dizilerinin Fas'taki popülerliğinin zaman içinde nasıl evrildiği, ilk maruz kalma dönemlerinde farklı tepkiler mi oluşturduğu, tekrarlı tüketimle birlikte alışkanlık mı geliştiği yoksa eleştirel mesafe mi arttığı gibi sorular, boylamsal (longitudinal) araştırma tasarımları ile daha iyi cevaplanabilmektedir. Bu çalışma, belirli bir andaki durumu fotoğraflaması açısından değerlidir, ancak süreç ve değişim boyutlarını yakalama kapasitesi sınırlıdır.

Kapsam ve Odak Sınırlılıkları

Araştırma, Türk dizilerinin etkilerini çok boyutlu bir perspektifle ele almayı hedeflemekle birlikte, kapsam genişliği bazı derinlik fedakarlıklarını zorunlu kılmaktadır. Çalışma, sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve tarihsel boyutları içermekte, ancak her bir boyutun detaylı ve derinlemesine incelenmesi yerine, bu boyutlar arası ilişkileri ve genel etkileşim örüntülerini ortaya koymaya odaklanmaktadır.

Örneğin, Türk dizilerinin Fas'taki tüketim davranışları, moda tercihleri, turizm akışları ve ticari ilişkiler üzerindeki ekonomik etkileri, bu çalışmada değinilen ancak kapsamlı ekonometrik analizlerle derinlemesine incelenmeyen boyutlardır. Benzer şekilde, diplomatik ilişkiler ve

yumuşak güç stratejileri bağlamındaki politik boyut, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin yöntemleriyle daha detaylı araştırılabilecek alanlar olarak kalmaktadır.

Dil ve Çeviri Sınırlılıkları

Araştırmanın Fas'ta yürütülmesi ve katılımcıların ağırlıklı olarak Arapça (Darija lehçesi) ve Fransızca konuşuyor olması, anket sorularının ve yanıtlarının çeviri süreçlerinde anlam kayıpları veya çarpıtmalar yaşanması riskini beraberinde getirmektedir. Özellikle kültürel kavramlar, duygusal nüanslar ve bağlama özgü ifadeler, diller arası geçişlerde tam olarak karşılıklarını bulamayabilir.

Ayrıca, Türk dizilerinin Fas'ta Darija Arapçasına dublajlanmış versiyonlarının izlenmesi, orijinal içeriklerin dilsel ve kültürel özelliklerinin ne ölçüde korunduğu veya dönüştürüldüğü sorusunu gündeme getirmektedir. Dublaj sürecinde yapılan uyarlamalar, yerelleştirme tercihleri ve kültürel filtrelemeler, izleyicilerin içerik ile kurdukları ilişkiyi etkileyebilir ve bu çalışmanın kapsamı dışında kalan bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu yüksek lisans tez çalışması, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki etkilerini sistematik bir yaklaşım ile inceleyen özgün karakteri ile akademik literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Araştırmanın önemi, hem kuramsal-kavramsal düzeyde hem de uygulamalı-stratejik boyutta kendini göstermekte olup, medya çalışmaları, kültürel iletişim ve uluslararası ilişkiler alanlarında disiplinler arası bir değer taşımaktadır.

Literatüre Özgün Katkı ve Kritik Boşluğu Doldurma

Araştırmanın temel önemi, Türkiye'de bu konuyu detaylı bir şekilde ele alan nadir çalışmalardan biri olmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut akademik literatür, ağırlıklı olarak Türk dizilerinin Orta Doğu ve Arap ülkelerindeki etkilerine odaklanmış olup, Mağrip bölgesi ve özellikle Fas Krallığı bu akademik ilgiden büyük ölçüde mahrum kalmıştır.

Fas'ın Darija lehçesi, Fransız kolonyal mirası, Berberi kimliği ve Akdeniz-Atlantik coğrafyasındaki özgün konumu nedeniyle farklılaşan sosyo-kültürel yapısı, bu ülkeyi medya çalışmaları açısından son derece özgün bir araştırma vakası haline getirmektedir. Bu çalışma, söz konusu kritik literatür boşluğunu doldurmayı hedefleyerek, Türk dizilerinin Mağrip bölgesindeki kültürel rezonansını ampirik veriler ile destekleyen öncü nitelikte bir araştırma olma özelliğini taşımaktadır.

Çok Boyutlu ve Bütünleşik Disiplinler Arası Yaklaşım

Araştırmanın ayırt edici özelliklerinden biri, konuyu geniş bir kavramsal çerçeve ve çok boyutlu bir perspektif ile ele almasıdır. Çalışma, antropoloji, sosyoloji, kültürel çalışmalar, medya çalışmaları, uluslararası ilişkiler ve ekonomi politik gibi farklı disiplinlerden teorik ve metodolojik araçları bir araya getirerek bütünleşik bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Birinci bölümde sunulan kapsamlı kavramsal çerçeve, kültür kavramının farklı disiplinlerdeki tarihsel gelişimini, kültürün küreselleşme süreçleriyle etkileşimini, kültürleşme ve kültürel yayılma dinamiklerini, teknoloji çağında medyanın kültürel işlevini ve Türk yumuşak gücünün kavramsal temellerini detaylandırmaktadır. Bu teorik altyapı, araştırmayı sağlam bir zemine oturtmakta ve bulguların derin bir şekilde anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

İkinci bölümde Fas-Türkiye ilişkilerinin tarihsel gelişimi, kurumsal çerçevesi, ekonomik boyutu, bölgesel entegrasyon perspektifi, Fas vatandaşlarının Türkiye turizmi üzerine etkileri ve Türk kültürel etkisinin detaylı olarak ele alınması, medya içeriklerinin etkilerinin somut tarihsel, politik ve ekonomik ilişkiler bağlamında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bütünleşik yaklaşım, araştırmanın özgünlüğünü ve akademik değerini önemli ölçüde artırmaktadır.

Kuramsal Katkılar ve Teorik Yeniden Değerlendirme

Araştırma, medya ve kültür çalışmaları alanındaki çeşitli teorilerin Mağrip bağlamında sınanması açısından önemli kuramsal katkılar sunmaktadır. Klasik kültürel emperyalizm teorisinin tek yönlü etki varsayımına karşın, bu çalışmanın bulguları küresel medya akışlarının karmaşık, müzakereli ve çok yönlü süreçler içerdiğini göstermektedir.

Yumuşak güç teorisi açısından, Türk dizilerinin popülerliği, bir yandan Türkiye'ye olan ilgiyi artırırken (%46,0 kültürel iletişime katkı algısı), diğer yandan kültürel kaygılara (%68,4 olumsuz etki algısı) yol açması, yumuşak gücün her zaman istenen yönde işlemediğini ve beklenmedik sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır.

Kültürel yakınlık teorisi bağlamında, Faslı izleyicilerin Türk dizilerine olan ilgisi ortak İslami değerler ve tarihsel bağlar ile açıklanabilirken, yüksek eğitilmiş izleyicilerin tarihi dizilere olan ilgisi evrensel temaların ve kaliteli anlatıların çekiciliğini de göstermektedir.

Uygulamalı ve Stratejik Önemi

Araştırmanın akademik katkılarının yanı sıra, uygulamalı ve stratejik önemi de göz ardı edilemez düzeydedir. Türkiye'nin kültürel yumuşak güç projeksiyonunun Mağrip bölgesindeki

başarısını ve sınırlılıklarını anlamak, gelecekteki kültürel diplomasi stratejilerinin planlanması açısından kritik değer taşımaktadır.

Fas-Türkiye arasındaki diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkilerin medya içerikleri üzerinden nasıl şekillendiğinin anlaşılması, iki ülke arasındaki işbirliği potansiyelinin güçlendirilmesi için önemli bilgiler sunmaktadır. Araştırma sonuçları, turizm, ticaret, eğitim ve kültürel değişim programları gibi alanlarda karar vericiler için değerli bir referans noktası oluşturacaktır.

Ayrıca, Faslı izleyicilerin tercihlerinin ve eleştirilerinin anlaşılması, Türk medya endüstrisinin uluslararası içerik stratejilerini geliştirmesi açısından önemlidir. Medya okuryazarlığı ve kültürel değerlerin korunması konularında politika geliştirilmesi gereken alanları işaret etmektedir.

Gelecek Araştırmalar İçin Temel Oluşturma

Bu çalışma, Mağrip bölgesinde medya etkileri araştırmaları için sağlam bir metodolojik ve kavramsal temel oluşturmakta, gelecek araştırmalara yön göstermektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, nitel yöntemlerle derinleştirilebilecek, boylamsal tasarımlarla uzun vadeli etkiler izlenebilecek ve karşılaştırmalı perspektiflerle diğer Mağrip ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilebilecek araştırma gündemleri sunmaktadır.

1.2. Kavramsal Çerçeve

1.2.1. Kültür ve bilimsel disiplinler: tarihsel bir analiz

Bilim ve insanlık kültür kavramını keşfettikleri günden beri her birinin kültür kavramını benimsedikleri bilinmektedir. Ancak kültür kavramının tek bir tanıma indirgenemeyecek kadar karmaşıktır. İlgili karmaşa çok boyutlu parametrelerin kültür kavramının uhdesinde barınmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilimler ve beşeri bilimler arasında kavramın teorik önemi ve bilimsel değerinin eşit olmadığı da açıkça görülmektedir. Bu nedenle, sosyal bilimlerde kültür kavramının kullanımı, farklı yaklaşımlar arasında değişerek uygulanmıştır (Koch, 2007). Antropoloji kültür kavramına büyük bir motivasyon ve benzersiz bir kavram olarak yaklaştığını, teorik ve metodik olarak kanıtlamaktadır. Bu nedenle kültür, antropoloji bağlamında, her şeyin sırrı olarak kabul edilmiştir. Yaklaşık XVIII. yüzyılın ortalarından beri kavramın gizemlerini koruyan uzak kabilelerin ve klanların saflıklarını sakladığı, bilinen grupların ve toplumların tuhaflıklarını keşfetme konusunda ise antropoloji alanının dünyanın uçlarına kadar heyecan verici konuları incelemek için motivasyona sahip olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Ayrıca, kültür kavramının taşıyıcıları olarak kabul edilen farklı disiplinler de kültür kavramına kayıtsız kalamamışlardır.

Sosyoloji disiplini de tıpkı antropoloji başta olmak üzere diğer birçok disiplin gibi kültür kavramı üzerinde yoğunlaşarak, pek çok araştırmayı literatüre kazandırmışlardır. Bu kavramı endüstriyel batı toplumunun sorunlarını açıklamak için yararlı bulan görüşlerin varlığını da ifade etmek yerinde olacaktır. Şüphesizdir ki kültür, ilişki ve etkileşimleri ile birlikte kendisine ırkların ve etnik kökenlerin getirdikleri yeni karmaşıklıkları analiz etmek konusunda da önemli bir kaynak olarak addedilmektedir. 21. yüzyılın başından beri dünya belirgin bir şekilde değiştiğinde kültür kavramını politika bilimi alanına da entegre edildiği önemli bir gerçekliği oluşturmaktadır. Bu sebeple, kültür olgusu, bir strateji ve politika hâline geldikçe bu bağlamda, programlar ve projelerde yer edinmeye başlaması ile birlikte, salt olarak siyaset ile sınırlı kalmamıştır. Kültür olgusunun, diplomasi ve iletişim bilimlerinin yanı sıra bilhassa ekonomi bağlamında, toplumla ve kalkınmayla da ilişkilendirilmeye başlandığını ifade etmek gereklidir (Koch, 2007). Kültür kavramı, dünya çapında kültürel etkileşimin artmasıyla kültürler arasındaki mesafelerin kapanması ve ayrılıkların azalması için bir köprü oluşmuştur. Bugün kültür kavramı izolasyonun üstesinden gelerek ve Amerikan yumuşak güç süreçlerinin yeniden canlandırılmasıyla yenedünya çatışmasına karşı mücadele etmek için önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.2. Antropoloji ve kültürel inceleme: teorik perspektifler

Antropoloji, özünde benzersiz bir disiplin olmayı sürdürmektedir. Kültürel odağı tekil olmasına rağmen, teoretik yaklaşımları çeşitlilik göstermektedir. Sosyal bilimlerdeki uygulamaları, birikimli bir edebi-kültürel saha mirası oluşturmuştur. Batılı olmayan toplumlarda ise ırksal sınıflandırmalar, etik hassasiyetler ve günümüze kadar süregelen krizli bir kolektif bellek bırakmıştır (Koch, 2007, s. 194).

Britanya antropolojisi, erken dönemlerinde saf evrimsel bir yönelim benimsemiştir. Bu yaklaşım, kültürün önceden belirlenmiş, kaçınılmaz ve tekil bir evrimsel yolda ilerlediği varsayımına dayanmaktaydı. Bu inanç, araştırmacıları Asya, Afrika, Avustralya ve Latin Amerika'nın uzak bölgelerine yönlendirmiş, buralarda "kültürlerin hazineleri" ve "efsanevi altın" arayışına sevk etmiştir. Antropoloji akademisyenleri ve öğrencileri, bu bilinmeyen, kadim ve durağan mekânları, Batı antropolojisini besleyen verimli saha laboratuvarlarına dönüştürmüşlerdir (Koch, 2007, s. 195). Bu bölgelerin, gelişmiş ve medeni Batı kültürünün tarihsel kökenlerini ve ilksel formlarını temsil ettiği düşünülmüştür. Erken dönem evrimcilerin inancına göre, kültürel farklılıklar yalnızca Batı'nın uzun evrimsel yolunda ilerleme derecesindeki farklılıklardan ibaretti. İngiliz evrimci ekolünün kurucusu Edward Tylor (1832-1917), Büyük Britanya'da Oxford Üniversitesi'ndeki ilk antropoloji kürsüsü profesörüdür. 1871'de yayımlanan "İlkel Kültür" (Primitive Culture) adlı önemli eserinde Tylor, kültürü bütünlük ve karmaşık bir bütün olarak ele almış, toplumların gelişim aşamalarını "kültürel kalıntılar" üzerinden izlemiştir (Benedict, 1934).

Malinowski adlı antropologun kökeninin Polonyalı olduğu ve 1884 ile 1942 yılları arasında yaşadığı bilinmektedir. Daha deneyimli bir antropolog olarak bilinen Malinowski'nin saha çalışması alanında yapısal-fonksiyonel yaklaşımı önemli bir temel oluşturmuştur. Kültürün sadece lüks ve süslü eşyalardan ibaret olmadığını belirten Malinowski'ye göre sistemler ve kurumlar, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara yönelik ortak ve organize çözümler sunarlar. Bu kapsamlı sistemler, sadece bilimsel araştırmaların değil pek çok kültürel unsurun da temel bileşenlerini oluştururlar (Koch, 2007, s. 195). Malinowski, kültürün sosyal yapısının dışında anlamlar taşımadığına inanarak derinlemesine gözlemler yaparak, geniş saha çalışma sonuçlarına dayanarak bu sonuca varmıştır. Herhangi bir kültürü uzaktan incelemenin mümkün olmadığını düşündü ve bu yüzden araştırmacının araştırılan toplumun bir parçası olduğunu kabul eden katılımcı gözetleme yöntemini benimsedi. Kültürü insanların bakış açısından incelemeyi tercih ederek öznellik perspektifini savundu ve antropolojinin uzun geçmişinde yaygın olan kültürel merkezilik yanılığısından kurtulmayı hedeflemiştir.

Birleşik Krallık'ta antropoloji disiplini genellikle “toplumsal antropoloji” olarak anılmaktadır, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde bu alana genellikle “etnografya” terimiyle atıfta bulunmaktadır. Her iki yaklaşım da insan kültürünü anlamayı hedefliyor olsa da metodolojik ve teorik açılardan belirgin farklılıklar taşımaktadır (Benedict, 1934). Benedict, odak noktası ve benzer alanlarla ilgili kapsamlı araştırmalar yaparak “kültür ve kişilik” başlığını taşıyan yeni bir Amerikan disiplini geliştirmiştir. Bu çalışmalar neticesinde Benedict, kültürel dinamikler konusunda önemli bulgular elde etmiştir. Benedict'e göre kültürel çeşitlikler, toplumların geçmiş ve mevcut koşullar içinde geliştirdiği mantıklı organizasyon biçimleri olarak anlaşılmalıdır. Ona göre kültürel çeşitlilikler anormal bir durum değil, aksine insan topluluklarının geçmiş ve toplum koşulları içinde geliştirdikleri anlaşılır organizasyon biçimleridir. Bu yaklaşım kültürel göreceliliği temel alarak kültürlerin üstünlük ya da aşağılık tanımlamaları üzerinden değil kendi bağlamı içinde ele alınmasını savunmaktadır. Böylelikle Benedict sadece antropolojik bakış açısına değil, aynı zamanda kültürlerarası hoşgörü ve etik değer yargılarına derinlik katmış olmaktadır.

Margaret Mead (1901-1978), kültürel düzenlemelerin eğitim yöntemleri ile baskın kişilik özelliklerinin sürekli bir etkileşim içinde olduğunu vurgulamıştır. “Kültürel Kimlik”, hem ilk kez ortaya çıkan hem de son aşamada şekillenen bir kimlik olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal antropoloji, toplumun yapısal unsurlarına yoğunlaşırken, etnografi bireylerin sembolik ve anlam sistemlerini inceleyen bir araştırma yöntemidir. 20. yüzyılın başlarında antropolog Ruth Benedict (1887-1948), özellikle Amerikan kültürünü de etkileyen önemli katkılarda bulunmuştur. Antropojik düşünceye, Benedict'in “Kültür Şemaları” adlı eseri, yenilikçi bir bakış açısı sunmuş ve çeşitli kültürlerin kendine ait özgün bir tarzı ile organizasyon yapısına sahip olduğunu vurgulamıştır (Benedict, 1934).

Benedict'in en çarpıcı fikirlerinden bir tanesi kültürlerin sadece kendi alışılmış olan içsel mantıklarıyla değerlendirilebilecek olmasıdır. Ona göre kültürel çeşitlikler normalin dışında karşılanan bir tutum değil, aksine insan topluluklarının geçmiş ve toplumsal koşulları içinde geliştirdikleri anlaşılır organizasyon biçimleridir. Bu yaklaşım kültürel göreceliliği temel alarak kültürlerin üstünlük ya da aşağılık nitelendirmeleri üzerinden değerlendirmesini değil, kendi bağlamı içinde ele alınmasını savunmaktadır. Böylelikle Benedict sadece antropolojik bakış açısına değil, aynı zamanda kültürlerarası hoşgörü ve etik değer yargılarına başka bir derinlik katmıştır (Mead, 1928).

Margaret Mead (1901-1978) ise, kültürel örüntü, eğitim yöntemi ve baskın kişilik örüntüsü arasında sürekli bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Mead, ilk ve son olarak sosyal bağlamda

Üretilen ve kültürel olarak Şekillenen bir kimlik olarak “kültürel kimlik” (cultural ID) kavramını ortaya koymuştur. (Socialization) kavramını, geçmiş nesillerden günümüze öğrenme, taklit, uyum, işselleştirme ve iletişim yoluyla “kültürel mirası” (cultural heritage) aktarma işlevini üstlenen uygun bir kavram olarak bulmuştur. Mead’e göre kimlik, biyolojik bir veri değildir ve evrensel değildir. Kimlik, etnik kökene, cinsiyete, toplumsal sınıfa bağlı olarak tanımlanmaz (Geertz, 1973).

Aynılık, farklılık, normallik ve sapkınlık gibi kavramlar da dışarıdan belirlenmezler veya evrensel olarak tanımlanamazlar, ancak baskın yerel “kültürel modele” (cultural model) göre belirlenirler. Hatta sosyal gerçekler bile evrensel veya küresel değildir: tek bir grubun kültürel zihniyeti dışında gerçekler mevcut değildir. Her kültürün kendine özgü zgnlğne ve niteliksel farklılığına yönelik bu güçlü vurgu, bugün hala önemini koruyan en önemli kültürel kavramı, yani “kültürel çoğulculuğu” (cultural pluralism) ne çıkarmıştır.

Amerika’nın birleşen veya ayrılan dünya kültürlerinin bir potası (lkesi) olması büyük bir şans olarak kabul edilebilir ve “kültürel görecilik” kavramının temellerinin Alman-Amerikalı Yahudi Antropolog Boas’a (1858–1942) dayandığı bilinmektedir. Boas’a göre, kültürlerin özellikleri farklı olabilir ancak temeli aynıdır; özellikle içerik ve vurgularında benzersizlik mevcuttur. Kültürel görecilik aslında araştırmacının nesnellikteki tarafsızlık ve dürüstlükten başka bir anlam ifade etmez. Kouch (Kouch, 2007), kültürel rölativizmin Boas’ta her şeyden önce bir yöntem olduğunu belirtmektedir.

Boas bir araştırmacı olarak önyargılı fikirlerle yaklaşmayı reddeder ve yorum yaparken de özel kategorilerden kaçınır. Ayrıca başka kültürler ile karşılaştırmalar konusunda da derin analizler gerçekleştirilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Kültürel farklılıkları anlama konusunda Boas, insan doğasının kültür tarafından Őekillendirildikten sonra incelenebileceğine inancını öncelemektedir (Sari, 2008). Antropologlar genellikle kültürün insan doğası ve biyografik işlevler üzerindeki etkinin önemini vurguladıklarını ve bu etkinin çoğunlukla tek etken olduğunu belirtmektedirler. Yemek yemekten uyumaya kadar vücudun tamamen organik veya doğal görünen her uygulaması aslında kültür tarafından derinlemesine belirlenen ve hareketli kültürel bir doğaya dönüştürülen durağan biyografik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle araştırmacıların bedensel tekniklerden kültürel tekniklere odaklanması daha yerinde olacaktır.

Fransız antropolojisi Durkehim tarafından kurulmuş ve analizi yapısal-fonksiyonel teorinin yetenekleri üzerine inşa edilmiştir. Durkehim’in “Dini Hayatın İlk Biçimleri” adlı meşhur antropoloji kitabında kültür anlayışı toplumun organik yapısıyla Őekillendirilmiřtir. Toplum

kökeninden devamlılığa kadar incelenirken kültür bir sistem olarak görülür. Birbirine bağlı parçalar ile desteklenir ve bütünleşik birime sahiptir, görüşü düstur edinilmektedir. Durkehim bireylerin toplumun önceliğini ve bireyin toplum tarafından belirlenen tanımlar için bir kaynak olduğunu vurgulamıştır. Kültürü aynı zamanda, yükümlülüklerin ve kimliklerin nesnesi olarak ifade etmiştir. Dolayısı ile toplumsal bilinç kavramı, kültürel olarak tanımlanmış bir zihindir (Sari, 2008).

Durkheim bu şekilde toplumların çeşitlenmesinin kültürlerin çeşitlenmesi olduğu gerçeğine işaret ederek, “Kültürel görecelik” ilkesini ön plana çıkarmaktadır (Durkheim, 2005). Claude Lévi-Strauss ise yapısal antropolojinin temelini atmış ve dili, kültürün bir ürünü olarak kabul etmiş ve bilhassa antropoloji adına tercih edilen bir konuyu olarak yorumlamıştır (Lévi-Strauss, 2012). Lévi-Strauss sosyal yaşamı organize ederken evrensel kuralların öncelikle kültürel kurallar olduğunu savunmuştur. “Vahşi Düşünce” adlı derinlemesine analitik eserinde, bütün kültürlerin sınırlı sayıda ana “modeller” veya “tarzlar” ile tanımlandığını öne sürmektedir. Lévi-Strauss, geleneksel olarak "vahşi" kabul edilen toplumların, kültürel modelleri anlama açısından önemli inceleme alanları olduğunu vurgulamıştır. Bu toplumların karmaşık görünen yapıları, aslında iç tutarlılığa sahip ve sistematik bir şekilde analiz edilebilir niteliktedir (Lévi-Strauss, 2012).

Kouch “Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı” ile (Cuche, 2001), Lévi-Strauss’un iletmek istediği fikrin, kültürün tek veya çok, benzer veya çeşitli, sabit veya hareketli olmasının ötesinde, insanlığın sahip olduğu ortak bir “kültürel sermaye” (Cultural Capital) olduğu ve bu sermayenin insan düşüncesinin çeşitliliği ve bilinçsiz yapılar ile ifade edildiğini belirtmektedir.

Kouch “Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı” ile (Cuche, 2001), Lévi-Strauss’un iletmek istediği fikrin, kültürün tek veya çok, benzer veya çeşitli, sabit veya hareketli olmasının ötesinde, insanlığın sahip olduğu ortak bir “kültürel sermaye” (Cultural Capital) olduğu ve bu sermayenin insan düşüncesinin çeşitliliği ve bilinçsiz yapılar ile ifade edildiğini belirtmektedir.

İngiliz antropolojisi, ilk başta kendi evrim sürecinde ilerleyeceğine inanan bir kültüre odaklanarak araştırmalarına başlamıştır. Ancak, zaman içerisinde kültür olgusunun evrim ile ilgili bir yola yöneldiği inancı hakim kanaati oluşturmaya başlamıştır. Malinovski’nin derin gözlemleri ve geniş alan çalışmalarından anlaşıldığına göre, kültürün sadece sosyal inşa çerçevesinde anlam kazandığını ve herhangi bir kültürü uzaktan gözetlemenin veya kontrol etmenin anlamsız olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Bu yüzden araştırmacı, araştırma topluluğunun içinde olan her şeyin bir parçası olduğunu hissederek, görsel yöntemi benimsemiş

ve bu sayede kültürü içeriden inceleme süreçlerine yönelmiştir. “Bu durum, kültür sahiplerinin bakış açısından bakmayı ve kültürün hatalarından kaçınmayı amaçlayan öznellik bakış açısını da benimseyen “kültürel merkezcilik” terimi, İngiliz antropolojisinin uzun geçmişinde var olan kültürel ırksal laneti de ifade etmektedir” (Koch, 2007).

İngiltere’deki tüm Antropoloji süreçleri, “sosyal antropoloji” olarak adlandırılırken, Amerika’da, R. Benedict 1948-1987 yılları arasında gerçekleştirilen kültür çalışmalarını, “kültürel antropoloji” ismi ile nitelendirmiştir. “Kültürel kalıplar” kavramı, 1934’te yayınlanan ünlü kitabının başlığını oluşturmaktadır. Antropologlar genellikle, kültürün insan doğası ve bileşenleri üzerindeki etkinin büyük ölçüde belirleyici olduğunu ve vurgularlar ki bu etki, insanın tamamen organik veya doğal görünen aktivitelerini (beslenme alışkanlıkları, uyku, konuşma, yürüme, evlenme, sevmeye, nefret etme vb.) aslında kültür tarafından derinlemesine şekillendirdiğini ve sabit bir biyo-doğadan hareketli bir kültürel doğaya dönüştüğünü savunmaktadırlar. Dolayısıyla araştırmacıların ilgilerini “bedensel tekniklerden ziyade “kültürel teknikler” yönüne doğru değiştirmeleri gerekliliği ifade edilmektedir.

1.2.3. Kültür ve sosyoloji

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren Amerikalı sosyologlar, özellikle Şikago Ekolojisi okulunun etkisiyle, sosyolojik yorumlama, analiz ve anlama süreçlerinde kültürel boyuta karşı artan bir duyarlılık göstermişlerdir. Bu sosyal-kültürel sorunsalın özel konusu, “ben” ve “öteki” arasındaki ilişkidir. Büyük ve dönüşüm geçiren sanayi şehirlerindeki önemli toplumsal sorunlarla başa çıkarken, bu “öteki”nin, etkileşimlerin, ilişkilerin ve sorunların tümüne egemen olan kültürel bir “öteki” olduğu açıkça anlaşılmıştır.

Amerikan toplumunun karşılaştığı aşılması güç problemler, artan sanayileşme ve göçle birlikte oluşan kültürel çeşitlenme etmenleriyle karmaşıklaşarak ilişki dinamiklerini zorlaştırmıştır. İşçilerden göçmen kesimine kadar birçok kesim, umut vadeden Amerikan toplumu içine kendi kültürlerini taşıyarak, yeni bir yaşam arayışına girmişlerdir. Bu durum ise “etnik azınlıkların ve ırksal grupların adlandırıldığı şekliyle tanındıkları sanayileşmiş şehirlerde kendilerine ait yaşam alanları oluşturmalarına olanak tanımıştır. Bu özel yaşam alanlarına “şehir içindeki kümeler”, “kenara yakın mahalleler”, ya da “mahalle dışları” gibi değişik isimlerle hitap edilmektedir. Bu yalıtılmış bölgeler özel “kültürel gettolara”, Amerika’daki varlıklarına rağmen kültürel olarak bu topluma özel olmayan ve Amerikan şehirlerinde özel kültürel alanlar olarak varlık göstermişlerdir.

Bu karmaşık kültürel gerçekliği anlamak için sosyologlar, iki temel kavram olan “bütünsel kültür” ve “alt kültür” kavramlarını geliştirmişlerdir. İlk kavram, her zaman tekil olarak kullanılarak, Amerikan toplumunda hâkim olan genel, yaygın kültüre işaret eder. İkinci kavram ise, çoğul olarak kullanılarak, İtalyan, Polonyalı, Meksikalı, Arap, Yahudi gibi sayısız göçmen kültürünü ifade eder. Bu kültürler, kendi özel yolları ile örgütlenerek, bütünsel kültür içinde varlıklarını sürdürmektedirler (Sari, 2008).

Kouch'a göre bu iki terimin doğru olmadığını düşünerek ilk terim için “geniş kapsamlı kültür”, ikinci terim için ise “elde edilmiş kültür” terimleri daha uygun olarak addedilmektedir. Ancak her iki kavramı da kullanmaya özen gösterdiğini (Sari, 2008). ifade etmek yerinde olacaktır. Kouch’a göre “geniş kapsamlı kültür”, birbirleriyle temas halinde olan sosyal gruplar arasındaki ilişki ve bu grupların kendi kültürlerini etkileşim içinde birbirlerine aktarmalarından kaynaklanan her şeyi ifade eder. Bu bakış açısına göre geniş kapsamlı kültürün yeri sözde “elde edilmiş kültürlerin”in kesişme noktasında bulunmaktadır. Bu topluluklar tam anlamıyla kültürler olarak kabul edilir ve her grubun değerleriyle temsil ettikleri yer ve sosyal etkileşimdeki davranışları belirler. Erken dönem sosyal sorun uzmanı olan Park ve Burgess, Shaw ve McKay gibi sosyologlar, bütünsel kültürü sosyal sorunlardan sorumlu tutmaktan kaçınmışlar ve suç, suç, sapkınlık ve çözülmenin nedenini, göçmen kültürlerinde kalıtsal olarak var olan ve bulaşma yoluyla diğer kültürlerle yayılan “sapkın” unsurlara bağlamışlardır (Sari, 2008).

Ancak ilerleyen dönemlerde, Amerikalı sosyologlar Merton’un yanı sıra Becker ve Goffman gibi araştırmacılar, farklı kültürlerin çeşitliğinin genel toplum kültürüyle çatışma yaratmayacağını ve bu kültürlerin “alternatif bir kültür” oluşturma potansiyeline sahip olmadığını yönünde başka bir yaklaşım öne sürmüşlerdir. Onların bakış açısına göre asıl olan çatışma içinde olan veya herhangi bir etkileşimden kaçınan farklı kültürler değil, tam tersine bir arada yaşayan uyum gösteren ve birbirlerini etkileyen çok sayıda kültürlerdir. İdeal bir sosyal-siyasi durum olan kültürel birlik, Amerikan kültürünü oluşturmada etkin olan “kültürel dönüşüm potası” olarak adlandırılan süreç içerisinde başarılmış ve zengin çeşitlemelere rağmen Amerika’ya bir kimlik oluşturmuştur (Goffman, 1963) ; (Becker, 1963); (Merton, 1968).

Bu noktada, önemli Amerikalı sosyolog Robert Merton, Amerikan sapkınlık biçimlerinin göçmenlerin, azınlıkların ve yoksulların alt kültürlerinde sadece sınırlı nedenler bulabileceğini, asıl nedenlerin Amerikan toplumunun bütünsel kültüründe yattığını iddia ederek, daha radikal bir bakış açısı sunmuştur. Merton, bu sapkınlığı üreten modern kültüre “anomik/normsuz kültür” adını vermiştir. Bu kültür, sosyal araçlarını kültürel amaçlarıyla ilişkilendirmeyen,

bireylerine “Amerikan Rüyası”nı aşılayan ancak, bu rüyayı gerçekleştirmek için sadece sınırlı sayıda yasal yol sunan bir kültür olarak tanımlanabilir (Merton, 1968).

Tüm toplumlar farklı hız ve derinliklerde gelişme süreçleri yaşarlar. Toplumlar bazen kendi üyelerine karşı düşük bir şekilde bile olsa bir takım entrikalar düzenleyebilirler. Bu durumun sadece kendi varlıklarını korumak için olduğu görüşü ise hakim kanaati oluşturmaktadır. Sosyologlar kültürlerin durağanlaşmasını ve çözülmesini engellemek amacıyla “entegrasyon” terimini geliştirmişlerdir. Bu terim, kültürler arasındaki etkinin, kopyalamanın ve katmanların ifadesini oluşturmaktadır. Buradaki amaç, veren kültürün iyi niyetli olduğunu ve alan kültürün gereksinimlerini karşıladığı varsayımına dayanmaktadır (Hall, 1997).

Ancak bu kültürel süreçleri bozan kavramlar arasında “toplumsal egemenlik”, “toplumsal bağımlılık”, “toplumsal istila”, “toplumsal yabancılaşma”, “toplumsal melezleşme”, “toplumsal kirlilik”, “toplumsal yer değiştirme” ve “toplumsal işgal” gibi terimler yer aldığını ifade etmek mümkündür. Bu terimler, genellikle kültürel direnişi ifade eder ve kültürel etki almamayı veya reddetme eylemini temsil etmektedir. Farklı kültürlerin sundukları yorumlar genellikle özgünlükleri koruma” veya “kaliteyi koruma” gibi iddialara dayanmaktadır. Karşılıklı kültürel etkileşimlerin getirdikleri kazanımlar, zaman içerisinde ortaya çıkmaktadırlar. Yeni kültürel etkileşim deneyimlerinin ortaya çıkması veya kültürel üretimde yeni ortamların geliştirilebilmesinin en azından bir faydası bulunmaktadır (Featherstone, 1990). Bu noktada, sosyolojiyi yalnızca “bağımsız” hale getirmekle kalmayıp, aynı zamanda her toplumun “özgünlüğünü” ve her kültürün “kendi kendine yeterliliğini” vurgulayan Durkheim’in adını anmak gerekir. Durkheim, toplumun gelişiminin dışarıdan değil, içeriden geldiğini ve toplumun kendi iç kültürel dinamiklerinin, toplumun ve kültürün evriminde rol oynadığını savunmuştur.

Durkheim’in (bir antropolog olarak), yapısal-fonksiyonel analiz bağlamında savunduğu “toplumsal homojenlik” ve “toplumsal bağımsızlık” argümanlarının (ki günümüzde eleştirilen konular arasında yer almaktadır), kültürün aslında birikimli ve sürekli bir yapı olduğunu ancak, asla tamamlanmadığı görüşünü belirtmek önemlidir. (Bu sav, tarihsel bir süreç içinde gerçekleşir). İçsel tepkilere veya dış etkilere maruz kalan herhangi bir kültürün gerçekte kendi özerkliğini tam anlamıyla ilan edemeyeceği vurgulanabilmektedir. Kültürlerin çeşitli kaynaklar tarafından farklı zaman dilimlerinde ve mekanlarda şekillendiği ve dolayısıyla hiçbir kültürün “saf” veya “karışık olmayan” olmadığı belirtilmektedir (Koch, 2007). Kouch’un belirttiğine göre, her kültürün küresel kültürel etkileşimler sonucunda çeşitli derecelerde “karışıklaştığına” dair çalışmalara göre, Kouch, kültürel kopuşlar ve kültürleşme konularında uzmanlaşmış

Fransız Bastide'den alıntı yaparak, her kültürün kendi sürekliliğini korumak istediğini, ancak bu söylemin ideolojiye dayanma olasılığının gerçeklikten daha fazla olduğunu, çünkü sürekliliğin kopuşun ortaya çıktığı anlarda vurgulandığını belirtir (Koch, 2007). Kopuş anlarında, süreklilik söylemi, telafi edici bir ideoloji olarak işlev görmektedir. Bu çalışmaların sonuçlarına dayanarak, Cuche (Cuche, 2021), küresel kültürel temas fenomeni nedeniyle tüm kültürlerin farklı derecelerde “melez kültürler” olduğunu ve bunların süreklilik ve kopuşlarla şekillendiğini öne sürmektedir.

Cuche, kültürel kopuş ve kültürleşme çalışmalarının önde gelen araştırmacısı Fransız meslektaş Bastide'den bir alıntı yapar. Bastide'ye göre, her kültür saf haliyle devamlılığını vurgulamak ister, ancak bu söylem “gerçeklikten ziyade ideolojiye dayanır.” Bastide'nin açıklamasında, iddia edilen süreklilik özellikle gerçeklerde kopuş belirgin olduğu zaman daha fazla vurgulanır. Bu bağlamda, kopuş anlarındaki süreklilik söylemi bir “telafi ideolojisi” işlevi görür (Cuche, 2001) Bu analizde yer alan konuşma kültürel kimlik ve değişim sorunları üzerindeki çağdaş sosyal bilim tartışmasını ele almaktadır. Cuche'nin iddiası ise kültürel saflık fikrinin genellikle ideolojik bir temele dayandığını ve gerçek kültürel süreçlerin daha karmaşık olduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı günümüzde, küreselleşen dünyada kültürel etkileşimleri anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu araştırma, güncel sosyal bilim tartışmalarında kültürel kimlik ve değişim konularını ele almaktadır. Bazı araştırmacıların ileri sürdüğü görüşe göre, kültürel saflık kavramı genellikle ideolojik temellere dayanmakta ve kültürel süreçlerin daha karmaşık dinamikler içerdiğini göstermektedir. Böyle bir bakış açısı, küreselleşen dünyada kültürel etkilileşimleri anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunabilmektedir.

Eleştirebilen sosyologlar kültürün bağımlılığı veya özerkliği konusunda iki farklı yaklaşım geliştirmişlerdir. Ayrıca değersizleştirici ve yücelten tezlere yer vermişlerdir. Bu analizlerinde “Halk Kültürü” ve “Üstün Kültür” gibi karşıtlık içeren kavramları kullanırlar, popüler kültür genellikle sıradan insanların ve dezavantajlı grupların kültürü ile ilişkilendirilirken, seçkin kültür ise burjuva ve aristokrat sınıfların kültürünü temsil eder (Cuche, 2001).

Değersizleştirici tez, popüler kültürün içeriğinin ve yönelimlerinin, özerklikten yoksun halk sınıflarının toplumsal yabancılaşmasının bir yansıması olduğunu savunur. Buna karşılık, yüceltici tez savunucuları, popüler kültürü özgün ve tam teşekküllü bir yapı olarak görür. Bu görüşe göre popüler kültür, egemen sınıf kültürüne hiçbir şey borçlu değildir, aksine ona karşı duruş sergiler ve kültürel nüfuza karşı en dirençli yapıyı oluşturur.

Değersizleştirici tez taraftarları açıkça popüler kültürün karşısında, seçkin kültürünün yanında yer alırlar. Bu görüşe göre, “tek gerçek kültür toplumsal seçkinlerin kültürüdür, popüler kültürler ise sadece eksik bir üründür” (Cuche, 2001). Ancak Cuche bu tartışmada ne tam Marksist ne de tam Weberci olan uzlaştırmacı bir orta yolu benimsemektedir. Ona göre popüler kültür, basitçe kabul veya red, uyum veya protesto kültürü değildir. Ne tamamen bağımlı ne de tamamen bağımsızdır, ne sadece taklitçi ne de tamamen yenilikçidir. Bu görüş, her spesifik kültürün özgün ve ithal unsurlarının bir bileşimi olduğunu vurgulamaktadır.

Bu değerlendirme kültürel çalışmalardaki önemli bir tartışmayı temsil etmektedir. Bu bakış açıları, kültürel kimlik ve sınıf ilişkilerine daha derinlemesine bir anlayış sunmaktadır. Cuche’nın dengeli yaklaşımı kültürel dinamiklerinin karmaşıklığını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilmektedir (Cuche, 2001).

Frankfurt Okulu’nun Kitle Kültürü Eleştirisi ve Kültürel Üretimin Endüstrileşmesi

Eleştirel sosyologlar (Frankfurt Okulu temsilcileri), 1960’lardan bu yana popüler kültürü tanımlamak için daha anlamlı ve alternatif bir kavram olan “Kitle Kültürü” (Mass Culture) kavramını, yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu genel kültür türü, kitlelerin gerçek üretimi veya onların gerçek ifadesi olmaktan ziyade, endüstriyel bir üretim biçimidir. Büyük ekonomik kurumlar, tıpkı ticari ekonomik malları ürettikleri yöntem, mekanizma ve amaçlarla kültürün fabrikasyon türlerini üretmektedir. Bu durum ise geniş ölçekte tüketime hazır geniş ölçekli üretim (Akkol, 2019). olarak addedilmektedir.

Bu kültürel meta, ekonomik metaların tanıtım yöntemleriyle aynı şekilde pazarlanmaktadır. Bu meta-kültürün hedef kitlesi, halk sınıflarından oluşan geniş kitlelerdir. Dünya genelindeki geniş kitleler, sahip/yönetici seçkin kültürü tarafından aldatma, ikiyüzlülük ve yanıltmanın kolay hedefi haline gelmektedir. Burada kültürel olan, biçim ve içerik olarak, başlangıçtan sona ekonomik olana tabi durumdadır. Bu ticari kültürel biçimin geniş üreticisi ve en büyük küresel pazarlamacısı kitle iletişim araçlarıdır (Mass Media).

Bu fabrikasyon kültürün takipçileri, kitle iletişim araçlarının açık ve gizli amaçlarını ve boyutlarını keşfetmek veya sorgulamak için ekonomik güce, siyasi konuma, hatta entelektüel kapasiteye sahip değildir. Bu nedenle sürekli olarak etkilenen taraf olup etkileyici olamazlar ve ekonomik-politik “metalaştırma” ve “şeyleştirme”nin (Reification/Objectification) daimi nesnesi haline gelirler, dolayısıyla sosyo-kültürel açıdan da bu duruma maruz kalırlar.

Cuche, kitle kültürü kavramıyla sıkı sıkıya bağlantılı kavramları yeterince açıklamamaktadır. Bunun sebebini “kapitalist kültür”ü eleştirmekten veya mahkum etmekten kaçınmaya

bağlamaz. Muhtemelen 1960'ların sosyologlarının bunu bir kez ve sonsuza dek yaptıklarına olan inancından kaynaklanmaktadır. Ancak Cuche, bu tüketici kültürel model hakkında kesin bir yargıda bulunmakla yetinir. Kitle kültürü, küresel ölçekte yayılsa bile, küresel bir kültür yaratmaya yol açmaz. Bu analiz, Frankfurt Okulu'nun kitle kültürüne yönelik eleştirel yaklaşımını ve bunun çağdaş toplum üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Metinde, kültürel üretimin endüstrileşmesi ve bunun toplumsal sonuçları derinlemesine irdelenmektedir. Cuche'nin bu konudaki konumu, kitle kültürünün küreselleşme sürecindeki rolüne dair önemli bir bakış açısı sunmaktadır (Cuche, 2001).

1.2.4. Kültürün küreselleşmesi

Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkinliği gelecekte gerçekleşmesinin pek de muhtemel olmadığı bir durumdur, çünkü insanlık farklı kültürler üretmeye devam etmektedir. Eğer küreselleşme varsa bile bu sadece “sosyal” olarak tanımlanan ürünlerin pazarlarının globalleşmesidir ki bu durumda kültürel tek tip hale gelme değil, kültürel ürünlerin dünya çapında ticaretinin genişlemesidir (Cuche 2007). Bu yargı, günümüz küreselleşmesinin bu kültürel modelde üretim, pazarlama veya tüketim açısından derinden rol aldığı sürece dair tamamen kabul edilebilir bir değerlendirme olarak addedilmektedir.

Kültür ve siyaset kapsamında kültürün 1990'lar itibariyle, siyasal gündemde büyük bir öneme sahip olduğu farkedilmiştir. Bu dönem özellikle kültürleri ve dünyayı bir araya getirmeyi amaçlayan küreselleşmenin artışına denktir. Bu süreç engellerin kaldırılması ve sınırların azaltılması yönünde ilerlerken kendinden emin ve kararlı bir küresel güç olarak yükseldiği dönemi işaret etmektedir. Ancak hızla anlaşılmıştır ki, dünya ülkelerini ve toplumlarını ayıran en büyük mesafeler ekonomik ya da siyasal değildir. Aslında bunların ötesinde kültürel mesafelerdir. Bu sebeple kültürün uluslararası alanda “kimlik”, “özel olma”, ve “yerel olma” gibi konularla ilişkilendirildiği görülmektedir. Kitabın yazarı günümüzde kültürün kimlik ile ilişkilendirilmesine dair yaptığı araştırmada, her yerde kültürü algılama ve herkes için bir kimlik bulma isteği olduğunu gözlemlemektedir. Kültür krizleri kimlik krizleri gibi eleştirilmekte midir? Bu sorunun gelişimini ulus-devlet modelinin zayıflamasıyla bağdaştırarak, uluslararası siyasi entegrasyonda genişlemenin ve ekonomide bir çeşit küreselleşmenin değerlendirilmesine ihtiyaç var mıdır? (Cuche.2007). ilgili tartışmanın temel sorunsallarını oluşturmaktadır.

Kültür basitçe belirli bir toplumda belirli bir dönemde düşünceyi algılama davranışı olarak tanımlanarak, ifade biçimlerini içeren yaşam tarzı olarak addedilmektedir. Ancak günümüz

sosyal bilimlerinde kültürün “tarafsız ve sabit bir veri olup olmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Sosyal bilimlerin güncel yaklaşımı, kültürün dinamik bir yapı olduğunu savunmaktadır. Kültür sabit ve statik bir olgu değildir, bunun yerine insanlar ve çevreleri arasındaki sürekli etkileşim ile sürekli olarak şekillenen ve yeniden biçimlenen bir olgudur. Bu sebeple kültürün incelenmesini ve değerlendirilmesini eleştirebilir bir bakış açısıyla görmek önemlidir (Cuche, 2001).

Kültür kavramının incelenmesi sürecinde, sosyal ve beşeri bilimler alanındaki araştırmacılar, tarihsel olarak önemli ilerlemeler ve aşamalar kaydetmişlerdir. Bu aşamaları ise şu şekilde ifade etmek yerinde olacaktır.

- **Biyolojik Sabitlerden Kültürel Değişkenlere Geçiş:** Biyoloji odaklı yaklaşımlardan antropoloji odaklı yaklaşımlara geçiş yapılarak, kültürel faktörlerin insan davranışları üzerindeki önemi vurgulanmıştır.
- **Kültürel Merkezilikten Kültürel Göreceliliğe Geçiş:** Kültürel merkezilik anlayışı aşılmış, her kültürün kendi içinde değer taşıdığı ve farklılıkların doğal olduğu kabul edilmiştir.
- **Antropolojiden Sosyolojiye Geçiş:** Kültürün bireysel ve toplumsal boyutları arasındaki etkileşimin anlaşılması için antropolojinin yanı sıra sosyolojik yaklaşımlara da ihtiyaç duyulmuştur.
- **Kültürel Tekçilikten Kültürel Çoğulculuğa Geçiş:** Kültürlerin çeşitliliği ve farklılıkları kabul edilerek, tek bir kültürel normun geçerli olmadığı vurgulanmıştır (Sosyoloji ve siyaset bilimi ortak çalışması).
- **Kültürel Farklılaşmadan Kültürel Çeşitliliğe Geçiş:** Kültürler arasındaki farklılıkların sadece ayrışma değil, aynı zamanda zenginlik ve çeşitlilik yarattığı kabul edilmiştir (özellikle sosyolojik perspektif).

Bilimsel yolculuk boyunca, sosyal, siyasi ve çeşitli biyolojik dogmalar ve varsayımlar çürütülmüştür. Bugün hala geçerliliğini sürdürmeye çalışan muhtelif geleneksel ve sorunlu kültürel mitler bulunmaktadır. Bunlar arasında “köken efsanesi,” “kültürel gelişmişlik,” “ırksal saflık,” “zihinsel üstünlük” gibi kavramlar ile “Doğu/Batı,” “Arap/Batı,” “Batı ve Geri Kalan Dünya” gibi kategorizasyonlar yer almaktadır. Bu tür söylemler, kültürün bizzat kendisinden ziyade, bunları ırkçı, taraflı politikalarla, yüzeysel kalkınma projeleriyle ve sorunlu sosyal hiyerarşilerle kullananların zayıflığını yansıtmaktadır (Cuche, 2001).

Günümüzde, antropoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi alanındaki teorisyenler ve araştırmacılar, kültür kavramını eleştirel bir şekilde yeniden incelemektedir. Bu incelemede, sosyal ve beşeri bilimlerde yer alan dört temel sorun üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- **Kültürel Mirası Kutsallaştırma Sorunu:** Kültürel mirasın eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi yerine, sorgusuz sualsiz kabul edilmesi.
- **Kültürel Özgünlüğü Abartma Sorunu:** Her kültürün kendine özgü özelliklerinin olmasının, diğer kültürlerle etkileşimi ve ortak değerleri dışlamayı gerektirmemesi.
- **Kültürel Farklılığı Yüceltme Sorunu:** Kültürel farklılıkların varlığı, evrensel insan hakları ve ortak değerler temelinde birleşmeyi engellememesi.
- **Kültürel Evrenselliği Reddetme Sorunu:** İnsanların ortak deneyimlerinin ve paylaştığı temel değerlerin yok sayılması.

Bu sorunlar çerçevesinde, sosyal bilimler kültürü kutsal bir olgu olmaktan çıkarmış ve dini olanı dünyevi olandan ayırmıştır. Kültürel çalışmalar alanında önde gelen araştırmacılar, kültürün, insanların dünyevi birikimleri sonucu ortaya çıkmış, karmaşık ve dinamik bir olgu olduğunu savunmaktadırlar. Kültürün, bireylerin zihinlerinde yarattığı algılamalar dışında kutsal bir yanı yoktur. Hatta, kültürün içinde “kötü” ve “kirli” kabul edilebilecek birçok unsur (ırkçılık, kültürel merkezilik, dışlama, ötekileştirme, üstünlük ve saflık iddiaları, izolasyon, durağanlık ve katılık gibi) barındırabilir. Bunlar, kültürün insan doğasına aykırı unsurları (Cuche. 2007). olarak addedilmektedir.

Kültürel kavramların tanımları, kendine özgü stratejilere, politikalara ve yörüngelere sahiptir. Kültür tanımları hiçbir zaman net, açık ve doğrudan olmamış, aksine her zaman genel, belirsiz ve muğlak bir yapıda kalmıştır. Ancak, Kouch’un eleştirel incelemeleri sayesinde bu muğlaklığın önemli bir kısmı aydınlatılmış, tanımların karmaşıklığı, örtüşmeleri, bağlantıları ve yansımaları çerçevelendirilerek kavranabilir hale getirilmiştir.

1.2.5. Kültür çeşitleri

Kültür kavramı, sosyoloji, antropoloji, yönetim bilimi ve psikoloji gibi çeşitli sosyal bilimlerde ve beşeri bilimlerde önemli bir rol oynamaktadır. Psikolojinin alt dallarından biri de çeşitli kültürlerin incelenmesine odaklanarak, kültürel antropolojiyi oluşturmaktadır. Bu bilim dalının geçmişten günümüze kültürel bağlamı ön plana çıkarması sebebiyle, son zamanlarda kültürel gelecekler adlı yeni bir disiplin gelişmiştir. Bu yeni alan, günümüzde ve gelecekte kültür

anlayışının günlük yaşamda ne kadar önemli olduğunu farklı bir biçimde ortaya koymaktadır (Fischer, 2009).

Edward Tylor, kültür kavramına ilişkin ilk sistematik tanımını geliştiren düşünür olarak kabul edilmektedir. Tylor'a göre kültür, bilgi, inanç, sanat ve toplumun bir üyesi olarak insanın kazandığı tüm yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür (Tylor, 1871). Kilpatrick ise kültürü, insanın sosyal ve zihinsel çevresinde ürettiği, icat ettiği ve keşfettiği unsurların tamamı olarak ele almış ve bunu toplum içindeki insan rolünü belirleyen faktörler olarak tanımlamıştır (Tylor, 1871). Muhammed El-Hadi Afifi, daha kapsamlı bir yaklaşımla kültürü, belirli bir toplumda tarihsel süreç boyunca insanın oluşturduğu maddi ve manevi tüm unsurlar olarak değerlendirmiştir. Bu tanıma göre kültür; dil, gelenek, değerler, davranış normları, araçlar, bilgi birikimi ve sosyal, ekonomik, siyasi, eğitimsel ve hukuki sistemleri içermektedir. Sonuç olarak kültür, bir toplumun geçmişini yansıtan, o toplumun yaşam, ölüm ve insan doğasına ilişkin dünya görüşünü ifade eden özgün bir yapı olarak anlaşılmalıdır (Tylor, 1871).

1.2.6. Kültürün özellikleri

Kültür, geniş anlamıyla, çeşitli alt sistemleri kapsayan açık bir makro sistem olarak tanımlanabilir. Bu sistem, günümüzün ve beklenen geleceğin yaşam teknolojilerini içerir. Buna hem maddi hem de maddi olmayan sistemler dahildir. Bunlar, insanın kendi türünden diğer insanlarla ve çevresiyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkar ve geçmişten bugüne, bugünden geleceğe uzanan bir zaman çizgisi üzerinde gelişir (Cuche, 2001).

- Kültürü makro bir sistem olarak incelemek, ilk akademik gözlemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu teorik bakış açısı, kültürün bir bütünlük ve tamamlayıcılık özelliği taşıdığını belirtmektedir. Bu sistem perspektifi, kültürel yapılarının dışsal etkilere duyarlı olduğunu ve diğer kültürel sistemler üzerinde dönüştürücü bir rol oynayabileceğini öne sürer. Bu karşılıklı etki dinamiği, özellikle modern iletişim teknolojilerinin yarattığı küresel ortamda, kültürel değişimin mekanizmalarını ve süreçlerini anlamak için bir metodolojik çerçeve sunar.
- Yaşam teknolojisini kapsayan bir sistem olarak kültür kavramı, insanın inovasyon ve yaratım kapasitesini vurgulamaktadır. Kültür münhasıran insan ürünüdür ve onu diğer

varlıklardan farklılaştıran bir unsurdur. Teknoloji terimi araçlara ve uygulamaya işaret ettiği gibi, yeni düşünsel formülasyonlara da referans vermektedir. Bu bağlamda kültür kavramı, düşünce, uygulama ve araç arasında bir bütünleşme sağlamaktadır. İnsan yaşamı temelde, uygulamayla takip edilen fikirsel bir süreçtir. Düşünce ile uygulama arasındaki aracı mekanizma ise kullanılabilir araçlar, mevcut kaynaklar ve potansiyel olanaklardır. Bu unsurlar, karşılıklı etkileşimler içinde bütünleşerek, fikir üretiminin zenginleşmesine, araçların evrimine ve uygulamaların yenilenmesine imkân tanır. Kültürel gelişim dinamiği de bu çerçevede şekillenmektedir.

- Bu ifadedeki etki kavramı insanın olumlu etkiye sahip olduğuna ve çevresel güçleri elde etme yeteneğine işaret etmektedir. İnsan sadece çevresel koşullara uyan pasif bir alıcı değildir; aksine insan yaşamı diğer canlılarla olan etki-tepki ilişkilendirme şeklindeki bir etkiye dayanır.
- Kültür kavramına ilişkin bu teorik yaklaşım insanın her organizasyona genişlemesini gerektirerek, kültürün içeriğini kapsamı gereken bir yaklaşımdır. Siyasi sistem bir toplumu diğerlerinden ayıran kültürel unsurlardan biridir ve bu bağlamda toplumdaki güç yapısı yönetim ve idare organizasyonunun teknolojisini temsil eder. Ekonomik sistem ise üretim araçlarının organizasyonunu ve servet dağılımını kapsayan kültürel bir unsurdur. Bu durum üretimi, tüketimi ve tasarruf süreçlerini içermektedir. Eğitim sistemi ise insan yetiştirme teknolojisi olarak kültürün önemli bir parçasını oluşturur.
- Bu fikir insanın yaşamını geliştirme ve hedeflerine ulaşma konusundaki yeteneği yeniden şekillendirir ve bu da insanın değişimi teşvik edici bir rol oynamasını desteklerken, eğitimin kültürel değişimin aracısı olarak önemini vurgular ve insanı bu rolü etkili bir şekilde üstün gelmek için hazırlamaktadır.
- Bu kavramı materyalist okulun perspektifinden farklı olarak tanımlayan unsur, kültür oluşumunda bir alt sistemin diğerinin üzerinde kontrolü olmadığı ve bunların karşılıklı etkileşimini veya bir unsurun diğerine oranla üstünlüğünü vurgulamaktadır. Örneğin, kültür oluşumunda ekonomik unsurların başlıca belirleyici faktör olduğunu ifade etmektedir.

Nabil Ali'nin kültür anlayışı günümüz bilgi çağıyla sıkı şekilde ilişkilendirildiği için dikkat çeken ve güncel bir tanım olarak ön planında duruyor. Ali'ye göre kültür; insanların birlikte yaşarken oluşturdukları toplumsal bir sistemdir ve içinde değerlerden inançlar ve bilgilere kadar pek çok unsur barındırır (Ali, 1994). Bu sistem sadece alışkanlıkları belirlemek ile kalmaz,

kültür insanların dünyayı nasıl algıladıklarını ve olayları nasıl yorumladıklarını da şekillendiren bir ideoloji olarak nitelendirilmektedir (Cuche, 2007).

Nabil Ali, kültür ile bilgi teknolojilerinin birbirine çok güçlü olarak bağlı olduğunu söylemektedir. Çünkü günümüzde artık dünyayı televizyon ekranlarından bilgisayarlar aracılığıyla kontrol panelinden ve hatta simülasyon programları üzerinden algılıyoruz demektedir (Ali, 1994). Yani teknoloji çağcıl toplumların, dünyayı anlama şeklini etkilemektedir. Aynı zamanda bu teknolojiler sayısal yöntemler gibi kamuoyu üzerinde hakim düşüncelerin analiz edilmesine imkan sağladığı için, karar vermede önemli bir araç haline gelmektedir.

Kültürün önceki tanımlarından, uhdesinde barındırdığı ortak unsurların, toplumsal bağlamda, ürettiği her şey biçiminde maddi olan ve duyular tarafından gerçekleştirilebilen şeylerin yaratılmasına yol açan etkinliği olan çıktılar olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Ancak kültür salt olarak maddi unsurlardan oluşmamaktadır, aynı zamanda da gelenekler, gelenekler, değerler, ahlak ve sanatsal üsluplar (Cuche, 2001). gibi unsurları içermektedir.

1.2.7. Kültürleşme ve kültürel yayılma

1.2.7.1. Kültürleşme kavramı (acculturation)

“Kültürleşme” kelimesi 1880 yılında Powell (W.J. Powell) tarafından ortaya çıkmıştır. Ve “acculturation” kelimesi, tarif edilen nesneye yaklaşma hareketini ifade eden Latince bir kavramdan türetilmiştir. Yirminci yüzyılın yirmili yıllarının, kültürlerin yaklaşması olgusu üzerine ciddi entelektüel girişimlere tanık olmaları önemli bir gerçekliğin ifadesini oluşturmaktadır. İlgili girişimler, bu kavramın bilimsel bir tanımını geliştirdikleri Amerikalı antropologlar tarafından yönetilmiştir (Şaban, 2004).

Bu terimin yanlış kullanılması artık kabul edilmemektedir. Bu bağlamda, kültürleşme sürecinin kültürel antropoloji çerçevesinde herhangi bir çalışmasının mutlaka incelenen kültürün ne olduğunu belirlemeyi, ortaya çıkış mekanizmalarını, gelişimini etkileyen faktörleri anlamayı gerektirdiği de görülmektedir.

Kültürleşme kavramı farklı toplulukların etrafıca etkilendiği ve kültürel yapılarda derin değişime yol açan karmaşık bir etki sürecini temsil ettiğinden dolayı kültürel değişimin sadece mekanik bir olay olmadığını göstermektedir (Şaban, 2004).

Kültürleşme konusunu ele alan en önemli kişilerden biri Amerikalı araştırmacılar olarak kayıtlanmaktadır. Ralph Linton, Robert Redfield ve Melville Herskovich 1936 yılında,

bilgeliğin incelenmesi için bir muhtıra hazırlayan ve bilgeliği, farklı kültürlere mensup birey ve gruplar arasındaki sürekli ve doğrudan sürtüşmeden kaynaklanan bir dizi fenomen olarak tanımlamaktadır. İlgili tanım, grubun veya grupların ilk kültürel kalıplarında bir değişikliğe yol açmaktadır (Küç, 1998).

1.2.7.2. Kültürel yayılma

Ralph Linton kültürel yayılımı, “Kültürel bir unsurun bir gruptan veya toplumdan başka bir gruba veya topluma yayılması, ki bu bir bireyden çok sosyal bir süreç (Howells, 1965). olarak tanımlamaktadır. Kültürel yayılımın insanlığın ilerlemesi üzerinde çifte erdemi vardır, aynı zamanda kültürel yayılım, insanlığın bir bütün olarak büyümesine yardımcı olmuştur. Ayrıca farklı kültürlerin derinleşmesine katkıda bulundular ve toplumları ilerletme yollarında ilerlerken geliştirdiler. Kültürel yayılma ise bir toplumun her adımı bağımsız olarak yeni keşifleri sayesinde, ustalaşma ihtiyacını azaltarak kültürün genel gelişimini hızlandırmada yardımcı olmuştur. Diğer yandan herhangi bir büyük icadın insanlar ve toplumlar arasında yayılmasının yaygın olmadığı durumlarda, herhangi bir fayda veya değeri olmayacaktır. Bu sebeple kültürel yayılma anlamının büyük bir kısmı, ne kadar yaygın ve evrensel olduğuna bağlı olacaktır. Halklar arasındaki modern iletişim koşullarının ortaya çıkmasından önce, herhangi bir yeni kültürel unsurun ortaya çıkmasının, bugün birkaç aydan veya en fazla yıldan fazla sürmediği aynı bölgede yayılmasının ise yüzyıllar sürdüğü gerçeğini hatırlatmak bu noktada başat önem arz etmektedir.

Edward Taylor'a göre, kültürel unsurların göçü veya bunların bir toplumdan diğerine aktarılması ve ödünç alınması, mevcut toplumlarda kendi gözlerimizle gördüğümüz iyi bilinen planlı bir süreçtir ve hakkında doğru ve dürüst olduğumuz tarihi toplumlarda kültürün bazı özelliklerinin aktarıldığına dair kesin kanıtlar vardır. İlk kadim toplumlar arasında veya şu anda var olan ilkel toplumlar arasında bu tür göçlerin veya kültürel metaforların olasılığını engelleyecek hiçbir engel olmamasına rağmen ve bu göçlerin bazı sanat ve endüstrileri ödünç almaktan, bazı geleneklerden alıntı yapmaktan, hatta bazı fikirleri, inançları ve gelişmeleri benimsemekten ibaret olduğu doğrulanmış bilgiler olarak kayıtlanmaktadır. Genel olarak, Frankfurt Okulu da yayılmacılığı, bulduğumuz kültürel benzerliğin yeniden sağlanabileceği görüşünü savunmaktadırlar (Gayyit, 1979).

Kültürel yayılma (difüzyon), toplumlar arasındaki etkileşimin karmaşık bir sonucudur (Gayyit, 1979). Bu fenomen, yalnızca kültürel öğelerin bir yerden diğerine geçişini değil, aynı zamanda bu süreçte gerçekleşen dönüşümleri ve adaptasyonları da kapsamaktadır.

Kültürel öğelerin yayılma potansiyeli, onların doğası ile yakından ilişkilidir. Maddi kültür unsurları, fiziksel formları nedeniyle belirli koşullarda kolayca aktarılabilirken, başka koşullarda aktarım engeller ile karşılaşabilir. Örneğin, iklimsel uyumsuzluklar veya coğrafi engeller, bazı teknolojilerin veya araçların yayılmasını sınırlandırabilir. Soyut kültür unsurları ise -dini fikirler, hikayeler ve efsaneler gibi- “hafif mülk” niteliğinde oldukları için genellikle daha geniş alanlara yayılabilir. Ancak sosyal organizasyon biçimleri, karmaşık yapıları ve yerel koşullara derin bağımlılıkları nedeniyle, en zor aktarılan kültürel öğeler arasında yerlerini almaktadırlar.

Kültürel benzerlikler tespit edildiğinde, bunların ortak bir kaynaktan mı geldiği? yoksa gruplar arasındaki ödünç alma süreçlerinin mi sonucu olduğu? sorgulanmalıdır (Gayyit, 1979). Ortak özelliklerin yoğunluğu arttıkça, gruplar arasında bir kültürel alışveriş gerçekleştirme ihtimali de yükselmektedir. Kültürel yayılma çalışmalarında, benzerlikler kadar farklılıkların da analizi önemlidir. Neden bazı kültürel öğeler kolayca benimsenirken diğerleri reddedilir? sorusu da yerinde olarak, araştırma konuları arasında yerini almaktadır. Söz konusu bu seçicilik, kültürel bağlamların önemini ve toplumların aktif eyleyciliğini vurgular. Zira, kültürel gruplar pasif alıcılar değil, yabancı unsurları kendi sistemlerine entegre eden veya reddeden aktif katılımcılardır. Dolayısıyla kültürel yayılma, basit bir “kopyala-yapıştır” süreci değil, sürekli müzakere edilen, dönüştürülen ve yerele uyarlanan dinamik bir fenomendir (Gayyit, 1979).

1.2.7.3. Kültürel temasın toplumlar arası dinamikleri

Bir topluma yeni kültürel unsurların tanıtılması, kaçınılmaz olarak önceden var olan bir temas biçimini gerektirir. Bu temas sürecinde karşılaşılan toplum, ya söz konusu kültürel unsurun asıl kaynağı olabilir ya da yayılma sürecinde sadece bir aracı işlevi görebilir. Ancak burada temasın doğası ve niteliği büyük önem taşımaktadır (Gayyit, 1979).

İki toplum veya kültür arasındaki temas biçimlerinin oldukça geniş bir çeşitlilik gösterdiğini vurgulamak gerekir. Bu temaslar:

- Her iki toplumun da aktif olarak katıldığı yakın ilişkiler şeklinde olabilir.
- Aralıklı ticari bağlantılarla sınırlı kalabilir.
- Bir toplumdan gelen bireylerin diğer toplum içinde yerleşmesiyle oluşan kültürel köprüler biçiminde gerçekleşebilir.

Kültürel temasın yoğunluğu ve niteliği, kültürel unsurların aktarım sürecini doğrudan etkiler. Yoğun ve sürekli etkileşimler, daha kapsamlı kültürel alışverişlere olanak tanırken, sınırlı

temaslar genellikle maddi kültür unsurlarının aktarımıyla sınırlı kalmaktadır. Önemli olan nokta, kültürel unsurların basit bir şekilde bir toplumdan diğerine aktarılmadığıdır. Her toplum, dışarıdan gelen unsurları kendi kültürel yapısına göre yeniden yorumlar, dönüştürür ve uyarlar. Bu seçici benimseme süreci, toplumların kültürel temaslarında pasif alıcılar değil, aktif katılımcılar olduklarını gösterir (Gayyit:1979).

Kültürel temasın çeşitli formları, farklı kültürel unsurların farklı hızlarda ve farklı düzeylerde yayılmasına neden olur. Örneğin, teknolojik yenilikler veya maddi nesneler çoğunlukla daha hızlı yayılırken, değer sistemleri veya inanç yapıları gibi soyut unsurlar daha karmaşık bir aktarım süreci gerektirir. Toplumlar arasındaki kültürel teması incelerken, sadece benzerlikler üzerine değil, farklılıklar ve direnç noktaları üzerine de odaklanmak gerekir. Neden bazı kültürel unsurlar kolayca kabul görürken diğerleri reddedilir? Bu soru, kültürel yayılmanın sadece coğrafi yakınlık veya temas sıklığı ile değil, toplumların iç dinamikleri ve ihtiyaçları ile de şekillendiğini gösterir. Sonuç olarak, kültürlerarası temas, basit bir aktarım sürecinden ziyade, seçici alımlamalar, yaratıcı uyarlamalar ve sürekli müzakereler içeren karmaşık bir süreç (Gayyit, 1979). olarak anlamlandırılmaktadır.

1.2.7.4. Kültürel yayılmanın temelleri

Muhammed El-Süveydi'nin görüşüne göre kültürel yayılma (Es-Suveydi:1991), farklı toplumlardaki kültürlerin icat dışındaki yollarla benzeşmesine yol açan çeşitli organize süreçlere dayanmaktadır. Kültürel yayılma, kültürün yayıldığı üç farklı tarihsel süreç modelini içerir :

- **Birincil Yayılma:** Kültür bazen belirli bireylerin veya grupların göçü yoluyla yayılabilir. Bu sürece “birincil yayılma” adı verilir. Örneğin, İngiliz genel hukukunun bazı Afrika ülkelerinde yayılması bu kategoriye girmektedir.
- **İkincil Yayılma:** Yayılma, doğrudan ödünç alma veya “kültürün ikincil yayılması” olarak adlandırılan süreç aracılığıyla ortaya çıkabilir. Bu genellikle kültürün maddi unsurlarını içerir.
- **Uyarıcı Yayılma:** Kroeber'in “uyarıcı yayılma” olarak adlandırdığı süreçte sadece yayılma fikrinin kendisi yeterli olabilir.

El-Süveydi ayrıca antropologların “kültürel yayılma” terimini, kültürel öğelerin bir yerel gruptan diğerine aktarılmasını ifade etmek için kullandıklarını belirtmektedir. Kültürel yayılma süreçleri, toplumların birbirleriyle etkileşime girme biçimlerine göre farklı şekillerde tezahür

etmektedir. Birincil yayılda, kültürel unsurlar taşıyıcı grupların fiziksel hareketi ile aktarılırken, ikincil yayılda, toplumlar arasındaki temaslar sonucunda özellikle maddi kültür unsurları ödünç alınır. Uyarıcı yayılda ise, sadece bir fikrin veya kavramın varlığı, başka bir toplumda benzer kültürel gelişmeleri tetikleyebilmektedir (Es-Suveydî, 1991). Bu yayılma türleri, kültürel değişimin sadece içsel dinamikler ile değil, toplumlar arası etkileşimler ile de şekillendiğini göstermektedir. Kùltürler izole varlıklar değil, sürekli etkileşim halinde olan, birbirlerinden etkilenen ve birbirlerini dönüştüren dinamik yapılardır. Antropolojik bakış açısıyla, kültürel yayılma çalışmaları, insanlık tarihindeki kültürel bağlantıları ve ortak mirası anlamamıza olanak sağlar, aynı zamanda toplumların kendilerine has kültürel adaptasyon stratejilerini de gözler önüne sermektedir.

1.2.8. Teknoloji çağında iletişim ve medyanın kültürel işlevi

Modern teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni medya teknolojileri ile kültür arasındaki etkileşim, iletişim teknolojisi alanında yaşanan devrim niteliğindeki değişimleri gözler önüne sermektedir (Hadeş, 2022). Bu dönüşüm, saniyede 340-metre hızla yayılan ses dalgaları ile saniyede 300 milyon metre hızla ilerleyen ışık arasındaki muazzam farkı göz önünde bulundurduğumuzda daha net anlaşılmaktadır. Bu karşılaştırma, insanlığın iletişim alanında kaydettiği olağanüstü ilerlemeyi ve iletişim mesajlarının artık ışık hızıyla dünyamızın her köşesine ulaşabildiği gerçeğini vurgulamaktadır. İnsani iletişim faaliyeti, başlangıçta diğer canlı türlerinde olduğu gibi biyolojik kökenli içgüdüsel bir davranış biçiminden, zamanla insanlığın medeni gelişiminin temel taşı oluşturan yaratıcı bir etkinliğe dönüşmüştür. Hayvanlar dünyasında görülen içgüdüsel iletişim biçimleri yalnızca mevcut anı düzenlerken ve geçmişle bağ kurmadan ya da geleceğe yönelik bir perspektif geliştirmeden işlev görürken, insan iletişimi sürekli olarak insani varoluşu yüceltmış ve geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprü kurmuştur (El-Mukaddime, 2022).

1.2.9. Teknolojik dönüşümün kültürel boyutları

Bilgi devrimi ve iletişim teknolojilerindeki çığır açan gelişmeler, kültürel aktarım süreçlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojik evrim, sadece bilgi paylaşım hızını artırmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel değerlerin ve düşüncelerin küresel ölçekte yayılmasına olanak sağlamıştır. Modern iletişim araçları, insanlık tarihinde eşi görülmemiş bir hızda kültürel etkileşimi mümkün kılmaktadır. Bu durum, yerel kültürlerin evrensel değerler ile buluşması ve yeni hibrit kültürel formların ortaya çıkması sürecini hızlandırmıştır (Mahfuz, 2005).

Bu süreçte iletişim teknolojisi, insanoğlunun bu ayırt edici özelliğini kazanmasında belirleyici rol oynayan kritik faktör haline gelmiştir. İnsanlık, iletişimsel verileri toplama, saklama, üretme, iletme ve alma konusunda çeşitli araç ve yöntemler geliştirmeyi başardığında, iletişim faaliyeti yaratıcı bir uğraşa ve beşeri medeniyetin ilerlemesinde etkili sembolik bir güce dönüşmüştür. Bu gelişme, daha sonra herhangi bir toplumun kültürel sistemini şekillendiren temel unsur olmuştur (Mahfuz, 2005). Öte yandan, iletişim teknolojisi insana ses, görsel ve zihinsel kapasitelerinin milyonlarca katı büyüklüğünde mekanik güçler kazandırmıştır. İletişim teknolojisi alanlarındaki şaşırtıcı gelişim, bu teknolojinin insan faaliyetlerinin tüm alanlarıyla bağlantı kurmasına olanak sağlamış ve teknolojik iletişim yeniliklerini çağdaş insan toplumlarında kültür alanının temel gerçekleri haline getirmiştir.

İletişim teknolojisi ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen uzmanlaşmış akademik araştırmalar, bu teknolojinin ilk başlangıçlarını, üzerine kurulduğu bilimsel ilkeleri ve günümüzdeki üstün gelişim düzeyine ulaşana kadar geçirdiği ardışık evrimleri derinlemesine incelemektedir (Mahfuz, 2005, s. 9).

Bu çalışmalar aynı zamanda, iletişim verilerinin toplanması, üretilmesi, iletilmesi veya alınması alanlarında çeşitlenen teknolojik yeniliklerin bilimsel sınıflandırmasını sunmakta ve bunların insani iletişim faaliyeti üzerindeki etkilerini sosyal, politik, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla ele almaktadır. Bu noktada teknoloji ve iletişim kavramlarını tanımlamak, yerinde olacaktır (Yukonan, t.y., s. 45).

1.2.10. Teknoloji kavramının tanımı ve gelişimi

Teknoloji kavramı, “nesnelerin yapımı ve işletilmesinde kullanılan beşeri teknik yöntemler” anlamına gelmektedir. Bu kavram, insanın araç, makine ve cihaz yaratma sürecini ifade ettiğinden, teknoloji yaratılışın başlangıcından itibaren insan faaliyetleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum, insanı “alet yapan hayvan” olarak tanımlayan görüşten hareket etmektedir (Mahfuz, 2005).

Araçların çoğunluğu basit tasarımlara sahipken, makine ve cihazların belirli bir karmaşıklık düzeyine sahip olması, erken dönemlerde insan tarafından yaratılan teknolojinin ilkel, modern çağların teknolojisinin gelişmiş, çağdaş dönemin teknolojisinin ise üstün teknoloji olarak nitelendirilmesine olanak sağlamaktadır. Teknolojinin insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanan geçmişi, teknolojinin bilimden önce var olduğunu göstermektedir. Ancak bu öncelik, yalnızca ilkel teknoloji için geçerlidir. Gelişmiş ve üstün teknolojiler söz konusu olduğunda, bilim bu

teknolojiden önce gelir. Çünkü bu teknolojiler, zorunlu olarak sağlam bilimsel teoriler ve ilkeler üzerine kurulur (Oxford Modern Sözlüğü, 1999).

1.2.11. Bilim ve teknoloji arasındaki ilişki

Bazı tanımlar teknolojinin “bilimin endüstriyel amaçlarla uygulanması” olduğunu belirtmektedir. Bu tanım hem gelişmiş hem de üstün teknolojilerin, bilimsel teorilerin endüstriyel alanlarda ve insan faaliyetlerinin çeşitli alanlarında faydalanılması amacıyla uygulanması olarak anlaşılmasına uygundur.

Bilim ve teknoloji kavramları arasında temel bir farklılık bulunmaktadır. Bilim “maddi dünyanın incelenmesi”ni ifade ederken, bilim kavramı “insana doğa yasalarının bilinmesi ve çıkarılmasını sağlayan sistemli ve metodolojik anlayış” anlamına gelmektedir (Yukonan, t.y., s. 45). Dolayısıyla bilim ve teknoloji kavramları arasında esaslı bir ayrım vardır. Birincisi nedenin bilgisini, ikincisi ise aracın bilgisini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, teknoloji bilimin uygulamalı veya ampirik yüzüdür, bilim ise teknolojinin teorik ve metodolojik arka planıdır.

Isaac Newton'un yerçekimi teorisi bilime aittir, ancak bu teorinin roketleri güneş sistemi boyunca itmek için kullanılması teknolojiye dahildir. Benzer şekilde, Albert Einstein'ın kütle ve enerji arasındaki denklik hakkındaki ünlü denklemi ($E=mc^2$) bilime aittir (Abdunnabi, 1999). Ancak bu denklemden yararlanarak nükleer bomba üretimi veya sivil amaçlı nükleer reaktör yapımı ise teknolojinin özüne dahildir. Bilim ve teknoloji kavramları arasındaki bu ayrım şunu göstermektedir: Bilim, fikirlerin ve teorilerin üretildiği bir çerçeve sunarken, teknoloji bu fikirleri pratik uygulamalara dönüştürerek teori ile pratiği birbirine bağlayan bir araç işlevi görür.

1.2.12 Kültür ve iletişim devrimleri

İletişim devrimleri, insanlığın farklı varoluş evrelerinde art arda gerçekleşmiş ve her devrim, insan düşüncesinde köklü değişiklikler yaratabilecek, toplum organizasyonunu dönüştürebilecek ve insanlığın kültürel ile medeni birikimini artırabilecek araçlar sunmuştur (Mekki, 1995). İnsanlık nasıl ki dağınık avcılık dönemlerinden göçebe hayvancılık çağlarına, oradan yerleşik tarım dönemlerine, ardından medenileşmiş sanayi devirlerine ve son olarak da bilgi, teknoloji ve bilimin evrenin sonsuzluğuna yönelik tüm beklentileri ile şekillenen, günümüz post-endüstriyel çağına geçiş yaptığı gibi, aynı şekilde iletişim devrimleri de söz konusu insan varlığının yükseliş süreçlerine eşlik ederek, medeniyetin basamaklarında

ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu devrimlerin her biri, insan iletişiminin gelişim tarihinde belirleyici bir dönemi oluşturarak, onu daha fazla ilerleme yönünde öne taşımıştır (Hadeş, 2022).

1.2.12.1 Birinci iletişim devrimi - dil devrimi

İlk iletişim devrimi, dilin ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Mekki, 1995). Dil, insanın anlayış için birleşik bir çerçeve ve ortak anlamlar inşa etme arzusunun dahiyan bir biçimde ifade etmiştir. Bu nedenle, birinci iletişim devriminin dil devrimi olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

1.2.12.2 İkinci iletişim devrimi - yazının keşfi

İkinci iletişim devrimi, yazının ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Yazı, ortak insani anlamları ve kültürel birikimi korumak, kaydetmek ve unutulma ile kaybolmaktan kurtarmak için disiplinli tarihsel bir kap görevi görmüştür. Bu nedenle ikinci iletişim devrimi, önce resimli yazı, sonra da alfabetik yazı devrimidir (Mekki, 1995).

1.2.12.3 Üçüncü iletişim devrimi - matbaanın icadı

Üçüncü iletişim devrimi, 15. yüzyılda matbaanın ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Matbaa, yazılı dile ilk kez hattatların el yazısıyla kopya etme faaliyetlerinin sınırlı çevresini aşan büyük bir yayılma ve yaygınlaşma imkânı sağlayarak, yazı dilini matbaacılık faaliyetlerinin geniş ufuklarına taşımıştır. Bu nedenle üçüncü iletişim devriminin matbaa devrimi (Mekki, 1995). olarak kabul edildiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

1.2.12.4 Dördüncü iletişim devrimi - zaman-mekân sınırlarının aşılması

Matbaa, yazılı dile mekân ve mesafe engelini aşma fırsatı tanımış olsa da, sözlü dil bu engeli aşmada yetersiz kalmaya devam etmiştir. Ta ki 19. yüzyılın ortalarında dördüncü iletişim devrimi gerçekleşene kadar, dönemin en önemli iletişim devrimi olarak kayıtlanmıştır. Telgraf, ardından telefon ve radyo ortaya çıkarak coğrafi engelleri yıkmıştır. Sonrasında zaman engelleri de, geçmiş görsel anları kaydetmek, korumak ve dondurmak için fotoğraf makinesi ortaya çıktığında aşılmıştır. Kısa süre sonra sinema gelişerek o sabit görüntüleri durağanlıktan kurtarmış ve onlara hareket kazandırmıştır. Ardından televizyon ortaya çıkarak zaman engelini tamamen kaldırmış ve o anki durumu tüm deneyimleri ve olaylarıyla nakletmiştir. Dördüncü iletişim devrimi elektrik, elektromanyetizma, mekânsızlık ve zamansızlık devrimi olmuştur (Mekki, 1995).

1.2.12.5 Beşinci iletişim devrimi - bilgi olgusu

20. yüzyılın ikinci yarısında beşinci iletişim devrimi iki aşamada başlamıştır. İlk aşama, muazzam miktarlardaki bilgileri saklama ve analiz etme konusunda akıllı mekanik hafıza görevi gören bilgisayarın ortaya çıkmasıyla temsil edilmiştir. İkinci aşama ise, metinleri, görüntüleri ve sesleri iletmek için gökyüzünde asılı duran olağanüstü yapay gözler ve kulaklar görevi gören uyduların fırlatılmasıyla gerçekleşmiştir (Mekki, 1995).

Bilgisayar teknolojisi ile uydu teknolojisinin bütünleşmesi, bilgi devrimi olarak adlandırılan olgunun patlamasına yol açmıştır. Bu devrim, bilgilerin mümkün olan en küçük alanda ve en hızlı zamanda bilgisayar kullanılarak otomatik işlenmesi, depolanması ve geri alınması ile bu bilgilerin uydu kullanarak yazılı, sesli ve görsel olarak ülkeler, kıtalar ve okyanuslar arasında anlık akışı şeklinde kendini göstermiştir. Bu durum, fikri üretimin hacminde muazzam ve katlanarak büyüme, kaynaklarının çeşitlenmesi, biçimlerinin çoğalması ve insan faaliyetlerinin tüm alanlarını kapsayacak şekilde genişlemesine yol açmıştır. Sonuçta bilgi üretim faaliyetleri entegre bir endüstriye dönüşmüştür. Bu nedenle beşinci iletişim devrimi bilgi devrimidir.

1.2.12.6 Altıncı iletişim devrimi - bilgi ağları sorunu

Günümüz çağı, altıncı bir iletişim devriminin varlığını kabul etmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu devrim, bilgi ağları ve bilgi süper otoyolu şeklinde gözlerimizin önünde şekillenen bir gerçeklik haline gelmiştir (Hadeş, 2022). İnternet, bilgi ağlarının en mükemmel modelini temsil etmekte ve bu nedenle “ağların ağı” olarak adlandırılmaktadır. İnternet, sunduğu metin, ses ve görsel iletişim biçimlerini bir araya getirme kapasitesi ve medya, iletişim ile bilgi türündeki tüm iletişim çeşitlerini birleştirme yeteneğiyle bütün iletişim araçlarının işlevlerinin bir özetini sunmaktadır. İnternet’in kendisinden önceki tüm iletişim araçlarına kıyasla sahip olduğu muazzam kapasitelere rağmen, bilgi süper otoyolunun iddialı ve umut verici faaliyetleriyle karşılaştırıldığında henüz döşenmemiş bir yol durumundadır. Bu otoyol, yedi sanayileşmiş ülkenin 1995 yılında Brüksel’deki toplantısında, dev bir fiber optik kablo ağı kullanarak tüm gelişmiş ülkelerdeki bilgi sistemlerini birbirine bağlayarak, kurulmasına karar verildiği ve maliyeti bir trilyon doları aşan projedir.

Dolayısıyla, İnternet’in günümüz dünyasında sunduğu faaliyetler, bilgi süper otoyolunun yakın gelecekte sunacağı etkinliklerin küçük ölçekli bir modelini temsil etmektedir. Bu otoyol, tüm iletişim biçim ve türlerini birleştirme ve bunları yüksek hızlarla dünyanın her yerine ulaştırma kapasitesine sahip olacaktır. Bu durum, otoyolun bilgi aktarım işlevini aşarak bilgi transferi işlevine geçmesine yol açacaktır. Bu açıklama göstermektedir ki, özellikleri gün geçtikçe ortaya

çıkmaaya devam eden ve sürekli olarak hızla yoğunlaşan altıncı iletişim devrimi, bilgi devrimidir.

1.2.13 Teknolojik devrim çağında kültür, iletişim ve medya

Teknoloji, özellikle insan ve toplum arasında köprü kuran iletişim teknolojileri, günümüz uygarlığının temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. İnsan ile toprak arasında başlayan, ardından makinelere, sonrasında iletişim araçlarına uzanan ve nihayet bilgiyi yeni bir güç sembolü ve medeniyet ile nüfusun yeni bir ölçütü olarak konumlandıran bu diyalektik ilişki, sürekli bir evrim geçirmiştir. Kitle kültürünün eleştirmenleri, kültürün geleceğinin oldukça karanlık olacağını savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, kitap kültürü ve yazılı eserlerin etkisi giderek azalmakta, yerini kolay yayılabilen ancak içerik bakımından yüzeysel kalan sloganlar veya medya materyallerinden oluşan görsel medeniyet almaktadır. Bununla birlikte, başka bir görüş ise kumandanın kullanımını, alıcının dilediği zaman ve en az çabayla çeşitli kanallar arasında geçiş yapma hakkının bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. Bu perspektife göre kumanda, televizyonun sınırlı etkileşim kapasitesini aşmaya yardımcı olan teknolojik bir araçtır. Karşıt veya destekleyici görüşler ne olursa olsun, bilgi ağları kültürü bu bağlamda geleneksel kitle iletişim haritasındaki tüm karanlık noktaları aydınlatacak parlak bir ışık gibi görünmektedir. Ağlar, kültürün demokratikleşmesine ve kültürlerarası karşılıklı saygı ile dengeye katkıda bulunabilir. Bu sayede iletişim, bireysel ve genel amaçlara hizmet eden kültürel bir enerjiye dönüşebilir ve kitlelerin kültürel sürece katılımı için daha geniş fırsatlar sunabilir. Ayrıca, ağ içindeki bilgisayarlar arasında (cihaz olarak değil, sundukları içerik açısından) fark bulunmadığından sınıfsal farklılıkların ortadan kalkmasına da katkı sağlayacaktır (Hadeş, 2022).

İletişim teknolojisine yönelik eleştiriler yalnızca gerçek kaygılarla sınırlı kalmayıp hayali korkuları da kapsamaktadır. Bu durum “teknofobi” olarak bilinen fenomende kendini göstermektedir. Teknolojiye karşı hastalıklı korku, yalnızca sınırlı kültüre sahip ve modern cihazları kullanmaktan çekinen sıradan halk arasında değil, aynı zamanda bu hastalıklı duygu nedeniyle geleneksel çalışma yöntemlerini değiştirmeyi ve modern cihazların imkanlarından yararlanmayı reddeden yöneticiler ve karar vericiler arasında da yaygındır. Bu görüşlerden hareketle, iletişim teknolojisi hakkında çeşitli düşünce akımları ortaya çıkmıştır.

1.2.14 Teknolojik determinizm teorisi (tarihin tekno-iletişimsel yorumu)

Kanadalı bilim insanı ve düşünür Marshall McLuhan, teknolojik determinizm teorisinin öncüsüdür. Bu teorisinin görüş ve düşüncelerini 1962 yılında “Gutenberg Galaksisi” (Tipografik

İnsanın Doğuşu) adlı eserinde ortaya koymuştur (Mahfuz, 2005). McLuhan, insanlık tarihini dört evreye ayırmıştır:

- a) **İnsanlığın Çocukluk Evresi:** Uygarlık öncesi dönem, yani sözlü iletişime dayanan kabile toplumu çağıdır.
- b) **İnsanlığın Birinci Gençlik Evresi:** Yazı ve kayıt tutma çağına geçiş dönemidir.
- c) **İkinci Gençlik Çağı:** Gutenberg'in hareketli metal matbaacılık harflerini icat etmesiyle başlayan dönemdir.
- d) **Üçüncü Gençlik Çağı:** Elektronik teknolojilerin, özellikle televizyonun ortaya çıkmasıyla başlayan dönemdir.

1.2.15 Kültür, iletişim ve kültürel hegemonya meselesi

Sean MacBride'in yönetiminde gerçekleştirilen UNESCO çalışmasında, iletişim araçlarının kültürel rolü hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılmış ve şu tespitlerde bulunulmuştur: İletişim, kültürün temel taşıyıcısı rolünü üstlenmektedir. İletişim araçları, tutumları destekleyen veya bunları etkileyen kültürel araçlardır. Davranış kalıplarını teşvik etme, güçlendirme ve yaygınlaştırma ile toplumsal bütünleşmeyi sağlama işlevlerini yerine getirmektedirler. Bu araçlar, kültürel politikaların uygulanmasında ve kültürün demokratikleştirilmesinde temel bir rol oynamakta ya da oynamak zorundadırlar. Milyonlarca insan için, kültüre ve tüm yaratıcı ifade biçimlerine erişimin birincil aracını oluşturmaktadırlar (Hadeş, 2022).

Aynı şekilde iletişim, bilgi yönetimi ve toplumun kolektif hafızasının organizasyonunda, özellikle bilimsel bilgilerin toplanması, işlenmesi ve kullanılmasında rol oynamaktadır. En azından potansiyel olarak, toplumun kültürel kalıbını yeniden şekillendirme kapasitesine sahiptir. Bununla birlikte, bu alanda diğer alanlarda olduğu gibi, yeni teknolojinin hızlı gelişimi ve kültür ile medya üzerindeki hakimiyetini sürdüren endüstriyel yapıların büyümesi, sorunlar ve tehlikeler yaratmaktadır. Çalışma, kitle iletişim araçlarının üstlendiği sorumluluğun muazzam olduğunu ortaya koymuştur. Zira bu araçlar sadece kültürü aktarmak ve yaymak ile kalmayıp, aynı zamanda da içeriğini seçme veya yaratma işlevini de üstlenmektedirler.

Büyük boyutlar kazanan ve sert tartışmalara neden olan en önemli tehlikelerden biri, kültürel hegemonya meselesidir. Bu durum, Batılı değerleri ve yaşam tarzlarını yansıtan ithal edilmiş modellere bağımlılık şeklini almaktadır. Güçlü ulusların bazı ulusal kültürler üzerindeki baskın etkisi ve bunları asimile etmesi sonucunda kültürel özgünlük tehlike altına girmektedir. Oysa bu son kültürlerin sahipleri olan uluslar, daha eski ve zengin kültürel mirasların varisleridir.

Çeşitlilik ve farklılık, kültürün en önemli ve değerli özelliklerinden olduğundan, böyle bir kültürel ve kimliksel standardizasyonun küçük ulusları ve toplumları hedef alması sonucunda bütün dünya kaybetmektedir (Hadeş, 2022).

Bu kültürel hegemonyaya Dr. Ahmed Mujazi da dikkat çekmiş, ekonomik, politik ve medya süreçleri üzerinde hakim olan grupların yararına olan özel niteliklere sahip küresel bir kültürel kristalizasyondan bahsetmiştir. Bu gruplar, küresel düzeyde tekniğı ve medya üretimini tekelleştirmektedirler (Hadeş, 2022). Şüphesiz ki bu durum, belirli bir kültürel bilinç türünün şekillenmesine ve reklam ile iletişim materyallerinin üretimi, dağıtımı ve tüketimi yoluyla Batılı model ve felsefelerin dayatılmasına yol açmaktadır.

Postmodern çağda bilgi, sanayinin kullandığı bir hammadde olarak kabul edilmekte ve bilgiye sahip olan, gücün dizginlerini elinde tutmaktadır. İşte çokuluslu şirketlerin hedeflediğı de işte tam olarak da budur. Bunların arasında dünyada bilişim ve eğlence sektörünü kontrol eden 24 şirket bulunmaktadır. Bu şirketler arasında dünyadaki haber akışının %80'ini kontrol eden 4 büyük şirket vardır. Söz konusu şirketleri Reuters, Associated Press, United Press, Fransız Haber Ajansı ve Rus Ananova şeklinde sıralamak mümkündür. Bahsi geçen şirketler günde yaklaşık 32 milyon kelime ve fotoğraf dağıtma kapasitesine sahip olarak işlevlerini sürdürmektedirler.

Böylece haber ve medya akışı dikey bir değişim haline gelmiş, tek yönlü ve sadece hakim güçlerin görüşünü yansıtan tek bir bakış açısı oluşmuştur. Bu durum, halkın düşünce biçimlerini etkilemektedir. McCombs ve Shaw'ın “Gündem Belirleme Teorisi” bu durumu açıklamaktadır. Bu teori, medya gündeminin halk gündemini etkilediğini savunmaktadır. Haberler, insanları belirli düşünce tarzlarını benimsemeye zorlama konusunda başarılı olamayabilmektedir. Diğer bir anlatım ile nasıl düşündüklerini belirleyemez, ancak hangi konular hakkında düşündüklerini belirleme konusunda başarılı olmaktadır. Halkın gündemi, bilgi edinmek için en çok güvendikleri aracın belirlediğı gündem aracılığı ile şekillenmektedir (Hadeş, 2022).

Tichenor ve Wackman'ın 1973 yılında yaptığı çalışma bunu kanıtlamıştır. Bu çalışma, insanların yerel su dağıtım tesisinin yeri konusundaki anlaşmazlık hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlamıştır. Sonuç, insanların bu konuda inandıkları şeylerin okudukları gazetenin çizgisiyle bağlantılı olduğunu göstermiştir. Çokuluslu şirketlerin medya tekelinin tehlike potansiyeli, ulusal sınırları aşan bilgisel atılım çağının başlaması ve beraberinde ulusları aşan kültür olgusunu beraberinde getirmesi ile kendini göstermektedir. Mankikan, “*Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Bilgi Akışı*” başlıklı çalışmasında, Amerikan medyasının

küresel kültürel hegemonyadaki tehlikeli rolünü şöyle açıklamıştır: “*Modern teknoloji kontrolü ve elektronik devrimin gerçekleştirdiği şaşırtıcı başarılar sayesinde Amerika Birleşik Devletleri, “bilgi ve medya sanayileri” olarak bilinen alanı geliştirmede başarılı olmuştur. Bu sanayilerin son derece güçlü ve etkili kültürel ihracatları, bilginin serbest akışını tek yönlü, yani gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru dönüştürmüştür*” (Zhu & Blood, 1996).

1.2.16 Dijital çağda kültürel direniş ve çözüm arayışları

Günümüzde dijital medya ve küreselleşme süreçlerinin yarattığı bu kültürel hegemonya karşısında, akademik çevrelerde yeni direniş stratejileri ve çözüm önerileri geliştirilmektedir. Kültürel emperyalizm, neoliberal küreselleşme süreci sonrasında her zamankinden daha güçlü hale gelmiştir ve bu durum hem medya emperyalizmi hem de entelektüel emperyalizm olmak üzere iki boyutta kendini göstermektedir. John Tomlinson’ın “Kültürel Emperyalizm” adlı eserinde belirttiği gibi, ihraç edilen Amerikan kültürü her zaman emperyalist değildir, çünkü kültürel bir gündem dayatmaz, dünyanın her yerinden kültürel unsurlardan para kazanmaya çalışır. Bu perspektif, kültürel alışverişin karmaşık doğasını ortaya koymaktadır (Zhu & Blood, 1996).

Bununla birlikte, dijital medyanın sunduğu olanaklar aynı zamanda kültürel çeşitliliğin korunması için yeni fırsatlar da yaratmaktadır. İnternet teknolojileri, yerel kültürlerin küresel platformlarda kendilerini ifade etmesine, alternatif anlatılar geliştirmesine ve hegemonik söylemlere karşı durmalarına imkan tanımaktadır. Dijital medya, internet aracılığıyla farklı kültürleri dünya genelinde birbirine bağlamayı başarmıştır, bu durum da hem tehditler hem de fırsatlar yaratmaktadır (Zhu & Blood, 1996).

Teknolojik devrim çağında kültür, iletişim ve medya arasındaki ilişki, çağdaş toplumların en kritik meselelerinden birini oluşturmaktadır. UNESCO’nun MacBride Raporu’ndan günümüze, medyanın kültürel taşıyıcılık rolü sürekli genişlemiş ve karmaşıklaşmıştır. Kitle medyası bugün küreselleşmeyi artırmada, kültür alışverişini kolaylaştırmada ve çoklu bilgi akışlarını mümkün kılmada anahtar rol oynamaktadır. Çokuluslu şirketlerin medya tekelleşmesi ve tek yönlü bilgi akışının yarattığı kültürel hegemonya tehlikesi, genellikle politik veya ekonomik açıdan baskın bir topluluğun kendi kültürünün çeşitli yönlerini baskın olmayan başka bir topluluğa dayatması şeklinde tezahür etmektedir. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kültürel kimliklerini ve özgünlüklerini koruma mücadelesinde karşılaştıkları temel zorluklardan birini oluşturmaktadır (Mahfuz, 2005).

Ancak dijital çağın sunduğu yeni olanaklar, bu tek yönlü akışa karşı alternatif mekanizmalar geliştirme potansiyeli taşımaktadır. Yerel kültürlerin dijital platformlarda kendilerini ifade etme kapasitesi artmakta, kültürlerarası diyalog ve karşılıklı anlayış için yeni kanallar açılmaktadır. Bu bağlamda, medya okuryazarlığının geliştirilmesi, eleştirel düşünce becerilerin güçlendirilmesi ve kültürel çeşitliliği destekleyen politikaların hayata geçirilmesi büyük önem kazanmaktadır. Sonuç olarak, teknolojik determinizm ile kültürel direnç arasındaki denge, 21. yüzyılın en önemli kültürel ve toplumsal meydan okumalarından biri olmaya devam etmektedir. Bu süreçte başarı, teknolojinin imkanlarından yararlanırken kültürel özgünlüğü koruyabilen, küresel olanla yerel olan arasında sağlıklı bir denge kurabilen toplumların lehine olacaktır (Zhu & Blood, 1996).

1.2.17 Türk yumuşak gücü

Uluslararası ilişkiler literatüründe yumuşak güç terimi, görece yakın tarihli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Joseph Nye'nin 1990 yılında yayımlanan "Amerika'nın Değişen Güç Doğası" (Ney, 1990) başlıklı çalışmasında ilk defa kullanılan bu kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1990'lara uzanan Soğuk Savaş döneminin bitişi ve bipolar dünya sisteminin çözülmesiyle aynı zamana denk gelmektedir. Bu süreç, cazibe ve çekim faktörlerine dayanan farklı bir uluslararası ilişkiler anlayışının doğuşuna zemin hazırlamıştır (Süleyman, 2023).

Türkiye, küresel ilişkilerinde yumuşak gücün stratejik değerini fark ederek bu kapasitesini sistematik olarak geliştirme politikası benimsemiştir. Bu çerçevede oluşturulan Türk yumuşak güç enstrümanları, eğitim odaklı girişimlerden sanat ve medya alanlarına, hizmet sektöründen milli ve dini temelli kurumlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Süleyman, 2023).

Modern diplomaside yumuşak güç, devletlerin dış politika stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çok sayıda ülke, uluslararası arenada etkinlik kazanmak amacıyla bu yaklaşımı yoğun şekilde benimser duruma gelmiştir. Bölgesel ve global düzlemde aktif rol almaya çalışan devletlerin güç dinamikleri açısından yumuşak güç, temel dayanak noktalarından birini oluşturmaktadır. Özellikle Arap coğrafyasında toplumsal düzeyde derinlemesine etki yaratmayı ve kamuoyu nezdinde ilgi uyandırmayı başaran Türkiye, bu yaklaşımın önde gelen uygulayıcıları arasında yer almaktadır.

Dış politika çözümlemelerinde kültürel unsurları ön plana çıkaran temel perspektiflerden biri olan yumuşak güç anlayışı, bu araştırmada devletlerin çekim ve ikna mekanizmaları aracılığıyla etki alanı yaratma ve nüfuz kurma becerisi olarak ele alınmaktadır (Süleyman, 2023). Bu yaklaşım devletin sahip olduğu cazibeye dayandığından, kısıtlı kapasiteye sahip zayıf aktörlerin

ise uluslararası ve bölgesel platformlarda başka devletler üzerinde etki yaratması ve çekicilik sağlaması olanaklı görünmemektedir.

Bu açıdan bakıldığında, herhangi bir uygarlığın gücünün dış politika alanındaki başarı ve sürekliliği, sahip olduğu askeri-ekonomik kapasitelerden ziyade, kültürel etki yaratma becerisine de bağlı olarak gelişim göstermektedir. Bu söylemdeki kültürel güç ifadesi, söz konusu kültürün yayılması ve yaygınlaşması için kullanılan stratejileri kapsamaktadır. Son dönemde etkin aktörler, doğrudan kontrole dayalı geleneksel yöntemlerden ya da sınırlı askeri operasyonlardan uzaklaşarak, kültürel ve ekonomik temelli yumuşak hegemonya yaklaşımlarına yönelmişlerdir (Gomichon, 2013). Yumuşak güç kavramının analitik açıdan taşıdığı önem, dış politika incelemelerinde düşünsel ve maddi olmayan değer sistemlerinin rolünü vurgulamasında yatmaktadır. Nye'nin teorik katkısının temelinde, gücün fiziksel unsurlar dışında bir boyutunun bulunduğu, bunun da devletlerin kültürel birikimlerinden, benimsedikleri değerlerden ve bu değerler ile uyumlu eylemlerinden kaynaklanan güvenilirlik temelinde oluşan çekim kapasitesi olduğu düşüncesi yer almaktadır (Nye, 1990).

Tablo 1.1. Yumuşak ve sert güç arasında fark (Yousfi, 2016, s. 7).

	Sert	Yumuşak
Davranış	Emir-Zorlama-İkna etme	Gündemi Yaratma-Cazibe-
Spektrum		Yanına Çekme
En Uygun	Baskı - Ödemeler -	Kurumlar - Değerler - Kültür
Kaynaklar	Yaptırımlar – Rüşvet	– Politikalar

Kaynak: Joseph Nye, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç, (Yousfi, 2016, s. 7).

Bu tablo, uluslararası ilişkilerde güç kullanımının iki farklı yaklaşımı arasındaki köklü ayrımı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Davranış Yaklaşımı: Sert güç doğrudan zorlama ve emir verme yoluyla sonuç almaya odaklanırken, yumuşak güç cazibe yaratarak karşı tarafı gönüllü olarak etkilemeyi hedeflemektedir (Gallarotti, 2011).

Kullanılan Araçlar: Sert güç ekonomik baskı, yaptırım ve maddi zorlamalar kullanır. Yumuşak güç ise kültürel değerler, kurumsal yapılar ve çekici politikalar ile etki yaratır (Gallarotti, 2011).

Sonuç ve Etkililik: Sert güç hızlı ama geçici sonuçlar üretir ve genellikle direnç ile karşılaşır. Yumuşak güç yavaş işler, ancak daha kalıcı ve derinlikli etkiler yaratır (Gallarotti, 2011).

Temel Felsefe: Sert güç “zorla yaptırma” prensibi üzerine kurulu iken, yumuşak güç “isteyerek yapma” ilkesini benimsemektedir. Modern diplomaside bu iki yaklaşımın dengeli kullanımı “akıllı güç” stratejisini oluşturmaktadır (Gallarotti, 2011).

1.2.17.1 Yumuşak güç ve boyutları ile Türk dış politikasındaki konumu

Joseph Nye, uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramını ortaya atmış ve bu kavramın doğuşu, devletin hem iç hem de dış düzeylerde gerçekleştirdiği hareketlerde kültürel boyutların ağırlığının artmasıyla yakından ilişkili olmuştur. Nye yumuşak gücü, başkalarından istediğinizi ikna yoluyla elde etme yeteneği olarak tanımlamıştır (Nye, 1990). Yumuşak güç temelde kültürel ve siyasi değerler, küresel yetenekler ile fikri ve bilimsel değişim üzerine kurulmaktadır (Süleyman, 2023). Yumuşak güç ve özellikle kültür, küresel sistemde devletlerin birbirleriyle rekabet ettikleri en önemli alanlardan biri haline gelmiştir. Bu rekabet, devletlerin başkalarını etkileme kapasitesi ve onların görüş ve yönelimlerini değiştirerek kendi kültürlerine çekme gücü üzerinden şekillenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dış dünya ile salt olarak diplomatik ve siyasi ilişkiler kurmak ile yetinmemiş, birçok devlet ve uluslararası ile bölgesel düzeylerdeki örgütler ile stratejik ilişkiler tesis etmeyi hedeflemiş ve başarılı da sağlamıştır. Aynı zamanda çeşitli siyasi ve kalkınma sorunlarının çözümüne de katkı sağlamıştır (El-Khamash, 2016). Türk hükümeti, Ortadoğu meseleleri ile ilgili bütünlük bir strateji benimseyerek stratejik ortak konumuna ulaşmış ve diğer ülkelere verilmeyen yatırım ve ticaret anlaşmaları elde etmiştir. Türk yumuşak gücünün rolü, dış politikanın yeni görünümünde ortaya koyduğu farklı bir kültürel ve entelektüel yapının oluşturulmasına katkı açısından ele alınmaktadır. Bu durum, bölgesel komşu ülkeler düzeyinde Türk rolünün büyümesiyle birlikte kendini gösteren etkileşimler ve özel söylemler yoluyla yansıtılmaktadır. Bu rol, yeni bir entelektüel yaklaşımın ortaya konmasıyla birlikte gelişim göstermiştir.

1.2.18 Yumuşak gücün kavramsal önemi

Yumuşak güç kavramı, dış politika analizinde maddi olmayan fikirler ve değer boyutlarının önemine ışık tutması bakımından önem kazanmaktadır. Nye’in kavramı ortaya koymasındaki temel düşünce, gücün maddi olmayan başka bir yüzünün bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu yüz, devletin kültüründen, değerlerinden ve bu değerler ile koşut yöndeki tutarlı

uygulamalarından kaynaklanan güvenilirlikten doğan çekicilik üzerine kuruludur (Muavaz, 2012). Sosyal ve kültürel özellikler -egemen kültür biçimi, medeni ve entelektüel gelenekler, tarihsel deneyim faktörü ile dini ve sosyal değerler- dış politika oluşturma sürecinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu durum, dış politikanın toplum içerisinde gerçekleşen etkileşimlerin bir yansıması olduğunu ve aynı zamanda iç politikanın tüm baskıları ve unsurları ile birlikte, aynı zamanda önemli ve başat bir uzantısı olduğunun kabulü neticesinde, daha net bir biçimde anlaşılmaktadır.

1.2.18.1 Sosyal ve kültürel faktörlerin rolü

Kültürel araçların önemi, siyasi etki için uygun ortamı sağlamalarından kaynaklanmaktadır. Kültürel varlıklarını diğer ülkelerde başarıyla sergileyebilen devletler, o ülkelerdeki dış politika hedeflerine ulaşmada zorluk çekmemektedir. Bu durum, toplumun kimliği ve kişiliğinin, entelektüel ve medeni yapı unsurlarının ve sosyal çevreden etkilenen liderlik düşünce tarzının bir yansıması olmaktadır (Al-Kaoud, 2016).

Kültürel etki, hem yönetici seçkin hem de kamuoyu tarafından bir tür bağlılık kazanımı yaratmaktadır. Bu bağlamda yumuşak güç, kültürel boyutuyla ele alınacak ve Türkiye'nin Arap toplumları içinde kendi kültürünü yaymak için başvurduğu bir araç olarak değerlendirilecektir.

1.2.18.2 Türk dış politikasında yumuşak gücün konumu ve etkisi

Günümüzde Türk dış siyaset sahnesi kültürel boyut ve yumuşak güç araçlarının stratejik ve etkin kullanımı yoluyla siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan aşamalı bir değişim yaşamaya başlamıştır. Türk devletinin deneyimi, devlet öncülüğündeki ve ordunun koruduğu modernleşme modelinden sessiz bir geçiş gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Al-Omari, 2017). Bu model, Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kültürel batılılaşma ve laiklik yolu ile modernleşme üzerine kurulu fikirlerine dayanmaktadır. Yeni model ise bir yandan seçimsel demokrasinin gerekliliklerini ve müdahaleci olmayan hoşgörülü laikliği, diğer yandan İslami medeni köklere dayanan ulusal kimliği bir araya getirmekteydi.

Bu durum, İslami medeni değerlerin devlet inşasına katkı sağlama ve başarılı bir toplumsal proje oluşturma kapasitesini kanıtlayan Türk deneyiminin başarısını temsil etmektedir. Osmanlı Devleti içindeki kültürel çeşitlilik tarafından ortaya çıkarılan bu başarılı deneyim, küresel bir medeni model niteliği taşımakta ve Türkiye için stratejik derinlikle eş zamanlı olarak medeni bir derinlik oluşturmaya katkı sağlamıştır. Böylece Türkiye uzun süre medeni ve stratejik bir merkez konumuna gelmiştir. Yukarıda belirtilenler, kültürel giriş açısından Türkiye

Cumhuriyeti Devleti'nin çok boyutlu politika benimseme kapasitesini açıklayabilmektedir. Bu politikanın, fikri, kültürel ve medeni çeşitliliğe olumlu bakış ve bu çeşitlilik içinde olumlu uluslararası ilişkiler kurma kapasitesi üzerine temellenmeden, ideolojik hassasiyetlerden uzak durarak başarılı olması güçtür (Yousfi, 2016).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk dış politikası alanındaki başarılarından biri, döneminde Türk siyasi aklının başkalarının görüş ve tasavvurlarından bağımsız, özgün ve bağımsız bir şekilde temellenip kristalleşmesidir. Bu sayede Türkiye Cumhuriyeti'ni ileri taşıyabilmiş ve yumuşak gücünü ile kültürel aracını güçlendirerek bölgesel rolünü etkinleştirmiştir. Böylece bölge düzeyinde örnek alınacak siyasi bir model haline gelmiştir (Oğuzlu, 2007). Bu durum, yeni bir söylem ve diplomatik tarzın yayılması ile birlikte, yükseliş gereksinimlerine uygun teoriler ve kavramlar sunulması yoluyla gerçekleşmiştir. Bunlar arasında Stratejik Derinlik teorisi yer almakta ve Türkiye'yi bölgedeki diğer devletlerin etrafında toplandığı merkez konumuna getirmektedir. Ahmet Davutoğlu'nun ifade ettiği gibi, Türkiye daha barışçıl ve müreffeh, demokrasi ve temel insan haklarını talep eden halkları destekleyen, bu meşru talepleri inkâr etmeye çalışan rejimlere karşı duran bölgesel bir sistem kurma arayışındadır. Acil durumları ele almak ve bunları yıkıcı askeri müdahale olmaksızın adil bir şekilde çözmek için tüm diplomatik araçlar kullanılacaktır (Davutoğlu, 2001).

Türkiye'yi dış politikasında yumuşak güç ve kültürel araçları benimsemeye iten bir dizi güdü bulunmaktadır. Bu güdülerin en önemlileri şu hedefleri gerçekleştirmek üzere ortaya çıkmıştır:

- Ortadoğu mevcut Türk dış politikası için stratejik öneme sahiptir. Türkiye barış inşasına katkıda bulunmak istemekte ve Ortadoğu ülkeleri arasında yakınlaşma sağlamaya çalışmaktadır. Söz konusu bu hedef, üç temel bileşen üzerine kurulu, bir dış politika stratejisine dayanmaktadır. İlgili stratejiler ise siyasi, kültürel ve ekonomik bileşenlerdir. Sayılan bileşenler ise yumuşak gücün temellerini ve dayanaklarını oluşturmaktadır (Khalaf Allah, 2015).
- Bu gücü araç olarak benimsemek için uluslararası bir güdü bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi, Ortadoğu'daki stratejik çıkarlarını koruma noktasında ve özellikle yönetim ve siyaset alanında makul düzeyde istikrar sağlama anlamında doğrudan veya dolaylı olarak kendisine yardımcı olacak önemli bir model olarak görmektedir.
- Türkiye'yi yumuşak gücü benimsemeye teşvik eden faktör, Avrupa Birliği'ne katılım yönündeki kararlı arayışıdır. Özellikle Avrupa'nın Türkiye'nin kendisine yakın bir

mesafede, kritik stratejik konumlarda Ortadoğu'nun tehlikelerini kendisinden uzaklaştıracak şekilde sahada bir engel oluşturmamasını istemesidir (Larrabee & Lesser, 2010).

- Amerika Birleşik Devletleri'nin gerekli değişimi gerçekleştirme ve siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan kapsamlı reform yapma arayışı bulunmaktadır. Bu anlayış ve strateji, Türkiye'yi içeren yeni bir bölgesel şekil geliştirmek için belirlenmiştir. Türkiye din (inanç) açısından Müslüman, siyaset ve yaşam tarzı açısından laik bir modeli benimseyen, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki tüm ülkeler için egemen tarz olarak istediği yumuşak güç adına da en iyi şekli temsil etmektedir (Abu Dayyer, 2013).
- Beşinci olarak, siyasi modelinde demokrasinin bulunması, dini modelinde İslami ılımlılık, kültürel modelinde medeniyetler ve dinlerin bir arada yaşaması ve coğrafi konumunun kullanılmasında petrol ve doğalgaz (enerji) şebekelerinin buluşma noktası olması, diplomatik modelinde bölgesel istikrar ve güvenlik faktörlerinin yanı sıra, Türkiye'yi uluslararası arenada bu yaklaşımı ve özellikle yumuşak gücü yaygınlaştırmak için aranan bir ülke haline getirmiştir.
- Türkiye'yi dış politikasını yürütmeye kalbinde kültürel araç bulunan yumuşak güce yönelmeye teşvik eden en önemli güdülerden biri, bunu teşvik eden ve gerçekleştirmeye katkı sağlayan çok sayıda değişkenin varlığıdır. Bunlardan bir kısmı Türk siyasi sisteminin demokrasi ve diyalog üzerine kurulu doğası gibi içsel faktörlerdir. Bir kısmı da Türkiye'nin çevresindeki bölgenin İran ve İsrail ile ilgili durumda olduğu gibi diğer bölgesel aktörler ile işbirliği ve rekabete yönelten gelişme ve değişiklikler yaşaması gibi bölgesel faktörlerdir. Bir kısmı ise Amerikan desteğinin varlığı ve diğer uluslararası aktörlerin her alanda işbirliği çerçevelerini artırma yönündeki kabul ve teşvikleri durumunda olduğu gibi bu tür bir seçeneği benimsemeye yönelten uluslararası faktörlerdir. Bu durum, bu gücün pratik gerçekliğinde araştırma yapılmasını gerektirmektedir. Buna bağlı olarak Türk liderliği, bölgedeki Türk diplomasisinin etkinliğini ve Türk çekiciliğinin diğer göstergelerini referans göstererek, artan Türk yumuşak gücünü ortaya çıkarabilmektedir. Bu göstergeler arasında diziler ve dramatik yapımlar, siyasi modelin çekiciliği ve Türk siyasi liderlerinin Arap bölgesinde sembol olarak çekiciliklerinin artması yer almaktadır (Al-Naj, 2018, s. 143).

1.2.19 Türkiye'nin Farklı Medeniyet Çevrelerine Açılımı ve Yumuşak Güç Uygulamaları

Türkiye'nin çeşitli medeniyet dairelerine yönelik açılım politikası çerçevesinde, "Osmanlı mirasının medeniyet boyutları" olarak adlandırılan yaklaşımın politik yansımaları görülmektedir (Yousfi, 2016). Bu strateji, yumuşak güç kullanımı yoluyla üç temel model üzerinden uygulanmaktadır. İlgili modelleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1.2.20 Model A : Türkmen topluluklarına yönelik kapsamlı destek

Kavaşıra köyü, Lübnan'daki Türkmenler için uygulanan en kapsamlı Türk projelerinin merkezi konumundadır (Abu Hurayra, 2020). Bu çerçevede öne çıkan uygulamalar şunlardır:

- Köy gençlerine Türkiye'de eğitim görmek üzere üniversite bursları sağlanması.
- Beyrut'taki Türk Büyükelçiliği ve Türk Kızılayı tarafından köyde lise binası inşa edilmesi.
- Barış Gücü bünyesindeki Türk Ordusu tarafından köye elektrik jeneratörü temin edilmesi.
- Bilgisayar eğitimi için bina tahsisi ve gerekli donanımın sağlanması.
- Türk Büyükelçiliği koordinasyonunda tarımsal sulama ağının kurulması.
- Kavaşıra, Adimun ve Trablusşam bölgelerindeki gençlere Türkçe öğretimi için Türkiye'den öğretmen görevlendirilmesi.

1.2.21 Model B: Tarihî mirasın restorasyonu - Suakin adası projesi

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) bünyesinde, Sudan'ın Suakin Adası'nın restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Proje kapsamında, Sudan'ın ana limanı Port Sudan'a nakledilmeden önce önem taşıyan ticari yapılar, konutlar ve devlet kurumlarına ait binalar restore edilmektedir (Abdulahadi, 2018). Adanın stratejik değeri, Osmanlı döneminden kalma arkeolojik kalıntıları barındırmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Şafii ve Ebu Hanife camileri, Osmanlı mimarisinin bölgedeki en belirgin örnekleri arasında yer almaktadır. Proje, eski Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in 5 Aralık 2008 tarihinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Hartum'daki Sudan-Türkiye Ekonomik Forumu'na katılımı sırasında Türkiye'ye verdiği yetki ile hayata geçirilmiştir. Örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok prje, Türkiye'nin tarihî bağları bulunan coğrafyalarda yumuşak güç araçlarını sistematik bir şekilde kullanarak, kültürel ve politik nüfuzunu artırma stratejisinin somut yansımalarını oluşturmaktadır.

1.2.21.1 Türk yumuşak gücünün bileşenleri ve kaynakları

Türk yumuşak gücünün temel kaynakları, üç temel dayanak üzerine kurulmaktadır.

Genel Kültür Unsuru

Genel kültür, toplum için anlam yaratan değerler ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu unsurun çeşitli görünümüleri bulunmakta olup, genellikle elitleri cezbeden edebiyat, sanat ve eğitim gibi yüksek kültür ile kitleleri eğlendirmeye odaklanan popüler kültür arasında ayrım yapılmaktadır (Aziz & Al-Khafaji, 2020). Bir ülkenin kültürü evrensel değerleri içerdiğinde ve politikaları başkalarının da paylaştığı değer ve çıkarları desteklediğinde, çekicilik temelinde kurduğu ilişkiler sayesinde arzu edilen sonuçları elde etme olasılığı artmaktadır. Buna karşılık, sınırlı kültür ve dar değerler yumuşak güç üretme potansiyelini azaltmaktadır. Politik, ekonomik ve kültürel niteliklere sahip olan devletler, diğer ülkeleri cezbetme yoluyla amaçlarına ulaşabilmektedirler. Bu bağlamda, toplumsal ve kültürel özellikler, hakim kültürel örüntü, medeniyet ve fikri gelenekler, tarihsel deneyim faktörü ve dini değerler, dış politika oluşturma sürecinde önemli rol oynamaktadırlar.

Politik değerler

Söz konusu bu değerlerin iç ve dış politikada samimi bir şekilde uygulanması ve hükümetin iç politikada demokratik davranışları, uluslararası kurumlarda başkalarıyla işbirliği yapması, dış politika alanında barış ve insan haklarını desteklemesi, diğerlerinin tercih belirleme süreçlerini de güçlü bir şekilde etkilemektedir. Hükümetler, başkalarına örnek teşkil eden davranışları ile diğer aktörleri kendilerine çekebilir veya onlardan uzaklaştırabilirler (Çevik, 2019).

Meşru dış politika

Herhangi bir ülkenin dış politikası, o ülkenin gücünü ya güçlendirir ya da zayıflatır. Yukarıda belirtilen hususlar ışığında, kibirli görünen, başkalarının görüşlerini umursamayan ve dar çıkar hesaplarına dayalı dış politika anlayışı yumuşak gücü de zayıflatabilmektedir (Al-Kaoud, 2016). Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan ve Irak savaşları sonrasında yumuşak gücünün önemli bir bölümünü kaybederek, dünya çapında destek görmez hale gelmiştir.

İşbirliği ve karşılıklı çıkar alışverişi temelinde kurulan, ülkelere hibe ve yardım sağlayan meşru dış politika, yumuşak güç için gereklidir. Bu unsurların kamuoyundaki çekiciliği bu yolla

ölçülebilmektedir. Yumuşak gücün etkin başarısı, devletin uluslararası toplumdaki itibarına bağlı olup, bu da medya kaynaklarına dayanarak kendisini bölgesel ve küresel sahada öne çıkarabilme kapasitesine bağlıdır. Dış politikanın, toplum içinde gerçekleşen etkileşimlerin bir yansıması olduğunu kavramak gerekmektedir. Dış politika, tüm baskıları ve dinamikleri ile birlikte iç politikanın bir uzantısıdır. Gerçekte, dış politik karar, toplumun kimliği ve karakterinin, fikri ve medeni yapı unsurlarının ve sosyal çevreden etkilenen liderlik düşünce biçiminin somutlaşmış halidir (Al-Kaoud, 2016).

Bu çerçevede, yumuşak gücün etkinliği yalnızca dış politika araçları ile değil, aynı zamanda toplumsal yapının derinliklerinden beslenen kültürel ve değersel temellerin uluslararası alanda kabul görmesi ile de yakın bir biçimde ilişkilidir. Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi, sayılan bu üç temel bileşenin birbirlerini destekleyici nitelikte işlev göstermesi ile ortaya çıkabilmektedir.

1.2.22 Türkiye'nin Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsurları

Türkiye'nin yumuşak güç bileşenleri, birbirleriyle etkileşim halinde olan ve karşılıklı olarak birbirlerini destekleyen iki temel çerçeve içerisinde ele alınabilir (Ali, 2017).

1.2.22.1 Siyasi yumuşak güç

Türkiye'nin siyasi yumuşak gücü, demokratik ilkeler ve seçimsel süreçler üzerine kurulu olan siyasi sistem yapısından kaynaklanmaktadır. Bu sistemin temel karakteristikleri arasında iktidarın barışçıl devri, yönetimde şeffaflık anlayışı ve hem iç hem de dış politikada kamu özgürlüklerinin korunması yer almaktadır (Yousfi, 2016).

Komşu ülkeler ile olan sorunların sıfırlanması politikası, Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiasının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, çatışma yerine işbirliğini önceleyen bir dış politika vizyonunu yansıtmakta ve Türkiye'nin bölgesel istikrar için yapıcı bir rol oynamaya istekli olduğunu göstermektedir (Yousfi, 2016). Türk siyasi söylemi, insan hakları ve özgürlüklerin savunulması konularında güçlü bir duruş sergilemektedir. Bu söylem, insani ve etik değerlere vurgu yaparak, Türkiye'nin uluslararası toplumda değer temelli bir politika izlediğini ortaya koymaktadır. İnsani yardım politikalarının dış politika aracı olarak kullanılması, Türkiye'nin küresel ölçekteki varlığını pekiştiren stratejik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

1.2.22.2 Ekonomik yumuşak güç

Türkiye, iç ekonomi yönetimini yüksek düzeyde profesyonel halkla ilişkiler anlayışı ile sürdürmekte ve bu durum ülkenin yumuşak gücünü desteklemektedir. Yatırımcılar ve bölge halklarının gözündeki imajını güçlendiren bu yaklaşım, çeşitli ekonomik göstergeler arasında etkili bir denge kurma becerisini yansıtmaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerine göre, Temmuz 2019 yılı (Abdulrazzaq, 2019) itibarıyla, 217 milyar dolara ulaşan devlet dış borcu gibi bazı makroekonomik göstergelerin olumsuz görünüm sergilemesine rağmen, Türkiye bu durumu olumlu paralel göstergeler ile dengelemeyi önemli bir biçimde başarabilmektedir. Yaklaşık 185 milyar dolar değerindeki ihracat hacmi, Türkiye'nin üretim kapasitesi ve küresel pazarlardaki rekabet gücünü göstermektedir. Bunun yanı sıra, 900 milyar dolar civarındaki gayri safi yurtiçi hasıla, Türk ekonomisinin yüksek potansiyelini ortaya koymakta ve ihracat-ithalat arasındaki açığın hızlı ve verimli bir şekilde kapatılması yönündeki çabaları (Al Jazeera Net, 2020). de büyük önem arz etmektedir.

1.2.22.3 Kültürel yumuşak güç

Türkiye'nin kültürel yumuşak gücünün temel araçları arasında, Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan Türk dünyasıyla paylaşılan ortak dil ve kültür yer almaktadır. Bu geniş coğrafi yayılım, Türkiye'nin kültürel etkisinin ulaşabileceği potansiyel alanın genişliğini göstermektedir. Osmanlı yönetimi altında bulunmuş ülkeler ile paylaşılan ortak tarihsel derinlik, Türkiye'nin bu bölgelerdeki kültürel meşruiyetini güçlendiren önemli bir faktör olarak addedilmektedir. Bu tarihsel bağ, sadece geçmişin bir hatırası değil, aynı zamanda günümüzde diplomatik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Bakir, 2010). İslam inancı (dini), Türkiye'yi bir milyardan fazla Müslüman toplum ile bağlayan, güçlü bir köprü işlevi görmektedir. Bu bağlamda Türkiye, ılımlı İslam modelini ihraç etmeye odaklanmakta ve bu model, Batılı modernite değerleri ile uyum sağlama çabası içerisinde şekillenmektedir. Bu yaklaşım, hem geleneksel değerleri koruma hem de çağdaş dünya ile entegrasyon arasında denge kurma amacını taşımaktadır. Dışa dönük kültürel projeler kapsamında, Türk sinema ve dizileri özellikle, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun varlık gösterdiği pek çok coğrafyada büyük ilgi görmektedir ve geniş bir izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Bu kültürel ürünler, Türkiye'nin yumuşak gücünün somut yansımaları olarak değerlendirilebilmektedir. Eğitim bursları ve öğrenci değişim programları gibi akademik projeler, Türkiye'nin kültürel etkisini genişleten önemli araçlar arasında yer almaktadır. Bu programlar sayesinde farklı ülkelere gelen öğrenciler, Türk kültürü ve değerlerini yakından tanıma fırsatı bulmakta (Yousfi, 2016) ve birer kültür elçisi olarak yumuşak güç diplomasisine Türkiye adına azımsanması mümkün olmayan katkılar sunmaktadırlar.

Türkiye aslında, kendi medeni ve kültürel tarih ve mirası ile yeniden bağlantı kurmuş durumdadır. Davutoğlu'nun işaret ettiği üzere, Türkiye tarihsel olarak bölgedeki medeniyetlerin kesişim noktasında yer almaktadır. Bu durum, önceki dönemlerde bu tarihle kopukluk üzerine kurulu yaklaşımlardan farklı olarak, bölgede tarihin şekillendiği merkezi konumun yeniden keşfedilmesini sağlamıştır. Bu unsurlar, Türkiye'nin büyük bir medeni güce dönüşmesine katkıda bulunmuş ve yumuşak gücün bu dönüşümün pekiştirilmesinde temel bir rol oynamasını sağlamıştır (Yousfi, 2016). Bu gelişim, uluslararası arenada Türkiye'ye duyulan ihtiyacı artırmıştır.

Türk dış politikasındaki kültürel rotanın temel amacı, demokrasi ve İslam arasındaki ilişkinin doğası ile medeniyetler ve dinler arası bir arada yaşama modelinin kültürel yapısı çerçevesinde, yumuşak gücün etkin kullanımıyla sınırları aşmaktır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin kimliği ve İslami kültürünün hatırlatılması, Osmanlı tarih ve mirasının vurgulanması yoluyla gerçekleştirilmektedir (Ammar, 2019).

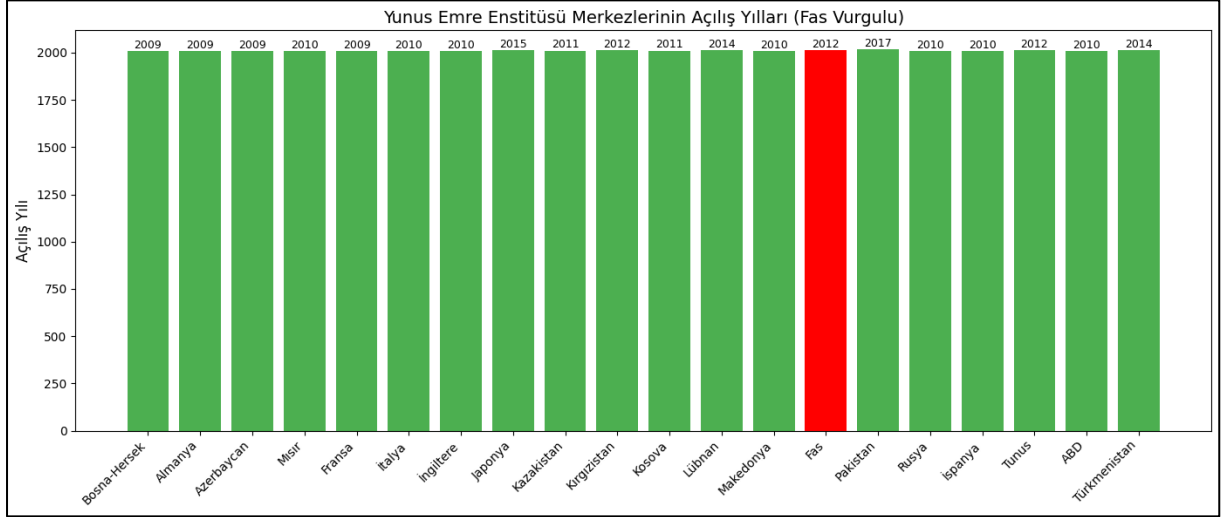
Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olduğu ve İslami halifeliğin simgesi konumunda bulunduğu mesajının verilmesi, ülkenin bölgesel büyük güç statüsüne ulaşma hedefinin önemli bir bileşenidir. Bu hedef, yumuşak gücün güçlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Yousfi, 2016).

Kültürel yumuşak güç stratejisinin başarısı, Türkiye'nin hem modern değerler ile uyumlu hem de köklü geleneklerini koruyabilen bir model sunabilme kabiliyetinde yatmaktadır (Yousfi, 2016). Bu denge, ülkenin uluslararası cazibesini artıran temel faktörlerden birini oluşturmaktadır.

1.2.23 Devlet dışı aktörlerin yumuşak güç araçları

1.2.23.1 Yunus Emre Enstitüsü: Türkiye'nin kültürel yumuşak güç aracı

Türkiye'nin kültürel diplomasi stratejisinin en önemli kurumsal yapısı olan Yunus Emre Enstitüsü, beş kıtada 157 merkezi ile Türk dili ve kültürünün dünyaya tanıtılmasında kritik rol oynamaktadır (Yousfi, 2016).

Şekil 1.1. Yunus Emre Enstitüsü merkezlerinin açılış yılları (Fas vurgulu).

Bu grafik, Yunus Emre Enstitüsü merkezlerinin açılış yıllarını göstermektedir. **Fas** kırmızı renkle vurgulanmıştır, çünkü araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Fas merkezi 2012 yılında açılmıştır.

2009 yılında Ankara’da kurulan enstitü, adını ünlü Türk şairi Yunus Emre’den almaktadır. “Gel tanış olalım” mottosu ile hareket eden enstitü, insani değerler ve toplumsal barış üzerinden Türkiye’nin “kültürel elçisi” rolünü üstlenmiştir. Sergilenen bu yaklaşım, zorlamadan ziyade, çekicilik üzerinden etki yaratma ilkesini benimsemektedir (*Yunus Emre Enstitüsü, 2024*).

Enstitü, “İş Dünyası İçin Türkçe”, “Edebi Türkçe”, “Çocuklar İçin Türkçe” gibi özelleşmiş programlar ile Türkçe’nin dünya çapında yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Merkezi kurslar ile 68 bin, diğer programlar ile toplam 110 bin öğrenciye ulaşılmıştır. Dijital platform üzerinden 194 ülkeden 218 bin öğrenci uzaktan eğitim almaktadır. Türkiye’deki yaz kurslarına 130 ülkeden 3 bin 755 kişinin katılması, programların uluslararası çekiciliğini ve Türkiye hakkında olumlu algı oluşturma işlevini göstermektedir (*Yunus Emre Enstitüsü, 2024*).

“Türkçe Yeterlilik Sınavı” ve “Türkçe Yeterlilik Belgesi” uluslararası geçerliliğe sahip önemli belgeler arasında yerini almaktadır. 2013-2018 döneminde 44 ülkeden 5 bin 783 kişi bu sınavlarda başarılı olmuştur. Belge sahipleri Türkiye’deki üniversitelerde hazırlık sınıfından muaf tutulmakta, aynı zamanda istihdam alanında da avantaj sağlamaktadırlar (*Yunus Emre Enstitüsü, 2024*).

5653 sayılı kanunla 2007 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı bünyesinde faaliyet gösteren enstitü, 66 kültürel merkeziyle dil eğitimi, kültürel etkinlikler ve akademik iş birlikleri yürütmektedir. Yurtdışındaki eğitim kurumlarıyla iş birliği halinde Türkoloji ve Türkçe

öğretimi bölümlerine destek sağlamakta, bilimsel araştırmalara katkıda bulunmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin yumuşak güç stratejisinin sistematik bir uygulaması olarak, çekicilik ilkesiyle Türk dilini ve kültürünü dünya çapında yaygınlaştırmakta ve Türkiye'nin uluslararası imajına olumlu katkılar sağlamaktadır (Yousfi, 2016).

1.2.24 Akademik değişim programlarının yumuşak güç aracı olarak önemi (Türkiye'de yabancı öğrenci ev sahipliği (türkiye bursları))

Kültür, Türkiye'nin yumuşak güç etkisinin en önemli araçlarından biri olarak değerlendirildiğinde, öğrenci değişim programları bu gücün en kritik kanallarını oluşturmaktadır. Eski ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın bu gerçeği özetlediği şu sözleri oldukça anlamlıdır. *“Ülkemiz için, burada eğitim almış geleceğin dünya liderlerinin dostluğundan daha güvenilir bir varlık düşünemiyorum. Uluslararası öğrenciler, eğitim aldıkları ülkelerin değerlerine ve kurumlarına daha büyük bir takdirle kendi ülkelerine dönerler”* (Abu Mutair, 2015). Türkiye, akademik değişimin yumuşak güç aracı olarak taşıdığı önemi kavrayarak, bölgesel ve uluslararası varlığını güçlendirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda, Türkiye Bursları Hükümet Programı aracılığıyla araştırmacılarla iletişim kanalları açmaya odaklanmıştır. Bu program, Türk kültürünün dünya genelinde yayılmasını hedefleyen ve ülkenin bölgesel ile küresel hedeflerine hizmet edebilecek şekilde yabancı öğrenciler ile Türkiye arasında güçlü bağlar kurmayı amaçlayan yumuşak güç araçlarından biri olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye, bilimsel ve kültürel iş birliği kapılarını açarak, 176'dan fazla ülkeden çok sayıda yabancı öğrenciyi çekmeyi başarmıştır. Bu öğrenciler, farklı milliyetleri ve etnik kökenleri temsil etmektedir. Türk hükümeti, resmi burslar sağlayarak ve özel kontenjanlar ayırarak bu öğrencileri çekmek için gerekli tüm koşulları oluşturmaya özen göstermiştir (Yousfi, 2016).

2019 akademik yılında kayıtlı öğrenci sayısı 167 ülkeden 145.700'e ulaşırken, bu rakam 2018'de 146 ülkeden 138.000 öğrenci ile karşılaştırıldığında önceki yıllara göre rekor bir artış göstermektedir (Yahya, 2019). Bu başarı, dünya genelindeki diğer burs programlarıyla karşılaştırıldığında da dikkat çekicidir. Program, 1992 yılında “Büyük Öğrenci Projesi” adı altında başlatılmış ve daha sonra “Türkiye Bursları” adını almıştır. Türk hükümeti tarafından yıllık olarak desteklenen bu program kapsamında, başvuran öğrenciler arasından dünya genelinden seçilen beş bin öğrenci kabul edilmektedir. Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanı Abdullah Eren'e göre, hükümet 2023 yılına kadar faydalanan öğrenci sayısını 20.000'e çıkarmayı hedeflemektedir (Abu Mutair.2025).

Türkiye Bursları aracılığıyla eğitimlerini tamamlayan öğrenciler, Türkçe dil becerileri ve Anadolu topraklarının tarihi ile kültürü hakkında edindikleri bilgi birikimi ile ülkelerine dönmektedirler. Bu süreç, bazı Türk geleneklerinin yayılmasını da beraberinde getirmektedir. Türkçe ve Arapça dilleri, Türk ve Arap üniversiteleri arasındaki bilimsel iş birliğinin en önemli alanlarından biri haline gelmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti'nde Arapça dilinin tanıtılması amacıyla, Riyad'daki Kral Abdullah bin Abdülaziz, Uluslararası Arapça Hizmet Merkezi ile iş birliği halinde beş ciltlik bir çalışma yayımlanmıştır (Abu Mutair, 2025).

1.2.24.1 Mevlana değişim programı

Avrupa'nın Erasmus öğrenci değişim programına benzer şekilde, Sufi şair ve düşünür Mevlana Celaleddin Rumi'nin adını taşıyan "Mevlana" programı geliştirilmiştir. Bu program, Arap öğrencilere Türkiye'de tam bir akademik yıl boyunca eğitim alma imkanı sunmaktadır. Bu tür üniversite değişimleri, Türkiye'nin bölgesel gücünün inşasına önemli katkılar sağlamaktadır. Gerçekte, Türkiye'den burs alan öğrenciler, Türkiye ve Türk kültürü hakkında olumlu bir bakış açısı geliştirmekte ve güçlü bağları tesis edebilmektedir. Üniversite eğitimlerine katkı sunan ülkeye karşı sempati geliştirerek, bağlılık temelli bir yaklaşım sergilemektedirler. Arap asıllı mezunların çoğu, kurumsal ağlar aracılığıyla Türkiye ile bağlarını sürdürmektedirler (El-İstiklal, 2020). Bu bağlamda, Türkiye ile ana ülke arasında dostluk dernekleri kurarak bu ilişkiyi pekiştirmektedirler.

Bu şekilde, Türk yumuşak gücü entegre bir dinamik çerçevesinde aşamalı olarak gelişmektedir. İlk aşamada, Türk devleti Arap öğrencilere burslar sunarak, onları Türk eğitim sistemine çekmektedir. İkinci aşamada, Türkiye ile kültürel uyum sağlamış mezunlar, ana ülkeleri ile Türkiye arasındaki bağları güçlendiren dernekler kurmaktadır. Üçüncü aşamada ise, bu kişiler Türk kökenli üniversite fuarları düzenleme ve iş insanları arasında işbirliğini kolaylaştırma gibi faaliyetler yoluyla, Türk yumuşak gücünü destekleyen bir güç haline dönüşmektedirler (Jabbour, 2017).

1.2.24.2 İnsan Hakları ve Hürriyetler İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) kurumsallaşması ve Fas faaliyetleri

1992 yılında kurulan İHH, savaş ve doğal afetler nedeniyle mağdur olan toplulukların temel ihtiyaçlarını karşılama misyonuyla hareket etmektedir. Vakıf, insani yardım, insan hakları ve insani diplomasi ekseninde faaliyetlerini sürdürürken, dayanışma ve kardeşlik bilincinin geliştirilmesine öncelik vermektedir. Bu kapsamda acil yardım hizmetlerinin yanı sıra, eğitim

kurumları, sağlık tesisleri, su altyapısı ve kültür merkezleri gibi kalıcı projeler hayata geçirmektedir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2020).

2007 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Üstün Hizmet Ödülü alan vakıf, 2011 yılında vergi muafiyeti ve kamu yararı statüsü kazanmıştır. Uluslararası arenada BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve çeşitli sivil toplum platformlarında aktif üyelikleri bulunmaktadır.

1.2.25 Fas'taki faaliyetler ve 2023 Marakeş depremi müdahalesi

İHH'nın Fas'taki varlığı, yerel ihtiyaçlara odaklanan kalkınma projeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Eylül 2023'te meydana gelen Marakeş depremi sonrasında vakıf, koordineli bir müdahale stratejisi geliştirmiştir. Bu süreç dört aşamalı olarak yürütülmüştür. Öncelikle hasar tespit ve ihtiyaç analizi yapılmış, ardından beslenme desteği ve geçici barınma çözümleri sunulmuştur. Üçüncü aşamada saha sağlık ekipleri konuşlandırılarak travma sonrası destek programları başlatılmış, son aşamada ise altyapı onarım projeleri ve yerel kapasite geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2023). Vakfın Fas'taki operasyonları, yerel yönetimler ve toplum örgütleri ile geliştirilen ortaklık modeline dayanmaktadır. Bu yaklaşım, müdahalelerin etkinliğini artırırken sürdürülebilirliği de sağlamaktadır. İHH'nın bu deneyimi, modern insani yardım yaklaşımlarının başarılı bir örneği olarak Türkiye'nin sivil diplomasi kapasitesini ortaya koymaktadır.

1.2.25.1 Türk Kızılayı'nın kıtasındaki insani yardım stratejileri

Türk Kızılayı'nın kökleri 1868 yılına uzanmaktadır. “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla başlayan bu kurumsal yolculuk, zaman içerisinde çeşitli isim değişiklikleri geçirerek, 1947 yılında günümüzdeki “Kızılay” ismini alarak, günümüzün saygın kimliğini kazanmıştır. Kuruluşun temel misyonu, tüm insanlık için ayrımcılık gözetmeksizin acıların hafifletilmesi, yaşamların korunması ve doğal afetler karşısında toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ilkeleri üzerine inşa edilmiştir (Türk Kızılayı, 2016). Bu misyon doğrultusunda Türk Kızılayı, hem ulusal hem de uluslararası platformlarda kapsamlı faaliyetler yürütmektedir. Son dönemde kuruluşun odak alanlarından biri Afrika kıtası olmuş, özellikle bu bölgedeki insani krizlere yönelik sistematik müdahaleler geliştirilmiştir.

1.2.26 Kenyalı yetim çocuklara yönelik kapsamlı destek projesi

Türk Kızılayı'nın Afrika'daki en dikkat çeken girişimlerinden biri, özel sektör işbirliği modeli çerçevesinde gerçekleştirilen Kenya projesidir. LC Waikiki firmasının stratejik ortaklığıyla

hayata geçirilen bu inisiyatif, yoksullukla mücadele eden çocuklara yönelik bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir (Türk Kızılay, 2015). Garissa kentindeki Najah Yetimhanesi'nde gerçekleştirilen bu proje, çok boyutlu bir müdahale stratejisini benimsemektedir. Toplamda 21.000 adet eğitim materyali, giyim eşyası, yatak takımı ve battaniye gibi temel ihtiyaç malzemelerinin dağıtımı yapılmıştır. Projenin fiziki altyapı boyutu ise yetimhanenin restorasyon çalışmaları, modern eğitim mobilyalarının temini ve bilişim teknolojileri ekipmanlarının kurulumunu kapsamaktadır. Sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde, kuruma bir aylık operasyonel malzeme desteği sağlanarak yerel yönetimin kapasitesi güçlendirilmiştir. Bu yaklaşım, kısa vadeli yardımın ötesinde uzun soluklu kalkınma hedeflerini desteklemektedir (Yousfi, 2016).

2015 yılında hayata geçirilen kurban eti dağıtım programı, Türk Kızılayı'nın Afrika'daki varlığının önemli bir göstergesidir. Bu program çerçevesinde, Doğu Afrika'nın çeşitli ülkelerindeki desteğe ihtiyaç duyan topluluklar desteklenmiş, beslenme güvenliği alanında önemli katkılar sağlanmıştır (Türk Kızılay, 2015). Türk Kızılayı'nın Afrika kıtasındaki faaliyetleri, geleneksel yardım modellerinin ötesinde stratejik ortaklıklar kurma ve sürdürülebilir çözümler üretme kapasitesini ortaya koymaktadır. Özel sektör işbirlikleri yoluyla kaynak çeşitliliğinin sağlanması ve yerel kapasitelerin güçlendirilmesine odaklanması, modern insani yardım yaklaşımlarının başarılı örnekleri arasında değerlendirilebilir.

1.2.26.1 Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT): yumuşak güç ve kültür aracı

Radyo ve televizyon kurumları, küresel kamuoyunu etkileme potansiyelleri nedeniyle yumuşak güç ve kamu diplomasisinin öne çıkan araçları arasında yer almaktadır (Yousfi, 2016). Bu medya organları, devletlerin radyo, televizyon ve internet teknolojilerini kullanarak uluslararası yayıncılık aracılığıyla, diğer ülkelerin halklarıyla etkileşim kurmasını mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda uluslararası yayıncılık, uluslararası çevreyi etkileyerek dikkat çekme ve kamuoyunu yönlendirme işlevi görmektedir, böylece yayın yapan ülkenin diğer ülkelerdeki yumuşak gücünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu duruma örnek olarak, dünyanın en geniş muhabir ağına sahip olan ve 22'den fazla dilde yayın yapan El Cezire kanalı gösterilebilir (TRT, 2025).

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT, 2025), 1964 yılında kurulmuş ve 1968 yılından itibaren televizyon yayınlarına başlamıştır. Kurum, Türkiye'nin tezlerini savunma ve ilgili tezleri diğer ülkelere iletme konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, özellikle Türk kökenli ülkeler, Orta Asya ve Kafkasya'daki topluluklar, farklı etnik kökenlere mensup

vatandaşlar ile Ortadoğu ve dünya genelindeki Arap takipçilere yönelik yayınlar gerçekleştirmiştir (Yurderi, 2018).

TRT, uluslararası uydu yayıncılığı faaliyetlerine 1992 yılında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlıklarını kazanan Türki Cumhuriyetleri ile iletişimini artırmak amacıyla TRT-INT Eurasia kanalıyla başlamıştır. Ancak bu kanal, yayın kalitesindeki sorunlar nedeniyle uzun süre devam edememiş ve 2009 yılında yerini bölge ülkelerinin lehçeleriyle yayın yapan TRT Avaz kanalına bırakmıştır. 2010 yılında ise uluslararası arenada Türkçe olarak haber ve kültür yayıncılığı yapan TRT Türk kanalı kurulmuştur (Yurderi, 2018).

Günümüzde TRT, 17 televizyon kanalı ve 17 radyo istasyonu ile 41 farklı dilde yayın yapmaktadır. Kurum, Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca, Fransızca, Azerice ve Kürtçe dillerinde televizyon kanallarına sahiptir (TRT, 2025). Bu kanallar aracılığıyla Türkiye, sınırları dışında yaşayan farklı etnisitelere ve farklı kültürlere mensup nüfusa kendi dillerinde hitap etme imkanı bulmuştur. 2024 yılının Aralık ayında TRT Farsça kanalı faaliyete geçmiştir. TRT Farsça kanalı, İran ve uluslararası Farsça konuşan kitlelere yönelik habercilik yapmayı hedeflemektedir. Kanal, 130 milyondan fazla Farsça konuşan kitleye “doğru, kapsamlı ve tarafsız” içerik sunmayı amaçlamaktadır. TRT Global platformu ise 45 farklı dilde haber ve içerik sunarak küresel konuları, politikayı, iş dünyasını ve sporu kapsayan yayınlar gerçekleştirmektedir.

Kurumun dış yayınlarında gözetilmesi gereken hedefler şu şekilde belirlenmiştir :

- Türkiye’yi tüm yönleriyle dünyaya tanıtmak.
- Dünya genelinde Türkler ile ilgili olumlu bir kamuoyu oluşturmak.
- Türkiye'nin dış politikadaki başarılarını açıklamak.
- Türkiye'de düzenlenen fuarları duyurmak.

TRT, iletişim alanındaki gelişmelere uyum sağlayarak radio ile televizyon yayıncılığı ve sosyal medya platformları aracılığıyla, dünyanın hemen hemen her bölgesine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu durum, Türkiye’nin yeni dış politikasının anlaşılmasına önemli destek sağlarken, ülkenin vizyonunu o halkların dillerinde ifade etme imkanı sunmaktadır (Yurderi, 2018).

Bu kanalların başlangıçtaki yayın sahası Orta Asya ve Balkanlar olmuş, daha sonra Arap coğrafyasına doğru genişlemiştir. Türkiye, kamu diplomasisi araçlarına yaptığı yatırımı önemli ölçüde artırmıştır. Türk kanallarının dünyanın farklı dillerinde yayın yapması, düşünülmüş bir planın ürünü olarak değerlendirilebilmektedir. Bu stratejinin temel amacı, Türkiye’yi

küresel arenada öne çıkarmak ve Türk kültürünü dünya ülkelerine ulaştırarak, yumuşak gücünü önemli ölçüde güçlendirmek (TRT, 2025). ve elde edilen olumlu etkilerin sürdürülebilirliğini mümkün kılmaktır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'nin çok dilli yayın stratejisi, ülkenin kültürel diplomasi aracı olarak, medyanın gücünden yararlanma konusundaki kararlılığını gözler önüne sermektedir. Özellikle son yıllarda gerçekleştirilen kanal açılışları ve dil çeşitliliğinin artırılması, Türkiye'nin bölgesel ve küresel etki alanını genişletme hedefinin bir yansıması olarak görülmektedir. Mevcut veriler ışığında, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'nin uluslararası yayıncılık faaliyetleri Türkiye'nin yumuşak güç stratejisinin önemli ve başat bir bileşeni olarak işlev görmektedir. Kurumun çok dilli yayın ağı, farklı coğrafyalarda varlık gösteren, farklı dilleri konuşan, farklı etnik kökenlere mensup ve farklı kültürlerle sahip hedef kitlelere ulaşma konusunda önemli bir araç haline gelmiştir. Bu durum, medyanın kamu diplomasisi aracı olarak etkinliğini ortaya koyan somut bir örnek teşkil etmektedir (TRT, 2025).

1.2.27 Türk dizileri: medya endüstrisinin yumuşak güç rolü

Televizyon dizileri ve sinema sektörü, ülkelerin kendilerini tanıtmak için kullandıkları yumuşak güç araçları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hollywood, Hindistan'daki Bollywood ve Arap dünyasında Mısır öne çıkan örnekler olarak kayıtlanmaktadır. Türkiye de 2002 yılından sonra televizyon dizileri sektöründe büyük başarılar elde etmeyi başarmıştır (Karataş, 2016). Türk istatistiklerine göre, 2007 yılından sonra 70'den fazla Türk televizyon dizisi Balkanlar, Orta Asya, Avrupa, Ortadoğu, Kuzey ve Güney Amerika'daki 75'ten fazla ülkede yayınlanmıştır. Bu diziler, yaklaşık 400 milyon izleyici tarafından takip edilmiştir.

Bu diziler yalnızca Türkiye'nin yumuşak gücünü güçlendirmek ile kalmamış, aynı zamanda 200 milyon dolar değerinde ekonomik katkıyı da beraberinde getirmiştir. Türk dizilerinin pazarlanması başlangıçta, bölüm başına 35-50 dolar arasında gerçekleşirken, küresel talebin artması ile birlikte bu fiyatlar 500-20.000 dolar arasına yükselmiştir. Türk dizileri özellikle Ortadoğu'da yabancı dizileri geride bırakmayı başarmıştır. Arap toplumu ile Türk toplumu arasında yüzyıllar süresince mevcut olan ortak kültürel semboller bulunmaktadır. Her iki toplum da ataerkil sistem ve aile kültürünün hâkim olduğu yapılardır. Aynı zamanda İslam, iki toplum arasındaki ortak paydayı oluşturmaktadır. Bu durum, Türk dizilerinin Ortadoğu genelinde ve özellikle Arap toplumlarında Batılı televizyon dizilerinden daha fazla izlenmesine yol açmıştır (Zahir, 2024).

Türk dizileri, Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayısında 4-5 kat artışa neden olmuştur. Bu artış, 2007 yılından itibaren Türk televizyon dizilerinin Ortadoğu bölgesinde gösterilmeye başlanmasından sonra gerçekleşmiştir. Turistler, dizilerde gösterilen yerleri görmek ve Türk halkını ve kültürünü tanımak, ayrıca Türkiye ülkesini, coğrafyasını ve doğasını yakından tanımak için Türkiye'yi ziyaret etmeye başlamışlardır. Türk dizilerinin Fas izleyicileri üzerindeki etkisi araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır ve bu konu ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. TÜRKİYE-FAS İLİŞKİLERİNE BİR BAKIŞ

2.1. Fas-Türkiye İlişkilerinin Tarihi

Fas-Türkiye ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanan asırlık bir geçmişe sahiptir. Osmanlı yönetimi Kuzey Afrika'ya yayılmış olmasına rağmen, Fas bu genişlemenin dışında kalmış, ancak iki ülke arasındaki bağlar ortak değerler ve İslami dini-kültürel bağlar sayesinde güçlenmiştir. Bu ortaklık, küresel ticaret yolları üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan İspanya, Portekiz ve diğer güçlerin tehditlerine karşı birlik ve işbirliği temelini oluşturmuştur. Tarihsel ilişkiler ve Fas-Türk askeri işbirliği, İslam dünyasının batı bölgelerini işgalci Hristiyan güçlerin emelleri karşısında koruma konusunda kritik rol oynamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı arşivleri de bu köklü ilişkilerin derinliğine tanıklık etmektedir (Yousfi, 2016).

19. yüzyıl, Osmanlı ve Fas İmparatorlukları için benzer tarihi süreçlerin yaşandığı bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Avrupa emperyalizmi, İslam dünyasına yönelik sistematik bir yayılma politikası izlemiştir (Senu, 1995). Söz konusu emperyalist güçler, Müslüman toplumlara müdahalelerini meşrulaştırmak için çeşitli söylemler geliştirmişlerdir. Avrupalı güçler, “özgürlük ve adalet”, “medenileştirme misyonu” ve “ticaret serbestisi” gibi retorikler kullanarak siyasi ve ekonomik tahakküm mekanizmaları oluşturmuşlardır. Bu süreçte imzalanan eşitsiz antlaşmalar, hem Osmanlı hem de Fas devletlerinin egemenlik haklarını ciddi şekilde sınırlandırmıştır. Avrupa devletleri, İslam dünyasındaki güç merkezlerini zayıflatmayı kendi varlıkları için temel bir mesele olarak değerlendirmişlerdir (Senu, 1995).

Bu emperyalist dalga karşısında, Müslüman toplumlar arasında dayanışma ve birlik fikrini temel alan bir İslami Üniversite (Ümmet) düşüncesi belirginleşmeye başlamıştır. Bu fikir, İslam'ı sadece bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda sömürgeci güçlere karşı direnişin merkezi bir unsuru olarak konumlandırmayı amaçlamıştır. Böylece, İslam dünyasının ortak hareket etme potansiyeli, sömürgecilik söylem ve idealleri karşısında önemli bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hem Osmanlı hem de Fas örneklerinde, dış müdahale ve modernleşme baskıları arasında bir denge kurma çabası gözlemlenmiştir (El-Gaşi, 2005). Bu süreçte her iki devlet de geleneksel yapılarını koruma ile zorunlu reform hareketleri arasında gidip gelmişlerdir. Bu bağlamda, 19. yüzyıl, İslam dünyasının kendi kimliğini koruma ile Batı karşısında ayakta kalma stratejileri geliştirme arasındaki gerilimin en belirgin yaşandığı dönem olmuştur (Kerkîş, 2020).

Modern dönemde Osmanlı-Fas ilişkilerinin gelişimi, reform anlayışından başlayarak İslam coğrafyasına yönelik Avrupa saldırılarına karşı birleşme zorunluluğu ekseninde şekillenmiştir. 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında Avrupa’da yaşanan köklü değişimler, güç dengesinin Avrupalı aktörler lehine dönmesi nedeniyle hem Fas hem de Osmanlı yönetimlerini güvensizlik ve tehdit algısı yaşamaya sevk etmiştir. Bu durum, iki devlet arasındaki askeri koordinasyonun, Avrupa’nın yayılmacı politikalarına karşı verdikleri mücadelede karşılaştıkları zorlu şartların doğal bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır (Senu, 1995).

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fas ve Osmanlı otoriteleri arasında egemen olan barış ve dostluk havası, karşılıklı yazışmalar, heyet ziyaretleri ve hediye teatileri biçiminde kendini göstermiştir. Bu gelişmeler, iki taraf arasında yakınlaşma sürecinin başlangıcını işaret etse de İbn Zeydan’ın tabiriyle bu süreç “emekleme ve ilerleme” arasında gidip gelen bir nitelik taşımıştır (İbn Zeydan, C. 1, s. 277).

18. yüzyılın ikinci yarısı, iki taraf arasında diplomatik temsilin oluşturulması ve İslami dayanışmayı güçlendirmek amacıyla ileri düzeyde işbirliği kurulması yönündeki görüşmelerin ve faaliyetlerin başladığı bir dönem olmuştur. Bu durum, II. Abdülhamid ve I. Mevlay Hasan dönemlerinde Fas ve Osmanlı Devleti’nin politikalarında açık şekilde gözlemlenmiştir (El-Menûnî, 2022).

2.1.1. Diplomatik yazışmalar ve ittifak arayışları

Sultan II. Abdülhamid’in tahta çıkışının ardından Fas’ın önde gelen tüccar ve alimlerinden olan ve Mısır’daki Fas temsilcisi görevini başarılı bir biçimde yürüten İbrahim es-Senusi ile karşılaşması, diplomatik ilişkilerin gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı’nın patlak vermesiyle Sultan Abdülhamid, bu fırsatı değerlendirerek Senusi aracılığıyla I. Hasan’a bir mektup göndermiştir. Sultan II. Abdülhamid’in mektubunda, Allah’a hamd ve Peygamber Efendimize salat ve selam ile başlayarak, Fas Sultanı I. Hasan’ı övdükten sonra, yazışmanın asıl amacını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Aramızdaki yazışmalar kesilmiş ve dostluk bağları kopmuş olsa da, atalarımız arasındaki dostluk ahdi, bizim nesiller arasında bu ahdin yenilenmesini gerektirmektedir. Din birliği tam bir yakınlığı ve düşmanlara karşı mızrak uçlarıyla birleşmeyi zorunlu kılar. Zira tevhid ehli bir topluluğa zarar veren şey, diğerine de zarar verir. Bu konuda şüphe ve tereddüt yoktur. Biz Müslümanlar olarak, müşriklerin tuzağını def etmek ve müminler arasında İslam şiarlarını korumak için birleşmek, yardımlaşmak ve karşılıklı

destek olmak zorundayız. Aksi takdirde işlerin sonucu, en uzak beldelerde olsa bile hiçbir Müslümanın kurtulamayacağı büyük bir tehlikeye dönüşecektir...” (Kerkîş, 2020). (King Abdul Aziz Foundation).

2.1.2. Fas’ın yanıtı ve islami birlik vurgusu

Bu mektup, Osmanlı Devleti’nin ortak Avrupa tehditlerini karşılamak için İslami bir müttefik arayışındaki kararlılığını açığa çıkarmaktadır. Fas da benzer bir ittifak ihtiyacı hissettiğinden, Osmanlı İmparatorluğu’ndan ulaşan dönemin hükümdarı olan Sultan II. Abdülhamit Han’ın mektubuna olumlu yaklaşım sergilemiş, Sultan II. Abdülhamid’i halife ve Müslümanların imamı olarak tanıyarak, Osmanlı Devleti’nin yaşadığı zorluklarda sempati ve dayanışma göstermiştir.

Fas’ın cevabi mektubunda şu ifadeler yer almıştır: *“Müşriklerin birleşmeleri ve Müslümanlara kurdukları tuzaklar konusunda bahsettiğiniz hususlar ve onlara karşı birleşme ve mücadele çağrınız hakkında; Allah’a hamdolsun ki vicdanlarımız bu niyetten hiç uzak kalmamış, Allah rızası için yardımlaşmak bizce en büyük arzu olmuş, tevhid ehli arasında kelimeyi birleştirme çabası hepimiz için gerekli hale gelmiştir...”* (King Abdul Aziz Foundation).

Bu yazışmalar, 19. yüzyılın ikinci yarısında İslam dünyasının Avrupa karşısında ortak hareket etme iradesi ve İslami dayanışma anlayışının somut örneklerini oluşturmaktadır. Her iki devletin de karşılaştığı modernleşme baskısı ve dış müdahaleler, bu tür diplomatik girişimleri kaçınılmaz hale getirmiştir.

2.1.3. Şeyhülislam’ın desteği ve ittifak çabaları

Sultan II. Abdülhamid, İslami ittifak konusundaki kararlı tutumunu pekiştirmek amacıyla Şeyhülislam Hasan Hayrullah’ı bilhassa, bu konuda Sultan I. Hasan’ın veziri Sadrazam Musa bin Ahmed’e yazı yazması için görevlendirmiştir. Söz konusu mektupta şu ifadeler yer almıştır:

“Muhammedi ümmetin gücü ve diğer sapkın milletler karşısındaki üstünlüğü, yeryüzünde bulunan tüm fertlerinin birleşmesi ve özellikle müşriklerin birleştiği ve din düşmanlarının güçlendiği dönemlerde el ele vermelerine bağlıdır. Bu çağda onların sahip oldukları parlak üstünlük, güç ve galebe, sonuçta Muhammedi ümmetin en uzak beldelerdeki fertlerine bile zarar vermeye yöneliktir... Bu nedenle size yazdığım bu mektup, aramızda sürekli iletişim kurulmasını ve sizinle gerçek birlik oluşturulmasını amaçlamaktadır...” (King Abdul Aziz Foundation).

Bahsi geçen mektuplar ve yazışmalar, ortak Avrupa baskısı ve her iki devletin bağımsızlık, egemenlik ve birliklerini hedef alan tehditlere karşı birleşme ve ittifak kurma gerekliliğini vurgulamıştır. Ancak ilgili yazışmalar, ittifak ve birliği destekleyecek somut eylem planlarını açıklamamış, dostluk mektupları alışverişi düzeyinde kalarak Kayıtlanmışlardır (Benhadda, 1996, s. 76).

2.1.4. Madrid konferansı sonrası gelişmeler

Zorlu koşullar ve dış baskılar, basit nezaket yazışmalarından daha kapsamlı adımları gerektirmiştir. Mevlay Hasan, 1880 Madrid Konferansı'nın ardından Arabi Brişe et-Tetevani başkanlığında Sultan II. Abdülhamid'e bir heyet göndermiştir. Sultan, heyeti büyük bir törenle karşılamıştır. İki tarafın diplomatik temsil değişimi konusunda anlaştığı, Osmanlı Devleti adına Emir Muhyiddin el-Cezairi'nin, Fas adına ise Fakih İbrahim es-Senusi el-Fasi'nin temsilci olarak önerildiği belirtilmektedir. Ancak bu girişim Fransa'nın muhalefeti nedeniyle başlangıç aşamasında engellenmiştir. Bu engelleme girişimlerine rağmen, 1901 yılında Fas'ın Hicaz Demiryolu projesine beşyüz bin dirhem katkıda bulunması, Mevlay Abdülaziz ve II. Abdülhamid arasında iletişim kurulması ve ilişki tesis edilmesi için uygun bir fırsat yaratmıştır (Khadimi, 1995). Bu gelişme, iki hükümdar arasındaki ilişkilerin somut bir ifadesi olmuştur.

1909 sonlarında gelen Osmanlı askeri heyeti, İslam Birliği'ni destekleyen Faslı gençleri örgütlemeyi başarmıştır. Alman gazetecilerin verdiği bilgilere göre, bu örgütün üye sayısı 1911 yılında onbir bine ulaşmıştır. Heyet, Osmanlı emirleri doğrultusunda üç acil görev üstlenmiştir. Bu görevler ise Fas'a heyet gönderilmesi, Fas kabileleri arasında cihad çağrısı yapacak temsilciler gönderilmesi ve Almanca-Arapça bir gazete kurulması ve dahi Fransızlar kontrolü ele geçirmeden önce onlara karşı büyük bir ayaklanma hazırlanması (Khadimi, 1995). şeklinde kayıtlanmıştır.

2.2. 20. Yüzyıl Başında İslam Birliği Hareketleri

20. yüzyılın başlarında Doğu ve Batı arasındaki iletişim, sömürge istilasına karşı direnci amaçlayan İslam Birliği hareketi çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Hicaz, çeşitli İslam devletlerinin heyetlerinin buluşma noktası olmuş ve Medine'de "İslam Üniversitesi" adıyla bir kurum kurulmuştur. Osmanlı Devleti bunu, Müslümanları kendi etrafında birleştirmek ve kendisini tehdit eden mevcut ve olası tehlikeleri def etmek için stratejik bir ideoloji haline getirmiştir.

Bu çağrıya sadece devletler değil, vatanseverler, reform liderleri, rönesans davetçileri ve Selefi hareketin temsilcileri de büyük umutlar bağlamışlardır. İstanbul, onlar için hem bir kible hem

de ülkelerinin bağımsızlık davalarını savunacakları bir merkez haline gelmiştir. Faslılar arasında da bu eğilim ve motivasyon görülmüş, Karaviyin alimlerinden ve Şerif Hükümeti yazarlarından Muhammed el-Atabi gibi şahsiyetler, 1913 yılında Marakeş'i terk ederek, 1915 yılında İstanbul'a ulaşmış, Ali Paşa tarafından karşılanmış ve daha sonra Halife V. Mehmed Reşad ile görüşmüştür (Maarriş, a.g.e., s. 188). İslam Birliği'nin toplumsal yansımaları arasında, Fas'ta Fransız varlığına karşı mücadele eden "el-Hakk" gazetesi öne çıkmıştır. Bu gazete, Kuzey Afrika halkının Osmanlı Devleti etrafında birleşmesi için propaganda yapmış ve Mağrib İttifak Cemiyeti'nin hedefleri doğrultusunda, Şeyh Ali Yusuf'un "el-Müeyyed" gazetesiyle işbirliği halinde çalışmıştır. Medya kampanyası çerçevesinde, Osmanlı Şeyhülislamı 26 Kasım 1914 tarihli "Genç Türk" gazetesine verdiği demeçte, tüm Müslümanları hilafet merkezine saldıran İslam düşmanlarına karşı kutsal cihada davet ettiğini açıklayarak, "*Halife size kutsal cihadı emrediyor*" sözleriyle açıklamasını sonlandırmıştır.

2.2.1. Cumhuriyet döneminde

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyişi ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, iki ülke arasındaki münasebetler kesintiye uğramıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında Türkiye'nin modern devlet inşası sürecine odaklanması ve Fas'ın sömürgecilik karşıtı mücadelesine yoğunlaşması yer almaktadır (Kerküş, 2020). 19. yüzyılda Avrupa güçlerinin bölgeye yoğun bir biçimde müdahaleleri, iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkilerin kurulmasını engelleyen önemli faktörler haline gelmiştir. Bu dönemde bazı sektörlerde iş birliği sürdürülse de, genel anlamda ilişkiler istikrarsız bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin 1887 yılında diplomatik ilişkiler kurma talebine rağmen, sömürgeci güçlerin dayattığı sınırlamalar nedeniyle resmi ilişkiler tesis edilememiş, bu durum iki ülke arasındaki bağlantıları düzensiz hale getirmiştir.

1956 yılında Fas'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından, ilişkiler kademeli olarak yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu sürecin sembolik başlangıcı, 10 Nisan 1958 tarihinde Nazım Faysal'ın Fas'taki ilk Türk büyükelçisi olarak atanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu atama, iki dost ve kardeş ülke arasında karşılıklı diplomatik temsilin yeni bir dönemini başlatmıştır (Kerküş, 2020). Yirminci yüzyılda "İslam Birliği" düşüncesi, İslam devletleri arasında sömürgecilik ve Batı hegemonyasına karşı dayanışmayı güçlendirme aracı olarak öne çıkmıştır. Fas ve Türkiye açısından bu konsept, iki ülke arasındaki dini ve kültürel bağları derinleştirme fırsatı sunmuştur. Türkiye, 1923 yılında Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte laik ve ideal bir dönüşüm geçirmek ile birlikte, manevi gelenekler ile olan bağlantısını korumuştur. Bu dönemde Fas kökenli

tasavvuf ustalarının Türkiye’de yayılması, kültürel ve dini alışverişin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Diğer yandan Fas, geleneksel İslami kimliğini muhafaza etmeyi sürdürmüş ve İslam birliği fikrine destek vermiştir. İki ülke arasındaki bu manevi ve kültürel işbirliği, bölgesel ve uluslararası İslami örgütler çerçevesinde ikili ilişkilerin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2.3. Fas-Türkiye İlişkilerinin Kurumsal Çerçevesi

Fas ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler, 1956 yılına değin uzanmaktadır. İlgili diplomatik ilişkiler, on yıllar boyunca siyasi, ekonomik, kültürel ve teknik alanlarda verimli iş birliği faaliyetleri ve çalışmaları ile güçlenmiştir. 1980’li yıllar boyunca, 1982 tarihli Ticaret Anlaşması ve 1984 tarihli Ekonomik, Bilimsel ve Teknik Ortaklık Anlaşması başta olmak üzere, önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalara ek olarak turizm, geleneksel sanayiler ve yatırım teşviki alanlarında da çeşitli protokoller müzakere edilmiştir (İdrisi, 2015).

Bu dönemin en önemli mihenk taşı, 2004 yılında imzalanan ve 2006 yılında yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması’dır. Bu anlaşma, gümrük tarifelerinin aşamalı olarak kaldırılması yoluyla iki ülke arasındaki ticaret akışının artırılmasına katkıda bulunmuştur. Bu anlaşmalar, 1980’li yıllardan itibaren Fas’ın izlediği açılım politikasını yansıtmaktadır. Bu politikanın temel hedefleri arasında ulusal ekonominin rekabet gücünün artırılması, yabancı yatırımların çekilmesi ve ticaret hacminin yükseltilmesi yer almaktadır. Bu anlaşmaların kapsamına ihracatı destekleme, Fas ekonomisinin küresel entegrasyonu, yaşam standardının iyileştirilmesi ve yatırım için uygun iklimin hazırlanması gibi amaçlar dahil edilmiştir. Hükümet ayrıca, kapsamlı değerlendirme ve özel sektörün dahil edilmesi yoluyla ulusal şirketlerin bu anlaşmalardan faydalanmasını garanti etme, ulusal çıkarların gerçekleştirilmesini ve rekabet gücünün artırılmasını sağlama konusunda taahhütte bulunmuştur (İdrisi, 2015).

2.3.1. Fas-Türkiye ekonomik ilişkilerinin gelişimi

Serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasından sonra ekonomik ilişkiler kayda değer bir gelişim göstermiştir. Bu gelişme, “Makiyol” gibi Türk şirketlerinin Fas pazarına girmesini mümkün kılmış ve karşılıklı yatırımların artmasına katkıda bulunmuştur. Bu anlaşmanın güncellenme çerçevesinde, 54.20 sayılı değişiklik yasası 2021 yılında yürürlüğe girmiş olup, Fas pazarını koruma amacıyla bazı Türk ürünlerine beş yıl süreyle geçici gümrük vergileri uygulanmasını öngörmüştür. Bu düzenlemeler, tarafların ihtiyaçlarına göre gözden geçirilme imkanına sahiptir (Yousfi, 2016).

Son yıllarda, Fas-Türkiye ilişkileri işbirliğinin yeni bir aşamasına girmiştir. Haziran 2024'te, enerji ve maden sektörlerinde ortaklığı güçlendirmek amacıyla iki anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, yenilenebilir enerji, yeşil hidrojen ve karbonsuzlaştırma konularına odaklanmaktadır. Söz konusu gelişmeler, her iki ülkenin bölgesel ve küresel zorluklarla uyumlu şekilde ekonomik ortaklıklarını güçlendirme konusundaki kararlılığını yansıtmakta ve sürdürülebilir kalkınma ile ortak çıkarların gerçekleştirilmesi yönündeki potansiyellerini değerlendirme iradesini göstermektedir. Türkiye-Fas İlişkilerinin Ekonomik ve Ticari Boyutları ile Türk Dramalarının Etkisi, Türkiye ile Fas arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler ile çağdaş uluslararası ekonomik ilişkiler açısından ilginç bir model oluşturmaktadır. Bu ilişkide geleneksel ekonomik faktörler ile kültürel yumuşak güç etkilerinin, özellikle Türk dizilerinin Fas pazarında Türk ürünlerine olan talebi artırma rolünün iç içe geçtiği görülmektedir (Yousfi, 2016). Bu ticari ilişki, 1 Ocak 2006 tarihinde serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla resmi olarak başlamış ve bu anlaşma iki ülke arasındaki ticaret hacminde bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

Söz konusu serbest ticaret anlaşması, ticaret hacminde kayda değer bir artışa yol açmış ve anlaşmanın uygulanmaya başlandığı dönemde bu hacim 1,5 milyar dolara ulaşmıştır (Yousfi, 2016). 2015 yılına kadar gümrük vergilerinin tamamen kaldırılmasıyla birlikte bu hacmin 3 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir. Ancak mevcut durum, beklentilerin aksine farklı bir gelişim göstermekte olup, ticari ilişkide Türkiye lehine önemli bir denge bozukluğu yaşanmaktadır. 2025 yılının en güncel verilerine göre, Fas'ın Türkiye ile olan ticaret açığı 3 milyar dolara ulaşmış ve bu durum Fas'ın ABD ve Çin'den sonraki üçüncü en büyük ticaret açığı haline gelmiştir. Bu büyük ticaret açığının kaynağının, başta tekstil ve hazır giyim sektörü olmak üzere, Türk ürünlerinin Fas pazarındaki mevcut hakimiyetinden ileri geldiği ifade edilmektedir.

Düşük maliyetli Türk ürünlerinin akışı, Fas'ın yerel endüstrilerine ciddi zararlar vermiş, hatta Faslı üreticilerden biri "Türkler tekstil pazarını bastırdı ve birçok Fas markasını yok etti" şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bu durum, Fas hükümetini korumacı önlemler almaya sevk etmiş ve beş yıl önce 2004 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşması, yerel üreticileri koruma amacıyla Türk tekstil ithalatına %90 oranında gümrük vergisi uygulanmasını içerecek şekilde revize edilmiştir. Bu ticari ilişkinin en dikkat çekici yönü, Türk dizilerinin Fas'ta Türk ürünlerinin yaygınlaşması üzerindeki büyük etkisidir. Türk dizileri, uzun yıllar süren Meksika ve Mısır dizilerinin hegemonyasını kırmayı başarmış ve genel olarak Arap izleyicilerinin, özel olarak da Fas izleyicilerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu başarı sadece eğlence sektöründe

yaşanan bir olgu değil, aynı zamanda derin ekonomik boyutları bulunan bir gelişmedir. Bu diziler, “Türk marka etkisi” olarak adlandırılan olgu aracılığıyla Türk ürünlerinin tanıtımında etkili bir araç işlevi görmektedir. Akademik çalışmalar, dizilerdeki “Türk” marka kimliğinin izleyicilerin kararları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir. Tüketiciler, üretimin kalitesini değerlendirmek için menşe ülkeye dikkat etme eğilimi sergilemektedirler (Arslan ve Altuna, 2010). Önem ile altı çizilen bu husus, birey ve toplumların belirli bir ülke veya toplum hakkında taşıdığı öznel görüş ve inançların konusunu ve biçimini gündeme getirmektedir. Marka adına olumlu algılar yaratma çabası kültürel markalama kavramının önemini gündeme getirmektedir. (Akova, Arslan, 2018 :129).

Türk dizileri sadece dramatik hikayeleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda Türk yaşam tarzını, Türk modasını ve Türk ürünlerini de sergilemekte, bu da söz konusu dizilerin yayınlandığı pazarlarda bu ürünlere dolaylı bir talep yaratmaktadır. Uygulamalı araştırmalar, Türk dizilerinin tüketicilerin Türk ürünlerine yönelik tercihlerini olumlu yönde etkilediğini kanıtlamıştır. Örneğin, Türk giyim şirketi LC Waikiki firması, Türk filmleri ile ilişkilendirilen aynı marka kimliğini kullanarak, 46’ dan fazla ülkede 960 mağaza açmayı başarmıştır (Kuyucu, 2014). Bu başarı, kültürel içeriğin ticari ve ekonomik genişlemeyi nasıl destekleyebileceğini göstermektedir. Fas bağlamında özellikle, Türk kültürel etkilerinin bölgedeki diğer ülkelere kıyasla nispeten kabul gördüğü söylenebilir. Bazı Arap ülkelerinde Türk dizilerinin ahlaki bozucu olduğu gerekçesiyle uyarılarda bulunan fetvalar çıkarılmışken, Fas’ın bu kültürel içeriğe daha fazla tolerans gösterdiği görülmektedir. Bu kabul, giyim ve tekstilden gıda ve diğer tüketim ürünlerine kadar Türk ürünlerine olan talebin doğrudan artışına yansımıştır.

Türk dizilerinin bu kültürel-ekonomik etkisi, Türkiye’nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki daha geniş yumuşak güç stratejisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Uzmanların belirttiği gibi, Türkiye Magrip bölgesindeki nüfuzunu Fransa ile İtalya ve Almanya gibi diğer Avrupa ülkelerinin geleneksel nüfuzu pahasına artırmaya çalışmaktadır (Akgün ve Gündoğar, 2012). Türk dizileri, Türkiye’nin imajını iyileştirme ve ürünlerini tanıtmaya yoluyla bu stratejide merkezi bir rol oynamaktadır.

Doğrudan yatırımlar açısından, Türkiye’nin Fas’taki yatırımları yaklaşık 240 milyon dolar seviyesinde iken, Türk şirketlerinin kazandığı sözleşmelerin değeri 1,4 milyar doları aşmaktadır. Bahsi edilen bu önemli miktarlara tekabül eden rakamlar, Türk şirketlerinin Fas pazarındaki rekabet gücünü yansıtmakta olup, kuşkusuz Türk kültürel içeriğinin olumlu etkisiyle güçlenmiştir. Bununla birlikte, bu Türk ticari başarısının artan zorluklar ile karşı karşıya kaldığını ifade etmek yerinde olacaktır. 3 milyar dolara ulaşan büyük ticaret açığı, Fas

Ticaret Bakanı Ömer Hicire'yi bu açığı azaltmaya yönelik tedbirleri görüşmek üzere, Türkiye'ye yakın bir ziyaret yapacağını açıklamaya sevk etmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin Fas'taki ekonomik başarısının, kültürel yumuşak güç desteğine rağmen, ticari ilişkinin yeniden dengelenmesini gerektiren bir noktaya ulaştığını göstermektedir. Bu analiz ışığında, (Trade World News, 2025). Türkiye ile Fas arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin, geleneksel ekonomik faktörler ile kültürel yumuşak güç etkilerinin iç içe geçtiği benzersiz bir durum teşkil ettiği söylenebilir. Türk dizileri Türk ürünlerine artan talep yaratmada ve Türkiye'nin Fas'taki imajını güçlendirmede oldukça başarılı olurken, bu başarı aynı zamanda iki ülkenin karşılıklı çıkarlarını koruyan yenilikçi çözümler gerektiren ticari dengesizlik şeklinde yeni zorluklar da yaratmıştır.

Türkiye'nin Fas'a yönelik ihracat performansı, 2024 yılının başlarında kayda değer bir artış sergilemiştir. Türk İhracatçılar Meclisi verilerine göre, Ocak 2025 itibarıyla Fas'ın Türkiye'den gerçekleştirdiği ithalatın 225,3 milyon dolara ulaşması (Trade World News, 2025), iki ülke arasındaki ekonomik bağların güçlenmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu rakam, Fas'ı Türkiye'nin Kuzey Afrika'daki ikinci büyük pazarı konumuna yerleştirmekte ve Libya'nın 186,5 milyon dolarlık ithalat hacmini geride bırakırken, Mısır'ın 256,3 milyon dolarlık ithalat düzeyinin altında kalmaktadır.

İstatistiksel veriler incelendiğinde, Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik ihracatının yıllık bazda %7,1 oranında artarak Ocak ayında 1,5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Bu büyümenin önemli bir bölümünü Kuzey Afrika bölgesi oluşturmakta olup, Mağrip ülkelerine yapılan ihracat yaklaşık 1 milyar dolarla toplam Afrika ihracatının %67'sini temsil etmektedir. Bu bölgeye yönelik ihracattaki %12,7'lik yıllık artış, Türkiye'nin Afrika stratejisinin başarılı bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

2.3.2. Sektörel dağılım ve ürün kompozisyonu

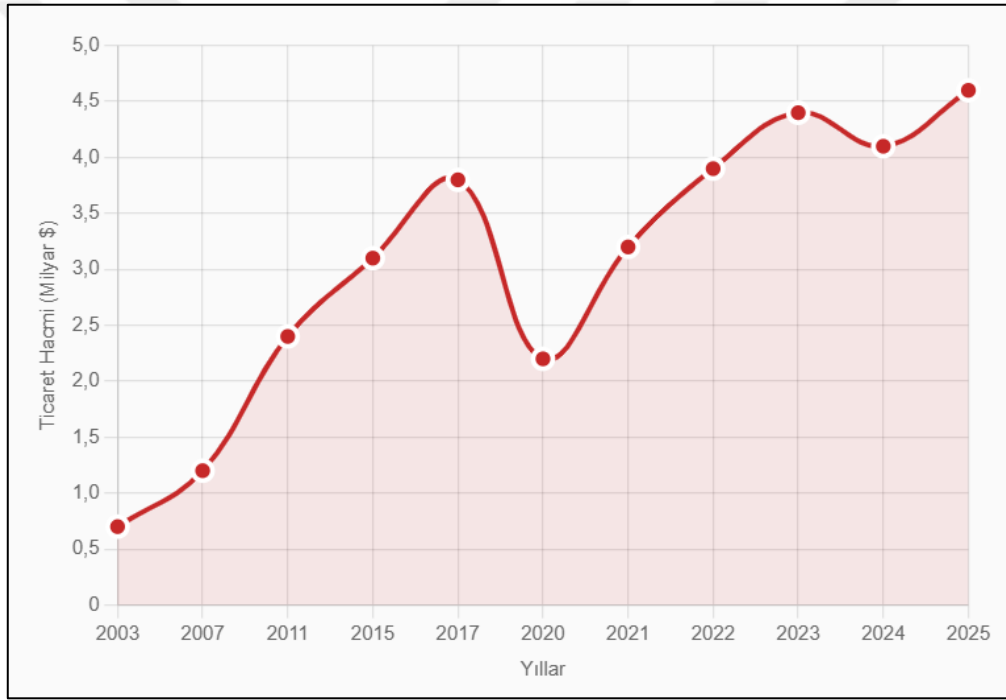
Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya yönelik ihracatında kimyasal ürünler ve türevleri 178,7 milyon dolarla başı çekmektedir (Alaoui & Belhcen, 2021). Bu durum, Türk sanayisinin teknolojik kapasitesinin ve katma değerli üretim yeteneğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Tekstil, makine ve inşaat malzemeleri gibi diğer sanayi ürünlerinin de güçlü talep görmesi, Türk ürünlerine yönelik bölgesel tercihin geniş tabanlı bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Fas açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'den ithal edilen ürün gamının oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Gıda ve tarım ürünlerinden elektronik cihazlara, tekstil ürünlerinden

endüstriyel makinelere kadar uzanan bu yelpaze, iki ülke ekonomisinin tamamlayıcı yapıda olduğunu işaret etmektedir. Özellikle elektronik eşyalar, ev aletleri, mobilya ve dekorasyon ürünleri gibi tüketim mallarının yanı sıra, endüstriyel makine ve ekipmanların da ithalat listesinde yer alması, Fas'ın hem tüketim hem de yatırım malları açısından Türkiye'ye bağımlılığını göstermektedir.

2.3.3. Türkiye-Fas ticari ilişkileri ve Türk dizilerin etkisi

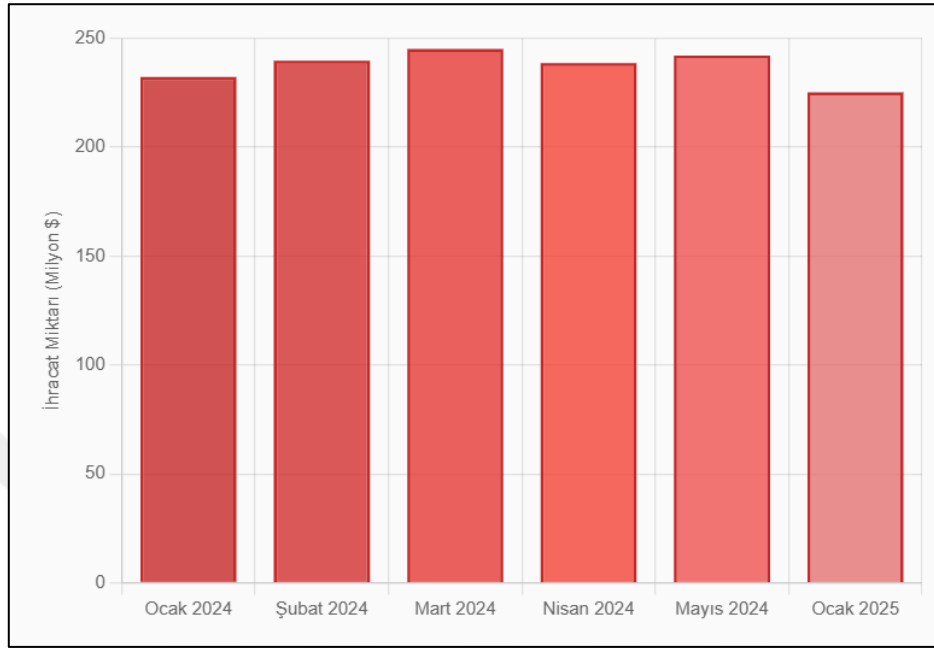
Bu grafik, Türkiye ve Fas arasındaki ticaret hacminin yıllar içindeki dramatik artışını göstermektedir. 2003 yılında sadece 700 milyon dolar olan ticaret hacminin 2023 yılında 4.4 (Kuyti, 2025). milyar dolara ulaşması, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin güçlenmesinin açık bir göstergesini oluşturmaktadır.

Şekil 2.1. Türkiye-Fas ticaret hacminin tarihsel gelişimi (2003-2025)

Grafik Açıklaması: Bu çizgi grafik, 2003 yılından 2025 yılına kadar olan dönemde Türkiye ve Fas arasındaki toplam ticaret hacminin gelişimini göstermektedir. Özellikle 2007 yılından sonra görülen hızlı artış, Türk dizilerinin bölgede popüler olmaya başladığı dönem ile örtüşmektedir. 2020 yılındaki düşüş, COVID-19 pandemisinin etkilerini yansıtırken, sonraki dönemde toparlanma görülmektedir.

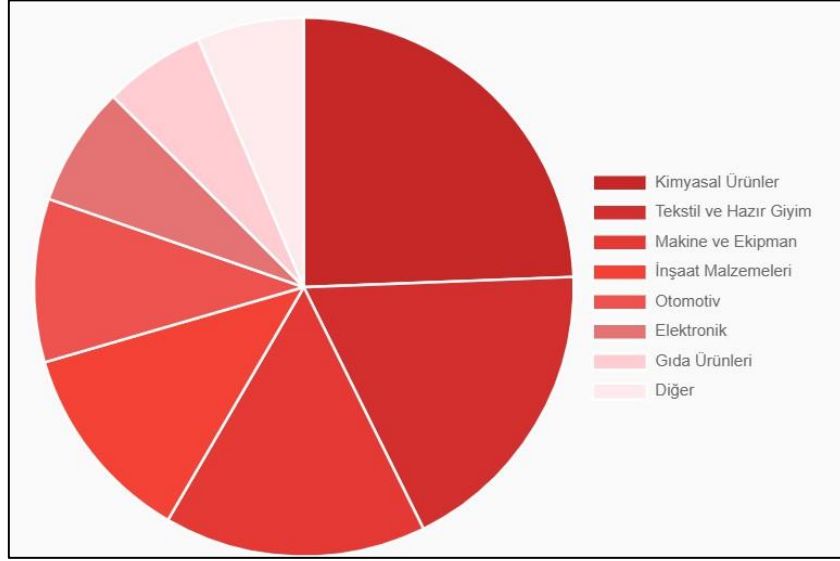
2024 ve 2025 yıllarına ait aylık ihracat verilerinin karşılaştırmalı analizi, Fas'ın Türkiye'nin Kuzey Afrika'daki ikinci büyük pazarı konumunu koruduğunu göstermektedir (Al Arabiya, 2025).

Şekil 2.2. Türkiye'nin fas'a ihracatının aylık seyri (2024-2025)

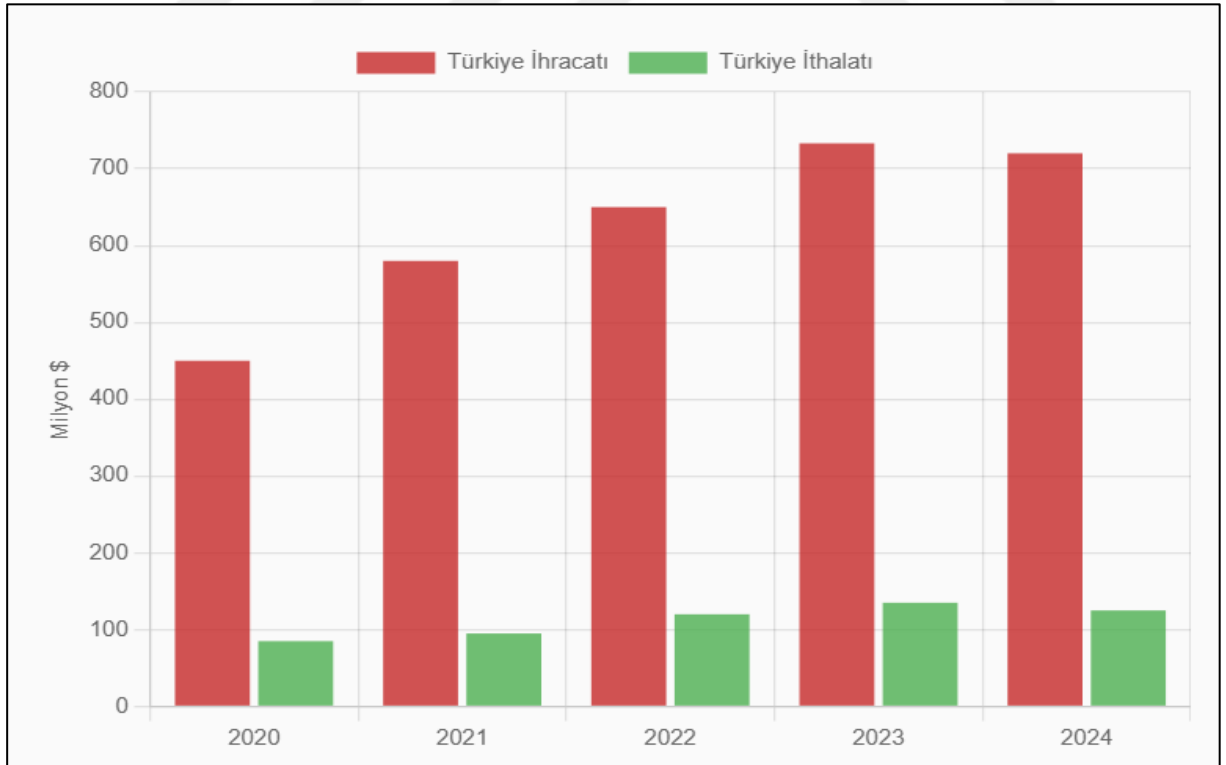
Grafik Açıklaması : Bu çubuk grafik, Türkiye'nin Fas'a yaptığı aylık ihracatın 2024 ve 2025 yıllarındaki seyrini göstermektedir. Şubat 2024 yılında 239.8 milyon dolara ulaşan ihracat, istikrarlı bir büyüme eğilimi sergilemektedir. Bu artış, Fas'ın Türk ürünlerine olan talebinin artmasında Türk kültürünün etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir (Al Arabiya, 2025).

Kimyasal ürünler ve türevlerinin başı çektiği ihracat kalemlerinin sektörel analizi de önem ar etmektedir. Tekstil, makine ve inşaat malzemeleri bağlamında bir inceleme gerçekleştirme yerinde olacaktır.

Şekil 2.3. Türkiye'nin Fas'a ihracatında sektörel dağılım (2024)

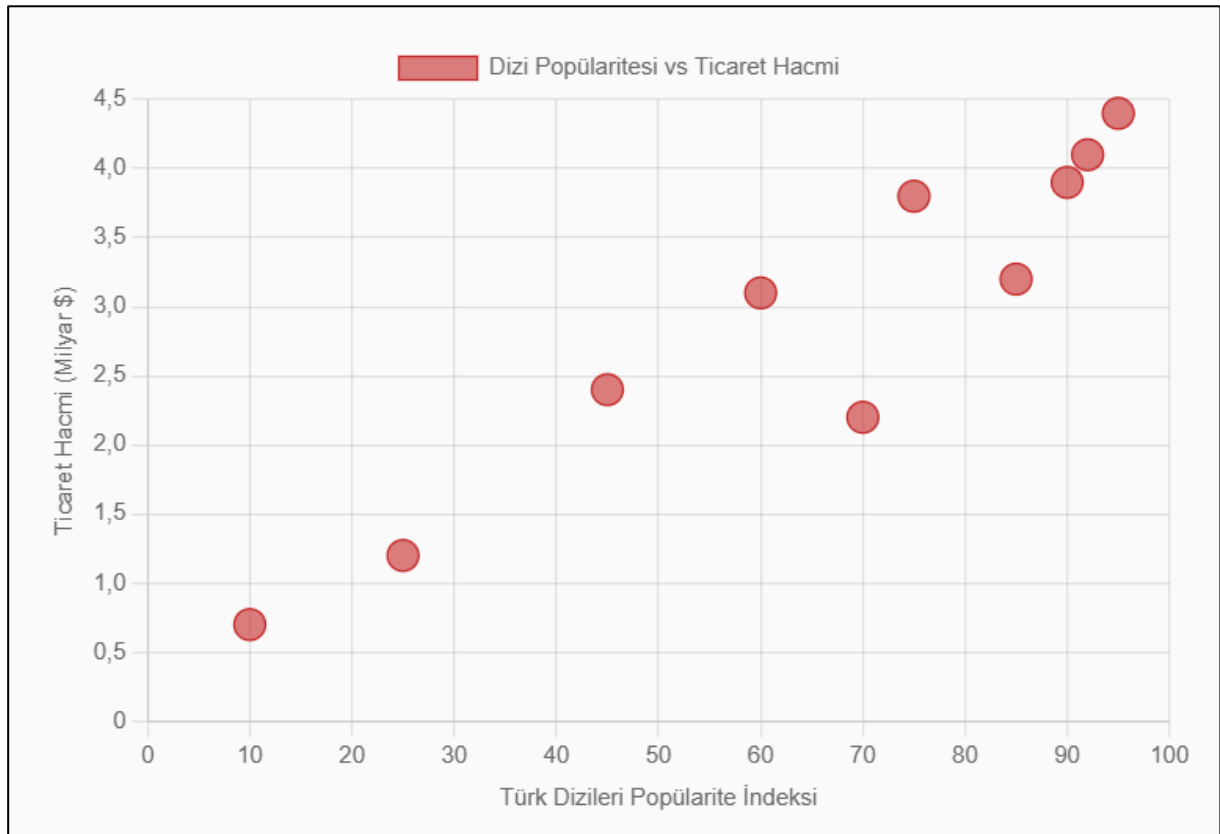
Grafik Açıklaması: Bu pasta grafiği, Türkiye'nin Fas'a yaptığı ihracattaki sektörel dağılımı göstermektedir. Kimyasal ürünlerin %24.4'lük payı ile başı çekmesi, Türkiye'nin bu alandaki teknolojik kapasitesini yansıtmaktadır. Tekstil ve hazır giyim sektörünün %18.3'lük payı ise Türk modası ve yaşam tarzının Fas'taki popülaritesinin ekonomik yansıması olarak değerlendirilebilir (Al Arabiya, 2025).

Şekil 2.4. Türkiye-Fas ticaret dengesi ve ithalat-ihracat karşılaştırması (Kuyti, 2025).

Grafik Açıklaması: Bu çubuk grafik, Türkiye ve Fas arasındaki ithalat-ihracat dengesini göstermektedir. Türkiye'nin ihracatının sürekli olarak ithalatından fazla olması, Fas'ın Türk ürünlerine olan güçlü talebini yansıtmaktadır. Bu durum, Türk kültürünün ve yaşam tarzının Fas toplumu ve kültürü üzerindeki etkisinin ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır (Kuyti, 2025).

Türk dizilerinin popülaritesi ile ticaret hacmi arasındaki ilişkinin istatistiksel analizi de farklı bir boyutu ile başat önem arz etmektedir. Kültürel yaklaşmanın ekonomik iş birliğine olan pozitif etkisi görülmektedir.

Şekil 2.5. Türk dizilerinin ticaret ilişkilerine etkisi - korelasyon analizi (TradeWorldNews, 2025).

Grafik Açıklaması: Bu dağılım grafiği, Türk dizilerinin izlenme oranları ile ticaret hacmi arasındaki pozitif korelasyonu göstermektedir. 2007 yılından itibaren Türk dizilerinin popülaritesindeki artışın ticaret hacmindeki büyüme ile paralel seyir izlemesi, kültürel diplomasinin ekonomik sonuçlarını da açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle 2017 yılından sonra yerelleştirme çalışmalarının başlaması ile her iki göstergede de hızlanma gözlenmektedir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin tarihi seyri incelendiğinde, özellikle son yirmi yılda yaşanan dramatik artış dikkat çekmektedir. 2003 yılında sadece 700 milyon dolar olan ticaret

hacminin 2023 yılında yaklaşık 4,4 milyar dolara ulaşması, stratejik ortaklığın derinleştiğinin somut bir göstergesidir. 2024 yılının başlarında Türkiye'nin Fas'a yönelik olarak gerçekleştirmiş olduğu ihracatının 733 milyon dolara ulaşması, Fas'ın Türkiye'nin Afrika kıtasındaki temel ticari ortaklarından biri haline geldiğini teyit etmektedir (TradeWorldNews, 2025).

Bununla birlikte, ticari dengenin Türkiye lehine olması ve Fas'ın sürekli bir ticaret açığı yaşaması, ekonomik ilişkilerin asimetrik yapısını gözler önüne sermektedir. Bu durum, Fas'ı 2020 yılında Türkiye ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmasını tekrar gözden geçirmeye ve revize etmeye yöneltmiştir (Madiha, 2025). Söz konusu revizyon süreci, iki ülke arasında mevcut olan ekonomik ilişkilerin daha dengeli bir yapıya kavuşturulması hedefini yansıtmaktadır.

Mevcut veriler ışığında, Türkiye ile Fas ticari ilişkilerinin gelecekte de büyüme potansiyeli taşıdığı öngörülmektedir. Türkiye'nin Afrika açılım stratejisi çerçevesinde Kuzey Afrika bölgesine verdiği önem ve Fas'ın bölgesel konumu, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin giderek artış göstermesine ve derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle altyapı yatırımları, enerji projeleri ve teknoloji transferi alanlarında geliştirilecek iş birliği projelerinin, mevcut ticaret hacmini daha da artıracığı kuvvet ile değerlendirilmektedir (Kuyti, 2025). Sonuç olarak, Türkiye ve Fas ekonomik ilişkileri, her iki ülke için de stratejik önem taşımakta ve bölgesel ekonomik entegrasyonun güçlenmesine katkı sağlamaktadır. İlerleyen dönemde, ticari dengenin daha eşitlik çizgisine çekilmesi ve yatırım alanlarının çeşitlendirilmesi, bu iş birliğinin sürdürülebilirliğini artıracak temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

2.3.4. Fas-Türkiye işbirliği - bölgesel ve küresel entegrasyon modeli

Fas ile Türkiye arasındaki iş birliği, bölgesel ve uluslararası ortaklık açısından özgün bir model teşkil etmektedir (Şeker, 2025). Her iki ülke, çeşitli alanlardaki ilişkilerini güçlendirmek amacıyla ortak tarihsel ve kültürel bağları temel almaktadır. Afrika düzeyinde, Fas kıtaya açılan kapı konumundaki stratejik yerini ve Afrika ülkeleriyle kurduğu tarihsel ve dini bağları değerlendirmekte, Türkiye ise açılım stratejisi çerçevesinde kalkınmayı teşvik etme, altyapı geliştirme, vize muafiyeti sağlama ve büyükelçilik açma politikalarına odaklanmaktadır.

İki ülke arasındaki koordinasyon, özellikle Mağrip ve Akdeniz havzasında jeopolitik dengelerin kurulmasına katkıda bulunmaktadır. Bu iş birliği, terörizm ve organize suçlar ve türevleri gibi ortak güvenlik sorunları ile mücadele edilmesi ve bölgesel anlaşmazlıkların çözümü adına diyalogun güçlendirilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Uluslararası düzeyde ise, her iki ülke

İslam İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar vasıtasıyla, İslam dünyasının meselelerini desteklemekte, ayrıca sürdürülebilir kalkınma girişimlerinde yer alarak, faaliyetler geliştirilerek, küresel siyasette etkin devletler olarak konumlarını pekiştirmektedir (Şeker, 2025).

Yirmibirinci yüzyıldaki yeni küresel dengeler çerçevesinde, ülkeler ve örgütler arasında farklı iş birliği fırsatları ortaya çıkmıştır (Yousfi, 2016). Bu dönüşümlerle uyumlu olarak Türkiye, Afrika'ya yönelik girişimci yaklaşımını yansıtan bir dış politika benimserken, kıtada ortaklıkları güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla Fas ile koordinasyon halinde çalışmaktadır.

Buna karşılık Fas, stratejik konumu ve kıtanın birçok ülkesiyle kurduğu tarihsel ve dini ilişkiler sayesinde Afrika işlerinde başat bir aktör konumundadır. Fas, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme ve bölgesel istikrarı pekiştirme hedeflerini takip etmektedir. Her iki ülke, aralarındaki tarihsel dini ve kültürel bağları iş birliğini geliştirmek için kullanmakta, özellikle terörizm gibi ortak meydan okumaların üstesinden gelme noktasında, bu bağlardan yararlanmaktadır. Türkiye, artan güvenlik ve kalkınma konularındaki rolü vasıtasıyla bölge istikrarının destekleyicisi olarak kendini konumlandırmakta, Fas ise genel olarak Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirerek, Afrika'daki ekonomik ve siyasi çıkarlarını destekleme gayesi gütmektedir. Bu bağlamdaki Türkiye-Fas iş birliği yalnızca siyasi ve güvenlik boyutları ile sınırlı kalmayıp, ekonomik ve ticari iş birliğini de kapsamaktadır (Yousfi, 2016).

Ekonomik konumunu güçlendirme arzusunda olan Türkiye, Fas pazarında yatırım ve büyüme için büyük bir fırsat görmektedir. Fas ise Türkiye gibi ülkeler ile stratejik ortaklıklar kurarak, ekonomik kalkınma sağlama amacını taşımaktadır. Bu iş birliği, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme yönündeki ortak isteği ve hedefi yansıtmaktadır. Türkiye, Fas pazarında önemli bir yatırım fırsatı görürken, Fas da Türkiye gibi ülkeler ile stratejik ortaklıklar yoluyla ekonomisini güçlendirmeyi hedeflemektedir (Yousfi, 2016). Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkilerin rekabet yerine tamamlayıcılık ve iş birliği üzerine kurulu olduğunu ve Afrika ile dünyada istikrar ve kalkınmayı sağlama konusunda açık bir odaklanma bulunduğunu doğrulamaktadır.

Fas-Türkiye ilişkileri, uzun bir ortak etkileşim geçmişine sahip iki ülke arasındaki sürekli iş birliğinin örneğini teşkil etmektedir. Sömürgeciliğe karşı askeri ve siyasi iş birliğinden günümüzdeki ekonomik ve kültürel ortaklıklara kadar uzanan bu ilişki, giderek daha çeşitli ve kapsamlı bir nitelik kazanmıştır. Farklı dönemlerde, özellikle bölgesel ve uluslararası

dönüşümler çerçevesinde yaşanan zorluklara rağmen, Fas ve Türkiye ortak çıkarlarına hizmet eden sağlam bir stratejik ortaklık inşa etmeyi başarmışlardır. Bugün bu ilişkiler, ticaret, enerji ve güvenlik alanlarında yeni ufuklar açmakta, Afrika’da ve bölgede istikrar ile kalkınmanın güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Küresel değişimlerin devam etmesiyle birlikte, iki ülke arasındaki iş birliğinin daha da güçleneceği görülmekte, bu da geleceği farklı düzeylerde iki ülke arasında gelişen ortaklığın geliştirilmesi için daha fazla fırsat ile umut verici kılmaktadır (Yousfi, 2016).

Her iki ülkenin sahip olduğu jeostratejik konumları ve zengin tarihsel mirasları, gelecekteki iş birliği potansiyelini artırmaktadır. Özellikle Afrika kıtasında artan Türk varlığı ile yayılan Türk kültürü ve Fas’ın köklü bağları, bölgesel güç dengesinde önemli bir rol oynamaktadır (Yousfi, 2016). Bu bağlamda, Fas ve Türkiye ortaklığının yalnızca ikili ilişkiler düzeyinde değil, aynı zamanda çok taraflı uluslararası iş birliği platformlarında da etkili olacağı öngörülmekte (Kuyti, 2025). ve hedeflenmektedir. Sonuç olarak, Fas ve Türkiye arasındaki ilişkiler, karşılıklı saygı, ortak çıkarlar ve tamamlayıcı ekonomik yapılar üzerine inşa edilen sürdürülebilir bir ortaklık modelini yansıtmaktadır. Bu durum, değişen küresel dinamikler karşısında her iki ülkenin de adaptasyon kabiliyetini ve stratejik vizyonlarını ortaya koymaktadır.

2.3.5. Türk Kültürel ve medeniyetsel etkisinin önemi

Türkiye’de turizm ve kültürel faaliyetler, Türk yumuşak gücünün iki temel direğini oluşturmaktadır. 1924 yılında hilafet sisteminin çöküşüne kadar İstanbul, çok sayıda isim ile anılan Osmanlı Devleti’nin birinci başkenti olarak geniş bir imparatorluğun tüm büyüklüğünü, heybetini ve zenginliğini temsil etmekteydi. Babıali, Hilafet Merkezi, Saltanat Merkezi, Dar-üs Siyadet, Dar-üs Saadet, Naim Kapısı gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu isimler, medeniyetin ve güzelliğin birçok yönünü ve özelliği kutlayan farklı dillerdeki pek çok isimlerin yanı sıra, tüm Osmanlı döneminde Türkiye’nin etnik kaynaşması, inançsal toleransı, zarafeti ve kendine özgü mimari güzelliğini gösteren durumları ifade etmektedir (Omar, 2009).

Uzun kara ve deniz seyahatleriyle ünlü Faslı seyyah İbn Battuta, ülkelerin olağanüstü durumlarını tasvir etmesiyle tanınmış olup, Türk Alanya şehrini örnek göstermiştir. Bugünkü Türkiye olan Küçük Asya’ya yaptığı seyahatinin başlangıcında şu sözleri söylemiştir: “*Allah, ülkelere dağılmış olan güzellikleri bir araya toplamış, halkı en güzel görünüşlü, en temiz giyimli ve en lezzetli yemekli insanlardır*”. Benzer şekilde ünlü Fransız edebiyatçı Gérard de Nerval, Osmanlı başkenti hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*İstanbul harika bir şehirdir, dört halk yan yana aralarında nefret ve kin olmaksızın yaşamaktadır. Bu Türkler, Ermeniler,*

Yahudiler ve Rumların birbirlerine gösterdikleri hoşgörüü, bizde farklı eyalet ve partilere mensup olanlar arasında göremeyiz.”

Tarihî ve edebî tasvirler ve işaretler çeşitlenmekte olup, Türkiye Allah'ın kalbi ateşleyen, aklı çelen güzellik ve hayranlıkla donattığı dünya ülkeleri arasında yer almaktadır. Doğal manzaralar, ılıman iklim ve köklü medeniyet bakımından Orta Doğu'nun en güzel ülkelerinden biridir. Bu nedenle dünyanın turizm ve dinlenme merkezlerinden biri haline gelmesi de şaşırtıcı değildir. Son yıllarda Türkiye, dünyada en ünlü turistik ülkesi konumuna yerleşmiştir.

Muhafazakâr turizm arayan kişiler, İslam minareleri ve köklü müzeleriyle ünlü bu ülkeye yönelirken, sahil turizmi isteyenler plajlarının muhteşemliği ve sularının büyüyle tanışmıştır. Tarih ve medeniyet keşfetmeye çalışanlar ise Türkiye'den daha iyi bir yön bulamamışlardır. Türkiye, antik saraylar, tarihi kaleler ve sultanî türbelerinden oluşan eşsiz bir koleksiyona sahip olarak, ziyaretçilerine zamanda benzersiz bir yolculuk fırsatı ve şansı sunmaktadır. Sağlık turizmi, güneş, çamur ve doğal kaynak avantajları arayan kişiler için, bu tür çok talep gören turistik hizmetlerde, şifa merkezleri ve güzellik merkezleri ile tahtında oturan Türkiye'den bahsetmek yerinde olacaktır. Doğanın huzuru, açık havada dinlenme ve yeşillik isteyenler için, Türkiye'nin güzel manzaraları ve gölgeli ormanları amaca hizmet etmektedir.

Alışveriş turizmi arayan kişiler için Türkiye, geleneksel ve modern çeşitli pazaryerleri ve çok sayıda alışveriş merkeziyle ünlüdür. Bu nedenle, Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısının yılda 30 milyondan fazlaya ulaşması şaşırtıcı değildir (Omar, 2009). Bu durum aynı zamanda Türk hükümetinin yatırımcılara çok sayıda teşvik ve turistlere kolaylık sağlama konusundaki özeninden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında önemli sayıda ülke vatandaşları adına vize muafiyeti bulunmakta olup, başta bir grup Arap İslam ülkesi olmak üzere, bu uygulamadan yararlanan pek çok ülkenin varlığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bilhassa son yıllarda Türkiye, belirli ve çekici politikalar ve faaliyetler ile turizm sektörünü geliştirmek için etkili stratejiler izlemekte ve birçok mevcut ve olası engeli kaldırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin kültürel ve medeniyet bağlamındaki etkileri karşı konulamaz bir nitelik taşımaktadır. Zira bu ülke Doğu'nun büyüü ile Batı'nın parıltısını eşsiz bir uyum ve kaynaşma içinde bir araya getirmektedir. Bu durum öncelikle Türkiye'nin 10.000 yıl öncesine uzanan köklü tarihî geçmişinden kaynaklanmakta olup, bu özellik ülkeye “medeniyetlerin beşiği” unvanını taşıma hakkını vermektedir. İkinci olarak, 1923 yılından itibaren Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleri ve tarihî hilafet otoritesi ile gerçekleştirilen kopuş

sonrasında, Avrupa komşuluğunun modern yaşamın birçok unsurunu kazandırmış olması etkili olmaktadır (Omar, 2009).

Bu bağlamda, Anadolu bölgesinin Sümer, Babil ve Asur gibi çeşitli medeniyetlerin kavşak noktası olduğunu ve Hititler gibi Hint-Avrupa dil ailesinden ya da Hurriler gibi Sami dil ailesinden çeşitli dillerin karışımını konuşan etnik mozağin yerleşim yeri olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Bu topluluklar zaman zaman bir arada yaşamış, zaman zaman da çatışma halinde bulunmuşlar (Omar, 2009). ise de birlikte yaşam kültürünü geliştirmeyi başarmışlardır.

Türkiye aynı zamanda dönemin büyük komşu devletlerinin ihtişamına ve gücüne tanıklık etmiştir. Fenike, Yunanistan, Roma İmparatorluğu ve Fars İmparatorluğu gibi devletleri uhdesinde barındırmıştır. Daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun çöküşüne şahit olmuş ve büyük Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yaşamış, nihayetinde 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde, Kemalist laik bir anlayış ile Cumhuriyet'in kurulmasına kadar gelmiştir.

Bu nedenle, Türkiye'nin yüzyıllar ve çağlar boyunca kültürel ve medenî etkileşim ve kaynaşmadan biriktirdiği sınırsız etki unsurlarına sahip olması şaşırtıcı değildir. Bu birikim zengin bir kültür, ebedî bir mimari, hayalperest Doğu müziği, seçkin gelenekler ve kültürü ile halkının açık görüşlülüğünü yansıtan, Doğu'nun muhafazakâr baharatları ile Batı'nın modern dokunuşlarını harmanlayan Türk mutfağını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye, eski bir tarihe, köklü bir şerefli geçmişe ve modern seçkin bir günümüze sahip olan bir ülkedir. Avrupa'ya açılan önemli bir kapı ve Orta Doğu ile eski dünyaya açılan bir pencere olarak kabul edilen, efsanevi İpek Yolu ile öne çıkan Türkiye'nin tarihin derinliklerinde kök salan kültürü ve gelenekleri bulunmaktadır.

Yüzyıllar boyunca (stratejik konumu nedeniyle dünya üzerinde varlık gösteren hemen her bir devletin ilgisini çeken) ülkeyi ele geçirmeye çalışan birçok imparatorluk ile mücadele ettiği ölçüde, Osmanlı ihtişamı döneminde ya da modernleşmenin zirvesinin yaşandığı günümüzde, uzak yakın herkes tarafından ziyaret edilmeye çalışılmış (Omar, 2009). ve merak uyandıran bir yapıya sahip olmuştur.

1300-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, bugün hâlâ yüce duran ve Doğu mimarî özgünlüğü ile ihtişamının referansı olan Osmanlı sanatının mimari unsurları şekillenmiştir. Bu dönem, çok sayıda saray, kale, sur ve tekkenin inşa edildiği bir döneme tanıklık etmiştir (Omar, 2009).

Belirgin bir medeniyetsel alamet olarak, Türk tarihi şehir planlaması alanındaki ünlü mimar Mimar Sinan'ın başarılarını kaydetmektedir. Tarihin kayıt altına en büyük ustalardan biri olan

Mimar Sinan, Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman dönemini olağanüstü mimari imzalarıyla damgalamış, tasarımları klasik dönemin yaratıcılık zirvesini temsil etmiş ve dünya mimarisi alanını da etkilemiştir (Omar, 2009). Farklı şehirlerde yaklaşık 476 yapı tasarlamış olup, bu eserler günümüze kadar varlığını sürdürerek, Türk medeniyetinin büyüklüğüne tanıklık etmektedir. En önemli çalışmalarından biri Mescid-i Haram'ın genişletilmesi projesi olmuş ve bu başarısının ardından kendisine “Osmanlı İmparatorluğu'nun Mimarı” unvanı verilmiştir. Bu prestijli unvanını elli yıl boyunca korumuş ve bu alanda eşsiz bir mevki elde etmiştir.

2.4. Türkiye’de Güzel Sanatlar : Ülkenin ve Halkın Güzelliğini Yansıtan Tablolar

Türkiye’de minyatür sanatı ve küçük ölçekli geleneksel örneklerden yağlıboya teknikleriyle gerçekleştirilen Batı sanat pratiğine geçiş, alanda köklü ve önemli bir dönüşümü temsil etmektedir (Omar, 2009). Bu nedenle perspektif duygusu, çok boyutlu mekân algısı ve benzeri yeni sanatsal kavramlar, Doğu sanatında taklit edilebilir ve yerleşik hale getirilebilir çekici ve yeni değerler olarak kabul edilmiş, dolayısıyla radikal gelişim araçları olarak değerlendirilmiştir.

Örneğin İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Namık İsmail, Avni Lifij ve Feyhaman Duran gibi birçok ressam, Avrupa’da aldıkları sanatsal eğitim bakımından 1910 yılında çağdaş Türk sanatının öncü temsilcilerini oluşturmuşlardır (Omar, 2009). Bu sanatçılar aracılığıyla Türk sanatına empresyonist kavramlar ve yeni sembolist eğilimin sanatsal yorumları kazandırılmıştır.

1980 ve 1990’lı yıllarda Türk sanatçılar, çalışmalarında yeni yöntemler geliştirerek niteliksel bir sıçrama gerçekleştirmiş ve yeni bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Bu dönemde, Fikret Mualla, Burhan Uygur, Ergin İnan ve daha birçok sanatçının temsil ettiği fantastik realizm gibi yeni akımlar ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan, özgün Türk versiyonundaki güzel sanatlar heykel, seramik, Arap kaligrafi sanatı gibi çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Dünya çapında düzenlenen tüm sanat sergilerinde ve müzelerde, ressamlar ve heykeltıraşlar beraberlerinde Türkiye’nin büyüleyici doğasından, kale surlarından ve cami kubbelerinden ilham alan duygularını, Boğaz’ı geçen tekne ve vapurların etrafında bahar ya da sonbahar günlerinde dönen kırlangıçların ruhunu taşımaktadırlar (Omar, 2009). Sedef kakma, ahşap ve mermer oyma ile nakış gibi geleneksel el sanatlarının yaratıcılığından bahsetmeksizin, bunlar Türk medeniyeti ve kültürünün sanatını ve özgünlüğünü yansıtmaktadır.

2.4.1. Türkiye’de müzik ve diziler: romantizm, tarih ve efsanevi kahramanlıklar

Müzik ve diziler, Türk medeniyetinin temel unsurlarından birini oluşturmakta ve Osmanlı torunlarının ülkesinde yumuşak gücün önemli araçlarından biri olarak işlev görmektedir (Omar, 2009). Bu durum, Türk ve Türk olmayan etnik kompozisyonun, i  coğrafi konumun ve dış dünyadaki benzeri durumların yanı sıra köklü tarihsel bellek ve ona d hil olan dış unsurların bir yansımasıdır.

Balkan etkileri ve Bizans mirasıyla harmanlanmış Türk m ziğ , uzun süre boyunca Anadolu topraklarında ve Osmanlı İmparatorluğ ’nın varlık g sterdiğ  hemen her coğrafyada yankılanmış, Fars ve Arap sanatsal ve duygusal zenginliğı ile de kaynaşmıştır (Omar, 2009). Bu nedenle, Türk m ziğ , farklı halkların ve kültürlerin tarihini ve duygularını taşıyan, hem müzik seven hem de müzik bilen kulakları etkileyebilecek, nostaljik duyguları uyandırma ve gönül dünyasını harekete geçirme potansiyeline sahip bir özellik kazanmıştır. Hatta saz, bağlama, cümbüş ve santur gibi pek çok müzik aleti, Türk kökenli olup en güzel melodileri icra etmiştir.

1920 yılında  ağdaş Türk müziğinin doğuşu, laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşu ve toplumun kültürel modernleşmesi bağlamında gerçekleşmiştir. Bu süreçte, m ziğın ulusal geleneklerde k klendiğı ve yeni Batı müzik kalıplarına uyum sağladığı yeni ve özgün eserler çerçevesinde şekillendiğini ifade etmek yerinde olacaktır.  nl  besteci Adnan Saygun (1907-1991) bu yaklaşımın örnek temsilcisi olarak Türk kültürünü yerel ve küresel düzeyde temsil etmeye devam etmiştir.

2.4.2. Türk mutfağı : Doğu’nun baharatları ve lezzetlerinin bat  ile buluşması

Dünya çapında “mutfak ustası” olarak nitelendirilen Türk mutfağının zenginliğı ve lezzeti, bir yandan Osmanlı mutfağından miras kalan yemek geleneklerinin korunması ve bunların modern Avrupa tarzında geliştirilmesinden, diğ r yandan Yunan, Kürt, Arap, Ermeni ve Fars gibi farklı kültür ve etnisitelerin, çeşitli damak zevklerinin karışımından kaynaklanmaktadır (Kettawi, 2016). Bu nedenle Türk mutfağı, lezzetli ve çeşitli yemeklerin yıldızı haline gelmiştir. (Türkiye’de her bölgenin kendine özgü dokunuşları ve nefis yemekleri bulunmaktadır). Gastronominin yıldızı olarak addedilen Türkiye, baharatları, lezzetleri ve hatta sunum şekliyle turistleri cezbetmektedir. Türkler, Türk kebab gibi çeşitli ızgara et türlerini ya da musakka veya ıspanak gibi soslu yemekleri tercih etmektedirler. Kıyı bölgelerinde ise halk özellikle, sardalya olmak üzere balık etine yoğun olarak ilgi göstermektedir. Kümes hayvanlarının yoğun olduğu

kırsal bölgelerde ise sakinler, genellikle tavuk ve yumurta tüketmekte olup, et, balık, süt ve süt ürünlerini de yoğun bir biçimde tüketme eğilimi taşımaktadırlar.

2.4.3. Drama ve Türk sineması etkileri ve faydaları

Türk yapımı dizi ve sinema filmleri, hem yerel hem de küresel düzeyde dikkat çekici bir başarı elde etmişlerdir. Söz konusu bu başarı, yalnızca rekor kıran izlenme oranları ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda yapımların yıldızları ve başrol oyuncularını ile bağlantılı olan ürünler ile çekim yapılan tarihi ve doğal mekanlar, aktif ve gelir getirici bir ticari ve turistik hareket de yaratmıştır. Türk dizilerinin başrol oyuncularının giyim tarzını benimsemek veya onlara ait aksesuarları edinmek, sevilen kahramanın veya rol modelin kimliğine ait farklı bir kimlik elde etme arzusunu yansıtmaktadır (Kettawi, 2016).

Bu olgu günümüzde de giderek gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Örneğin, “Muhteşem Yüzyıl” dizisinde Kanuni Sultan Süleyman’ın en sevilen ve daha sonra eşi olan Hürrem Sultan’ın taşıdığı yüzük, Osmanlı sarayının ihtişamı ve büyüğünden gelen kahramanlarının kimliğini benimseyen genç kızlar tarafından yoğun bir şekilde talep ve takip edilmektedir (Kettawi, 2016). Ergenlik psikolojisi uzmanları, bireylerin toplum tarafından kabul görmek istediğini ve ergenlerin toplumsal kabul görme arzusu taşıdıklarını vurgulamaktadır. İlgili vurgudan hareket ile bilhassa ergenlik dönemini yaşayan bireylerin, Türk dizilerinden etkilendiklerini ifade etmek yerinde olacaktır.

Bu duruma ek olarak, söz konusu dizilerin başrol oyuncularını önemli Arap etkinliklerinin tanıtımında kullanılmaktadır. Arap dünyasının yıldız haline getirdiği bu oyuncular en prestijli festivallerde ve en popüler ticari reklamlarda yer almaktadırlar. Ayrıca ürün pazarlaması yapılmakta ve Türk dizilerinin müzikleri yaygın olarak cep telefonu zil sesleri haline dönüştürülmektedir.

Türkiye’ye seyahat biletleri ve konaklama imkanları sunan yarışmalar için binlerce dolar harcanmış ve dizi kültürü hem yerel hem de küresel düzeyde karlı ve tanıtım amaçlı bir kültüre dönüştürülmüştür. Bu tür dizilerin yaygınlaşmasındaki en belirgin neden, Türk toplumunun yansıtıldığı sosyal karakterler olmalarıdır (Seyyid, 2019). Aile ve toplumsal ilişkilerdeki bağlılık Arap toplumlarının gerçekliğine büyük ölçüde benzemektedir. Buna ek olarak, Arap dünyasında tanınan Suriye lehçesinin rolü ve Türk karakter isimlerinin Arap isimleriyle değiştirilmesi, Türk dizilerinin daha geniş izleyici kitlesine ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Bunun kanıtı, Türk dizilerinin 1990’lı yıllarda Arap kanallarını kasıp kavuran Cassandra gibi Meksika dizilerine kıyasla elde ettiği başarıdır. Meksika dizileri standart Arapça kullanılarak

dublaj edilmiştir. Aynı zamanda da karakterler Meksika isimlerini korumuştur. Meksika gelenek ve görenekleri ise Arap kültüründen tamamen farklıdır. Arapça dublaj tüm ayrıntılardaki farklılıkları ortadan kaldırmış ve Arap izleyiciyi, Arap yapımı herhangi bir Suriye dizisine benzeyen Türk dizisine yakınlaştırmıştır. Belirtilen tüm nedenlere ek olarak, ayrıca Osmanlı Devleti tarihi ve hem Arap dünyasında hem de Türkiye’de en yaygın din olan İslam inancının Türk dizilerinin başarısında etkili bir rol oynadığı muhakkaktır (Seyyid, 2019).

Türk yapımlarının büyük başarısı Arap dünyasıyla sınırlı kalmamış, Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak şekilde büyük ölçüde genişlemiştir (Seyyid, 2019). Atina’da bulunan Siyasi Bilimler ve İdari Bilimler Üniversitesi’ne bağlı Doğu Çalışmaları Merkezi araştırmacıları tarafından yapılan ve Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan akademik bir çalışma, son dönemde Ortadoğu ve Balkan bölgesinde büyük ölçüde yayılan Türk dizilerinin, Türkiye’nin bölge halklarındaki imajını iyileştirmek için kullandığı yumuşak gücün bir parçası olduğu sonucuna varmıştır.

Türk dizilerinin ihracatının Türkiye’nin dış politikasının bir parçası olduğunu ve Türkiye’nin dizilerini Arap bölgesine ihraç politikasının son yıllarda İslami ilkeleri çağdaş yaşamla birleştirmeyi içermiştir. Ayrıca “Kurtlar Vadisi” gibi İsrail karşıtlığını gösteren ünlü dizilerin İsrail karşıtı ülkelerde büyük başarı elde etmiştir (Seyyid, 2019).

Akova (2014 :74). Türk dizilerinin içeriği hakkında şunları söylemiştir: “Balkan ülkelerinde ise Türkiye’nin politikası başarılı ve önemli bir Osmanlı deneyimi göstermeyi öngörmekte, Türkçe dilini koruyarak metinleri dublaj yapmadan, yazılı olarak tercüme etmektedir.” Türk yumuşak gücünün başarı ve etkinliğinin en önemli işaretlerinin turist sayısındaki artış, dizilerin yüksek izlenme oranları ve Türkçe öğrenmeye olan artan ilgi olduğunu vurgulamıştır.

Kavanas sözlerini şöyle sürdürmüştür. *“Bu Türk dizileri genellikle duygusal olaylarla dolu diziler grubuna aittir. Bozuk bir aileden zengin bir genç ile fakir bir aileden namuslu bir kız arasındaki aşk ilişkisi gibi. Bu diziler, Türk toplumunun giyim, araba, kullanılan teknolojiler ve cinsiyet ilişkileri açısından Batılı bir yaşam sürdüğünü, ancak güçlü aile ve dini bağları koruduğunu gösterme mesajı vermektedir.”*

Bu yapımların elde ettiği büyük başarı, izleyicinin ruhunda derin etkiler bırakmıştır. Bunların en önemlileri şunlardır: Hayalperest romantizm, her genç erkek ve kızın yaşamayı hayal ettiği bir durum haline gelmiştir (Abu Tiyou, 2014). “Evlilik öncesi aşk yoktur” sloganı Arap gençliğinin benimsediği bir motto haline gelmiştir. Maceralı romantik hikayeler ezelden beri

insanlar için bir sığınak olmuştur, çünkü bu hikayelerde yaşlanmayan aşıklar vardır ve sürekli coşkulu duygular yaşarlar.

Türk doğal güzelliği, gençlerin dikkatini en çok çeken ve onları yıldız rol modellerini taklit etmeye, yemek ve giyim davranışlarını örnek almaya iten unsurdur. Kadınlar Türk yıldızlarıyla ünlenen hafif makyaj modasını takip eder hale gelmiş, erkekler de Türk yıldızlarını son moda trendlerinde taklit etmeye başlamıştır. Yemek, giyim ve dekorasyonda basit ve güzel Türk geleneksel göreneklere Arap dünyasında otomatik olarak taklit edilir hale gelmiştir.

Arap yapımlarının Türk dramasından etkilenmesi, Arap yönetmenlerin kahramanların romantik yönünü göstermeye odaklanması ve Arap doğasının güzelliği ile köklü ve yenilenen Arap geleneklerini ortaya çıkarmasıyla sonuçlanmıştır (Abu Tiyou, 2014). Yabancı dillere dublaj edilen Türk dizileri, Avrupalıların görüşlerini değiştirmeye ve Türkiye'nin sanat, mimari ve kültür alanlarında bir mirasa ve üretime sahip olduğuna, medeni Batılı yüzünün yanı sıra ikna etmeye katkıda bulunmuştur. Türk dizi ve filmlerini takip edenlerin çoğu, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olabileceğini ve bu dramatik ve sanatsal eserlerin, dar siyasi hassasiyet ve hesaplardan uzak olarak Türkiye'deki yaşamın gerçek yüzünü yansıttığını belirtmiştir.

Bu eserler Türk ekonomisinin iyileştirilmesine katkıda bulunmuş ve turizm sektörünü canlandıran ekonomik bir patlama yaratmıştır. Bu nedenle, Türk dizilerinin başarısını yakından takip eden Türk hükümeti, yerel yönetimlere tüm sanatsal çalışmaları yürütmek için yeterli yetki vererek, sanata her türlü hibe, araç ve desteği sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca, bu konuyla ilgili yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Sanatı geliştirip değerini yükseltmeye çalışmış ve Türkiye'nin kalkınmasının bir nedeni ve destekçisi haline getirmiş, birçok ülkede oluşan zihinsel imajı değiştirmiştir. Türk televizyon ve sineması gerçekten de daha iyiye doğru gitmektedir.

Türk sinemasının Arap ve dünya sinema salonlarını istila etmesi bağlamında, sinema tarihinin başarılarla dolu olduğu görülmektedir (Omar, 2009). Türk sinema endüstrisi 1950'li yılların başından itibaren, farklı sosyal ve kültürel kesimlerden, izleyici kitlelerini kendine çekmeyi başaramıştır. Bu dönemde, sinema eğlence eserleri yönünde gelişmiş ve izleyiciyi çeken estetik ve cazip unsurlara odaklanmıştır. Bu durum, film üretiminde somut bir yükseliş ve sinema salonlarının sayısında artış sağlamıştır, özellikle de yaz aylarına özel mevsimlik salonlarda ilgili artışı gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Ancak 1970'lerdeki toplumsal dalgalanmalar ve televizyon kanallarının yaygınlaşması, insanların sinema sektörüne olan ilgisini büyük ölçüde azaltmıştır. 1960'lardan 1980'lerin

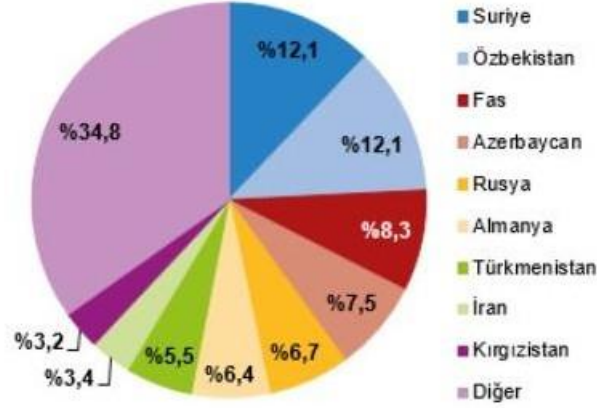
ortasına kadar olan dönemde, daha fazla film üretimi görülmüştür. (Sadece 1971 yılında yaklaşık 300 film vücuda gelmiştir). İlgili filmler hakkında hararetli tartışmalar yaşanmış ve ilgili dönem, siyasi tartışmaların sinema gerçekliğine yansıdığı bir dönem olmuştur (Omar, 2009). Bu dönemde sinema sahasında devrim sineması, ulusal sinema ve halk sineması gibi farklı akımlar ortaya çıkmıştır.

1980’lerde video cihazlarının yaygınlaşmasıyla sinema izleyici sayısı azalmış, insanlar televizyon takibi ile yetinmiş ve adeta evlerine kapanmışlardır. Bu durum, birçok sinema salonunun kapanmasına dahi yol açmıştır. Bu sebeple de Türk sinema endüstrisi mali sıkıntı ve krizler ile yüz yüze gelmiştir. Bu eğilimin günümüzde devam etmesine rağmen, 1980’lerden sonra üretilen ve sosyal kültürel sorunları ele alan sinema filmleri, geniş halk kitlelerine ulaşmayı başarmış ve özellikle üniversite öğrencileri başta olmak üzere gençlerin ilgisini çekmiştir.

Türk dizilerinin etkileri konusunda yüksek düzeylerde farkındalık geliştiren Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk dizilerinin ve eserlerinin yükselmesine katkıda bulunarak, Türk kültürünün derinliğini, Türkiye’nin muhteşem turistik yerlerini, lezzetli yemeklerini, kıyafetlerini, düşüncelerini, kültürünü, sanatını ve yüksek ilkelerini sunduğu, Türk toplumu hakkında olumlu mesajlar taşıyan anlamlı ve bilinçlendirici hikayelerden oluşan yapıtları destekledikleri gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Türk dramasının büyük küresel yayılımı, onu “yumuşak güç” modeli çerçevesine dahil etmiştir. Bu özellikle Latin Amerika’dan Avrupa ve Balkanlar, Ortaasya ve Ortadoğu bölgesine kadar uzanan coğrafi yayılımla farklı ülke ve toplumlar içinde başarılı bir şekilde nüfuz etmesiyle mümkün olmuştur. Türk dramasının etkisi kültürel ve sosyal boyutları aşarak siyasi ve ekonomik boyutları da kapsamış, özellikle Arap ve İslam kolektif aklında, Türkiye’nin olumlu zihinsel imajı çerçevesinde bu etki güçlenmiştir (Omar, 2009).

Türkiye’de Uluslararası Evlilik Dinamikleri: Medya Etkilerinin Kültürlerarası İlişkiler Üzerindeki Rolü

Uyruklarına göre yabancı gelinlerin oranı, 2024

Şekil 2.6. Türk pembe dizilerinin Faslı kadınların Türkler ile evlilik eğilimlerine etkisi.

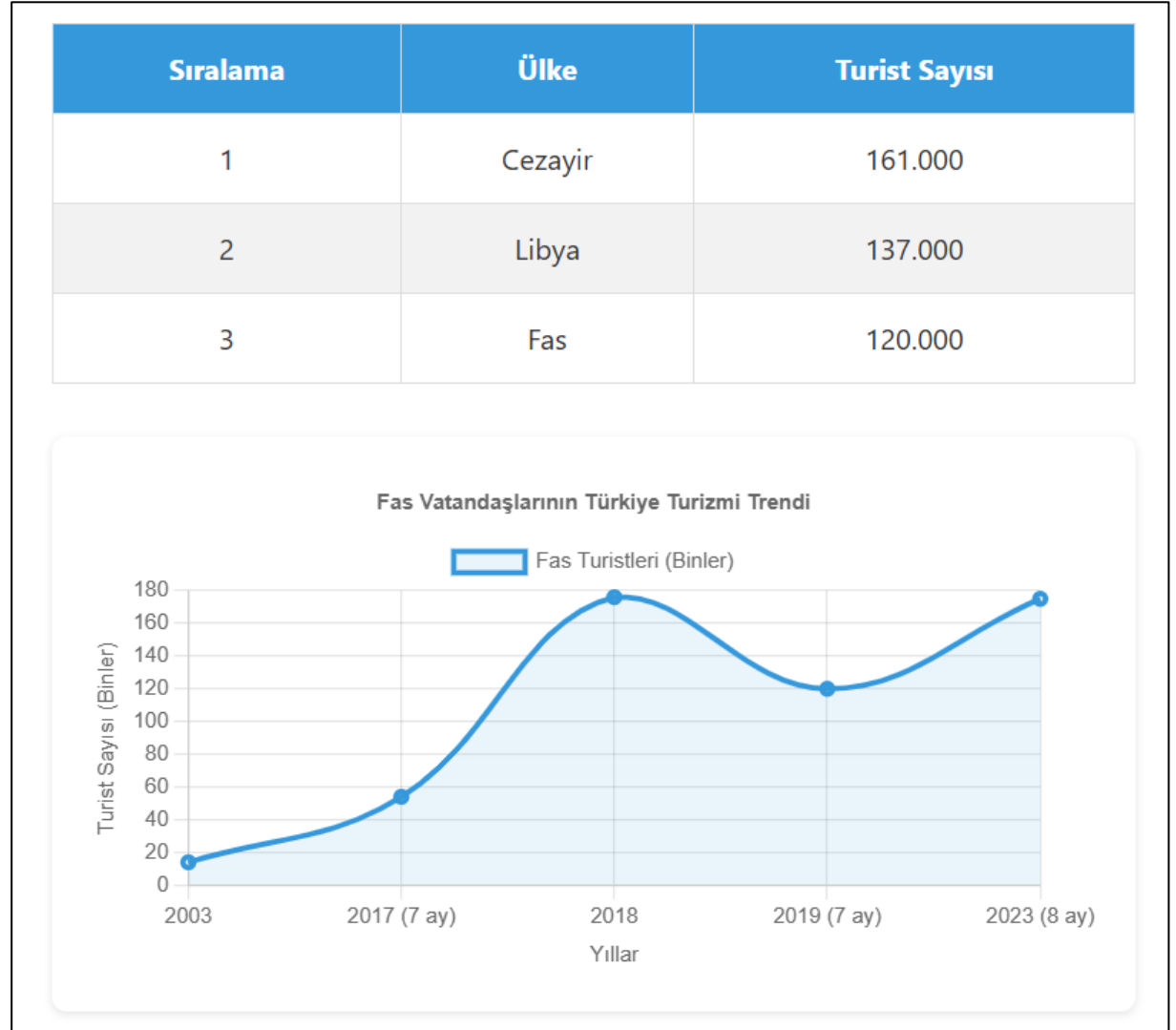
Bu istatistiki veriler ışığında, Türkiye'deki uluslararası evlilik dinamiklerini analiz etmek mümkündür. 2024 yılı verilerine göre, yabancı uyruklu eşlerle gerçekleştirilen evlilikler dikkat çekici bir cinsiyet asimetrisi göstermektedir. Yabancı damat sayısının 5.923 (%1,0) olmasına karşın, yabancı gelin sayısının 29.115 (%5,1) olması (TÜİK, 2025), Türk erkeklerinin yabancı kadınlarla evlilik tercihinin belirgin şekilde yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Milliyetler bazında incelendiğinde, yabancı damatlar arasında Suriyeli erkeklerin %20,6'lık oranla ilk sırada yer alması, bölgesel göç dinamikleri ve coğrafi yakınlık faktörlerinin etkisini yansıtmaktadır. Alman damatların %19,5'lik oranla ikinci sırada bulunması ise, AB üyeliği ve ekonomik işbirliği çerçevesinde gelişen sosyal ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yabancı gelinler kategorisinde ise Suriyeli ve Özbek kadınların %12,1'lik eşit oranla birinci sırayı paylaşması, farklı sosyokültürel dinamiklerin varlığını işaret etmektedir (L'ÉCO, 2019). Özellikle Faslı gelinlerin %8,3'lük oranla üçüncü sırada yer alması, medya endüstrisinin kültürlerarası ilişkiler üzerindeki potansiyel etkisi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türk televizyon yapımlarının Fasta yaygın izlenmesi ve bu yapımlarda sunulan erkek karakterlerin romantik ve ideal partner imajı, Faslı kadınların Türk erkekleriyle evlilik tercihlerinde etkili olabilecek bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Medya temsillerinin, özellikle aşk ve romantizm odaklı anlatılarının, kültürlerarası evlilik tercihlerini nasıl şekillendirdiği konusu, sosyolojik ve medya çalışmaları açısından derinlemesine araştırılmaya değer bir alan oluşturmaktadır. Bu veriler, küreselleşme süreçlerinde medya içeriklerinin toplumsal davranış kalıpları üzerindeki etkisinin somut ve önem arz eden bir örneğini

sunmaktadır. Aynı zamanda, uluslararası evlilik trendlerinin sadece ekonomik veya coğrafi faktörlerle değil, aynı zamanda kültürel ve medyatik etkilerle de şekillendiğini göstermektedir.

2.4.4. Fas vatandaşları Türkiye turizmi: istatistiksel analiz ve kültürel etkiler

Türkiye Turizm ve Kültür Bakanlığı'nın verilerinin “L'Économiste” (L'ÉCO, 2019) gazetesi tarafından yeniden yayınlanması sonucunda ortaya çıkan bulgular, Fas vatandaşlarının Türkiye turizmi açısından önemli bir pazar segmentini oluşturduğunu göstermektedir. Afrika kıtasından gelen turistler arasında Faslılar, Cezayirli ve Libya'lılardan üçüncü sırada yer almaktadır.

Şekil 2.7. Afrika ülkeleri sıralaması (KTB, 2023)

2018 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Fas vatandaşları, ülke ekonomisine yaklaşık 19 milyar dirham (yaklaşık 2 milyar dolar) katkı sağlamıştır. Bu rakamın yıl sonuna kadar artması beklenmektedir (L'ÉCO, 2019).

Fas vatandaşlarının Türkiye turizmine olan ilgisinin sürekli artış göstermesi, hem iki ülke arasındaki kültürel yakınlığın hem de Türk dizilerinin yumuşak güç etkisinin bir sonucu olarak addedilmektedir. 2003 yılında, 14 binin altında olan turist sayısının 2023 yılında 175 bine ulaşması, ilgili ilişkinin güçlü potansiyelini gözler önüne sermektedir. Gelecekte bu trendin devam etmesi ve Fas'ın Türkiye turizmi için stratejik bir pazar haline gelmesi beklenmektedir.

2.4.5. Türk Dilinin Küresel Yayılımı ve Anadili Olmayan Konuşmacı Sayısındaki Artış

Küreselleşme sürecinin dil politikaları üzerindeki etkisi, özellikle Türk dilinin uluslararası alandaki konumunu yeniden şekillendirmektedir. Cambridge Üniversitesi tarafından 2023 yılında yayınlanan kapsamlı araştırma, Türkiye merkezli uygulamalı dilbilim çalışmalarında 2016-2022 döneminde kayda değer bir artış tespit etmiştir (Alptekin & Aydın, 2023). Söz konusu bu önemli gelişme, sadece akademik ilginin artması anlamında değil, aynı zamanda Türkçe dilinin, küresel düzeyde stratejik bir dil konumuna yükselişinin de somut göstergesidir.

Günümüzde Türkçe, yaklaşık 75-90 milyon konuşmacısıyla dünya genelinde en yaygın konuşulan 15 dil arasında önemli bir biçimde, yerini almaktadır (Boston University, 2024). Bu sayının önemli bir bölümünü, Türkiye dışındaki coğrafyalarda yaşamlarını idame ettiren ve Türkçe dilini ikinci dil olarak edinen topluluklar oluşturmaktadır. Balkanlar ve Kafkasya bölgelerindeki Türkçe konuşan topluluklardan, Orta Asya'daki 37.000 kişilik nüfusa kadar uzanan demografik dağılım, dilin tarihsel mirasının yanı sıra çağdaş kültürel etkileşimlerin de ürünüdür.

Kuzey Kıbrıs'ta yürütülen saha araştırması, Türkçe dilinin yabancı dil olarak öğretimindeki etkinliği konusunda önemli veriler sunmaktadır. 2021-2022 akademik yılında, 431 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen çalışma, Türkçe öğreniminin motivasyon faktörlerini ve öğrenme süreçlerindeki başarı oranlarını detaylı biçimde analiz etmiştir (Frontiers in Psychology, 2023). Elde edilen bulgular, özellikle yükseköğretim düzeyinde Türkçe diline olan talebin sistematik olarak arttığını ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 2.8. Türkçe konuşmacı grafiği (2015 ve 2025 yılları).

ResearchGate platformunda yayınlanan kültürel kelime hazinesi araştırması, Türkçe dilinin yabancı dil olarak öğretiminde kültürel unsurların pedagojik değerini vurgulamaktadır (2021) (TRT Global, 2021). Bu çalışma, dil öğreniminin sadece gramatik yapılar ve kelime bilgisinden ibaret olmadığını, kültürel kodların aktarımının da öğrenme sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Türk dizilerinin küresel popülaritesi, bu kültürel aktarım sürecinde medyanın rolünü güçlendirmektedir.

Kansas Üniversitesi'nin verilerine göre, dünya genelinde 80 milyondan fazla kişinin Türkçe konuştuğu gerçeği, dilin sadece coğrafi sınırlarla tanımlanan bir iletişim aracı olmadığını göstermektedir (TRT Global, 2021). Aksine, küresel kültürel akışların ve dijital medya platformlarının etkisiyle, Türkçe dili giderek transnasyonal bir karakter kazanmaktadır. Bu durum, özellikle sosyal medya platformları ve çevrimiçi içerik üretimi aracılığıyla genç kuşaklar arasında Türkçe öğrenme motivasyonunu artırmaktadır. Türkiye'nin son dönemlerde uyguladığı sistematik kültürel diplomasi politikaları, Türk dilinin küresel yayılımında önemli düzeyde, katalizör rolü oynamaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile Yunus Emre Enstitüsü gibi uzmanlaşmış kurumların faaliyetleri, dil öğretimini sadece eğitim boyutuyla sınırlamayıp, kültürel aktarımın da ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Bu kurumların yürüttüğü ücretsiz Türkçe öğretim programları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle geniş kitlelere ulaşmaktadır (TRT Global, 2021). Özellikle yükseköğretim alanında, her yıl binlerce uluslararası öğrencinin Türkiye'deki

üniversitelerde hazırlık sınıfları aracılığıyla Türkçe öğrenme süreci, dilin akademik çevrelerdeki prestijini artırmaktadır. Bu gelişme, Türkiye'nin jeopolitik konumunun güçlenmesi ve ekonomik büyümesinin yanı sıra, Türk televizyon yapımlarının küresel medya endüstrisindeki başarısıyla da desteklenmektedir. Türk dizilerinin dünya çapında elde ettiği popülarite, sadece kültürel tüketim alışkanlıklarını değiştirmekle kalmayıp, Türkçe öğrenme motivasyonunu da güçlendirmektedir (TRT Global, 2021).

Bu çok boyutlu etkileşim, Türkçe'nin işlevsel kullanım alanlarını genişletmektedir. Akademik araştırma ve iş dünyası arasındaki işbirliği fırsatlarından, turizm sektöründeki iletişim ihtiyaçlarına kadar uzanan geniş spektrum, Türkçe öğrenme talebini farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde Türk dili politikalarının başarısı, kurumsal altyapının etkinliği kadar, kültürel ürünlerin küresel cazibesiyle de ölçülmektedir (Rjoubi & Ersoy, 2024). Sonuç olarak, Türk dilinin küresel yayılımı, sadece demografik büyüklük ile değil, aynı zamanda stratejik kültür politikaları ve popüler kültür ürünlerinin sinerjisiyle şekillenmektedir. Akademik araştırmaların ortaya koyduğu veriler, Türkçe dilinin 21. yüzyılda hem resmi diplomasi araçları hem de kültürel diplomasi kanalları aracılığıyla güçlenen konumunu doğrulamaktadır. Bu süreç, kurumsal planlama ile organik kültürel yayılımın başarılı bir sentezini temsil etmektedir.

3. TÜRK DİZİLERİNİN FAS'TAKİ ETKİLERİ

3.1 Fas Toplumunda Türk Dizilerinin Mevcut Durumu

Yeni bin yılın başlarından itibaren Fas televizyonculuğu, yerli drama üretimine kıyasla yabancı televizyon yapımlarına olan bağlılığını ve uyumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mısır, Meksika, Hindistan ve bilhassa Türkiye kökenli bu yabancı yapımlar, kalite açısından yetersiz kalan ve Fas izleyicisinin beğenisini kazanamayan ulusal drama ürünlerinin alternatifi haline gelmiştir. Mevcut sosyal gerçeklikten kaçış arayan Fas izleyicisi, bu yabancı dramalarda hayallerini gerçekleştirebileceği güvenli bir görsel sığınak bulmaktadır.

Türk dizilerinin Arapça dublajı, Fas izleyicisinin anlayabileceği bir dil kullanması nedeniyle büyük ilgi görmektedir (Lakhder, 2019). Bu yapımlar, izleyicilere Fas dramasının teknik ve tematik problemlerinden, monoton gerçekliklerinden uzaklaşma ve hayal kurma imkanı sunmaktadır. Fas izleyicisi, bazen bir yılı bulan uzun soluklu bu dizileri takip etmekte zorluk çekmemekte, aksine her akşam tutkuyla izlemekte ve hatta aynı bölümü birden fazla kez seyredebilmektedir.

Bu dizilerdeki aşk, düşmanlık, ihanet ve dostluk gibi evrensel temalar, özenli yönetmenlik, çeşitli aksesuarlar ve Türkiye'nin farklı coğrafi mekanlarında çekilen estetik görüntüler ile birleşerek, izleyici üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır. Fas izleyicisi için dizilerin teknik kalitesi, senaryonun özgünlüğü veya televizyon kalıplarından ne ölçüde kurtulduğu gibi sanatsal kriterler ikinci plandadır. Asıl çekici olan unsurlar; görsel estetiği, kostümler, renk paleti, Türk müziği ve yoğun turizm tanıtımı içeren manzaralardır. Bu görsel çekicilik o denli etkili olmuştur ki, onbinlerce Fas vatandaşı, dizilerde gördükleri mekanları ziyaret etmek için Türkiye'ye seyahat etmektedir. Bu durum, Türk dizilerinin televizyonel, sanatsal ve estetik boyutları aştığını, ekonomik ve turistik boyutlar kazandığını göstermektedir. Söz konusu diziler, Fas düşünce yapısına yönelik görsel bir etki kampanyası niteliği taşımakta ve Türk televizyon modeli üzerinden yeni fikirler, algılar ve temsillerin dayatılması çabasını yansıtmaktadır (Lakhder, 2019).

Türk dizilerine olan bu görsel bağımlılık yalnızca sıradan Fas izleyicisiyle sınırlı kalmamış, bu dizileri yayınlayan resmi ulusal kurumları da etkilemiştir. Fas televizyonu, prestij kaybı ve izlenme oranlarındaki düşüş nedeniyle, ortaya çıkan gelir azalmasından kurtulmak için son yıllarda Türk dizilerine yoğunlaşmıştır. Fas'ta büyük başarılar elde eden Türk dizileri, estetik, kültürel ve sanatsal özelliklerinin yanı sıra televizyon kanalları için büyük kar marjları sağlamaktadır.

Fas Arapçasına dublaj edilen Türk yapımları, Fas televizyonu için karlı bir yatırım haline gelmiş ve sanatsal programlama çizelgesinde temel direği oluşturmuştur. Bu dizilerin izlenme oranları yaklaşık 5 milyon seviyesine ulaşır iken, yerli Fas dramaları ise artık kimsenin izlemek istemediği ve folklorik birer görsel unsurlar haline dönüşmüştür. Oyuncular, televizyon ve sinema eleştirmenleri ve sıradan izleyiciler dahil hiç kimse yerli yapımları tercih etmemekte, bunun yerine her akşam Türk dizilerini sabırsızlıkla beklemektedirler (Lakhder, 2019).

Fas izleyicisinde meydana gelen bu psikolojik, estetik ve sosyal dönüşümler, Fas televizyonunu dublajlı Türk dizilerini satın almaya yöneltmeye devam etmektedir. Dizilerin fiyatları, hikayesi, kurgusu, görsel estetiği, ünlülüğü ve Arap toplumundaki etkisine göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca Fas izleyicilerini cezbeden önemli bir faktör de oyuncuların ünüdür. Fas televizyonu, Faslıların gerçek isimleriyle değil de son izledikleri dizideki rol isimleriyle tanıdığı ünlü Türk oyunculara odaklanmaktadır. “Mouhaned” (Kıvanç Tatlıtuğ) ve “Noor” (Songül Öden) gibi isimlerin Fas hayal dünyasındaki yeri, bu durumu örneklemektedir (El-Watan, 2021). Bu oyuncuların görselleri birinci ve ikinci kanallarda dizi öncesi tanıtımlarda belirdiğinde, Fas izleyicisi tam bir yıllık görsel zevk ve sıcak sohbetlere hazırlanmakta, hikayenin ve karakterlerin gelişimini takip ederek yüksek izlenme oranları yaratmaktadır. Ancak bu ticari süreçten en fazla yararlanan taraf ise Fas televizyonu olmaya devam etmektedir.

3.1.1 Türk dizilerinin Fas televizyonundaki hegemonik konumu

Küreselleşen medya endüstrisinde Türk televizyon yapımları, özellikle 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren uluslararası arenada dikkat çekici bir başarı yakalamıştır. Bu başarının en belirgin örneklerinden biri Fas televizyon piyasasında gözlemlenmektedir. Meksika ve Mısır yapımlarının uzun yıllar süren dominasyonunu kıran Türk dizileri, Fas izleyicisinin gündelik yaşamında merkezi bir konuma yerleşmiş ve kültürlerarası medya etkileşimin ve iletişimin etkili bir örneğini oluşturmuştur (El-Watan, 2021).

Türk dizilerinin Arap dünyasındaki serüveni 2005-2007 yılları arasında yayımlanan “Gümüş” dizisi ile başlamıştır. “Noor” adıyla Arapça diline dublajlanan bu yapımların final bölümünde 85 milyon izleyiciye ulaşarak, Türk dramalarının küresel potansiyelini ortaya koymuştur. Bu dönemde Fas televizyonunda yayımlanan ilk Türk yapımları arasında “Çemberimde Gül Oya”, “Kaybolan Yıllar”, “Annem”, “Asi”, “Berivan”, “Bıçak Sırtı”, “Kurtlar Vadisi”, “Elveda Derken”, “Menekşe ile Halil”, “Yabancı Damat” ve “Yılan Hikayesi” yer almaktadır. Bu yapımların başarısı, Türk kültürü ile Arap kültürü arasındaki tarihsel bağların medya aracılığıyla yeniden canlandırılmasına zemin hazırlamıştır (El-Watan, 2021). 2008-2011 yılları

arasındaki konsolidasyon döneminde “Gümüş”, “Kurtlar Vadisi”, “Aşk-ı Memnu” ve “Muhteşem Yüzyıl” gibi yapımlar önce Ortadoğu’da, ardından daha geniş pazarlarda büyük popülarite kazanmıştır. Bu dönemde Türk dizilerinin Fas televizyonundaki varlığı sistematik hale gelmiş ve izleyici profili de gün geçtikçe çeşitlenmiştir. Yapımların yerel lehçeye uyarlanması, kültürel yakınlık faktörünün medya tüketimindeki rolünü açıkça ortaya koymuştur.

2011 yılında başlayan “Samhini” (Beni Affet) dizisi, Fas televizyon tarihinde benzersiz bir fenomen haline gelmiştir. Tam sekiz yıl boyunca (2011-2019) İkinci Kanal’da yayımlanan bu dizi, Fas lehçesine dublajlanarak her akşam 4 milyondan fazla Faslı izleyiciyi ekran başında tutmuş ve televizyon tarihinde rekor kıran izlenme oranlarına ulaşmıştır (El-Watan, 2021). Manar ve Kemal’in hikayesi, Fas toplumunda yarattığı etki o derece büyük olmuştur ki, izleyiciler sosyal medya platformlarında dizi karakterlerinin kaderini etkilemek için kampanyalar başlatmıştır. Bu durum, geleneksel izleyici-medya ilişkisinin interaktif bir boyut kazandığını göstermektedir.

2024 verilerine göre, Fas’ın resmi kanalı olan İkinci Kanal’da yayımlanan en çok izlenen yapımlar arasında “Samhini” 5,4 milyon izleyici ile birinci sırada yer almaktadır. “Kör Aşk” (Kara Sevdâ) 4,8 milyon izleyici ile ikinci, “Kuzey Güney” 3,8 milyon izleyici ile beşinci sırada bulunmaktadır. Ayrıca “Söz” (El Vaad) 6,7 milyon, “Yaralı Kuşlar” 6 milyon ve “Yaşamın Melodisi” 5 milyon izleyici oranlarıyla listede yer almaktadır. Bu veriler, Türk dizilerinin Fas televizyonundaki dominasyonunun sürdürülebilir bir karakter taşıdığını göstermektedir (AA, 2018).

Marok Metri (MM, 2021) verilerine göre, Türk dizilerinin yayımlandığı İkinci Kanal, prime time diliminde %31,9'luk pazar payı ile Fas televizyonlarında liderliği sürdürmektedir. Bu başarının temelinde, “Samhini” dizisinin sekiz yıllık yayın döneminde (2011-2019) elde ettiği rekor izlenme oranları yatmaktadır. Bu oran, Birinci Kanal’ın %10,9'luk payının üç katından fazladır ve “Samhini” dizisi, kanalın toplam izlenme oranlarının %75’ini tek başına oluşturmakta, bu durum bir televizyon yapımının toplumsal etkisinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Bendris, 2018).

Türk dizilerinin Fas toplumundaki kültürel ve sosyolojik etkileri, medya tüketim alışkanlıklarında köklü değişimlere neden olmuştur. Özellikle “Samhini” dizisi, tam sekiz yıl boyunca (2011-2019) kesintisiz yayımlanarak Faslıların günlük rutinlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve bir televizyon yapımının toplumsal yaşamı bu denli etkileyebileceğinin istisnai

bir örneğini oluşturmuştur. Dizilerin sosyal medyada yarattığı etkileşim, geleneksel izleyici-medya ilişkisini dönüştürmüş ve özellikle “Samhini” için oluşturulan Facebook sayfalarında izleyiciler, dizi karakterlerinin kaderini etkilemek için aktif kampanyalar yürütmektedir. 2020-2023 döneminde Türk dramalarına olan küresel talebin %184 artması, bu yapımların artan çekiciliğini göstermekte ve hatta Kore dizilerinin popülerite artışını bile geçmektedir. Fas özelinde, Türk dizileri her yaştan kadın ve erkek izleyiciyi cezbetmeyi başarmış ve demografik çeşitlilik açısından geniş bir kitleye hitap etmiştir. 1975’te üretilen “Aşk-ı Memnu”nun 1981’de Fransa’ya satılmasıyla başlayan ihracat serüveni bugün 146 ülkeye ulaşmıştır (El-Watan, 2021).

Türk dizilerinin Fas televizyon piyasasındaki dominasyonu, küresel medya akışlarındaki güç dengelerinin değişimini simgelemektedir. Onlarca yıl boyunca Meksika ve Mısır yapımlarının hâkim olduğu bu pazar, artık Türk kültürel ürünlerinin hegemonyası altındadır. Bu durum, sadece ekonomik başarının değil, aynı zamanda kültürlerarası iletişimde medyanın gücünün somut bir göstergesidir (El-Watan, 2021). Fas özelinde elde edilen başarı, Türk televizyon endüstrisinin küresel kapasitesinin ve kültürel diplomasinin etkinliğinin bir yansıması olarak değerlendirilmekte ve uluslararası medya pazarlarındaki Türk varlığının sürdürülebilirliğini ortaya koymaktadır.

3.1.2 Fas televizyon sektöründe dublaj politikaları ve kültürel kimlik sorunu

Küreselleşen medya ortamında televizyon içeriklerinin yerelleştirilmesi, kültürel kimlik ve dil politikaları açısından kritik bir mesele haline gelmiştir (BÜSBE, 2022). Türk dizilerinin Ortadoğu’da kalpleri ve zihinleri fethetmesi, rekor izlenme oranlarına ulaşması ve neredeyse her televizyon kanalının en az bir Türk dizisi yayınlaması, bu durumun somut bir göstergesidir. Fas’ta yaşanan dublaj tartışmaları, bu bağlamda incelenmeye değer önemli bir vaka sunmaktadır.

Fas’ta televizyon sektörü, 2016 yılında yaşanan önemli düzenlemelerle yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Görsel-işitsel alanda yayınlanan sorumlu belgeler çerçevesinde, kamu televizyon kanallarının çalışma usullerini düzenleyen yönetmeliklerin kabul edilmesinin ardından, Fas Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumu, dublajlı dizi yayınlarını durdurmuştur. Ancak yarı-resmi statüde olan İkinci Kanal, bu tür yapımları yayınlamaya devam ederek, Fas televizyonculuğunda en yüksek izlenme oranlarını elde etme (BÜSBE, 2022). başarısını göstermiştir.

Bu dönemde yaşanan politik tartışmalar, dublaj meselesinin sadece teknik bir konu olmadığını, aynı zamanda kültürel kimlik ve dil politikası açısından da stratejik önem taşıdığını ortaya koymuştur. Dönemin İletişim Bakanı Mustafa El-Halfi (KH, 2015), yerel lehçeye dublaj edilen dizilerin “Fas dokusuna ve kimliğine tehdit oluşturduğunu” belirterek, “*Faşlıların kendi sistemlerinden farklı bir kimlik sistemi izlediklerini*” (APOST, 2016). vurgulamıştır.

Estetik ve felsefe alanında uzman araştırmacı Moulim El-Aroussi (El-Aroussi), İletişim Bakanı’nın “muhafazakâr eğilimi nedeniyle sanat ve ideoloji arasında ayırım yapamadığını” ifade etmiştir. Fas Arapçasının (Darija) Arap, Berber, Fransız ve İspanyol etkilerinin zengin bir karışımını yansıtan karmaşık bir yapıya sahip olması, bu tartışmalara dil bilimsel bir boyut kazandırmaktadır.

El-Aroussi’ye göre, gelenekselciler dili kutsal kabul etmekte ve Faşlıların sanat alanında kullanması gereken tek dilin “bedensel kaygılardan uzak dil” olması gerektiğini savunmaktadır. Oysa sanat, duylara hitap etmeli, arzulara yönelmeli ve bedenleri harekete geçirmelidir. Bu nedenle muhafazakârlar, alıcı ile yaratıcı eserin ima ettiği anlam arasına “ahşap bir dil” koymaya çalışmakta ve bunun için standart Arapça’yı ideal yol olarak görmektedirler (ArabicPost, 2016). Fas Sosyalist Birlik Partisi, “*Arap ve Amazigh dillerinin sağlamlığına saygı göstermek ve bölgesel-yerel sözlü ifadelerine saygı duymak, yabancı yapımları Fas lehçeleri veya sözlü ifadeleriyle yayınlamamak*” (ArabicPost, 2016) amacıyla dublajlı dizilerin yasaklanmasını talep etmiştir.

Temsilciler Meclisi, 20 Temmuz 2016 tarihinde görsel-işitsel iletişim konusunda hazırlanan yasa tasarısını oybirliğiyle kabul etmiştir. Batılı filmlerin Fas lehçesi Darija’ya dublajının aslında birçok Faslı tarafından geniş çapta ve istek ile karşılandığı gerçeği, bu konudaki toplumsal dinamikleri göstermektedir. Görsel-işitsel İletişim Üst Kurulu’nun önerisi doğrultusunda, “*yabancı yapımları Fas lehçeleri veya sözlü ifadeleriyle yayınlamama*” fıkrası metinden çıkarılmıştır. Hak savunucu örgütlerin dublajlı dizilerin durdurulması yönündeki talepleri üzerine, yasa tasarısı bu dizilerin “*seçkin ve medeni Fas lehçelerine*” dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Görsel-işitsel eleştiri alanında uzman Ahmet Ed-Dafiri, parlamenterlerin yasa tasarısını reddetme kararını “akıllıca karar” olarak nitelendirmiş ve “*gerekli olanın dublajı yasaklamak değil, dublajı geliştirmek ve onu açılım ve bilgilenme aracı haline getirmek*” olduğunu belirtmiştir (ArabicPost, 2016).

Türk dizilerinin 2000’lerden itibaren önemli bir büyüme göstermesi ve 2010’ların ortasında Amerika Birleşik Devletleri’nden sonra ikinci büyük televizyon dizisi ihracatçısı konumuna

gelmesi, bu konunun ekonomik boyutunu gözler önüne sermektedir. Ed-Dafiri (Ed-Dafiri), dublajın bu alanda eğitim almış sanatçılara iş imkânı sağlamanın yanı sıra, Fas toplumu ile diğer toplumlar ve medeniyetler arasında iletişim köprüleri kurabileceğini, ancak bunun belirli ilkelere bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türk dizilerinin “Altın Çağ” Meksika yapımlarının yerini alması, televizyon kanalları için karlı bir ticari anlaşma haline gelmiştir. Söz konusu bu yapımların yayınlanması izlenme oranlarını rekor seviyede artırmakta, bu durum reklam verenlerin ilgisini çekmekte ve bu eserlerin yayın saatlerini en fazla ödeme yapan kişiler arasında rekabet konusu haline getirmektedir (ArabicPost, 2016).

Türk dizilerinin Arap dünyasını yaklaşık on yıl önce işgal etmesiyle, Faslı izleyiciler önce Suriye lehçesiyle bu yapımları izlemiş, ancak kısa sürede kolektif aidiyeti simgeleyen unsurlarla bütünleşme eğilimi göstermiştir. Eleştiri uzmanına göre, Fas lehçesi birçok Faslı için vatana aidiyetin simgesini temsil etmektedir. Sosyal varlık genellikle grup içinde yaygın ritüellere katılmayı arar, böylece diğer bireyler tarafından korunduğunu ve güvende olduğunu hissetmek ister.

Fas Arapçasının (Darija) Fas nüfusunun %90.9’u tarafından konuşulması ve Modern Standart Arapça ile kelime açısından %85-90 oranında benzerlik göstermesi, bu lehçenin toplumsal önemini gözler önüne sermektedir. Ed-Dafiri, Fas lehçesiyle dublaj yapılan eserlere duyulan tepkinin daha güçlü ve sürekli tekrar eden bir yapıda olmasının doğal olduğunu, özellikle diğer Arap lehçelerinin şifrelerini çözme konusunda bilimsel yeterliliği bulunmayan sosyal kesimler arasında bu durumun ise daha belirgin olduğunu ifade etmektedir (ArabicPost, 2016).

El-Aroussi, Türk dramalarının Fas yapımlarının izlenme oranlarında düşüşe neden olduğu iddiasını reddetmiştir. Sektör sorumluları, sinemacılar ve yapımcıları, “başarısızlığı” Türk dizilerine ve bunların yerel lehçeye dublajına yüklemekten konuyu tartışmaya açmaya davet etmiştir. “*Eğer Fas ürünlerinden kaçınma varsa, bunun nedenini yaratıcılıkta ve bu ürünün Fas zevkine uygunluğunda aramalı*” görüşünü savunmuştur. Dublajlı yapımların Fas yapımlarından üstün görülmesini, tüketim mantığının, tüketilebilir malzemenin sürekli varlığını sağlayan bolluk gerektirmesiyle açıklamıştır. “*Faslı izleyici, Fas üretiminden ihtiyaçlarını karşılama konusunda eksiklik yaşandığında, Fas dışı Arap eserlerini izlemek zorunda kalıyor, çünkü televizyon arz piyasasının talep ettiği bolluk ve miktarı karşılamak mümkün olmuyor*” değerlendirmesini yapmıştır (ArabicPost, 2016).

Bu bağlamda, Fas’ın karşılaştığı sorun sadece dil politikası değil, aynı zamanda kültürel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile küresel medya içeriklerinden

yararlanma arasında denge kurma meselesidir. Yerel lehçenin kullanımı, bir yandan kültürel kimliği güçlendirir iken, diğer yandan toplumsal bütünleşmeyi de desteklemektedir (BÜSBE, 2022). Fas televizyon sektöründe yaşanan uzun soluklu dublaj tartışmaları, modern medya politikalarının yerel kültürel dinamikler ile etkileşiminin karmaşık doğasını ortaya koymaktadır. Bu süreçte, kültürel çeşitliliğin korunması ile küresel medya içeriklerinden yararlanma arasında sürdürülebilir bir denge kurulması, gelecek için stratejik bir önem taşımaktadır.

3.1.3 Öne çıkan tarihî dizi örnekleri

Günümüzde sanatsal eserler, tüm dramatik, sinematik ve müzikal türleriyle dünya çapında izleyici kitlesinin zihinlerinde önemli bir yer edinmiştir. Bu durum, söz konusu eserlerin sadece halklar arası tanışma için kültürel örnekler ve eğlence unsurları olmaktan çıkıp, büyük uluslararası ve bölgesel devletler tarafından kullanılan en önemli “yumuşak güç” araçlarından biri haline gelmesine yol açmıştır. Bu amaçla devletler, siyasi ilişkiler veya geleneksel diplomatik yollar ile elde edilmesi zor ve meşakkatli olan hedefleri gerçekleştirmek, dar coğrafi sınırları dışında kültürel nüfuzlarını etkilemek ve sosyal etkilerini yaymak, küresel turizm endüstrisindeki paylarını artırmak ve stratejik amaçlarına hizmet etmek üzere tarihi imajlarını olumlu bir şekilde sunmak için bu alanlara büyük bütçeler ayırmaktadır (Cengiz, 2022).

Türk draması son yıllarda geniş bir yayılım göstermiş ve büyük bir üne kavuşmuştur. Bu başarıyla, kendine bir izleyici kitlesi yaratma gücüne erişmiş ve onlarca yıldır sanatsal, kültürel ve sinematik üretim kaynağı olan birçok ülke ile rekabet eder hale gelmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Sanat ve sorunları, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan hızlı değişimler ile birlikte, kültür, sanat ve değer sistemlerinde, hedeflenen modeli yerleştirmek için kullanılan araçlardan biri olarak konumlanmıştır. Sayılan tüm bu nedenler ile sinema alanı, dünya genelinde farklı kültürler arasında çok boyutlu ve anlamlı bir mücadele sahası haline gelmiştir.

Türk sanat devrimi, Türkiye’nin yaşadığı ilerlemenin yönlerinden birini yansıtmaktadır. Sinema ve sanat sektörünün gelişimi, diğer alan ve sektörlerde bir yükselme durumunu da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, Türk toplumundaki bir kaygı durumunu da yansıtmaktadır. Bu eserler, çeşitliliği nedeniyle tek tip değildir, aksine sinema eserleri aracılığıyla aktarılan kökten farklı bakış açılarıdır. Türk sineması, Türk toplumundaki çoğulculuk durumunu kültürel alanı oluşturan diğer tüm unsurlar gibi yansıtmaktadır. Burada İslami derinlik ile Batılı eğilim arasında kimlik temelinde bir çatışma öne çıkmaktadır, bir yanda modern Türkiye’yi Osmanlı kökleri ve İslami-Doğulu medeniyet derinliğiyle bağlayan

eserler, diğerk yanda laik temellere dayanan değersistemiyle yönetilen eserler bulunmaktadır (Cengiz, 2022). Modern Türkiye'nin, kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde yüzünü Batı medeniyetlerine dönerTürkiye Cumhuriyeti Devleti, gelişmişlik düzeyini, tarihini ve kültürünü, Türk dizileri ve görsel yapımları ile dünya uluslarına tanıtmakta ve yumuşak güç diplomasisini başarılı bir biçimde yönetmekte ve dünya ulusları üzerinde farkındalık oluşturmaktadır.

3.1.3.1 Diriliş Ertuğrul Dizisi

Son yirmi yılda Türkiye'nin medeni ölçütlerini yansıtan Türk dizileri, seçkin sanat yapıtları arasında yerini alan Türk dizileri ile dünya kamuoyunun dikkatini üzerine çekmektedir. Bu bölümde, Türk yumuşak gücünün konumunu ortaya çıkaran en önemli Türk dramatik eserlerinden üç örnek sunulmaktadır. “Diriliş Ertuğrul”, “Kurtlar Vadisi” ve “Payitaht Abdülhamid” eserleri, Fas izleyicileri üzerinde en etkin diziler arasında yerlerini almaktadır. Bu eserler, 15 yılı aşkın bir süredir, dünya kamuoyu üzerinde gündem oluşturma kabiliyetine erişmişlerdir. Aynı zamanda da Türkiye'nin iç ve dış politikada yönetim ve idare stratejisi haline gelen Türk yumuşak gücünün önemli birer temsilcileri olma özelliğini de kazanmışlardır.

İstatistiksel bir bakış açısıyla, Türk draması dünya genelinde büyük başarılar elde etmiştir. Bu durum, onu temel olarak büyük Batılı ülkeler, özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından tekelleştirilen geleneksel küresel dramatik pazar güçleri ile sert ölçütlerde ve zorlu şartlarda yarışan bir rakip haline getirmiştir. Türk dizileri 142 ülkenin ekranlarında güçlü ve yoğun bir şekilde varlık göstermekte ve 350 (Cengiz, 2022) milyon dolarlık ihracat hacmiyle Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dizi ihracatında dünya genelinde ikinci sırada yer almaktadır.

Sektördeki önemli yetkililerin tespitleri ve görüşleri doğrultusunda Türk drama sektörünün, 2017 tahminlerine göre yıllık yaklaşık 350 milyon dolar olarak belirlenen gelirlerini artırarak küresel pazardaki payını yükseltmeyi ve 2023 yılına kadar iki milyar dolar sınırını aşmayı hedeflemekte olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Türk dizilerinin Türkiye'ye sağladığı maddi gelire ek olarak, aynı zamanda ilgili yapıtlar, Türkiye'nin dünya çapındaki kültürel elçisi olma konumuna (ArabicPost, 2016). erişmişlerdir.

“Diriliş Ertuğrul” dizisi, Osmanlı Devleti'nin kurucusu I (El-Sirjani, t.y.). Osman'ın babasının hayatını konu alan Türk tarihi dizisidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve kurumsallaşması öncesindeki sosyal ve siyasi yaşamın yönlerini izleyiciye sunmuş, birçok sanatsal, kültürel ve kitlesel açıdan üstün başarı göstermiştir. Dizi Türkiye ve Arap dünyasında büyük bir kitle

tarafından benimsenmiş, Avrupa ülkelerinde büyük ilgi görmüş, uydu kanalları ve internet siteleri üzerinden izlenme oranlarında rekor kırmış ve geniş izleyici kesimlerini kendine çekmiştir.

Dizide, genel olarak dramatik eserlerin değer ve mesajlarından farklı bir şekilde ele alınan bir dizi sanatsal ve kültürel özellik öne çıkmıştır. İslami değerler kaynağından özgün sanatsal, kültürel ve ahlaki mesajları sosyal ve siyasi bir çerçeve içinde sunmuş, İslam tarihinin bir dönemini ele almış ve İslam dünyasında iz bırakan liderlerin kahramanlık ve aydınlık sayfalarını işlemiştir. Bu yaklaşım, tarihi çarpıtıcı işlemlerle ele alan, gerçekliğin baskısı ve oryantalist yazılardan etkilenen dramadan farklıdır.

Dizi, çekim, müzik ve senaryo yazımında yüksek teknik ve profesyonel standartlar ile üretilmiştir (Omar, 2019). Oyunculuk performansı, beden dili ifadesi ve dizinin olaylarındaki insan duygularının ve hislerinin çeşitliliği açısından mükemmellik ve ustalık göstermektedir. Heyecan ve çatışma sahneleri, aksiyon sahneleri, üzüntü, ağlama ve acı sahneleri, inanç ve manevi atmosfer içeren sahneler, sosyal ve duygusal hikayeler ile bazı komedi unsurları yer almıştır.

Dizide Ertuğrul'un gerçek hikayesi ve uhdesinde barındırdığı toplulukları, hassas bir tarihsel dönem çerçevesinde ele alarak, Selçukluların Cengiz Han'ın fitnesinden dolayı vatanlarını terk etmelerinden başlayarak anlatılmıştır. Rum ülkelerine doğru yönelim gösteren bu göç sürecinde Ertuğrul, yaklaşık olarak üç yüz kırk adamıyla birlikte gelmiş, cesur bir adam olarak Sultan Alâeddin Keykubad'ın hizmetinde çalışmıştır. Sultan onun cesaretinden etkilenmiş, onu kendine yakınlaştırmış ve birçok ülkenin fethedilmesiyle oranında dikkat çekici bir yükseliş yaşanmıştır.

Ertuğrul'un babası Tatarlardan kaçarken bir nehri geçerken boğulmuş, kendisi Fars ülkelerine dönerken iki ordunun çarpıştığını görmüştür. Yüksek bir yerde durarak bu manzarayı izlemiş, ordulardan birinin zayıflığını ve yenilgisini fark edince, Arap kavimlerinin nifakları kendisinde farkındalık uyandırmış ve atlılarıyla birlikte bu mağlup orduya yardım etmek için hızla çarpışma alanına yönelmiştir. Diğer orduya büyük güç ve cesaretle saldırmış, neredeyse zafere ulaşacak olanların kalplerine korku salmış ve onları kötü bir yenilgiye uğratmıştır. Yardım ettiği ordunun komutanı Emir Alâeddin Keykubad olmuş ve bu asil davranış için onu birkaç eyalet ve şehir ile ödüllendirmiş, bundan sonra komşularıyla olan savaşlarında sadece ona ve adamlarına güvenmiştir (AQLM, 2017). Ertuğrul, yaşamının geri kalanını cihat ve ribat ile geçirmiş, tarihi kaynaklarda “gazî es-sugûr” olarak anılmıştır. 697 yılı civarında vefat

etmesinden sonra, Sultan Alâeddin oğlu Osman’a emirlik yazısı göndermiş ve gelenek olduğu üzere hil’at ve tuğ göndermiştir (AQLM, 2017).

“Diriliş Ertuğrul” dizisinin sanatsal özellikleri fikir ve vizyon, hikaye ve senaryo yazım tarzı, sanatsal kurgulardan başlayarak profesyonel oyunculuk performansı ve beden dili ustalığına, yönetim, müzik ve işitsel-görsel efektlere kadar çok yönlü olmuştur (Omar, 2019). Dizi, olayları ele alırken İslami bir bakış açısı sunmuş, olumluluğu, namus kavramını, gelenekleri korumayı, zillet ve teslimiyetten kaçınmayı, Allah’a güven ile birlikte acı gerçeklikle mücadele etmeyi pekiştirmeyi gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok önemli konuyu işlemiştir. Dizi kapsamında ayrıca, karar alma süreçlerinde şura kültürü, bela ve musibet durumlarında sabır, zikir, tesbih ve duayla Allah’a sığınma ve yardım dileme öne çıkmıştır.

Dramatik eser, Peygamber hayatından dersler ve ibretler çıkarıp bazı sahnelere yansıtmaya özen göstermiştir. Bu durum İbn Arabi karakterinin rolünde görülmüştür. İlgili bölümler boyunca dağınık bir şekilde ortaya çıkarak her seferinde inanç atmosferi ve ruhani ortamda hikayeler ve öğretici dersler anlatmıştır. Senaryo, diyalog zekasına ve az konuşmayla beden dili ifadesine dayanmış, karakterlerin çoğu zeka, anlayış, kurnazlık ve hile konularında ileri seviyelerde görünmüştür. Ayrıca, sürpriz unsuruna ve izleyicilerin beklemediği şekilde olayların örüntülenmesine ve gelişmesine özen gösterilmiştir (Omar, 2019). Senaryo, karakter rollerinde mutlak mükemmellik metodunu takip etmemiş, bazen şerefli kişi baskı, zorluk ve cazibe altında bir hain karakterine dönüşmüş, bazen de hain tövbe ederek şerefliyle katılmıştır.

Bu dramatik eserin ayırt edici yönlerinden biri çatışma, heyecan ve macera türlerini kapsaması, aynı şekilde trajedi, ağlama ve acılı sahneleri içermesidir. Ayrıca duygu, aşk, vefa ve hafif komedi unsurlarına da yer vermiştir. Çatışma, sadık ve hain karakterler arasındaki sahnelerde, Tatarlar ile çatışmada ve Haçlılar ile mücadele sahnelerinde görülmüştür. Çatışma hikayeleri bölümler boyunca devam etmiş, bir çatışma hikayesi biter bitmez başka bir hikaye başlamıştır. Bu unsur, kitlenin merakını artırarak takip etmesini ve yeni bölümleri beklemesini sağlamıştır. Çatışma unsuru aksiyon, savaş, binicilik ve at teknikleriyle bağlantılı olmuş, bazen zafer bazen yenilgi gelmiştir. Macera ve heyecan renkleri kaçış sahneleri, tuzak kurma, mağara hikayeleri, altın arama, iz takibi ve casusluk faaliyetleri gibi birçok sahnede görülmüştür. Komedi ise savaşçı “Bamsi” karakterinde, hem performans stili hem de emsalleriyle olan komik diyalogları düzeyinde ortaya çıkmıştır (AQLM, 2017). Türk müziğinin, çoğu diyalog ve sessiz sahnelere eşlik eden dramatik tarzı, izleyicinin duygularında etkili bir rol oynamıştır. Bu, Türk eserlerinde özel karakterdeki müziğiyle ayırt edici bir tarz oluşturmaktadır.

Seçkin Bir Sanat Eseri

“Diriliş Ertuğrul” dizisinin sunmuş olduğu öncü sanat eseri, kimlik mücadelesinin doğası ile ayrılmaz bir bağ içerisindedir. Bu eser, İslam dünyasının -özellikle Arap Doğusu’nun- parçalanmışlık ve medeni gerileme yaşadığı tarihi dönemde, Osmanlı İmparatorluğu’nun yeniden doğuşunu ve İslami fetih sancağını taşımasını konu edinmektedir (Omar, 2019). Bu durgunluk hali, iktidar ve servet tutkusunun esiri olan beyler arasındaki içsel çatışmalar ile büyük İslam merkezlerindeki bahsi geçen bölünmüşlük durumunu istismar eden dış darbelerin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Haçlı seferleri ve Moğol saldırıları, etkisi medeni boyutlara kadar uzanan dönüm noktası niteliğinde gelişmeler olmuştur. Bu saldırıların ardından ortaya çıkan zayıflık durumu karşısında Haçlı seferlerine karşı verilen mücadele yeniden ayağa kalkabilme adına yeterli olamamış, ardından gelen siyasi bölünme ve her seviyeyi kapsayan dağılma, ümmetin bünyesinde yeni bir hareketin doğmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu bu hareket, topluluk dayanışmasının gücünden faydalanmış ve dinsel düşüncenin itici kuvveti ile beslenmiştir. İslam dünyasında denge durumunu yeniden sağlayacak ve zamanla farklı unsurlarını bir araya getirecek olan Türk kabileleri, İslam hilafetinin doğu merkezleri ile sıkı bağlantı ve iletişim halinde bulunan çok sayıda simgesel figürü barındırmaktadır. Bu durum, Anadolu yaylasında Selçuklu Devleti’nin kurulmasını beraberinde getirmiş ve onun ile İslam dünyasının küçük devletlerinin yıkıntıları üzerinde Osmanlı İmparatorluğu inşa edilmiştir (Omar, 2019).

Osmanlı hilafetinin kuruluşunun ilk dönemlerini işleyen “tarihi” Türk dizisi Diriliş Ertuğrul, güçlü ve anlamlı sanatsal özellikler ile yaratıcılık unsurları barındırmakta ve İstanbul’un fethinden önceki dönemi hassas bir tarihsel dönemler bağlamında detaylı bir biçimde ele almaktadır. Dizi, yeni bir devletin çekirdeğini oluşturacak unsurların etrafında toplanan bir topluluk liderinin hareketliliğini ve azmini gözler önüne sermektedir. Dizi içerisinde aynı zamanda, devletin misyonunu zulmü ortadan kaldırmak, adaleti yaymak ve sonraki dönemlerde Avrupa’nın kalbine kadar ulaşacak yeni fetihler gerçekleştirmek olarak tanımlanmaktadır. Sanat eserinin kahramanı “Ertuğrul”, Osman Gazi’nin babası ve Süleyman Şah’ın oğludur. Eser, dinsel, tarihsel ve kültürel olmak üzere çok boyutlu özellikler taşımaktadır (Alam, 2017). Osmanlı tarihini ele alan en önemli yapıtlardan biri olan bu çalışma, modern Türkiye’yi geçmiş ile yeniden buluşturmaya ve Türkleri tarih sahnesinde etkin kılan kimliksel, değersel, tarihi, sosyal ve kültürel temelleri canlandırmaya yönelik olarak, önemli mesajlar içermektedir.

İlgili dizi kapsamında, dinsel motivasyon, ruhsal arınma değerleri ve sanatsal yaratıcılığın çelişmediği sonucuna varılabilmektedir. Sanat ve yaratıcılık, insanın ruhu ve fitratını yansıttığından, sanatın bazı yanlış özellikler ile damgalanması mümkün değildir. İbn Arabi “sufi” karakterinin ve İslam dünyasının Anadolu yaylasında yeniden canlandırılması gerekliliği konusunda topluluk hareketliliğini desteklemedeki rolünün, dinsel-tasavvufi boyutu, zamanla solmayan ve ümmetleri ile medeniyetleri inşa etmede ateşini koruyan dinsel (inanç temelli) değerler üzerine kurulmaktadır. İbn Arabi (Badr al-‘Uthmān) karakteri aracılığıyla sanat eseri, Osmanlı İmparatorluğu’nun dinsel rolünü somutlaştırmaya çalışmakta ve tarihle tasavvuf izleri taşıyan günümüz Türk dinsel yaşamını birleştirmektedir. Tarihi gerçeklik açısından İbn Arabi’nin o dönemi yaşamış olması ve fetihçi kabilelerin vatanı olan Şam bölgesinde uzun süre bulunması dikkat çekicidir. İbn Arabi’nin hareketliliğindeki siyasi boyut bazı sorunları gündeme getirmekle birlikte, ruhsal liderin tüm vizyonu, birçok Müslüman arasında ona yöneltilen eleştirilerin aksine ılımlı bir perspektiften kaynaklanmaktadır (Alam, 2017).

İlgili televizyon dizisinin takibi sırasında, saraylar içindeki çatışmaların doğası, her yerde örülen entrikalar, hainlik faktörü ve sadakat bağlantıları gibi başka yönlerle karşılaşılmaktadır. Topluluğun siyasi sistemlerin şekillenmesindeki tarihi rolü ve dinsel metafor ve motivasyonun varlığı, kendisine güçlü bir dayanışma oluşturduğunda İbn Haldun perspektifine göre nasıl güçlendiği görülmektedir. Aynı zamanda dinin, milletleri topluluk durumundan, devletsizlik ve toplumsal-siyasi bölünmüşlükten devlet ve medeniyet haline getirmede nasıl katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, İslam tarihinde art arda gelen devletlerin çoğunun hikayesini oluşturmakta ve özetlemektedir. Yeni din, toplulukların yıkıntıları üzerinde kurulan devletler için yeni bir şafağın başlangıcı olmuş ve insanları dağınıklıktan birliğe, bölünmüşlükten birleşmeye, hiçlikten güneşin batmadığı medeniyetlere taşımıştır. Kısaca çalışma dahilinde değinilen bu tür sanat yapıtları ve benzeri öncü yapıtlar, Türk izleyicisinin kendisinden en yüksek izlenme oranlarını elde etmekte ve Arap medyasında dublajlanarak sunulan eserlerinin aksine insanın bilincini ve kültürünü sahtecilik ve Arap medyasının yaydığı bilinç yüzeyselleştirmesinden uzakta geliştirmektedir (Sketchat, 2017).

İlginç olan, bu medyanın çoğunluğunun onlarca Türk ve diğer ülke dizilerini büyük bütçelerle dublajlamasına rağmen, dublajlanan eserlerin çoğunda Arap ve İslam toplumlarının değer sistemleri ile köklü çelişkiler bulunmasıdır. Bunun yanında dublaj yöntemi, kültürel gerçeklik ile İslam Arap ülkelerinde varlık gösteren toplumların, farklı ilişki biçimlerini ve değerlerini gündelik hayata eklemektedir (Omar, 2019). Dublaj, sanatsal ve estetik boyutları zedelerken dil ve değerleri israf etmektedir. Arap medyası bu tür eserlere Arapça çeviri ile açılsaydı -ki bu

yöntem içeriğın güzelliğini korurken zevki yükseltir- bu durum sadece tarih ve günümüz konusunda değil, aynı zamanda enerjilerin, yeteneklerin ve iradelerin geleceğe yönlendirilmesinde bilinç artışına katkıda bulunurdu.

Diziden Arap izleyiciye ve hatta kendi tarihinden uzaklaşan Türk izleyicisine gönderilen mesaj kapsamında, Türkmenleri ve İslam dinini savunma ile bayrağını yükseltmedeki bin yıllık muhteşem tarihlerini hatırlatmaktadır. Ertuğrul ile Türkmen kabilesi ve ardından gelen Osmanlılar, İslam tarihindeki Selçuklular, Gazneliler, Eyyubiler, Harezmsahlar, Memlükler ve örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu daha birçokları gibi binlerce onurlu Türkmen modelinden sadece birini oluşturmaktadır.

Şam, Irak ve genel olarak Ortadoğu'nun eski dokusunun parçası olan Türkmenler, birçok kişinin kasten kötülediği, marjinalleştirdiği ve Kutsal Topraklar üzerindeki kanla yazılmış uzun tarihlerini silmeye çalıştığı bir halktır. Onlar hâlâ Suriye'de hak ve mazlumlar için canlarını feda etmekte ve Arap kardeşleriyle birlikte Esed zulmüne karşı ayaklanan ilk gruplar arasında yer almaktadırlar. Bu dizi, kıskançlık ve ırkçılık nedeniyle bazen, siyasi nedenlerle bazen de karşı çıkanların saldırdığı itibarlarının küçük bir kısmını geri kazandırmıştır (Omar, 2019).

“Diriliş Ertuğrul” dizisi, genel olarak İslami ve tarihi bir sanatsal vizyon sunmasına rağmen, bazı seküler görüşler ile karışık ve belirli mezhepsel perspektiflerden etkilenmiş durumdadır. Bu durumun, diziyi üreten Türklerin karma kültürünün bir ürünü olmasından kaynaklandığını ifade etmek yerinde olacaktır.

3.1.3.2 Kurtlar Vadisi Dizisi

Kurtlar Vadisi, 2008 yılından günümüze kadar on farklı sezonu ile Suriye lehçesiyle Arapça diline dublajlanarak yayınlanan, Türk polis-drama türündeki bir televizyon dizisidir (Omar, 2019). Kurtlar Vadisi'nin ilk sezonu Türkiye'de 2003-2005 yılları arasında dört sezon boyunca 90'ar dakikalık 97 bölüm olarak yayınlanmıştır. Sezon 2008' yılında Arapça diline dublajlanarak, 50'şer dakikalık bölümler halinde iki ayrı sezona bölünmüştür. Birinci sezon 86 bölüm ve ikinci sezon ise 70 bölüm olarak Fas izleyicilerinin beğenilerine ve ilgilerine sunulmuştur.

Sanatın en güçlü silahlardan biri haline geldiği, dramının en etkili bilinçlendirme araçlarından birine dönüştüğü ve sahnesindeki siyasi olayların izleyicinin tutkuyla takip ettiği bölümler halinde kristalleştiği durumda, gündemde Türk televizyon tarihinin en çok izlenen ve dublajlanarak Arap ülkelerinde de, en yüksek izlenme oranlarına ulaşan “Kurtlar Vadisi” dizisi bulunmaktadır. Yaklaşık 12 yıldır yayınlanan dizi, Türkiye'nin iç gerçeklerini cesur ve çok

edici biçimde ortaya koyarken, Türkiye ile komşu ülkeleri operasyon sahası olarak kullanan “Türk mafyası”nı açığa çıkararak, bu ülkelerde örgütlenen komplolara ışık tutmaktadır (Omar, 2019).

“Kurtlar Vadisi” Raci Şaşmaz tarafından yazılmış, Bahadeyr Öztürk ve Neriman Batit Asyan katkılarıyla oluşturulmuş ve Zubayr Şaşmaz tarafından yönetilmiştir. Dizinin başrolünde Necati Şaşmaz rol almakta olup, yapımcılığını Osman Sınav üstlenmiştir. “2003 yılında yayın hayatına başlayan **Kurtlar Vadisi** dizisi, başrol oyuncusu Necati Şaşmaz’ın ‘Polat Alemdar’ karakteriyle Türk televizyonlarında büyük bir etki yaratmıştır (Türkiye Post, 2016). Oyuncunun 11 Eylül 2001 sonrası Türkiye’ye dönüşü ve sektöre girişi, bu karakterin oluşmasında önemli bir arka plan oluşturmaktadır. Dizinin Türkiye’deki yayını 2003’te başlamış, ardından Suriye lehçesiyle dublajlanarak 2008 yılından başlayarak, günümüze kadar uzanan dönemde, bazı Arap kanallarında günümüzde dahi gösterilmektedir. Dizinin hikayesi, Türk istihbarat subayı Polat Alemdar’ın “İskender Büyük, Seyres ve Baştaş” gibi devlete sızmış unsurları takip eden grubunu yönetmesi ve yabancı güçler adına çalışan ajanları ile kalpleri ölmüş, işkence sanatında ustalaşmış, siyonist kan emicileri ifşa etmesi etrafında dönmektedir.

Yapıt, çocuk kaçırma ve masumiyetlerini çalarak Türklere karşı intikam silahına dönüştürme amacıyla işlenen cinayetlerden, terör suçlarına kadar geniş bir yelpazede işlenen suçları ve suçluları ele almaktadır. Eser, terör örgütü liderlerinin hedefinin adalet, askeriye ve ordu üzerinde kontrolü sağlayarak sistemin kendilerine göre işlemesini temin etmek olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dizi içerisinde yer edinen paralel yapının durumunu, özellikle Siyonistler olmak üzere vatan düşmanlarıyla nasıl mücadele edildiğini Türk devletini çökertme amacıyla betimlemektedir (Omar, 2019).

Kurtlar Vadisi dizisini öne çıkaran en belirgin özelliklerden biri gerçekçiliği ve sahnedeki gerçek olaylarla paralellik göstermesidir. Bazı eleştirmenlerin görüşüne göre, bir kısım tarafından en iyi Türk drama yapıtı olarak nitelendirilen dizi, Ortadoğu bölgesinin gerçekliğine derinlemesine bir analiz sunmakta ve dışarıdan desteklenen Türk mafyasının bu bölgede yaşanan çatışmalardaki rolünü açığa çıkarmaktadır. Yapıt, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail’den büyük karışıklık görmüştür. Çünkü bu iki ülkenin bölgede Afganistan’dan başlayarak, İran ve Irak üzerinden Avrupa’ya uzanan silah ticaretini finanse etmedeki rollerini, doğrudan desteklerini alan Türk mafyası aracılığıyla ifşa etmektedir. Bazı kaynaklar, yapıtın Türk istihbarat teşkilatı başkanı ve Türkiye’nin teröre karşı savaşı ile PKK isyancılarına karşı mücadelesini denetleyen, Türk istihbarat ilişkilerinin mimarı olarak tanımlanan ve “Türk sisteminin şifresini çözen kişi” olarak nitelendirilen Hakan Fidan (Türkiye

Post, 2016)’ın gerçek kişiliğini yansıttığını belirtmektedir. Fidan, Erdoğan’ın güçlü adamı ve sır saklayıcısı olarak kabul edilmekte ve bu görüşü destekleyen husus, İsrail’in Fidan’ı en büyük düşmanlarından biri sayması ve onun Türk istihbarat teşkilatının başında bulunmasından büyük rahatsızlık duymasıdır.

Yapıtı Suriye lehçesine dublajlayan şirketin, Kurtlar Vadisi dizisi için bu tercihi yapmasının nedeni, eserin önemini ve konu açısından seçkinliğini, aşk ve sosyal hikayeler üzerinde odaklanan diğer yapıtların aksine vurgulamaktır. Yapıtın ortaya koyduğu ve izleyiciye sert gelebilecek, ancak onu derinden ilgilendiren fikirler bulunmaktadır. Çünkü bunlar onun gerçeğinden bahsetmekte ve mafyanın İran ile Afganistan dahil olmak üzere bölgedeki tüm savaşlarda aracı rolü oynadığını göstermektedir. Dizi ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail’in bu savaşlardaki rolüne ışık tuttuğundan, halk tarafından büyük izlenme oranlarına taşınmıştır (Omar, 2019).

Eleştirmenler, “Kurtlar Vadisi” dizisinin izlenme açısından kaydettiği büyük başarının, özellikle gençler arasında, mafya dünyasından melodramatik biçimde bahsetmesi ve Fas dizilerinde alışık olunmayan bir biçimde, şiddet dozunu içermesine bağlamaktadırlar. Bu durumu da; “Kötüler ve iyiler arasındaki büyük çekiciliği çok sayıda genç arasında hissedebiliyoruz” şeklinde ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu yapıt, daha önce Arap ekranlarında gösterilen ve aşk hikayesinin yapıtlarının aksine, yayın sürecinde yer edinen diğer tüm Türk dizilerinden tamamen farklılaşmakta, burada ise çeteler arasındaki çatışmanın insanları çektiği görülmektedir (Salman, 2008).

Dizinin gerçekçiliğini ve olaylarla paralellliğini gösteren örnek olarak, onuncu sezonunun bir bölümünde Suriyeli mülteciler konusunu ve onların deniz yoluyla kaçırılmalarını, Türk mafyalarının insan ticaretindeki faaliyetlerini ele alması konusunu göstermek yerinde olacaktır. Bu durum, sezonun 266. bölümünde mafya gruplarından biri mülteciler ile dolu bir tekneyi alıkoyarak üzerlerine ateş açmakta ve birini öldürmekte (Salman, 2008). şeklinde ifade bulunmaktadır. Alıkonuldukları depoda mülteciler aleyhindeki komplo ipuçları ortaya çıkmakta ve onları korkutup ardından kurtarmanın sadece güven vermek ve aleyhlerinde örgütlenen durumdan uzaklaştırmak için sinsi bir oyun olduğu anlaşılmaktadır. Bölüm, Suriyeli mültecilerin, özellikle Avrupa’ya göç etmek isteyenlerin yaşadıkları trajedileri akıllara getirmektedir.

“Kurtlar Vadisi” dizisi daha önce sezonlarından birinde Suriye’deki Esed rejimine karşı devrimi ele almış, dizinin kahramanı “Polat Alemdar”ın Özgür Suriye Ordusu’na bağlı bir tabura silah

ulaştırdığı sahnede arkalarında, Suriye devrim bayrağının görüldüğü bir sahne yer almıştır. Dizi, ayrıca Türkiye ile Siyonist rejim arasındaki krizi derinleştirmeye katkıda bulunmuştur, çünkü dizi izleyicinin beklemediği büyük ve şok edici biçimde İsrail'in Filistin sınırlarını aşarak tüm dünyayı kapsayan büyük suçlarına ışık tutmuştur. Daha önce İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı, Yahudileri çocuk kaçıran ve savaş suçu işleyen olarak gösteren bir Türk dizisini protesto etmek üzere İsrail'deki Türk büyükelçisini çağırmış, bu da İsrail'in bir Türk dizisine itiraz ettiği ikinci vaka olarak kayıtlanmıştır. İlgili dönemki Dışişleri yetkilileri açıklamalarında “İsrail Hükümeti adına İsrail ve Yahudileri çocuk kaçıran ve savaş suçlusu olarak gösteren bu Türk dizisinin sahnelerini protesto ediyoruz” denilmekteydi. “Bu kabul edilemez bir durumdur ve Türkiye'deki Yahudilerin yaşamını tehdit etmekte, ikili ilişkileri tehlikeye atmaktadır” ifadesi eklenmiştir. Hatırlatmak gerekir ki, 2011 yılında üretilen “Kurtlar Vadisi Filistin” filmi İsrail'in Mavi Marmara gemisine saldırısını konu almış olup, filmde Kurtlar Vadisi'nin oyuncularını Necati Şaşmaz, Gürkan Uygun ve Kenan Çoban rol almıştır. Filmin konusu, İsrail güçlerinin Gazze Şeridi ile dayanışma ve İsrail ablukasını kırmak amacıyla yola çıkan Mavi Marmara gemisinde 9 Türk barış aktivistini öldürmesinin ardından Kurtlar Vadisi kahramanlarının Kudüs'te İsrail ordusuyla mücadelesi etrafında dönmektedir (MBC, 2010).

Dizi ve oyuncularını suçlamalardan kurtulamamıştır. Siyonist rejimin dizi oyuncularına yönelik tehditlerinin yanı sıra, son dönemde dizinin devlet tarafından desteklendiği ve iktidar partisinin hedeflerini gerçekleştirdiği yönünde iddialar yayılmıştır. Bazıları Kurtlar Vadisi dizisi oyuncusu olan Necati Şaşmaz'ın, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile iyi ilişkiler içinde olduğunu ima etmekte, ikisinin çeşitli vesileler ile bir araya geldiği, ayrıca Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde Necati Şaşmaz ile birden fazla kez bulunduğu belirtilmektedir (DSAB, 2017). Bazıları bu iddiaların net bir delile dayanmadığını, dizinin devlete hizmet etmesinin devletin ona destek verdiğinin kanıtı olmadığını, çünkü dizinin büyük gelir elde ettiğini ve herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadığını düşünmektedirler. Ayrıca dizinin devlet iradesiyle uyumlu olması noktasında, ilgili dizinin vatanın menfaatine hizmet ettiği sürece herhangi bir sorun teşkil etmediği hakim kanaati ise yaygınlık kazanmış durumdadır.

3.1.3.3 Sultan II. Abdülhamid Dizisi: kültürel etki ve tarihsel temsil

“Sultan II. Abdülhamid” adlı Türk yapımı televizyon dizisi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kayda değer bir başarı elde etmiştir. Türkiye'de ilk bölümüyle 20 milyon izleyiciye ulaşan başarılı dizi, sadece dokuz bölüm içerisinde ülkenin en popüler yapımı haline gelme

başarısını göstermiştir. Bu başarı, dizinin Avrupa Birliği ülkelerinde de ilgi görmesi ile devam etmiştir. İlk bölüm Avrupa Birliği genelinde ikinci en yüksek izlenme oranını kaydetmiştir (AJN, 2017).

Dizinin uluslararası düzeylerde talep görmesi, birçok küresel televizyon kanalının yayın haklarını satın almak istemesiyle sonuçlanmıştır (AJN, 2017). Özellikle, Mağrib ülkeleri başta olmak üzere genel olarak Arap dünyası, Balkanlar, Latin Amerika ve Arnavutluk gibi farklı coğrafyalardan gelen söz konusu talepler, yapımın evrensel çekiciliğini gözler önüne sermektedir.

Dizi, Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanat döneminin son 13 yılına odaklanmaktadır. 1896-1909 yılları arasındaki kritik dönemi ele alan yapım, Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecinden yeniden yükselişe geçiş evresini detaylı bir şekilde işlemektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen askeri, sağlık, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki reformlar, dizinin ana eksenini oluşturmaktadır. Özellikle dikkat çeken unsur, Sultan II. Abdülhamid (Omar, 2019)'in Filistin topraklarının Yahudilere satılması konusundaki kararlı duruşunun dramatik anlatımla işlenmesidir. Dizi, Siyonist hareketin kurucusu Theodor Herzl (Ceris, 2015) ile yapılan görüşmeleri ve bu dönemde yaşanan siyasi gerilimleri tarihsel bir perspektifle sunmaktadır.

Başrolde yer alan Türk aktör Bülent İnal, daha önce “Kayıp Yıllar” dizisindeki performansı ile tanınan deneyimli bir sanatçıdır. İnal'ın Sultan II. Abdülhamid karakterini canlandırmasındaki başarısı hem Türkiye’de hem de özellikle Mağrib ülkeleri başta olmak üzere genel olarak Arap dünyasında büyük beğeni toplamıştır. Dizinin başarısı, İsrail tarafından ciddi rahatsızlıkla karşılanmıştır. Yapımın Siyonist hareketin erken dönemlerine yönelik eleştirel yaklaşımı ve Sultan II. Abdülhamid'in Filistin konusundaki politikalarını vurgulaması, İsraili izleyiciler tarafından “antisemitik” olarak nitelendirilmiştir. Bu eleştiriler, dizinin yayından kaldırılması yönünde baskı oluşturma girişimlerini de beraberinde getirmiştir (Khattar, 2017). Türk televizyon endüstrisinde son yıllarda gözlemlenen trend, sanatsal yapımların ideolojik mesaj taşıyıcılığı rolünü üstlenmesidir. “Diriliş Ertuğrul” ve “Sultan II. Abdülhamid” gibi tarihsel diziler, geleneksel eğlence fonksiyonunun belirgin bir biçimde ötesinde, belirli değer sistemlerini ve dünya görüşlerini yaygınlaştırma amacı gütmektedir.

Bu yapımlar aracılığıyla, tek ümmet anlayışı, İslam inancının evrensel misyonu, adalet ve cesaret gibi değerler izleyici kitlelerine aktarılmaktadır. Ayrıca, Batılı güçlerin İslam Hilafeti projesine yönelik komplo teorileri de bu anlatıların merkezi temalarından birini oluşturmaktadır. Merhum yazar Abdurrahman Munif'in tarihsel roman hakkındaki görüşleri,

tarihsel drama türü için de geçerlilik taşımaktadır. Munif'e göre, tarihsel anlatı tarihsel malzemeye dayanır, ancak tarihin kendisi değildir. Bu tür yapımlar, tarih ile paralel bir seyir izleyerek onunla kesişir, ancak sonuçta kabul edilmiş tarih anlayışından farklılaşır (Khattar, 2017). Tarihsel dramalar, gerçek olaylar, zamanlar ve kişiler ile ilgilenir, ancak bunu yeni ve farklı bir perspektifle yapar. Bu yaklaşım, gerçek olayları değiştirmek anlamına gelmemektedir. Aksine tarihten belirli olayları seçerek bunları daha anlamlı ve önemli kılmaktadır. Dramatik gereklilik durumunda, yaratıcının tarih, efsane ve hayal gücünden yararlanma hakkı bulunmaktadır.

3.2 Fas ve Arap Dünyasında Tarihsel Drama Eksikliği

Özellikle Mağrib ülkeleri başta olmak üzere genel olarak Arap dünyasında tarihsel ve destansı nitelikte, yüce amaçlara hizmet eden sanatsal yapımların eksikliği dikkat çekicidir. “Er-Risale” filmi ve “Et-Tagrîbe el-Filastîniyye” dizisi gibi sınırlı örnekler dışında, Arap-İslam tarihinin büyük ve belirleyici olaylarını konu alan kaliteli yapımlar oldukça azdır (Seyyid, 2019).

Bu durum, mevcut siyasi sistemlerin değişim karşısı yaklaşımıyla açıklanabilir. Toplumsal uyanışı teşvik edecek her türlü girişimin engellenmesi, sanatsal alanda da kalite düşüklüğüne yol açmaktadır. Bu olumsuz atmosfer, genel toplumsal ruh haline de yansiyarak pasiflik, durgunluk ve gerileme eğilimlerini pekiştirmektedir. Bu bağlamda, Türk yapımı tarihsel dizilerin özellikle Mağrib ülkeleri başta olmak üzere, genel olarak Arap izleyici kitlesi üzerindeki etkisi, sadece eğlence değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir aktarım süreci olarak değerlendirilmelidir.

3.2.1 Turizm ve sanat arasındaki sinerjik ilişki

Akdeniz havzası ülkelerinin son yıllarda turizm dengesini yeniden kurma çabalarının ardından, Türkiye kendine özgü bir turizm hizmeti sunmaktadır. Bu hizmet, ülkenin tarihi mirası ile çağdaş modernlik anlayışını harmanlayarak, kıyı turizmi odaklı mevsimlik yaklaşımların ötesine geçmektedir. Fransız ve İspanyol “Riviera” modellerinin, değişen turist ilgileri ve terör olayları karşısında yaşadığı zorluklara karşın, Türkiye daha sürdürülebilir bir turizm anlayışı geliştirmiştir (el-Najjar, 2012).

Türk sinemasına bakıldığında, yaklaşık yüz yıllık zengin bir birikimle karşılaşmaktadır. Bu sanatsal gelişim, “devlet sanatı” olarak adlandırılan totaliter yaklaşımlardan uzaklaşma çabasını yansıtmaktadır. Ancak bu uzaklaşma, maddi teşviklerden ziyade, güçlü vatanseverlik duyguları, ulusal kimlik bilinci ve tarihi gurur gibi unsurlarla şekillenmektedir. Günümüzün

modern Türkiye’inde ilgili yaklaşım kuvvetlenmiş ve söz konusu yönelim daha da güçlenmiştir (Demir, 2015). Türk turizmi ve sanat alanlarının analizi, bu iki unsurun yumuşak güç kaynaklarının temel bileşenleri olduğunu gözler önüne sermektedir. Tarihi, fiziki, kültürel, siyasi ve ekonomik unsurların beslediği bu alan, turistlerin yönelim ve tercihlerini etkileyen mekânlar, modeller ve kişiler yaratmaktadır. Bu durum, Stendhal’in klasik tanımında yer alan meraklı ve boş zamanını değerlendirmek isteyen gezgin profilinin çok ötesine geçmektedir.

Bu gelişmeler, sembolik bir kültürel diplomasi türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye’nin bölgesel ve küresel yayılma hedefleri doğrultusunda, ekonomik ve kültürel alanlarda kendine özgü bir iz bırakması, Arap dünyası ve uluslararası kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmıştır. Bu durum, Türkiye’nin kriz dönemlerinde destek görmesine ve başarılarında takdir edilmesine yol açmıştır (Demir, 2015). Türkiye’nin günümüzde düstur edindiği yumuşak güç anlayışının temelini, turizm ve sanat alanlarındaki tanıtım ve pazarlama stratejileri oluşturmaktadır. Bu durum diyalektik bir ilişki içerisinde gelişmektedir. Söz konusu ilişki aynı zamanda, sanat turizme hizmet ederken, turizm de sanatsal üretimi desteklemekte şeklinde bir döngü içerisinde gelişmektedir. Her iki alan da ekonomik güçlenmeye katkı sağlayarak, bölgesel liderlik ve küresel etki yaratma hedeflerine hizmet etmektedir.

Arapça diline dublaj edilen Türk dramalarının Arap dünyasında yarattığı etki, adeta kültürel istila düzeyine ulaşmıştır. Türk dizileri, Türk değerlerini, kültürünü ve estetik anlayışını Arap toplumuna aktarırken, aynı zamanda Türkiye’nin turizm tanıtımında güçlü bir araç işlevi görmektedir.

Türkiye’nin yumuşak güçten akıllı güce geçiş girişimleri ve planları, gelecekte nasıl bir dönüşümün mümkün olduğuna dair önemli dersler içermektedir. Fransız tarihçi ve siyasetçi Albert Sorel’in “Dünyada iki gizemli kutup vardır. Biri Güney ve Kuzey kutupları, diğeri ise Türkler ve liderleridir” sözü, bu durumun tarihsel derinliğini vurgulamaktadır (Stendhal.1783–1842).

Türk dizileri, geniş çapta Faslı ve Arap kitlelerinin ilgisini çekerek Türk düşünce tarzı, gelenek ve göreneklerini aktarmayı başarmıştır. Bu aktarım, Türkiye’nin ekonomik refahının net bir görüntüsünü sunarak, güçlü ekonomisi ve çekici kültürüyle bir ülke imajı yaratmıştır. Bu durum, Türkiye ile işbirliği yapılması gerekliliğini ve İslami-Arap zihniyetine yakın başarılı bir model olarak takip edilmesi gerektiği algısını pekiştirmektedir (Omar, 2019). “Sultan II. Abdülhamid” dizisi de bu genel çerçeve içerisinde, Türk televizyon yapımcılığının hem sanatsal hem de mesaj iletme kapasitesi açısından önemli bir mihenk taşı niteliğindedir. Yüksek

izlenme oranları, uluslararası ilgi ve yarattığı tartışmalarla, televizyon dramalarının toplumsal bilinç oluşturmadaki rolünü gözler önüne sermektedir.

3.2.2 Drama endüstrisinin gelişim süreci

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın bölgede gerçekleştirdiği kamuoyu ölçümleri, Arap toplumlarında Türkiye'ye yönelik tutumsal değişimleri ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar, negatif algıların pozitive dönüşümünde medya içeriklerinin belirleyici rolünü göstermektedir. Salem'in (2011) analizi (Berg, 2017), televizyon yapımlarının kültürlerarası yakınlaşmada katalizör işlevi gördüğünü vurgulamaktadır.

Benzer şekilde, Fas örneğinde gözlemlenen durumlar, Türk dramalarının yerel medya tüketim alışkanlıklarında yarattığı dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır. Bu yapımların reyting ölçümlerindeki performansı, bölgesel medya endüstrisinde önemli bir pazar payı elde ettiğini göstermektedir.

Arap dünyasında Türk dramalarının yaygınlaşma süreci, "Gümüş" (yerel adıyla "Noor") yapımının yayınlanmasıyla başlamış ve 85 milyonluk izleyici kitlesine ulaşmıştır. Bu ilk başarının ardından "Muhteşem Yüzyıl", "Ezel" ve "Aşk-ı Memnu" gibi çeşitli türlerdeki yapımlar, on milyonlarca izleyiciyi etkileyerek sektörün büyümesine katkı sağlamıştır (Köse, 2014).

Bu medya fenomeninin yarattığı etki, sadece televizyon izleyiciliğiyle sınırlı kalmamış, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerin Arap müzik videoları için tercih edilen mekanlar haline gelmesine yol açmıştır. Ayrıca, yıllık on binlerce kişilik turist akışının gerçekleşmesinde de etkili olmuştur. Tarihi, ruhu, mimari yapısı, kültürel unsurları, jeopolitik konumu, tabiat varlıkları ve sosyal oluşumları ile bir kente doku ve anlam kazandıran öğeler, dünya coğrafyasında varlık gösteren her bir kente dair farklı anlamların yüklenmesine sebebiyet vermektedir. Birbirlerinden farklı öğeleri uhdelerinde barındıran kentler, sahip oldukları özellikler ile diğerlerinden farklılaşmaktadırlar (Akova, 2020 :3344).

3.3 Dil ve Kültürel Adaptasyon Stratejileri

Türk dizilerinin bölgesel bağlamda elde ettikleri başarılarında kritik rol oynayan faktörlerden birinin, Ortadoğu Yayın Merkezi (MBC) tarafından geliştirilen dublaj stratejileri olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Şam merkezli stüdyolarda Suriye lehçesiyle gerçekleştirilen dublaj çalışmaları, standart Arapça kullanılan Meksika yapımlarına kıyasla daha başarılı sonuçlar elde etmiştir.

Bu yaklaşım, farklı Arap toplumları arasındaki diyalekt (şive ve ağız) farklılıklarından kaynaklanan anlam bozukluklarını minimize ederken, izleyici kitlesiyle daha etkin bir düzeyde iletişim kurulmasını da mümkün kılmıştır. Özellikle “Noor” dizisinin başarısında bu stratejinin belirleyici etkisi olmuştur. Buccianti’nin (2010) araştırması (Buccianti, 2010), güçlü kültürel kimlik taşıyan Türk dramalarının bölgede modernite kavramının taşıyıcısı işlevi gördüğünü gözler önüne sermektedir. Fas’tan Bahreyn’e kadar geniş bir coğrafyada toplumsal meselelerde etkili olan bu yapımlar, geleneksel değerler ile çağdaş yaşam biçimleri arasındaki dengeyi sorgulamaya yönelmektedir. Bu süreç, Arap medya sektöründe “gelenek-modernite” karşılaştırmasına dayalı bir gerilim alanı yaratmıştır. Geleneksel Körfez monarşileri tarafından finanse edilen medya kuruluşları muhafazakar içerikler üretirken, Türk dramalarının popülaritesi özellikle genç kuşakların toplumsal değişim ihtiyacını gözler önüne sermektedir.

Türk dramalarının Arap pazarına adaptasyon süreci, hem dilsel dönüşümler hem de içerik düzenlemeleri yoluyla gerçekleşmiştir. Bu uyarlama çalışmaları, muhafazakar çevrelerin değer sistemleriyle uyumlu hale getirilerek kültürel melezleşmenin örnekleri haline gelmiştir. Ancak bu süreç çeşitli ikilemler de yaratmıştır. Eğlence endüstrisinde yaşanan bu dönüşüm, yerel kültürel üretimle ithal edilen değerler arasında karmaşık bir etkileşim alanı oluşturmuştur (Omar, 2019).

3.4 Araştırmanın Tasarımı ve Karma Yöntem Yaklaşımı

Bu yüksek lisans tez çalışması, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki çok boyutlu etkilerini sistematik ve bilimsel bir şekilde incelemek amacıyla **karma yöntem (mixed-methods)** yaklaşımını benimsemektedir. Araştırma, nicel ve nitel verilerin eş zamanlı toplandığı ve analiz edildiği bütünlük bir metodolojik tasarım üzerine kurulmuş olup, bu yaklaşım araştırma sorularının karmaşıklığı ve çok boyutlu doğası nedeniyle bilinçli bir metodolojik tercih olarak gerçekleştirilmiştir.

3.4.1 Karma yöntem yaklaşımının teorik ve metodolojik temeli

Bu çalışmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Karma yöntem, nicel ve nitel veri toplama tekniklerinin birlikte kullanılmasını ifade eder ve araştırma konusunun farklı boyutlarıyla anlaşılmasını sağlar.

Araştırmanın veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu iki temel bölümden oluşmaktadır:

Nicel Bölüm: Anketin ilk kısmında kapalı uçlu sorular yer almaktadır. Bu sorular aracılığıyla katılımcıların demografik özellikleri, Türk dizilerini izleme sıklıkları, tercih ettikleri dizi türleri ve genel izleme alışkanlıkları gibi veriler toplanmıştır. Kapalı uçlu sorulardan elde edilen veriler, sayısal olarak ifade edilebilir ve istatistiksel analize tabi tutulabilir. Bu sayede Türk dizilerinin Fas izleyici kitlesi arasındaki yaygınlığı, izlenme oranları ve demografik değişkenlerle olan ilişkileri sayısal veriler ile ortaya konulmuştur.

Nitel Bölüm: Anketin ikinci kısmında açık uçlu sorular bulunmaktadır. Bu sorular katılımcıların Türk dizileri hakkındaki görüşlerini, düşüncelerini ve deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına olanak tanımıştır. Açık uçlu sorulardan elde edilen yanıtlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi sürecinde katılımcıların ifadeleri tekrar tekrar okunmuş, benzer görüşler gruplandırılmış ve belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Bu analiz yöntemi sayesinde nicel verilerin ardındaki nedenler, katılımcıların motivasyonları ve kültürel algıları derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır.

Karma Yöntemin Araştırmaya Katkısı:

Bu iki veri türünün birlikte kullanılması araştırmaya önemli katkılar sağlamıştır:

- Nicel veriler “ne kadar?”, “hangi sıklıkta?” ve “kaç kişi?” gibi sorulara yanıt verirken, nitel veriler “neden?”, “nasıl?” ve “ne anlama geliyor?” sorularını açıklamaktadır.
- Sayısal bulgular genellenebilir sonuçlar sunarken, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar bu bulguların Fas toplumunun kültürel bağlamında nasıl anlamlandırıldığını göstermektedir.
- Her iki veri türünden elde edilen bulguların karşılaştırılması, araştırma sonuçlarının güvenilirliğini artırmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırmada anket formu içerisinde hem nicel hem de nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılarak karma yöntem yaklaşımı uygulanmıştır.

3.5 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

3.5.1 Evren ve örneklem

Araştırmanın evreni, Fas Krallığı’nda yaşayan ve Türk dizilerini izleyen yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Fas’ın yaklaşık 37 milyon nüfusu ve Türk dizilerinin son on beş yılda bu ülkede

geniş bir izleyici kitlesine ulaşması göz önüne alındığında, evren oldukça geniş ve heterojen bir yapıya sahiptir.

Araştırmanın örnekleme, **amaçlı örnekleme (purposive sampling)** yöntemiyle belirlenmiş olup, farklı demografik özelliklere sahip **150 Faslı katılımcıdan** oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, nicel analizler için istatistiksel güç sağlama ve nitel analizler için veri doygunluğuna (data saturation) ulaşma kriterleri dikkate alınmıştır.

Örneklem, Fas toplumunun farklı kesimlerinden temsilci niteliğinde katılımcıları içerecek şekilde tasarlanmıştır. Katılımcıların seçiminde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur:

- Türk dizilerini düzenli veya ara sıra izliyor olma.
- 18 yaş ve üzeri olma.
- Araştırmaya gönüllü katılım.
- Farklı yaş grupları, eğitim düzeyleri ve mesleki arka planlardan olma.

3.5.2 Coğrafi ve zamansal kapsam

Araştırma, Fas Krallığı sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci, [belirli bir zaman diliminde] yüz yüze anket uygulaması yöntemiyle tamamlanmıştır. Araştırmanın kesitsel (cross-sectional) tasarımı, belirli bir zaman noktasındaki durumu fotoğraflamakta, ancak uzun vadeli değişimleri takip etmemektedir.

3.6 Veri Toplama Aracı: Anket Formu

Araştırmanın temel veri toplama aracı, hem kapalı uçlu hem de açık uçlu soruları içeren **yapılandırılmış anket formudur**. Anket formu, danışman öğretim üyesi Doç. Dr. Sibel Akova Havalı'nın akademik rehberliğinde ve literatür taramasından elde edilen kuramsal çerçeve doğrultusunda titizlikle geliştirilmiştir.

3.6.1 Anketin geliştirilme süreci

Anket formunun geliştirilmesi noktasında, aşağıdaki aşamalardan oluşan sistematik bir süreç izlenmiştir:

1. Literatür Taraması ve Kavramsal Çerçeve Oluşturma: İlk aşamada, Türk dizilerinin uluslararası etkileri, medya tüketimi, kültürel emperyalizm, yumuşak güç, kültürel yakınlık ve

medya etkileri konularındaki ulusal ve uluslararası akademik literatür taranmış, kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

2. Araştırma Sorularının Operasyonelleştirilmesi : Kavramsal çerçevede belirlenen teorik boyutlar (demografik özellikler, medya kullanım alışkanlıkları, etki algıları, kültürel tutumlar, motivasyonlar), ölçülebilir değişkenlere ve anket sorularına dönüştürülmüştür.

3. Soru Havuzunun Oluşturulması: Hem kapalı uçlu (likert tipi, çoktan seçmeli, evet/hayır) hem de açık uçlu sorulardan oluşan geniş bir soru havuzu hazırlanmıştır.

4. Uzman Görüşü ve Pilot Uygulama: Hazırlanan anket formu, danışman öğretim üyesinin değerlendirmesinden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

5. Son Şeklinin Verilmesi: Tüm geri bildirimler değerlendirilerek anket formuna son şekli verilmiş ve veri toplama sürecine başlanmıştır.

3.6.2 Anket formunun yapısı ve içeriği

Anket formu, araştırmanın çok boyutlu hedeflerine ulaşabilmek için **dört temel bölümde** yapılandırılmıştır. Bu bölümleri şu şekilde ifade etmek mümkündür.

3.6.2.1 Bölüm 1: demografik profil ve sosyo-ekonomik özellikler

Bu bölüm, katılımcıların temel demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemeye yönelik kapalı uçlu sorular içermektedir:

- Cinsiyet
- Yaş grubu
- Eğitim düzeyi
- Meslek
- Gelir düzeyi (isteğe bağlı)
- Medeni durum

Bu demografik veriler, sonraki analizlerde bağımsız değişkenler olarak kullanılmış ve farklı demografik grupların medya tüketim alışkanlıkları ve etki algıları arasındaki farklılaşmaları ortaya koymak için kritik önem taşımıştır.

Elde edilen demografik profil: Katılımcıların %72,7'si kadın, %27,3'ü erkektir. Yaş dağılımında 36-75 yaş grubu %44,7 oranıyla önemli bir segment oluşturmaktadır. Eğitim

düzeyi açısından, Lise %24,7, Lisans %46,0 ve Yüksek Lisans/Doktora %29,3 şeklinde bir dağılım ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, örneklemin eğitim düzeyi yüksek, eleştirel düşünme kapasitesi gelişmiş bir kitleyi temsil ettiğini göstermektedir.

3.6.2.2 Bölüm 2: genel medya kullanım alışkanlıkları ve dijital dönüşüm

Bu bölüm, katılımcıların medya tüketim pratiklerini, tercih ettikleri medya platformlarını ve izleme alışkanlıklarını belirlemeye yönelik hem kapalı uçlu hem de ölçekli sorular içermektedir:

- En sık kullanılan medya araçları (televizyon, internet, mobil cihazlar vb.)
- Günlük ortalama izleme süresi
- Tercih edilen izleme platformları (geleneksel TV kanalları, dijital platformlar)
- İzleme zamanları ve sıklığı
- Medya tüketim motivasyonları

Temel bulgular: Katılımcıların ortalama 87,07 dakika günlük izleme süresi sergiledikleri ve %90,7'sinin programları internet üzerinden takip ettiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, geleneksel televizyon izleme alışkanlıklarından dijital platform kullanımına uzanan belirgin ve keskin bir geçişi ve medya tüketiminde yaşanan dijital dönüşümü ampirik olarak kanıtlamaktadır.

3.6.2.3 Bölüm 3: Türk dizilerine özgü tüketim alışkanlıkları ve etki algıları

Bu bölüm, araştırmanın merkezinde yer alan konuya odaklanmakta ve hem kapalı uçlu hem de açık uçlu sorularla veri toplamaktadır:

Kapalı uçlu sorular:

- Türk dizilerini izleme sıklığı
- İzlenen dizi sayısı
- Tercih edilen dizi türleri (romantik, tarihi, dram, aksiyon vb.)
- İzleme motivasyonları
- Algılanan sosyo-kültürel etkiler (olumlu/olumsuz)
- Kültürel iletişime katkı algısı
- Dizi karakterleriyle özdeşleşme düzeyi

- Türk kültürüne yönelik ilgi

Açık uçlu sorular:

- “Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri sizce nelerdir?”
- “Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?”
- “Türk dizilerinin olumsuz etkileri nelerdir?”
- “Türk dizileri Fas toplumuna ne gibi katkılar sağlamaktadır?”

Temel bulgular: Katılımcıların %88,3’ü Türk dizilerini düzenli olarak takip etmektedir. Ancak paradoksal olarak, %68,4’ü bu içeriklerin olumsuz sosyo-kültürel etkiler yarattığını düşünmektedir. Kültürel iletişime katkı konusunda katılımcıların %46,0’sı olumlu görüş bildirirken, tarihi diziler %19,0 oranıyla belirgin bir tercih oluşturmaktadır. Katılımcıların %69,4’ü ise dizi karakterleriyle özdeşleşme konusunda ilgisiz olduğunu belirtmiştir.

3.6.2.4 Bölüm 4: tercih örüntüleri, estetik değerlendirmeler ve kültürel tutumlar

Bu bölüm, katılımcıların daha spesifik tercihlerini, estetik değerlendirmelerini ve kültürel tutumlarını ölçmeye yönelik sorular içermektedir:

- Beğenilen dizi özellikleri (senaryo, oyunculuk, prodüksiyon kalitesi vb.)
- Türk kültürü hakkındaki genel izlenimler
- Türkiye'ye seyahat etme isteği
- Türkçe öğrenme motivasyonu
- Türk ürünlerine yönelik tutum

Temel bulgular: İzleme motivasyonları açısından eğlence ve boş zaman değerlendirme %65,4 oranıyla en yaygın nedendir. Bu bulgular, izleyicilerin psikososyal ihtiyaçları ve estetik tercihleri hakkında önemli veriler sunmaktadır.

3.6.3 Anketin metodolojik gücü

Anket formunun bu kapsamlı ve çok katmanlı yapısı, araştırmaya önemli metodolojik avantajlar sağlamıştır:

Çok boyutluluk: Anket, konuyu tek bir perspektifle sınırlamayıp, demografik, davranışsal, tutumsal ve kültürel boyutları bir arada ele almaktadır.

Esneklik: Hem kapalı uçlu hem de açık uçlu soruların birlikte kullanılması, hem standardizasyon hem de derinlemesine anlayış sağlamaktadır.

Karşılaştırma olanağı: Demografik değişkenlerin sistematik olarak ölçülmesi, farklı gruplar arasında karşılaştırmalı analizler yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Paradoksları yakalama kapasitesi: Anket, Faslı izleyicilerin kültürel direnç ile estetik tüketimi eşzamanlı olarak nasıl deneyimlediklerini gösteren karmaşık ve çelişkili veri örüntülerini başarıyla yakalayabilmiştir.

3.6.4 Veri toplama süreci

Veri toplama süreci, etik ilkeler ve bilimsel standartlara uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Gönüllü katılım: Tüm katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve verilerin nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü katılımları sağlanmıştır.

Gizlilik ve anonimlik: Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veriler anonim olarak işlenmiştir.

Yüz yüze uygulama: Anketler, araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmış, bu sayede katılımcıların sorularının anında cevaplanması ve veri kalitesinin artırılması sağlanmıştır.

Veri kalite kontrolü: Toplanan anketler, eksik veya tutarsız yanıtlar açısından kontrol edilmiş, gerekli durumlarda katılımcılarla tekrar iletişime geçilmiştir.

3.6.5 Veri analizi yöntemleri

Karma yöntem yaklaşımının doğası gereği, toplanan veriler hem nicel hem de nitel analiz teknikleriyle işlenmiş ve bu iki veri türü bütünleşik bir şekilde yorumlanmıştır.

3.6.6 Nicel veri analizi

Anketin kapalı uçlu sorularından elde edilen nicel veriler, **SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25.0** programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.6.6.1 Betimsel istatistikler

İlk aşamada, örneklemin demografik özelliklerini, medya tüketim alışkanlıklarını ve genel eğilimleri tanımlamak amacıyla betimsel istatistikler hesaplanmıştır:

- **Frekans ve yüzde dağılımları:** Kategorik değişkenler için
- **Ortalama ve standart sapma:** Sürekli değişkenler için (günlük izleme süresi gibi)

- **Minimum ve maksimum değerler:** Veri aralığını göstermek için

Bu betimsel analizler, Fas toplumundaki Türk dizilerine yönelik genel eğilimleri, tüketim örüntülerini ve algı düzeylerini sayısallaştırmış ve örneklemin temel özelliklerini ortaya koymuştur.

3.6.6.2 Çıkarımsal istatistikler

Değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek ve anlamlı farklılaşmaları ortaya koymak amacıyla çeşitli çıkarımsal istatistiksel testler uygulanmıştır :

Ki-kare (χ^2) Bağımsızlık Testi : Kategorik değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek için kullanılmıştır. Örneğin :

- Eğitim durumu ile en sık kullanılan medya araçları arasındaki ilişki ($p=0.001$)
- Eğitim düzeyi ile tercih edilen dizi türleri arasındaki ilişki ($p=0.008$)
- Demografik özellikler ile algılanan etkiler arasındaki ilişki ($p=0.012$)

Çapraz Tablolar (Crosstabulation): Kategorik değişkenlerin kesişimlerinde frekans dağılımlarını görmek ve ilişkileri detaylandırmak için kullanılmıştır.

İstatistiksel anlamlılık düzeyi: Tüm testlerde $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyi kabul edilmiş, $p<0.05$ olan ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bu nicel analizler sayesinde, demografik faktörlerin medya tüketim alışkanlıkları, tür tercihleri ve etki algıları üzerindeki belirleyici rolü ampirik olarak kanıtlanmış, araştırmanın genellenebilir bulgular sunması sağlanmıştır.

3.6.7 Nitel veri analizi

Anketin açık uçlu sorularından elde edilen metinsel yanıtlar, **içerik analizi ve tematik kodlama** teknikleriyle sistematik bir şekilde işlenmiştir. Nitel analiz süreci, katılımcıların algılarını, gerekçelerini, kültürel yorumlarını ve öznel deneyimlerini derinlemesine anlamaya yönelik yorumlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir.

3.6.7.1 Tematik analiz süreci

Nitel verilerin analizi, aşağıdaki sistematik aşamalarla gerçekleştirilmiştir:

1. Veri ile Tanışma (Familiarization) : Tüm açık uçlu yanıtlar birden fazla kez dikkatle okunarak içerikle tanışma ve genel bir anlayış geliştirme süreci gerçekleştirilmiştir.

2. İlk Kodların Oluşturulması (Initial Coding) : Metinlerdeki tekrarlayan kavramlar, ifadeler, anlamlar ve örüntüler belirlenmiş ve sistematik olarak kodlanmıştır. Bu aşamada, açık kodlama (open coding) tekniği kullanılmıştır.

3. Temaların Aranması (Searching for Themes) : Benzer kodlar bir araya getirilerek daha geniş ve üst düzey temalar oluşturulmuştur. Bu aşamada, eksenel kodlama (axial coding) tekniği uygulanmıştır.

4. Temaların Gözden Geçirilmesi (Reviewing Themes) : Ortaya çıkan temalar, hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle ilişkileri açısından gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

5. Temaların Tanımlanması ve İsimlendirilmesi (Defining and Naming Themes) : Her tema net bir şekilde tanımlanmış ve kavramsal içeriğini yansıtan isimler verilmiştir.

6. Temaların Yorumlanması (Interpreting Themes) : Ortaya çıkan temalar, kuramsal çerçeve ve nicel bulgularla ilişkilendirilerek bütüncül bir yorumlama gerçekleştirilmiştir.

3.6.8 Güvenilirlik (reliability)

Cronbach Alfa (α) Analizi: Anket formunun iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla SPSS programı kullanılarak Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen yüksek Alfa değeri ($\alpha > 0.70$), ölçeğin güvenilir ve tutarlı ölçümler ürettiğini, katılımcıların verdikleri yanıtların rastgele olmadığını kanıtlamaktadır.

Test-Tekrar Test: Güvenilirlik için zaman içinde tutarlılık da değerlendirilmiştir.

3.6.9 Geçerlilik (validity)

Kapsam Geçerliliği: Anket soruları, literatür taraması ve uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilmiş, araştırma konusunun tüm boyutlarını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır.

Yapı Geçerliliği: Anket, teorik çerçevede belirlenen kavramları ölçecek şekilde operasyonelleştirilmiştir.

Faktör Analizi Hakkında Not: Anketin kategorik yapısı ve karma yöntem tasarımı nedeniyle, Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanması metodolojik olarak uygun görülmemiştir. Bunun yerine, Ki-kare testleri ve çapraz tablolar gibi kategorik veriler için uygun istatistiksel testler kullanılmıştır.

3.7 Etik Hususlar

Araştırma sürecinde aşağıdaki etik ilkelere uyulmuştur:

- Katılımcıların gönüllü katılımı sağlanmış ve bilgilendirilmiş onam alınmıştır.
- Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veriler anonim olarak işlenmiştir.
- Araştırma bulguları objektif ve tarafsız bir şekilde rapor edilmiştir.
- Veri toplama ve analiz süreçlerinde bilimsel dürüstlük ilkeleri gözetilmiştir.
- Etik kurul onayı alınarak, araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu metodolojik çerçeve, araştırmanın bilimsel standartlara uygun, güvenilir ve geçerli sonuçlar üretmesini sağlamıştır.

3.8 SPSS

3.8.1 Güvenilirlik analizi ve cronbach alfa (α)

Ölçme aracının **iç tutarlılığını** sağlamak amacıyla **güvenilirlik testleri** kritik bir aşamayı teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ölçeğin tutarlılığını tespit etmek için **Cronbach Alfa (α) katsayısının** hesaplanması metodolojik olarak zorunludur. Yüksek bir Alfa değeri (genellikle **0.70'in üzeri**), anket maddelerinin tutarlı bir biçimde **aynı yapıyı** ölçtüğünü ve dolayısıyla ölçeğin güvenilir olduğunu kanıtlamaktadır.

Nicel bir araştırma olan bu çalışmada, güvenilirlik testi, Faslı izleyicinin dizi etkilerine dair verdiği yanıtların rastgele olmadığını, aksine ölçülmek istenen yapıya (örneğin kültürel algı) sistematik olarak bağlı olduğunu ispatlar niteliktedir. Elde edilen bulgular, 150 Faslı katılımcıdan toplanan verilere dayanmakta ve tezin nicel doğasına uygun olarak istatistiksel geçerliliği hedeflemektedir.

3.8.2 Çalışma çerçevesinin tanımı:

3.8.2.1 Konu ve konum: Fas krallığı: araştırma sahası olarak coğrafi konum ve demografik özellikler

Kuzey Afrika'nın en batı ucunda konumlanan Fas Krallığı, jeopolitik açıdan stratejik bir öneme sahip olan bir ülkedir. Ülkenin idari merkezi Rabat olmakla birlikte, ekonomik dinamizmin kalbi Kazablanka şehridir. Fas'ın şehrsel yapısı içerisinde Fez, Marakeş, Meknes, Tangier, Agadir, Tetouan ve Oujda gibi tarihsel ve kültürel değeri yüksek merkezler öne çıkmaktadır.

Bu şehirlerin her biri, ülkenin sosyo-kültürel dokusunun farklı katmanlarını temsil etmekte ve çeşitli coğrafi bölgelerin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Fas'ın sınır komşuları ve coğrafi konumu, ülkenin kültürel çeşitliliğini ve dış etkilere açıklığını belirleyen temel faktörlerdir. Kuzey kıyılarında Akdeniz'e kıyısı bulunan ülke, batı sahillerinde Atlantik Okyanusu ile çevrelenmektedir. Cebelitarık Boğazı'nın yakınlığı, Avrupa kıtası ile olan coğrafi ve kültürel bağlantıları güçlendirmektedir. Doğu sınırlarında Cezayir, güney bölgelerinde ise Moritanya ile komşuluk ilişkileri bulunmaktadır. Fas ve İspanya arasındaki dar deniz şeridinde yer alan Sebta, Melilla ve Peñón de Alhucemas gibi İspanyol yönetimindeki bölgeler, tarihsel süreçlerde şekillenen karmaşık siyasi durumun bir yansımasıdır.

İklimsel çeşitlilik açısından Fas, coğrafi konumunun bir sonucu olarak farklı iklim tiplerini bünyesinde barındırmaktadır. Kuzey bölgelerde hâkim olan Akdeniz iklimi, kıyı şeridinde ılıman geçişli bir karakteristik sergilerken, batı kıyılarında okyanus etkisi gözlemlenmektedir. Güney bölgelere doğru ilerledikçe çöl ikliminin etkileri artmakta, bu durum ülke içerisindeki iklimsel geçişlerin keskinliğini ortaya koymaktadır. Atlas Dağları'nın varlığı, özellikle Marakeş ve çevresindeki yüksek rakımlı alanlarda kış aylarında yoğun kar yağışlarının yaşanmasına neden olmakta, bu durum da ülkenin iklimsel çeşitliliğini daha da zenginleştirmektedir.

Demografik yapı açısından değerlendirildiğinde, Birleşmiş Milletler'in istatistiksel verilerine göre Fas'ın nüfusu 2021 yılının Şubat ayı itibarıyla yaklaşık 37,2 milyon kişiye ulaşmıştır. Ülkenin yaş ortalamasının 29,5 olması, genç bir nüfus yapısına işaret etmekte ve bu demografik özellik, medya tüketim alışkanlıkları ve kültürel etkileşim dinamikleri açısından önem taşımaktadır. Bu genç nüfus yapısı, özellikle televizyon ve dijital medya içeriklerine olan ilgi ve adaptasyon kapasitesi bağlamında araştırma konusu için kritik bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Fas toplumunun etnik kompozisyonu, zengin bir kültürel mozaik sunmaktadır. Ülkenin yerli halkını oluşturan Amazighler (Berberiler), tarihi süreç içerisinde bölgenin özgün kültürel kimliğini şekillendiren temel bir unsur olarak addedilmektedir. Arap göçleri ile birlikte gelen Arap toplulukları, İslam inancının yayılması ve Arapça dilinin yaygınlaşması sürecinde önemli rol oynamıştır. Endülüs'ten gelen Moriskolar ise, 15. ve 16. yüzyıllarda yaşanan tarihi süreçlerin bir sonucu olarak Fas toplumunun kültürel dokusuna katkıda bulunmuştur. Bu etnik çeşitlilik, farklı dil ve kültürel geleneklerin bir arada yaşadığı kozmopolit bir toplumsal yapının oluşmasını sağlamıştır.

Dini ve mezhepsel yapı bakımından Fas, İslam dininin hâkim olduğu bir ülke karakteri taşımaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu Sünni İslam'ın Maliki mezhebini benimserken, ülkede aynı zamanda Sufizm geleneği de güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Tarihi süreç içerisinde Yahudi toplulukları da Fas toplumunun bir parçası olmuş, özellikle Fez ve Kazablanka gibi şehirlerde önemli toplumsal roller üstlenmişlerdir. Hristiyan azınlık grupları ise sınırlı sayıda olmakla birlikte, ülkenin dini çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır. Sözü edilen dini ve kültürel heterojenlik, toplumsal değerlerin şekillenmesinde ve medya içeriklerine karşı gösterilen tepkilerin çeşitlenmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

3.8.3 Araştırma metodolojisi ve veri toplama süreci

Bu araştırmada, Türk dizilerinin Faslı izleyiciler üzerindeki etkisini sistematik olarak incelemek amacıyla anket formu yöntemi benimsenmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu, Doç. Dr. Sibel Akova Havalı'nın akademik danışmanlığında geliştirilmiş ve uzman değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Anket formunun yapısal organizasyonu dört temel kategoriye ayrılarak, katılımcıların demografik özelliklerinden medya tüketim alışkanlıklarına, kültürel algılarından dizi tercihlerine kadar geniş bir spektrumda veri toplanması hedeflenmiştir.

İlk kategori, katılımcıların demografik profilini ortaya koymayı amaçlamakta ve cinsiyet, yaş grubu, eğitim düzeyi gibi temel sosyo-demografik değişkenleri kapsamaktadır. Bu demografik veriler, araştırma bulgularının analiz edilmesinde kritik öneme sahip olup, farklı toplumsal kesimlerin medya tüketim davranışlarındaki farklılaşmaları anlamak için temel oluşturmaktadır.

İkinci kategori, katılımcıların genel medya kullanım alışkanlıklarına odaklanmaktadır. Bu bölümde televizyon, YouTube ve diğer dijital platformlar arasındaki tercih durumları, günlük televizyon izleme süreleri ve izleme zamanlarına ilişkin detaylı veriler toplanmaktadır. Ayrıca, tercih edilen program türleri ve televizyon izlemeye yönelten motivasyon faktörleri de bu kategori kapsamında incelenmektedir. İnternet üzerinden program takibi yapabilme durumu ve dizilerdeki karakterlerle özdeşleşme düzeyi gibi konular da bu bölümde ele alınmaktadır.

Üçüncü kategori, spesifik olarak Türk dizilerinin Faslı izleyiciler üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Bu bölümde katılımcıların algıladıkları etki düzeyleri, Türk dizilerinin Fas-Türkiye kültürel ilişkilerine katkısı ve bu sürecin nasıl gerçekleştiği gibi konular derinlemesine sorgulanmaktadır.

Dördüncü ve son kategori ise katılımcıların Türk dizilerine yönelik detaylı tercih ve algılarını kapsamaktadır. Bu bölümde müzik, çekim lokasyonları, sanatsal öğeler ve günlük yaşam pratiklerine dair gözlemler incelenmektedir. Tercih edilen dizi türleri ve spesifik dizi başlıkları da bu kategori altında yer almakta, böylece katılımcıların beğeni haritası detaylı şekilde çıkarılmaktadır.

Araştırmanın örneklem büyüklüğü, farklı yaş grupları ve eğitim seviyelerinden 150 Faslı katılımcıdan oluşmaktadır. Bu örneklem kompozisyonu, Fas toplumunun çeşitli kesimlerinden temsilci niteliğinde katılımcıları içermesi açısından önem taşımaktadır. Örneklemen heterojen yapısı, araştırma bulgularının Fas toplumunun genel eğilimlerini yansıtan minyatür bir toplum kesiti olarak değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Bu demografik çeşitlilik, elde edilen verilerin Fas toplumunun farklı katmanlarındaki medya tüketim alışkanlıklarını ve kültürel algılarını daha net bir şekilde ortaya koymasını sağlamaktadır. Sözü edilen bu yaklaşım, katılımcılarla doğrudan etkileşim kurulmasına ve anket sorularının daha detaylı açıklanabilmesine olanak sağlamıştır. Toplanan veriler sistematik bir analiz sürecine tabi tutulmuş ve bulgular detaylı istatistiksel değerlendirmelerle sunulmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, Türk dizilerinin Faslı izleyiciler üzerindeki çok boyutlu etkilerini incelemek ve bu etki mekanizmalarının nasıl işlediğini anlamaktır. Araştırma kapsamında ele alınan ana eksenler, medya tüketim davranışları, kültürel algı değişimleri, toplumsal etkileşim biçimleri, kültürlerarası iletişim süreçleri, kültürel farkındalık düzeyleri ve kimlik inşası süreçleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu tematik çerçeve, Türk televizyon yapımlarının Fas toplumunda yarattığı sosyolojik ve kültürel dönüşümleri sistematik olarak analiz etmeyi hedeflemektedir.

3.9 SPSS ile Anket Sonuçlarının Analizi

Tablo 3.1. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

		n	%
Cinsiyet:	Kadın	109	72.7
	Erkek	41	27.3
	Total	150	100.0

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; kadınların oranı %72,7, erkeklerin oranı ise %27,3'tür.

Tablo 3.2. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı

		n	%
Yaş grubu:	15-23	22	14.7
	24-35	61	40.7
	36-75	67	44.7
	Total	150	100.0

Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde 15-23 yaş grubu kişilerin oranı %14,7, 24-35 yaş grubu kişilerin oranı %40,7, 36-75 yaş grubu kişilerin oranı %44,7'dir.

Tablo 3.3. Eğitim durumlarına göre dağılım

		n	%
Eğitim seviyesi	Lise	37	24.7
	Lisans	69	46.0
	Y.Lisans/Doktora	44	29.3
	Total	150	100.0

Eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde lise mezunu olanların oranı %24,7, lisans mezunu olanların oranı %46, yüksek lisans ve doktora mezunu olanların oranı %29,3'tür.

Tablo 3.4. Günlük TV izleme süresine göre dağılım

	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Günlük tv izleme süresi (dk)	0,0	540,0	87,07	80,69

Günlük TV izleme süresi dağılımı incelendiğinde en az 0, en fazla 540 dk olup ortalama izlenme süresi 87 dk'dır.

Tablo 3.5. Farklı medya araçları izleme süresi dağılımı

		n	%
Farklı medya araçları arasında en sık kullandığınız araç veya araçlar nelerdir?	Sosyal medya araçları	104	69.3
	TV	30	20.0
	Diğer	16	10.7
	Total	150	100.0

Farklı medya araçları arasında en sık kullanılan araçlar incelendiğinde sosyal medya araçları %69,3, TV %20, diğer araçlar ise %10,7 oranında kullanılmaktadır.

Tablo 3.6. Tercih edilen TV programları dağılımı

		n	%
Hangi tür televizyon programlarını izlemeyi daha çok tercih ediyorsunuz?	Hiç	11	7.3
	Dizi/film	42	28.0
	Belgesel	41	27.3
	Haber	15	10.0
	Reality Show	26	17.3
	Spor	9	6.0
	Diğer	6	4.0
	Total	150	100.0

Tercih edilen TV programları dağılımı incelendiğinde hiç izlemeyenlerin oranı %7,3, dizi/film izleyenlerin oranı %, belgesel izleyenlerin oranı %27,3, haber programı izleyenlerin oranı %10, reality show izleyenlerin oranı %17,3, spor programı %6, diğer programlar ise %4 oranında izlenmektedir.

Tablo 3.7. Televizyon ve dizilerin izlenmesini tetikleyen motivasyon kaynakları dağılımı

		n	%
Televizyon ve dizileri izlemenizi tetikleyen motivasyonlar nelerdir?	Yok	19	14.3
	Eğlence/Boş zaman değerlendirme	87	65.4
	Bilgi edinme/öğrenme	27	20.3
	Total	133	100.0

Televizyon ve dizilerin izlenmesini tetikleyen motivasyon kaynakları incelendiğinde herhangi bir motivasyon kaynağı olmadığını belirtenlerin oranı %14,3, eğlence/boş zaman değerlendirme motivasyonu ile izleyenlerin oranı %65,4, bilgi edinme ve öğrenme motivasyonu ile izleyenlerin oranı %20,3'tür.

Tablo 3.8. Televizyon ve dizilerin izlenmesini tetikleyen motivasyon kaynakları

		n	%
Farklı programlarınızı internet üzerinden takip edebiliyor musunuz?	Evet	136	90.7
	Hayır	14	9.3
	Total	150	100.0

Farklı programları internet üzerinden takip edenlerin oranı ise %90,7'dir.

Tablo 3.9. İzlenen dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özelliklerinin katılımcılarla yakınlık düzeyleri

		n	%
İzlediğiniz dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özellikleri sizinle ne kadar yakın?	İlgisi yok	100	69.4
	Biraz	41	28.5
	Fazla	3	2.1
	Total	144	100.0

İzlenen dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özelliklerinin katılımcılarla yakınlık düzeyleri incelendiğinde ilgisi olmadığını belirtenlerin oranı %69,4, biraz yakın olduğunu belirtenlerin oranı %28,5, fazla yakın olduğunu belirtenlerin oranı %2,1'dir.

Tablo 3.10. Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri

		n	%
Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri , sizce nelerdir?	Olumsuz	91	68.4
	Kültür tanıma	42	31.6
	Total	133	100.0

Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri incelendiğinde olumsuz etkilediğini belirtenlerin oranı %68,4 iken olumlu etkilediğini ve kültür tanımaya faydası olduğunu belirtenlerin oranı %31,6'dır.

Tablo 3.11. Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenler

		n	%
Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	69	46.0
	Hayır	41	27.3
	Bilmiyorum	40	26.7
	Total	150	100.0

Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenlerin oranı %46, düşünmeyenlerin oranı %27,3 olup bilmediğini belirtenlerin oranı %26,7'dir.

Tablo 3.12. Faslı İzleyicilerin Türk dizi türü izleme tercihleri Eğitim durumu ile izleme alışkanlık Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkıda bulunduğunu düşünenler

		n	%
Hangi tür Türk dizilerini izlemeyi tercih ediyorsunuz?	Aile	3	2.2
	Tarih	26	19.0
	İzlemiyorum	36	26.3
	Komedi	9	6.6
	Drama	19	13.9
	Romantik	9	6.6
	Diğer	35	25.5
	Total	137	100.0

Katılımcıların izlemeyi tercih ettikleri türk dizi türleri incelendiğinde izlemeyenlerin oranı %26,3'tür. Aile dizileri %2,2, tarih dizileri %19, komedi %6,6, drama %13,9, romantik %6,6, diğer dizi türleri ise %25,5 oranında izlenmektedir.

Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer öyleyse, bu iletişim nasıl sağlanıyor? sorusuna verilen yanıtlar analiz edildiğinde; katılımcıların önemli bir bölümü, Türk dizilerinin iki ülke halkı arasındaki etkileşimi olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir. Yanıtların yaklaşık %38'i olumlu, %7'si olumsuz, %54'ü ise nötr ya da kararsız bir tutum sergilemektedir. Bu durum, genel olarak Türk dizilerinin kültürel iletişim açısından çoğunlukla olumlu algılandığını, ancak bazı katılımcıların bu etki konusunda emin olmadıklarını göstermektedir.

Veri setinde en sık geçen kelimeler “Türk”, “Fas”, “kültürünü”, “dizileri”, “iletişim”, “tanımak” ve “arasında” gibi sözcüklerdir. Bu kelimeler, yanıtların büyük kısmının iki ülke kültürlerinin birbirini tanıması ve dizilerin bu tanışma sürecinde aracı bir rol üstlenmesi üzerine yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Ayrıca “bilmiyorum” ve “hayır” gibi ifadelerin de sıkça yer alması, bazı katılımcıların bu konuda net bir fikir sahibi olmadıklarını düşündürmektedir.

Tematik analiz sonuçlarına göre yanıtlar dört ana tema altında toplanmıştır. İlgili ana temalar ise: “kültürel etkileşim”, “dil ve medya”, “turizm ve ülke tanıtımı” ve “duygusal bağ” şeklinde yer edinmektedir. Katılımcıların büyük kısmı, Türk dizilerinin kültürel etkileşim ve medya aracılığı ile iletişimi geliştirdiğini, Fas halkının Türk kültürünü, yaşam tarzını, kültürünü ve değerlerini daha yakından tanımasını sağladığını belirtmiştir. “Turizm” temasına değinen az sayıda katılımcı ise dizilerin Türkiye'yi ziyaret etme isteğini artırdığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak, katılımcı görüşleri Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişimi güçlendirdiği yönündedir. Diziler, yalnızca eğlence aracı olmanın ötesinde, iki toplum

arasında kültürel köprü kuran, karşılıklı anlayış ve yakınlaşmayı destekleyen bir iletişim kanalı olarak değerlendirilmektedir.

Türk dizilerini izlerken dinlenen müzikle ilgili özel gözlemler, dizilerin çekim mekânlarının seçimi, bireylerin sanat ile ilişkisi ve dizilerdeki oyuncuların günlük yaşam pratikleri hakkındaki görüşler incelendiğinde; Türk dizileri, müzik kullanımı, mekân seçimi, bireyin sanatla ilişkisi ve oyuncuların günlük yaşam pratikleri gibi çok boyutlu unsurlar aracılığıyla izleyici üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Dizilerin müzikal atmosferi, duygusal yoğunluğu artırarak sahneler derinlik katmakta ve izleyicinin hikâyeye olan bağını güçlendirmektedir. Bu müzikler, dizilerin kültürel kimliğini pekiştiren ve bazen de dizinin kendisiyle özdeşleşen özel birer kimlik unsuru haline gelmektedir. Çekim mekânlarının seçimi ise, genellikle İstanbul'un tarihi dokusunu, lüks semtlerini ya da Anadolu'nun doğal güzelliklerini öne çıkararak, bir yandan Türkiye'nin görsel zenginliğini küresel izleyiciye sunmakta, diğer yandan da dizideki karakterlerin toplumsal ve ekonomik statülerini görsel olarak desteklemektedir. Bu mekânlar, yalnızca sahne değil, aynı zamanda hikâyenin atmosferini ve inandırıcılığını belirleyen kritik bileşenlerdir. Bireyin sanatla ilişkisi bağlamında, Türk dizileri kitleler için popüler kültür aracılığıyla sanatsal bir deneyim sunmakta, estetik algılarını etkilemekte ve modernleşme/gelenek çatışması gibi toplumsal temaları sanatın bir formu olarak işlemektedir. Son olarak, dizilerin oyuncularının günlük yaşam pratikleri, sosyal medya ve magazin aracılığıyla sürekli gözlemlendiği için, bu figürler izleyiciler için birer rol model veya tartışma konusu olabilmektedir. Türk dizilerinde yer edinen kurgusal karakterler ile gerçek yaşamdaki pratikler arasındaki ayrım bulanıklaşarak, toplumsal normlar ve yaşam tarzları üzerinde dolaylı bir etki yaratmaktadır. Bu dört ana unsur, Türk dizilerinin sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda önemli bir kültürel, sosyal ve estetik aracı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Eğitim durumu ile sorulara verilen cevaplar arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 3.13. Eğitim Durumu Eğitim durumu ile izleme alışkanlıkları ilişkiler

		Eğitim						p
		Lise		Lisans		Y.Lisans/Doktora		
		N	%	N	%	n	%	
Farklı medya araçları arasında en sık kullandığınız araç veya araçlar nelerdir?	sosyal medya araçları	20	54,1%	52	75,4%	32	72,7%	0,001
	TV	11	29,7%	16	23,2%	3	6,8%	
	Diğer	6	16,2%	1	1,4%	9	20,5%	
Hangi tür televizyon programlarını izlemevi daha çok tercih ediyorsunuz?	Hiç	4	10,8%	2	2,9%	5	11,4%	0,543
	Dizi/film	9	24,3%	21	30,4%	12	27,3%	
	Belgesel	14	37,8%	18	26,1%	9	20,5%	
	Haber	3	8,1%	9	13,0%	3	6,8%	

	Reality Show	4	10,8%	12	17,4%	10	22,7%	
	Spor	1	2,7%	4	5,8%	4	9,1%	
	Diğer	2	5,4%	3	4,3%	1	2,3%	
Televizyon ve dizileri izlemenizi tetikleyen motivasyonlar nelerdir?	Yok	4	12,5%	10	16,4%	5	12,5%	0,207
	Eğlence/Boş zaman değerlendirme	18	56,3%	44	72,1%	25	62,5%	
	Bilgi edinme/öğrenme	10	31,3%	7	11,5%	10	25,0%	
Farklı programlarınızı internet üzerinden takip edebiliyor musunuz?	Evet	33	89,2%	65	94,2%	38	86,4%	0,354
	Hayır	4	10,8%	4	5,8%	6	13,6%	
İzlediğiniz dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özellikleri sizinle ne kadar yakın?	İlgisi yok	19	54,3%	50	75,8%	31	72,1%	0,118
	Biraz	14	40,0%	16	24,2%	11	25,6%	
	Fazla	2	5,7%	0	0,0%	1	2,3%	
Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri sizce nelerdir?	Olumsuz	24	70,6%	46	79,3%	21	51,2%	0,012
	Kültür tanıma	10	29,4%	12	20,7%	20	48,8%	
Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	16	43,2%	31	44,9%	22	50,0%	0,862
	Hayır	9	24,3%	21	30,4%	11	25,0%	
	Bilmiyorum	12	32,4%	17	24,6%	11	25,0%	
Hangi tür Türk dizilerini izlemeyi tercih ediyorsunuz?	Aile	2	5,4%	1	1,6%	0	0,0%	0,008
	Tarih	5	13,5%	10	16,1%	11	28,9%	
	İzlemiyorum	10	27,0%	19	30,6%	7	18,4%	
	Komedi	0	0,0%	2	3,2%	7	18,4%	
	Drama	6	16,2%	10	16,1%	3	7,9%	
	Romantik	0	0,0%	5	8,1%	4	10,5%	
	Diğer	14	37,8%	15	24,2%	6	15,8%	

Buna göre eğitim durumu ile en sık kullanılan araçlar, “Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri sizce nelerdir?”, ve “Hangi tür Türk dizilerini izlemeyi tercih ediyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

En sık kullanılan medya araçları ile eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde; lise mezunlarında sosyal medya araçları %54,1, TV %29,7, diğer araçlar %16,2 oranında kullanılmaktadır. Lisans mezunlarında sosyal medya araçları %75,4, TV %23,2, diğer araçlar %1,4 oranında kullanılmaktadır. Y.Lisans/Doktora mezunlarında sosyal medya araçları %72,7, TV %6,8, diğer araçlar %20,5 oranında kullanılmaktadır.

“Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri sizce nelerdir? “ sorusuna verilen cevaplar ile eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde; lise mezunlarında olumsuz cevabı verenlerin oranı %70,6, kültür tanıma cevabı verenlerin oranı %29,4’tür. Lisans mezunlarında olumsuz cevabı verenlerin oranı %79,3, kültür tanıma cevabı verenlerin oranı %20,7, yüksek lisans doktora mezunlarında olumsuz cevabı verenlerin oranı %51,2, kültür tanıma cevabı verenlerin oranı %48,8’dir.

İzlenilen dizi türleri ile eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde; lise mezunlarında Aile dizileri %5,4, tarih dizileri %13,59, komedi %0, drama %16,2, romantik %0, diğer dizi türleri ise %37,8 oranında izlenmektedir. Lisans mezunlarında Aile dizileri %1,6, tarih dizileri %16,1, komedi %3,2, drama %16,1, romantik %8,1, diğer dizi türleri ise %24,2 oranında izlenmektedir. Y.Lisans/doktora mezunlarında Aile dizileri %0, tarih dizileri %28,9, komedi %18,4, drama %7,9, romantik %10,5, diğer dizi türleri ise %15,8 oranında izlenmektedir.

Güvenirlilik analizi

Tablo 3.14. Cronbach's Alpha ve Madde Sayısı

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
0,834	15

Çalışmadan elde edilen chronbach alfa katsayısı 0,834 olduğu için çalışmanın yüksek derecede güvenilir olduğu söylenir.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA, İng. Exploratory Factor Analysis – EFA) özellikle ölçek geliştirme ve anketlerin yapısal geçerliliğini inceleme süreçlerinde kullanılan güçlü bir istatistiksel tekniktir. Temel amacı, bir anket ya da testte yer alan çok sayıda değişkenin (soru veya madde) aslında daha az sayıda temel boyut (faktör) altında toplanıp toplanmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışmada herhangi bir ölçek kullanılmadığı için açımlayıcı faktör analizi kullanılmasını gerektirecek bir durum bulunmamaktadır.

4. TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER

4.1 Tartışma

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, Türk dizilerinin Fas toplumunda yarattığı etkilerin çok katmanlı ve karmaşık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın nicel ve nitel verileri bir araya getirildiğinde, Fas izleyicilerinin Türk medya içerikleriyle kurdukları ilişkinin basit bir kabul veya ret mekanizması değil, derin bir kültürel müzakere süreci olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.1 Yumuşak güç projeksiyonu ve kültürel hegemonyanın yeniden yapılanması

Araştırma bulguları, Türk dizilerinin Fas televizyon pazarında uzun yıllardır süregelen Meksika ve Mısır yapımlarının dominasyonunu kırdığını ve yeni bir hegemonik konum elde ettiğini göstermektedir. Özellikle “Samhini” (Beni Affet) dizisinin sekiz yıl boyunca 4 milyondan fazla izleyiciye ulaşması, Türk kültürel ürünlerinin yumuşak güç aracı olarak ne denli etkili olduğunu somutlaştırmaktadır.

Bu hegemonik konumun elde edilmesi, Joseph Nye’nin yumuşak güç teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’nin askeri veya ekonomik baskı kullanmadan, kültürel cazibesi yoluyla etki alanını genişlettiğini göstermektedir. Diziler aracılığıyla Türk kültürünün, tarihinin, değerlerinin ve modern yaşam tarzının Fas toplumuna tanıtılması, geleneksel diplomasi araçlarının ötesinde bir etkileme kapasitesi yaratmaktadır.

Ancak bu başarının kritik bir boyutu göz ardı edilmemelidir: Türk dizilerinin Fas’taki popülaritesi, salt kültürel yakınlıktan değil, aynı zamanda yüksek prodüksiyon kalitesi, güçlü senaryo yapıları ve profesyonel oyunculuk performanslarından da kaynaklanmaktadır. Bu durum, yumuşak gücün sadece kültürel benzerliklerle değil, teknik mükemmeliyetle de desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.1.2 Kültürel paradoks: yüksek tüketim ve eleştirel direnç

Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu, katılımcıların %88,3’ünün Türk dizilerini düzenli olarak izlemelerine rağmen, %68,4’ünün bu içeriklerin olumsuz sosyo-kültürel etkiler yarattığını düşünmesi gerçekliği oluşturmaktadır. Bu paradoksal durum, Fas izleyicilerinin, Türk dizilerini medya tüketiminde pasif alıcılar değil, aktif ve eleştirel değerlendiriciler olduğunu göstermektedir.

Bu çelişki, Stuart Hall'ın “kodlama-kod çözme” (encoding-decoding) modeli çerçevesinde yorumlanabilir. Faslı izleyiciler, Türk dizilerinin sunduğu içerikleri eğlence ve estetik tatmin için tüketirken, aynı zamanda bu içeriklere karşı “müzakereli okuma” (negotiated reading) veya “muhalif okuma” (oppositional reading) pratikleri sergilemektedirler. İzleyiciler, dizilerdeki anlatıları kendi kültürel değerleriyle karşılaştırmakta, bazı unsurları kabul ederken diğerlerini reddetmektedirler.

Özellikle dizilerde sunulan seküler yaşam tarzları, kadın-erkek ilişkileri, giyim-kuşam tarzları ve tüketim alışkanlıkları, Fas toplumunun muhafazakar ve geleneksel İslami değerleriyle çatışma yaratmaktadır. Nitel analizde ortaya çıkan “ahlaki değerlerde aşınma” ve “kimlik kaybı endişesi” temaları, bu kültürel çatışmanın izleyiciler tarafından nasıl algılandığını göstermektedir.

Katılımcıların %69,4'ünün dizi karakterleriyle özdeşleşme konusunda ilgisiz olması, bu kültürel mesafeyi daha da belirgin kılmaktadır. İzleyiciler, dizilerdeki karakterleri kendilerine rol model olarak görmemekte, aksine onları “öteki” olarak konumlandırmaktadırlar. Bu bulgu, kültürel yakınlık teorisinin sınırlarını göstermekte ve ortak İslami değerlerin her zaman güçlü özdeşleşme yaratmadığını ortaya koymaktadır.

4.1.3 Eğitim düzeyinin aracı rolü ve eleştirel medya okuryazarlığı

Araştırmanın istatistiksel analizleri, eğitim düzeyinin medya tüketim alışkanlıkları ($p=0.001$), tür tercihleri ($p=0.008$) ve etki algıları ($p=0.012$) üzerinde anlamlı farklılaşmalar yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramı çerçevesinde yorumlanabilir.

Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, medya içeriklerini daha eleştirel bir perspektifle değerlendirmekte, ancak paradoksal olarak Türk dizilerinin kültürel iletişime katkısını da daha yüksek oranda (%48,8) kabul etmektedirler. Bu durum, eğitilmiş izleyicilerin bir yandan dizilerdeki olumsuz unsurları fark edip eleştirebildiklerini, diğer yandan kültürlerarası etkileşimin olumlu potansiyelini de görebildiklerini göstermektedir.

Özellikle yüksek lisans ve doktora mezunlarının tarihi dizilere olan belirgin ilgisi (%28,9), bu grubun Osmanlı mirası ve İslami liderlik temalarına daha duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Türk yumuşak gücünün en etkili alanının modern ve seküler temalar değil, ortak tarihsel ve medeniyetsel kökler olduğunu göstermektedir.

Eğitimli izleyicilerin medya okuryazarlığı düzeylerinin yüksek olması, onların medya içeriklerini ideolojik analizle değerlendirebildiklerini, temsillerin ardındaki güç ilişkilerini görebildiklerini ve kültürel hegemonyaya karşı direniş kapasitesi geliştirebildiklerini ortaya koymaktadır.

4.1.4 Dijital dönüşüm ve izleyici özerkliği

Katılımcıların %90,7'sinin programları internet üzerinden takip etmesi, medya tüketiminde yaşanan paradigmatik dönüşümü göstermektedir. Dijital platformların yükselişi, izleyicilere geleneksel yayıncılık modellerinin sunmadığı özerklik ve esneklik sağlamaktadır.

Bu dönüşüm, Henry Jenkins'in "katılımcı kültür" (participatory culture) kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Dijital platformlar, izleyicilerin pasif alıcılardan aktif içerik seçicilerine dönüşmesini mümkün kılmakta, izledikleri içerikleri, zamanı ve platformu kendilerinin belirlemelerine olanak tanımaktadır. Bu özerklik, izleyicilerin kültürel içeriklerle kurdukları ilişkiyi daha seçici ve bilinçli hale getirmektedir.

Ancak dijital dönüşümün bir diğer sonucu, içerik erişiminin kolaylaşmasıyla birlikte kültürel sınırların daha geçirgen hale gelmesidir. Geleneksel televizyon yayıncılığında devlet kurumlarının uygulayabildiği kültürel filtreleme ve içerik düzenleme mekanizmaları, dijital platformlarda zayıflamaktadır. Bu durum, yerel kültürel değerlerin korunması konusunda yeni zorluklar yaratmaktadır.

4.1.5 Kültürel hibridizasyon ve seçici alımlama

Araştırma bulguları, Fas toplumunda Türk dizileri aracılığıyla bir kültürel hibridizasyon sürecinin yaşandığını göstermektedir. Homi Bhabha'nın "üçüncü alan" (third space) kavramı, bu süreci anlamak için uygun bir teorik çerçeve sunmaktadır.

Faslı izleyiciler, Türk dizilerindeki kültürel unsurları ne tamamen kabul etmekte ne de tamamen reddetmektedirler. Aksine, bu unsurları kendi kültürel bağlamlarına göre yeniden yorumlamakta, bazılarını benimseyip bazılarını reddetmekte, böylece yeni hibrit kültürel formlar yaratmaktadırlar.

Katılımcıların %46,0'sının Türk dizilerini kültürel iletişime katkı sağlayan bir araç olarak görmesi, ancak aynı zamanda %68,4'ünün olumsuz etki bildirmesi, bu hibridizasyon sürecinin çelişkili doğasını göstermektedir. İzleyiciler, kültürlerarası etkileşimin faydalarını kabul ederken, aynı zamanda kendi kültürel kimliklerini koruma endişesi taşımaktadırlar.

Nitel verilerde ortaya çıkan “kültürel zenginlik”, “turizm artışı” ve “ortak değerlerin keşfi” gibi olumlu temalar, hibridizasyonun yapıcı yönlerini yansıtırken; “kimlik kaybı”, “değerlerde aşınma” ve “kültürel yabancılaşma” gibi olumsuz temalar, direniş alanlarını göstermektedir.

4.1.6 Medya emperyalizmi teorisinin yeniden değerlendirilmesi

Klasik medya emperyalizmi teorisi, merkez ülkelerin medya içeriklerinin çevre ülkelerde tek yönlü, deterministik ve homojenleştirici etkiler yarattığını öne sürmektedir. Ancak bu araştırmanın bulguları, bu teorinin güncel küresel medya akışı koşullarında yeniden yorumlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Fas örneğinde, Türk dizilerinin yüksek tüketim oranlarına rağmen güçlü bir kültürel direnişle karşılaşması, izleyicilerin pasif alıcılar olmadığını göstermektedir. John Tomlinson’ın “kültürel emperyalizm ötesi” (beyond cultural imperialism) yaklaşımı, bu durumu daha iyi açıklamaktadır. Küreselleşme süreçlerinde kültürel akışlar tek yönlü değil, çok yönlü ve karmaşıktır; yerel aktörler bu akışları kendi bağlamlarına göre yeniden yorumlamakta ve dönüştürmektedirler.

Arjun Appadurai’nin “küresel kültürel akışlar” (global cultural flows) teorisi de bu durumu desteklemektedir. Medyascapes (medya manzaraları) ve ideoscapes (ideoloji manzaraları), farklı coğrafyalarda farklı şekillerde alımlanmakta ve yerel bağlamlarda yeni anlamlar kazanmaktadır.

4.1.7 Kültürel yakınlık ve evrensellik arasındaki gerilim

Straubhaar’ın kültürel yakınlık hipotezi, izleyicilerin kendi kültürlerine yakın medya içeriklerini tercih ettiğini öne sürmektedir. Araştırma bulguları, bu hipotezi kısmen desteklemekte, ancak aynı zamanda sınırlarını da göstermektedir.

Bir yandan, Faslı izleyicilerin Türk dizilerine olan ilgisi, ortak İslami değerler, benzer aile yapıları ve tarihsel bağlarla açıklanabilmektedir. Özellikle tarihi dizilere olan yüksek ilgi, Osmanlı mirası ve ortak medeniyetsel kökenlere duyulan özlemi yansıtmaktadır.

Diğer yandan, izleyicilerin %69,4’ünün karakterlerle özdeşleşme konusunda ilgisiz olması ve %68,4’ünün olumsuz etki algısı, kültürel yakınlığın her zaman güçlü kabul ve özdeşleşme yaratmadığını göstermektedir. Bu bulgular, kültürel yakınlığın yanı sıra prodüksiyon kalitesi, senaryo gücü ve evrensel temaların da önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

İzleme motivasyonları açısından eğlence ve boş zaman değerlendirmenin (%65,4) ön plana çıkması, izleyicilerin içerik tercihlerinde kültürel faktörler kadar pragmatik ve hedonik faktörlerin de belirleyici olduğunu göstermektedir.

4.1.8 Ekonomik ve diplomatik yansımalar

Araştırma, medya içeriklerinin sadece kültürel değil, aynı zamanda ekonomik ve diplomatik yansımaları olduğunu da ortaya koymaktadır. Türk dizilerinin Fas'taki popülaritesi, Faslı turistlerin Türkiye'ye olan ilgisini artırmakta, Türk ürünlerine talebi yükseltmekte ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Fas-Türkiye ticaret hacminin 2003'te 700 milyon dolardan 2023'te 4,4 milyar dolara yükselmesi, medya diplomasisinin ekonomik faydalarını somut şekilde göstermektedir. Bu artışın tamamını medya etkisine atfetmek mümkün olmasa da, kültürel yakınlaşmanın ekonomik işbirliği için uygun zemin hazırladığı açıktır.

Katılımcıların %46,0'sının Türk dizilerini kültürel iletişime katkı sağlayan bir araç olarak görmesi, medyanın toplumlar arası köprü kurma işlevini yerine getirdiğini göstermektedir. Ancak bu olumlu algının yanında var olan yüksek eleştiri düzeyi, medya diplomasisinin her zaman istenen yönde sonuç vermediğini ve beklenmedik dirençlerle karşılaşabileceğini ortaya koymaktadır.

4.1.9 Toplumsal cinsiyet ve medya tüketimi

Örnekleme kadın katılımcıların yüksek oranı (%72,7), Türk dizilerinin Fas'ta öncelikli olarak kadın izleyici kitlesine hitap ettiğini göstermektedir. Bu durum, dizilerin tematik içeriklerinin (romantizm, aile ilişkileri, duygusal dramlar) kadın izleyicilerin ilgisini daha fazla çektiğini ortaya koymaktadır.

Ancak bu bulgu, toplumsal cinsiyet rolleri ve medya tüketimi arasındaki ilişki açısından daha derin sorgulamaları gündeme getirmektedir. Kadınların ev içi rolleri ve boş zaman kullanımları, televizyon izleme alışkanlıklarını şekillendirmektedir. Ayrıca, dizilerdeki kadın karakterlerin temsili, Faslı kadın izleyicilerin kimlik inşası ve özgürleşme beklentileri üzerinde karmaşık etkiler yaratabilmektedir.

Bu tartışma bölümü, araştırma bulgularının çok katmanlı ve karmaşık doğasını ortaya koymaktadır. Türk dizilerinin Fas toplumundaki etkisi, basit bir başarı veya başarısızlık hikayesi olarak değerlendirilemez. Aksine, bu etki kabullenme ve direnç, yakınlaşma ve mesafe, hayranlık ve eleştiri arasında dalgalanan dinamik bir süreçtir.

Bulgular, küresel medya akışlarının yerel bağlamlarda nasıl alımlandığının, izleyicilerin ne kadar aktif ve eleştirel olduklarının ve kültürel değişim süreçlerinin ne denli karmaşık olduğunun altını çizmektedir. Bu karmaşıklık, medya çalışmaları alanında daha nüanslı, bağlamsallaştırılmış ve eleştirel teorik çerçevelerin geliştirilmesi ihtiyacını gündeme getirmektedir.

4.2 Sonuç

Bu yüksek lisans tez çalışması, Türk dizilerinin Fas izleyicisi üzerindeki çok boyutlu etkilerini sistematik ve bilimsel bir yaklaşımla incelemiş, nicel ve nitel verileri birleştiren karma yöntem yaklaşımıyla kapsamlı bulgular elde etmiştir. Araştırmanın temel sorunsalı olan “Türk dizilerinin Fas toplumunda yarattığı kültürel rezonansın kaynakları nelerdir?” sorusu, toplanan veriler ve yapılan analizler ışığında çok katmanlı bir şekilde yanıtlanmıştır.

4.2.1 Temel bulgular ve genel değerlendirme

Araştırmanın en önemli bulgusu, Fas toplumunda Türk dizilerine yönelik paradoksal bir tutumun varlığıdır. Katılımcıların %88,3’ü Türk dizilerini düzenli olarak izlerken, %68,4’ü bu içeriklerin olumsuz sosyo-kültürel etkiler yarattığını düşünmektedir. Bu çelişkili durum, Fas izleyicilerinin medya tüketimine yönelik karmaşık ve çok katmanlı bir ilişki kurduklarını göstermektedir.

Bu paradoks, izleyicilerin eğlence ihtiyacı ile kültürel kaygıları arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. Faslı izleyiciler, Türk dizilerini estetik tatmin, boş zaman değerlendirme ve eğlence amaçlı tüketirken, aynı zamanda bu içeriklerin yerel değerler, geleneksel aile yapısı ve kültürel kimlik üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler konusunda endişe duymaktadırlar.

Araştırma, Türk dizilerinin Fas televizyon pazarında hegemonik bir konum elde ettiğini ortaya koymuştur. Uzun yıllardır süregelen Meksika ve Mısır yapımlarının dominasyonunu kıran Türk dizileri, özellikle “Samhini” (Beni Affet) gibi fenomen olmuş yapımlarla milyonlarca izleyiciye ulaşmıştır. Bu başarı, Türkiye'nin kültürel yumuşak güç projeksiyonunun Mağrip bölgesinde ne denli etkili olduğunu göstermektedir.

4.2.2 Demografik faktörlerin belirleyici rolü

Araştırmanın istatistiksel analizleri, demografik faktörlerin medya tüketim alışkanlıkları, içerik tercihleri ve etki algıları üzerinde anlamlı farklılaşmalar yarattığını ortaya koymuştur. Özellikle eğitim düzeyinin, izleme sıklığı ($p=0.001$), tür tercihleri ($p=0.008$) ve etki algıları ($p=0.012$)

üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler göstermesi, kültürel sermaye kavramının medya tüketimi açısından önemini vurgulamaktadır.

Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, özellikle tarihi temalı dizilere yoğun ilgi göstermekte (%28,9) ve medya içeriklerini daha eleştirel bir perspektifle değerlendirmektedirler. Bu grup, bir yandan Türk dizilerinin kültürel iletişime katkısını daha yüksek oranda (%48,8) kabul ederken, diğer yandan olumsuz etkilere dair farkındalıkları da yüksektir (%51,2).

Bu bulgu, eğitilmiş izleyicilerin medya okuryazarlığı seviyelerinin yüksek olduğunu, içerikleri ideolojik analize tabi tutabildiklerini ve kültürel hegemonyaya karşı direniş kapasitesi geliştirebildiklerini göstermektedir.

4.2.3 Kültürel yakınlık ve tarihsel bağların rolü

Araştırma, katılımcıların tarihi dizilere olan belirgin ilgisinin (%19,0), ortak İslami değerler ve Osmanlı mirası gibi tarihsel bağlardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, kültürel yakınlık teorisini desteklemekte ve izleyicilerin medya tercihlerinde kültürel ve tarihsel faktörlerin önemli rol oynadığını göstermektedir.

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Fas üzerindeki tarihsel etkisi, ortak İslami medeniyetsel kökler ve benzer toplumsal değerler, Faslı izleyicilerin Türk dizilerindeki tarihi anlatılara yakınlık duymasına neden olmaktadır. Bu diziler, izleyicilere kendi geçmişleriyle bağ kurma ve ortak tarihsel mirası yeniden keşfetme fırsatı sunmaktadır.

Ancak, katılımcıların %69,4'ünün dizi karakterleriyle özdeşleşme konusunda ilgisiz olması, kültürel yakınlığın her zaman güçlü özdeşleşme yaratmadığını göstermektedir. Bu durum, ortak kültürel kökenlere rağmen, dizilerde sunulan modern ve seküler yaşam tarzlarının Fas toplumunun geleneksel değerleriyle uyuşmadığını ortaya koymaktadır.

4.2.4 Dijital dönüşüm ve izleyici özerkliği

Katılımcıların %90,7'sinin programları internet üzerinden takip etmesi, medya tüketiminde yaşanan paradigmatik dönüşümü somut şekilde göstermektedir. Geleneksel televizyon yayıncılığından dijital platformlara geçiş, izleyicilere içerik seçimi, izleme zamanı ve platform tercihi konularında özerklik sağlamaktadır.

Bu dijital dönüşüm, izleyicilerin pasif alıcılardan aktif medya kullanıcılarına evrilmesi sürecini hızlandırmış ve kültürel içeriklere erişimde coğrafi sınırları ortadan kaldırmıştır. Ancak bu

durum, yerel kültürel değerlerin korunması ve içerik düzenleme mekanizmalarının etkinliği açısından yeni zorluklar yaratmaktadır.

4.2.5 Kültürel hibridizasyon süreci

Araştırma bulguları, Fas toplumunda Türk dizileri aracılığıyla bir kültürel hibridizasyon sürecinin yaşandığını göstermektedir. Faslı izleyiciler, Türk dizilerindeki kültürel unsurları ne tamamen kabul etmekte ne de tamamen reddetmektedirler. Aksine, seçici alımlama pratikleri sergileyerek, bazı unsurları kendi kültürel bağlamlarına göre yeniden yorumlamakta ve benimsemektedirler.

Nitel analizde ortaya çıkan temalar, bu hibridizasyon sürecinin çift yönlü doğasını göstermektedir. Bir yandan “kültürel zenginlik”, “turizm artışı”, “dil öğrenme motivasyonu” ve “ortak değerlerin keşfi” gibi olumlu temalar; diğer yandan “ahlaki değerlerde aşınma”, “kimlik kaybı endişesi”, “geleneksel yapının tehdidi” ve “kültürel yabancılaşma” gibi olumsuz temalar bir arada bulunmaktadır.

Bu çift yönlü yapı, küresel medya akışlarının yerel kültürler üzerinde homojenleştirici değil, hibridize edici etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

4.2.6 Yumuşak güç ve medya diplomasisi

Araştırma, Türk dizilerinin Türkiye’nin bölgesel düzeyde kültürel yumuşak güç projeksiyonunun başarılı bir örneğini oluşturduğunu göstermektedir. Diziler aracılığıyla Türk kültürünün, tarihinin, değerlerinin ve yaşam tarzının Fas toplumuna tanıtılması, geleneksel diplomasi araçlarının ötesinde bir etkileme kapasitesi yaratmaktadır.

Katılımcıların %46,0’sının Türk dizilerini Fas-Türkiye arasında kültürel iletişime katkı sağlayan bir araç olarak görmesi, medya diplomasisinin olumlu potansiyelini göstermektedir. Ancak aynı zamanda var olan yüksek eleştiri düzeyi (%68,4), yumuşak gücün her zaman istenen yönde işlemediğini ve kültürel dirençle karşılaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Araştırma, Türk yumuşak gücünün en etkili alanının modern ve seküler temalar değil, ortak tarihsel ve medeniyetsel kökler olduğunu göstermiştir. Eğitimli izleyicilerin tarihi dizilere olan yoğun ilgisi, Türkiye’nin bu alanda sahip olduğu kültürel sermayenin değerini ortaya koymaktadır.

4.2.7 Ekonomik yansımalar

Araştırma, Türk dizilerinin sadece kültürel değil, aynı zamanda ekonomik yansımaları olduğunu da ortaya koymuştur. Fas-Türkiye ticaret hacminin 2003'te 700 milyon dolardan 2023'te 4,4 milyar dolara yükselmesi, kültürel yakınlaşmanın ekonomik işbirliği için uygun zemin hazırladığını göstermektedir.

Türk dizilerinin Faslı turistlerin Türkiye'ye olan ilgisini artırması, Türk ürünlerine talebi yükseltmesi ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine dolaylı katkı sağlaması, medya içeriklerinin ekonomi politik boyutunu vurgulamaktadır.

4.2.8 Teorik katkılar

Araştırma, medya ve kültür çalışmaları alanına önemli teorik katkılar sunmaktadır:

Medya Emperyalizmi Teorisinin Yeniden Değerlendirilmesi: Klasik medya emperyalizmi teorisinin öne sürdüğü tek yönlü ve deterministik etki modeli, bu araştırmanın bulgularıyla sorgulanmaktadır. Faslı izleyicilerin aktif, seçici ve eleştirel alımlama pratikleri, yerel aktörlerin küresel medya akışları karşısında edilgen olmadıklarını göstermektedir.

Kültürel Yakınlık Teorisinin Nüanslandırılması: Araştırma, kültürel yakınlığın önemini teyit etmekle birlikte, bu teorisinin sınırlarını da göstermektedir. Ortak kültürel kökenler her zaman güçlü kabul ve özdeşleşme yaratmamakta, prodüksiyon kalitesi, senaryo gücü ve evrensel temaların da önemli rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Hibridizasyon ve Seçici Alımlama: Araştırma, küresel medya içeriklerinin yerel bağlamlarda nasıl hibridize edildiğini ve izleyicilerin seçici alımlama pratikleriyle kültürel müzakere süreçleri yürüttüklerini ampirik olarak kanıtlamaktadır.

4.2.9 Literatüre katkı

Bu araştırma, Türkiye'de Türk dizilerinin Mağrip bölgesindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceleyen nadir çalışmalardan biridir.

4.3 Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve ortaya çıkan teorik tartışmalar ışığında, hem politika yapıcılar ve uygulayıcılar için hem de gelecek akademik araştırmalar için çeşitli öneriler sunulabilir.

4.3.1 Politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öneriler

Türk Medya Sektörü ve İçerik Üreticileri İçin :

1. Kültürel Hassasiyete Duyarlı İçerik Üretimi: Araştırma bulguları, Türk dizilerinin Fas'ta yüksek izlenme oranlarına rağmen önemli kültürel direnişle karşılaştığını göstermektedir. İçerik üreticileri, hedef kültürlerin değer sistemlerini, geleneksel yapılarını ve hassasiyetlerini dikkate alan daha dengeli ve kültürel açıdan duyarlı içerikler geliştirebilirler. Özellikle seküler yaşam tarzlarının sunumunda daha nüanslı yaklaşımlar benimsenebilir.

2. Tarihsel ve Kültürel İçeriklere Öncelik: Eğitimli Faslı izleyicilerin tarihi dizilere olan yoğun ilgisi (%28,9), ortak İslami ve Osmanlı tarihini konu alan içeriklerin daha fazla üretilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür içerikler, hem kültürel yakınlık yaratmakta hem de daha az direnişle karşılaşmaktadır.

3. Yerelleştirme Stratejilerinin Geliştirilmesi: Dublaj süreçlerinde sadece dilsel çeviri değil, kültürel uyarlama da dikkate alınmalıdır. Yerel kültürel kodlara uygun olmayan sahnelerin düzenlenmesi veya bağlamsal açıklamaların eklenmesi, içeriklerin daha iyi alımlanmasını sağlayabilir.

4.3.2 Türk dış politikası ve kültürel diplomasi kurumları için

1. Yumuşak Güç Stratejilerinin Yeniden Yapılandırılması: Araştırma, yumuşak gücün her zaman istenen yönde işlemediğini göstermektedir. Türkiye'nin Mağrip bölgesindeki kültürel diplomasi stratejileri, sadece popüler kültür ürünlerine değil, eğitim, akademik değişim, kültürel etkinlikler ve sivil toplum işbirliklerine de odaklanmalıdır.

2. İzleme ve Değerlendirme Mekanizmalarının Kurulması: Türk dizilerinin farklı ülkelerdeki etkilerini sistematik olarak izleyen ve değerlendiren araştırma birimleri oluşturulabilir. Bu sayede, hangi içerik türlerinin hangi kültürlerde daha etkili olduğu anlaşılabilir ve stratejiler buna göre şekillendirilebilir.

3. Kültürel İletişim Programlarının Güçlendirilmesi: Medya içeriklerinin yarattığı ilginin, somut kültürel işbirliği programlarına dönüştürülmesi önemlidir. Türkçe dil kursları, kültür merkezleri, öğrenci değişim programları ve ortak kültürel projeler, medya aracılığıyla oluşan ilgiyi derinleştirebilir.

4.3.3 Fas Kùltür ve medya politikaları için

1. Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Yaygınlaştırılması: Özellikle genç nesillere yönelik medya okuryazarlığı programları geliştirilmelidir. İzleyicilerin medya içeriklerini eleştirel olarak değerlendirme kapasiteleri güçlendirilerek, kültürel direniş mekanizmaları desteklenebilir.

2. Yerel İçerik Üretiminin Teşvik Edilmesi: Türk dizilerinin yarattığı hegemonik konuma karşı, kaliteli yerel içerik üretimi teşvik edilmelidir. Fas'ın zengin kültürel mirasını ve çağdaş toplumsal sorunlarını yansıtan diziler, izleyicilere alternatifler sunabilir.

3. Dengeli İçerik Politikalarının Geliştirilmesi: Televizyon kanallarının içerik politikalarında çeşitlilik ve denge sağlanmalıdır. Farklı ÷lkelerden gelen içerikler arasında denge kurularak, tek bir kültürün hegemonik konuma gelmesi önlenabilir.

4.3.4 Eğitim kurumları için

1. Kùltürlerarası İletişim Eğitiminin Güçlendirilmesi: Üniversitelerde ve eğitim kurumlarında kùltürlerarası iletişim, küreselleşme ve medya etkileri konularında dersler ve programlar geliştirilebilir.

2. Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi: Özellikle lise ve üniversite düzeyinde, öğrencilerin medya içeriklerini eleştirel olarak analiz edebilme becerilerini geliştiren programlar tasarlanmalıdır.

4.3.5 Gelecek araştırmalar için öneriler

Bu araştırmanın bulguları ve sınırlılıkları, gelecekte yürütülecek araştırmalar için zengin bir gündem sunmaktadır. Aşağıda, bu alanda çalışacak akademisyenler için çeşitli araştırma önerileri sunulmaktadır:

4.3.6 Metodolojik genişletme ve derinleştirme

1. Boylamsal (Longitudinal) Araştırmalar: Bu araştırma kesitsel bir tasarıma sahiptir ve belirli bir zaman noktasındaki durumu yansıtmaktadır. Gelecek araştırmalar, Türk dizilerinin Fas izleyicileri üzerindeki etkilerini zaman içinde takip eden boylamsal çalışmalar yürütebilir. Örneğin, 5-10 yıllık bir süreçte izleyici tutumlarındaki, tüketim alışkanlıklarındaki ve kültürel algılardaki değişimler sistematik olarak izlenebilir. Bu sayede, kısa vadeli ve uzun vadeli etkilerin farklılaşıp farklılaşmadığı anlaşılabilir.

2. Derinlemesine Nitel Araştırmalar: Bu araştırma ağırlıklı olarak nicel verilerle desteklenmiş olup, açık uçlu sorulardan elde edilen nitel veriler sınırlı kalmıştır. Gelecek araştırmalar, sadece derinlemesine mülakatlar, odak grup tartışmaları ve etnografik gözlemlere dayanan nitel araştırmalar yürütebilir. Özellikle izleyicilerin dizi izleme pratiklerinin ev ortamında gözlemlenmesi, aile içi tartışmaların dinlenmesi ve izleme sonrası deneyimlerin keşfedilmesi, çok daha zengin ve bağlamsal bulgular sunabilir.

3. Deneyisel Araştırma Tasarımları: Türk dizilerinin belirli etkileri (tutum değişimi, davranış değişimi, tüketim tercihleri vb.) üzerinde nedensel ilişkiler kurmak isteyen araştırmacılar, deneySEL veya yarı-deneySEL tasarımlar geliştirebilir. Örneğin, belirli bir diziyi izleyen ve izlemeyen gruplar arasında kontrollü karşılaştırmalar yapılarak, dizinin doğrudan etkileri ölçülebilir.

4. Çok Düzeyli ve Çok Aktörlü Araştırmalar: Sadece izleyicilere odaklanmak yerine, içerik üreticileri, kanal yöneticileri, dublaj yapımcıları, reklam verenler, politika yapıcılar gibi farklı aktörleri de kapsayan çok düzeyli araştırmalar yürütülebilir. Bu sayede, medya içeriklerinin üretiminden tüketimine kadar olan tüm süreç bütünsel olarak anlaşılabilir.

4.3.7 Örneklem ve kapsam genişletmesi

5. Daha Geniş ve Dengeli Örneklem: Bu araştırmanın örneklemini 150 katılımcı ile sınırlıdır ve kadın ağırlıklı (%72,7) bir yapıya sahiptir. Gelecek araştırmalar, daha geniş örneklemle (500-1000 katılımcı) ve cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik statü ve coğrafî konum açısından daha dengeli dağılımlara sahip örneklemle yürütülebilir. Bu sayede, bulguların genellenebilirliği artırılabilir.

6. Kırsal ve Kentsel Bölgelerin Karşılaştırılması: Bu araştırmanın örneklemini ağırlıklı olarak kentsel alanlardaki katılımcılardan oluşmaktadır. Gelecek araştırmalar, kırsal ve kentsel bölgelerdeki izleyicilerin Türk dizilerine yönelik tutumlarını, tüketim alışkanlıklarını ve etki algılarını karşılaştırabilir. Kırsal bölgelerde geleneksel değerlerin daha güçlü olması nedeniyle, farklı tepkilerin ortaya çıkması beklenebilir.

7. Karşılaştırmalı Bölgesel Araştırmalar: Bu araştırma Fas ile sınırlıdır. Gelecek araştırmalar, Türk dizilerinin etkilerini Mağrip bölgesinin diğer ölkelerinde (Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya) karşılaştırmalı olarak inceleyebilir. Her ölkenin kendine özgü kültürel, tarihsel ve politik bağlamları, Türk dizilerine yönelik farklı tepkilere yol açabilir. Bu karşılaştırmalar, hangi faktörlerin medya etkilerini belirlemede daha önemli olduğunu anlamaya yardımcı olabilir.

8. Orta Doğu ve Mağrip Karşılaştırması: Türk dizilerinin Orta Doğu Arap ülkelerindeki etkileri hakkında daha fazla araştırma bulunmaktadır. Gelecek çalışmalar, Orta Doğu ve Mağrip bölgelerini karşılaştırarak, bölgesel farklılıkların rolünü sistematik olarak inceleyebilir.

4.3.8 Tematik derinleştirme ve spesifik konular

9. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İzleyiciler Üzerine Odaklanma: Bu çalışmada kadın katılımcıların yüksek oranı dikkat çekicidir. Gelecek araştırmalar, özellikle kadın izleyicilerin Türk dizilerindeki kadın karakterlere yönelik tutumlarını, özdeşleşme süreçlerini ve bu dizilerin kadınların toplumsal cinsiyet algıları, aile içi rolleri ve özgürleşme beklentileri üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyebilir. Feminist medya çalışmaları perspektifi, bu tür araştırmalara zengin teorik çerçeveler sunabilir.

10. Genç Nesil ve Dijital Yerliler Üzerine Araştırmalar: Dijital platformların yükselişi, özellikle genç neslin medya tüketim alışkanlıklarını dönüştürmektedir. Gelecek araştırmalar, 18-30 yaş arası “dijital yerli” (digital native) neslin Türk dizilerine yönelik tutumlarını, sosyal medya üzerinden kurdukları etkileşimleri, fan kültürü pratiklerini ve içerikleri nasıl yeniden ürettiklerini (meme'ler, fan art, fan fiction vb.) inceleyebilir.

11. Ekonomik Etkilerin Detaylı Analizi: Bu araştırma, Türk dizilerinin ekonomik yansımalarına kısaca değinmiştir. Gelecek araştırmalar, medya içeriklerinin turizm, ticaret, marka algısı ve tüketici davranışları üzerindeki ekonomik etkilerini ekonometrik yöntemlerle detaylı olarak analiz edebilir. Özellikle, Türk dizilerinin Faslıların Türk ürünlerine (tekstil, kozmetik, gıda vb.) yönelik tutumları ve satın alma davranışları üzerindeki etkisi ampirik olarak ölçülebilir.

12. Dil Öğrenimi ve Eğitim Etkileri: Bazı katılımcılar Türk dizilerinin Türkçe öğrenme motivasyonu yarattığını belirtmişlerdir. Gelecek araştırmalar, Türk dizilerinin Fas'ta Türkçe öğrenme ilgisi üzerindeki etkilerini, dil edinimi süreçlerine katkılarını ve kültürlerarası yetkinlik gelişimine etkilerini sistematik olarak inceleyebilir.

13. Kimlik İnşası ve Kültürel Hibridizasyon Süreçleri: Bu araştırma, kültürel hibridizasyon süreçlerine değinmiştir. Gelecek araştırmalar, özellikle genç Faslıların kimlik inşası süreçlerinde Türk dizilerinin ne tür roller oynadığını, yerel ve küresel kimlikler arasında nasıl müzakere yürüttüklerini ve hibrit kültürel kimliklerin nasıl ortaya çıktığını derinlemesine inceleyebilir. Kültürel kimlik teorileri ve postkolonyal perspektifler, bu tür araştırmalar için uygun teorik çerçeveler sunabilir.

14. Aile İçi Dinamikler ve İzleme Pratikleri: Türk dizilerinin çoğunlukla ev ortamında ve bazen aile bireyleriyle birlikte izlendiği düşünüldüğünde, gelecek araştırmalar aile içi izleme pratiklerini, nesiller arası farklılaşmaları, aile içi tartışmaları ve çatışmaları etnografik yöntemlerle inceleyebilir. Anne-kız, eş-eş veya farklı yaş grupları arasında dizilere yönelik algı farklılıkları nasıl ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıklar nasıl müzakere edilmektedir?

4.3.9 Teorik ve kavramsal genişletme

15. Yeni Teorik Çerçevelerin Geliştirilmesi: Bu araştırma, mevcut medya teorilerinin (kültürel emperyalizm, yumuşak güç, kültürel yakınlık) güncel koşullarda yeniden yorumlanması gerektiğini göstermiştir. Gelecek araştırmalar, küresel medya akışlarının yerel bağlamlardaki karmaşık etkileşimlerini daha iyi açıklayabilecek yeni teorik çerçeveler ve kavramsal modeller geliştirebilir. Özellikle, seçici alımlama, kültürel hibridizasyon ve aktif izleyici kavramlarını bütünleştiren teorik sentezler oluşturulabilir.

16. Algoritmaların ve Dijital Platformların Rolü: Netflix, Amazon Prime, Shahid gibi dijital platformların içerik önerme algoritmaları, izleyicilerin neyi izleyeceğini önemli ölçüde etkilemektedir. Gelecek araştırmalar, bu algoritmaların kültürel tüketim tercihlerini nasıl şekillendirdiğini, kültürel çeşitliliği artırıp artırmadığını veya belirli içeriklerin hegemonik konumunu pekiştirip pekiştirmediklerini eleştirel olarak inceleyebilir.

17. Postkolonyal Perspektifler: Fas'ın Fransız kolonyal geçmişi, toplumun medya tüketimi ve kültürel kimlik inşası süreçlerinde önemli bir bağlam oluşturmaktadır. Gelecek araştırmalar, postkolonyal teoriler (Said, Bhabha, Spivak) perspektifinden Türk dizilerinin alımlanmasını analiz edebilir. Özellikle, Batılı (Fransız) kültürel hegemonyasına alternatif olarak Türk dizilerinin nasıl konumlandırıldığı ve bu konumlandırmanın postkolonyal kimlik politikaları açısından ne anlama geldiği sorgulanabilir.

4.3.10 Karşılaştırmalı ve çok disiplinli yaklaşımlar

18. Türk Dizileri ve Diğer Küresel İçerikler: Gelecek araştırmalar, Türk dizilerinin etkilerini Kore dizileri (K-drama), Latin Amerika telenovela'ları, Hint dizileri (Bollywood) ve Batılı (Hollywood) yapımlarıyla karşılaştırabilir. Her bir içerik türünün farklı kültürel bağlamlarda nasıl alımlandığı, hangi faktörlerin başarıyı belirlediği ve izleyici tercihleri üzerinde hangi dinamiklerin etkili olduğu sistematik olarak analiz edilebilir.

19. Sosyoloji, Psikoloji ve İletişim Bilimlerinin Bütünleştirilmesi: Medya etkileri çok disiplinli bir alan olduğundan, gelecek araştırmalar sosyoloji, sosyal psikoloji, iletişim bilimleri

ve kültürel antropoloji disiplinlerini bütünleştiren yaklaşımlar geliştirebilir. Özellikle, medya içeriklerinin tutum değişimi, davranış değişimi ve sosyal öğrenme süreçleri üzerindeki etkileri, sosyal psikoloji teorileri (sosyal öğrenme teorisi, bilişsel uyumsuzluk teorisi, tutum-davranış ilişkisi) çerçevesinde analiz edilebilir.

20. Büyük Veri ve Sosyal Medya Analizleri: Gelecek araştırmalar, sosyal medya platformlarında (Twitter, Facebook, Instagram) Türk dizilerine yönelik paylaşımları, yorumları ve etkileşimleri analiz eden büyük veri (big data) çalışmaları yürütebilir. Duygu analizi (sentiment analysis), içerik analizi ve ağ analizi gibi yöntemlerle, izleyicilerin dijital ortamdaki tepkileri, fan kültürü pratikleri ve söylemsel stratejileri incelenebilir.

4.3.11 Politika ve uygulama odaklı araştırmalar

21. Politika Etki Değerlendirme Araştırmaları: Fas ve Türkiye'nin medya politikalarının, içerik düzenleme mekanizmalarının ve kültürel diplomasi stratejilerinin etkililiğini değerlendiren araştırmalar yürütülebilir. Hangi politikaların kültürel çeşitliliği desteklediği, hangi düzenleme mekanizmalarının etkili olduğu ve hangi diplomasi stratejilerinin uzun vadeli başarı sağladığı ampirik olarak analiz edilebilir.

22. Medya Okuryazarlığı Müdahalelerinin Değerlendirilmesi: Eğer Fas'ta medya okuryazarlığı programları geliştirilirse, gelecek araştırmalar bu programların etkililiğini değerlendirebilir. Katılımcıların medya içeriklerini eleştirel olarak değerlendirme kapasitelerinin nasıl geliştiği, kültürel direniş mekanizmalarının nasıl güçlendiği ve bu programların uzun vadeli etkileri sistematik olarak ölçülebilir.

23. İçerik Analizi Çalışmaları: Bu araştırma izleyici perspektifine odaklanmıştır. Gelecek araştırmalar, Türk dizilerinin kendilerini detaylı içerik analizlerine tabi tutabilir. Özellikle, bu dizilerde İslam inancının, kadınların, aile yapısının, modernliğin ve gelenekselliğin nasıl temsil edildiği, hangi ideolojik mesajların verildiği ve hangi değer sistemlerinin yüceltildiği sistematik olarak analiz edilebilir. Bu içerik analizleri, izleyici tepkileriyle ilişkilendirilerek, hangi temsillerin hangi tepkilere yol açtığı anlaşılabilir.

4.3.12 Metodolojik yenilikler

24. Nörogörüntüleme ve Psiko-Fizyolojik Ölçümler: İleri teknoloji kullanan araştırmalar, izleyicilerin Türk dizilerini izlerken beyin aktivitelerini (fMRI, EEG), göz hareketlerini (eye-tracking) ve fizyolojik tepkilerini (kalp atış hızı, deri iletkenliği) ölçerek, bilinçdışı tepkileri ve duygusal katılımı daha objektif şekilde değerlendirebilir.

25. Sanal Gerçeklik ve Deneysel Simülasyonlar: Gelecekte, sanal gerçeklik teknolojileri kullanılarak, izleyicilerin Türk dizilerindeki sahneler kendilerini ne ölçüde dahil hissettikleri ve bu deneyimin tutum ve davranış değişimleri üzerindeki etkileri deneysel olarak test edilebilir.

Bu öneriler bölümü, hem uygulayıcılar için pratik öneriler hem de akademik araştırmacılar için zengin bir araştırma gündemi sunmaktadır. Türk dizilerinin Fas ve daha geniş anlamda Mağrip bölgesindeki etkileri, hala keşfedilmeyi bekleyen çok katmanlı ve karmaşık bir araştırma alanıdır.

Gelecek araştırmaların bu öneriler doğrultusunda çeşitlenmesi ve derinleşmesi, hem medya çalışmaları alanının teorik gelişimine hem de kültürel diplomasi ve medya politikalarının iyileştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle, karşılaştırmalı, çok disiplinli ve yenilikçi metodolojileri benimseyen araştırmalar, küresel medya akışlarının yerel kültürler üzerindeki karmaşık etkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AA (2018). Fas Televizyonunda Türk Dizilerinin Rekor İzlenme Oranları. *Anadolu Ajansı*.
- Abdelfettah Abdunnabi (1999). *İletişim ve Kültür Teknolojisi*. Arap Yayın ve Dağıtım, Kahire.
- Abdulhadi (2018). *Suakin Adası Projesi*.
- Abdulrazzaq (2019). *Dış Borç Verileri*.
- Abdurrahim Benhadda (1995–1996). *Fas ve Bâbiâli: 16. Yüzyıl Ortalarından 18. Yüzyıl Sonuna Kadar* [Devlet Doktora Tezi]. Fas Edebiyat Fakültesi.
- Abdürrouf Senu (1995). İslam Birliği Fikri: Osmanlı İmparatorluğu ile Kuzey Fas Arasında. *El-İctihad Dergisi*, 7(26-27), 319.
- Abu Dayyer (2013). *Türkiye'nin ABD İçin Bölgesel Model Konumu*.
- Abu Hurayra (2020). *Türkmen Topluluklarına Yönelik Kapsamlı Destek*.
- Abu Mutair, H. (2015, 22 Ocak). Türkiye’de Eğitim: Neden Türkiye’de Okumalıyım? *TürkPress*.
- Akgün, M. & Gündoğar, S. S. (2012). *Ortadoğu’da Türk Dış Politikası: Yumuşak Güç Arayışları*. TESEV Yayınları.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayhan Yay.
- Akkol, M. L. (2019). Kitle endüstrisi ve kitle kültürü kavramlarının Frankfurt Okulu düşüncesi üzerinden analizi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 49–64.
- Akova, S. (2014). *Türk Dizilerinin Balkanlar’daki Etkileri (Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek Örnekleme)* [Doktora Tezi]. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alam, Y. (2017, 3 Nisan). Diriliş Ertuğrul: Tarihi Bilinç İnşa Eden Sinema Görevi. *NoonPost*.
- Alaoui, S., & Belhacen, L. (2021, Kasım). *Şirketlerin Serbest Ticaret Anlaşmalarını Kullanımı: Fas-Türkiye STA Örneği*. University of Hassan II Casablanca. SSRN Electronic Journal.
- Al Arabiya. (2025, Haziran 29). Fas, 5 ayda 1.5 milyar dolarlık ithalatla Türkiye’den en çok ithalat yapan Afrika ülkesi oldu. *Al Arabiya*.
- Al Jazeera. (2014, Ekim 18). Fas. *Al Jazeera Ansiklopedisi*.
- Al Jazeera Net (2020). *Ticaret Açığı Kapatma Çabaları*.
- Al Jazeera Net. (2017, 2 Mayıs). Payitaht Abdülhamid... Rekorları Kırıyor ve Küresel İlgi Görüyor.
- Al-Kaoud (2016). *Dış Politika ve Yumuşak Güç*.

- Allal Khadimi (1995). Fas ve Osmanlı Devleti 20. Yüzyılın Başında. Abdurrahim Meuzzen (Der.), *Osmanlı Döneminde Mağripler* (Sempozyum ve Konferanslar Serisi No: 41). Rabat Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ali, N. (1994). *Al- 'Arab wa 'Asr al-Ma 'lūmāt* [العرب وعصر المعلومات]. 'Ālam al-Ma'rifah, 184. Al-Majlis al-Waṭanī lil-Thaqāfah wa-l-Funūn wa-l-Ādāb.
- Al-Naj (2018). *Türk Diplomasisinin Etkinliği*.
- Al-Omari (2017). *Türk Dış Politikasında Değişim*.
- Alptekin, F. & Aydınli Y. (2023). *Türk Dilinin Uluslararası Konumu*. Cambridge Üniversitesi Araştırması.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Yay.
- Alwatan (2021). Fas Televizyon Piyasa Analizi.
- Ammar (2019). *Türk Dış Politikasındaki Kültürel Rota*.
- Anlatılanın Ötesi. (2021, 21 Aralık). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: ABD'den sonra en fazla dizi ihraç eden ülke Türkiye*. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20211221/cumhurbaskani-erdogan-kuresel-sistemi-yonetenlerin-en-guclu-silahlari-kultur-araclaridir-1051974312.html>
- APOST (2016). *Dublaj Karşıtı Görüşler*.
- AQLM (2017). *Ertuğrul Dizisinin Başarısı*.
- ArabicPost. (2016, 18 Ağustos). Türk dizilerinin Fas Türkçesine dublajı... rekor izlenme ve kimlik tartışması.
- Arslan, F. M. & Altuna, O. K. (2010). The effect of brand extensions on product brand image. *Journal of Product & Brand Management*, 19(3), 170–180.
- Aydos, S. (2018). Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi (Journal of International Civilization Studies), 3(2).
- Aziz & Al-Khafaji (2020). *Yumuşak Gücün Kaynakları*.
- Badr al-'Uthmān, 'Abd al-Laṭīf. (t.y.). *Ḥaḳīqat Ibn 'Arabī*.
- Bakir (2010). *Ortak Tarihsel Derinlik ve Kültürel Bağlar*.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York.
- Benedict, R. (1934). *Patterns of Culture*. Boston: Houghton Mifflin.
- Bendris (2018). *İkinci Kanal İzlenme Raporu*. Marok Metri.
- Berg, M. (2017). Turkish Drama Serials as a Tool for Soft Power. *Participations*, 14(2).

- Beyle, M.-H. (Stendhal). (1783–1842). Stendhal. *Encyclopaedia Britannica* / *Encyclopedia.com*.
- Bilal Kerkîş (2020). *19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Fas İlişkileri*. Arap Tarih Merkezi Yayınları.
- Boston University (2024). [Yayınlanmamış çalışma veya rapor].
- Buccianti A. (2010). Turkish soap operas in the Arab world: Social liberation or cultural alienation? *Arab Media & Socie*.
- BÜSBE (2022). *Dublaj Yayınlarının Durdurulması*.
- Cengiz, M. F. (2022). *Fas'ta Yayınlanan Türk Dizilerinin Türkiye İmajı Üzerine Etkileri* [Yüksek lisans tezi]. Academia.edu.
- Ceris (2015). *Theodor Herzl ve Sultan Abdülhamid Görüşmeleri*.
- Cuban, L. (2001). *Oversold and underused: computers in the classrooms*. Cambridge: Harvard University Press. (İlk sorunuzdaki örneklerden biri)
- Çavuş, T. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2).
- Çevik (2019). *Demokratik Uygulamalar ve Yumuşak Güç*.
- Daily Sabah. (2017, 26 Mayıs). Payitaht: Abdulhamid dizisi milyonlarca izlenme rakamı yakaladı.
- Demir, M. A. (2015, 21 Ağustos). Türk Sinemasının Tarihçesine Genel Bir Bakış. *TürkPress*.
- Deniz Küç (1998). Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı (K. Hadaf, Çev.). Kasbah Yayınları.
- Ed-Dafiri. (t.y.). *Dublajın Geliştirilmesi Gereği*.
- Edward B. Tylor (1871). *İlkel Kültür*. Londra: John Murray Yayınları.
- El-Aroussi. (t.y.). *Dublaj Tartışmalarına Felsefi Yaklaşım*.
- El-Gaşi, M. (2005). İslam Birliği Fikri, İbrahim El-Senusi'nin Ortak Temel Beyanı Üzerinden Nur El-Lami'de. *Osmanlılar ve Kuzey Afrika: Yerel ve Akdeniz Arşivleri Üzerinden* (Sempozyum ve Konferanslar Serisi 2005). Rabat Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- El-İstiklal. (2020, 21 Kasım). Türkiye'de Arapça Projesi Beş Cilt Olarak Yayınlandı.
- El-Mukaddime İnsani ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. (2022, Haziran). 07(01), 905–922.
- El-Sirjani (t.y.). *Kuruluş Osman'ın Babası*.
- El-Watan (2021). *Türk Dizilerinin Popülaritesi*.
- El-Najjar, M. (2012, 12 Nisan). Türkiye: Sanatı Turizmi Canlandırmak için Nasıl Kullandı? *El-Ahram*.

- Featherstone, M. (1990). *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. London: Sage Publications.
- Fischer, M. M. J. (2009). *Anthropological Futures*. Duke University Press.
- Frontiers in Psychology (2023). *Türkçe Öğretimi Motivasyon Faktörleri*.
- Gayyit, M. A. (1979). *Sosyoloji Uygulamaları*. Kahire: Mısır Genel Yayın Kurumu.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1980). The “Mainstreaming” of America: Violence Profile No. 11. *Journal of Communication*, 30(3), 10–29. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1980.tb01768.x>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gomichon (2013). *Yumuşak Hegemonya Yaklaşımları*.
- Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture*, 8(3), 207–217. (İlk sorunuzdaki örneklerden biri)
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications.
- Hassan, A. Y. (2019, 4 Nisan). Türk Bursları: Ankara'nın Bölgedeki Yumuşak Gücü Nasıl....
- Howells William (1965). *Tarihin Ötesi* (A. A. Zaid, Çev.). Nahda Yayınları.
- İbn Battûta. (t.y.). *Tuhfetü'n-Nuzzar fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*. Matbaatü'l-Hayriyye.
- İbn Zeydan. (t.y.). *İzz ve Sulta...* (Cilt 1).
- İbrahim Mekki ve Berekat Abdülaziz Muhammed (1995). *İletişim Bilimine Giriş*. Zat Es-Selasil Yayınları.
- İdrisi, M. (2015). Fas-Türkiye İlişkileri: Ufuk ve Zorluklar. *Rû'ye Dergisi*, 13, 95–108.
- İHH İnsani Yardım Vakfı (2023). *Marakeş Depremi Müdahalesi*.
- İHH İnsani Yardım Vakfı. (2020). *2020 Yılı Yıllık Raporu*.
- Jabbour, J. (2017). *Türkiye: Yükselen Bir Gücün Diplomasisi* (C. Jabbour, Çev.). Doha: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi.
- Karataş, Ö. O. (2016). *Projecting Turkey's Power with the Understanding of Popular Geopolitics* [Yüksek lisans tezi, Instituto Universitário Militar].
- Kettawi, S. (2016, 5 Şubat). Türk mutfağı Ortadoğu mutfağının kökeni midir? *El-Mersâl*.

- KH (2015). *İletişim Bakanı Açıklaması*.
- Khalaf Allah (2015). *Türk Dış Politikasının Temelleri*.
- Khattar, L. (2017, 5 Nisan). Sanat bir misyon olabilir. *Al Jazeera Blog*.
- King Abdul Aziz Foundation for Human Sciences and Islamic Studies. (t.y.). *King Abdul Aziz Foundation (Casablanca)*.
- Koch, D. (2007). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı* (M. Es-Saidani, Çev.; T. Labib, Düzenleme). Beyrut: Arap Çeviri Örgütü.
- Köse, T. (2014). Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi'ndeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları. *Uluslararası İlişkiler*, 11(41), 29–61.
- Kuyti, S. (2025, Haziran 29). Fas, korumacı önlemlerin kaldırılmasının ardından Türkiye ile ticaret dengesini arıyor. *Al Jazeera*.
- Lakhder (2019). *Türk Dizilerinin Fas Toplumuna Etkisi*.
- Larrabee & Lesser (2010). *Türkiye'nin AB ve ABD İçin Rolü*.
- L'ÉCO (2019). *Fas Turizm İstatistikleri*. L'Économiste.
- Lévi-Strauss, C. (2012). Yapısal antropoloji (A. Kahiloğulları, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları. (Özgün eser 1958'de yayımlandı)
- Madiha, D. (2025, 25 Şubat). Fas'ın Türkiye ile ticari ilişkileri derinleşiyor : 2025'te ithalat patlaması. *Walaw Press*.
- Mahfuz, M. (2005). *İletişim Teknolojisi*. İskenderiye: Darü'l-Ma'rife el-Camiiyye.
- MBC Net. (2010, 12 Ocak). Türkiye'nin Yeni Dizisi İsrail ile Krize Yol Açtı.
- MBC (2018). *Türk dizilerinin yasaklanmasının gerekçeleri üzerine [Dubai merkezli medya...]*.
- Mead, M. (1928). *Coming of Age in Samoa*. New York: William Morrow & Company.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Mishaal Abdullah Zaher (2024, Temmuz). Türkiye'nin Yumuşak Güç Unsurları. *Journal of the Iraqia University*, 70(3).
- Misrî, A. (t.y.). *Kurtlar Vadisi: Çağdaş Bir Gerçeği Yansıtan Türk Draması*. TürkPost.
- Muavaz (2012). *Yumuşak Gücün Kavramsal Önemi*.
- Muhammed es-Suveydî (1991). *Sosyoloji Kavramları ve Terimleri*. Milli Kitap Kurumu.
- Nye, J. S., Jr. (1991). *Bound to lead: The changing nature of American power*. Basic Books.
- Oğuzlu (2007). *Türk Dış Politikasında Bağımsız Duruş*.

- Omar (2019). *Sultan II. Abdülhamid Dizisinin İzlenmeleri*.
- Oxford Üniversitesi Yayınları (1999). *Oxford Modern Sözlüğü (İngilizce, İngilizce-Arapça)*. Oxford.
- Özcan, M., & Köse, M. (t.y.). Denge Arayışı: Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*, 77–95.
- Rjoubi & Ersoy (2024). *Türk Dilinin Küresel Yayılımı*.
- Salman, H. (2008, 8 Şubat). Kurtlar Vadisi Mafyası: Orta Doğu'nun Tüm Savaşlarında Aracılık. *Middle East Online*.
- Sari, S. (2008). *Toplumbilimlerinde Kültür Kavramı* (D. Cuhe; M. Saidani, Çev.; T. Labib, Gözden geçiren). Beyrut: Arap Çeviri Örgütü.
- Seyyid, Y. (2019). *Türk Yumuşak Gücü: Uluslararası İlişkilerde Yükselişin Kodları* (2. Baskı). İstanbul: Usûl Yayınları.
- Sketchat. (2017). *Diriliş Ertuğrul Dizisi... Olumlu ve Olumsuz Mesajlar*. Görsel ve İşitsel Sanatlar Platformu.
- Sky News Arabia. (2018, 17 Temmuz). Infografik: Yeni İpek Yolu Nedir?
- Suad Ali Şaban (2004). *Afrika'nın Kültürel Antropolojisi*. Afrika Araştırmaları ve İncelemeleri Enstitüsü Yayınları.
- Süleyman (2023). *Yumuşak Güç Kavramının Doğuşu*.
- Şeker, B. Ş. (2025, 25 Şubat). Türkiye-Fas İlişkileri ve Ortaya Çıkan Sorunlara Karşı Her İki Tarafın Attığı Dinamik Adımlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*, 64–79.
- Teysir Ebu Arce (t.y.). *Medya ve Arap Kültürü*.
- TradeWorldNews. (2025, 23 Şubat). Fas'ın Türkiye'den ithalatı 225,3 milyon dolara yükseldi: 2020'de STA yeniden gözden geçirildi.
- TRT. (t.y.). *TRT Resmi Web Sitesi*.
- TRT Global (2021). *Türkçe Öğretim Programları*.
- Türk Kızılay (2016). *Türk Kızılayı'nın Misyonu*.
- Türk Kızılay. (2015, 4 Ağustos). Türk Kızılayı'nın Merhamet Eli Kenya'ya Uzandı.
- TürkPress. (2015, 22 Ağustos). Mimar Sinan : Osmanlı'nın Özgün Mimarı.
- Türkiye Post. (2016, 16 Temmuz). Kimdir Hakan Fidan: 42 yaşında MİT Başkanlığı'na atanan genç istihbaratçı.
- TÜİK (2025). *Uluslararası Evlilik Dinamikleri*.
- World Digital Library. (t.y.). *Ibn Battuta's Journey (Rihla)*.

- Yahya, A. (2019). Türk Bursları: Ankara'nın Bölgedeki Yumuşak Gücü Nasıl.... (Hassan, A. Y. ile aynı kaynak görünüyor, tekrar edenler elendi).
- Yousfi, R. (2016). *Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası* [Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yukonan, R. A. (t.y.). *Makine: Teknolojinin Gücü, İktidarı ve İnsan – 17. Yüzyıldan Günümüze* (Ş. Celal, Çev.).
- Yunus Emre Enstitüsü (2024). *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyetleri*.
- Yurderi, M. M. (2018). Geçmişten Günümüze TRT Televizyon Yayıncılığında Sanatın Yeri ve Çağdaş Sanatın Medyayla Bağ Kurabilme İhtimali. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 408–411.
- Zhu, J., & Blood, D. (t.y.). *Media agenda-setting theory:review of 25 year research traditrion*.

Ek 1: Anket Soruları

1. Cinsiyet.
2. Yaş grubu.
3. Eğitim seviyesi.
4. Farklı medya araçları arasında en sık kullandığınız araç veya araçlar nelerdir?
5. Günde ortalama ne kadar televizyon izliyorsunuz ve izleme fırsatı bulduğunuz zamanlar nelerdir?
6. Hangi tür televizyon programlarını izlemeyi daha çok tercih ediyorsunuz?
7. Televizyon ve dizileri izlemenizi tetikleyen motivasyonlar nelerdir?
8. Farklı programlarınızı internet üzerinden takip edebiliyor musunuz?
9. İzlediğiniz dizilerdeki oyuncuların kişilik ve yaşam tarzı özellikleri sizinle ne kadar yakın?
10. Türk dizilerinin Faslı izleyici üzerindeki etkileri sizce nelerdir?
11. Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?
12. Türk dizilerinin Fas ve Türkiye halkları arasında kültürel iletişime katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer öyleyse, bu iletişim nasıl sağlanıyor?
13. Türk dizilerini izlerken dinlediğiniz müzikle ilgili özel gözlemlerinizi, dizilerin çekim mekânlarının seçimi, bireyin sanatla ilişkisi ve dizilerdeki oyuncuların günlük yaşam pratikleri hakkında görüşlerinizi?
14. Hangi tür Türk dizilerini izlemeyi tercih ediyorsunuz?
15. Favori dizileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul, lise ve lisans eğitimimi Fas'ta tamamlamıştır. Lisans diploması Medya ve Gazetecilik alanındadır. Arapça, Fransızca, Türkçe ve İngilizce olmak üzere dört dil bilen Nadif, ATV kanalının Global İçerikler departmanında çalışmakta ve Türkçe-Arapça ve Fransızca çeviri hizmetleri vermektedir.

Yayın ve Eserler

Nadif, M. (2024, Mayıs 16). İstanbul Beykent Üniversitesi Medya ve Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar Öğrenci Şempozyumu (Sunum). İstanbul Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.